

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЧИКУРОВА ОЛЬГА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 373.3.015.3:004

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ
КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Спеціальність: 013 – «Початкова освіта»

Галузь знань: 01 – «Освіта/Педагогіка»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ О.Я. Чикурова

Науковий керівник: Чайка Володимир Мирославович, доктор педагогічних наук, професор

Тернопіль – 2022

АНОТАЦІЯ

Чикурова О. Я. Формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 013 – Початкова освіта. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2022.

Дисертаційна робота присвячена проблемі формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій. Досліджено та проаналізовано стан розробленості проблеми в теорії і практиці.

Актуальність дослідження полягає у зміні запитів соціуму та внутрішніх потреб системи освіти. Спрямованість на реалізацію базових засад Нової української школи та нові глобальні виклики, пов'язані з пандемією COVID-19, зумовили підвищення ступеня самостійності учнів та формування у них вміння самоорганізації навчальної діяльності. Створення оптимальних умов, що відповідають сучасній концепції освіти, пов'язане з переведенням школи в режим розвитку на основі інноваційних введень в усі сфери її діяльності. Одним із способів створення таких умов є використання комп'ютерних засобів навчання.

Результати аналізу наукових праць, освітнього процесу початкової школи і власного педагогічного досвіду дали можливість виявити низку суперечностей, що актуалізують дослідження цієї проблеми, а саме:

- між консервативністю традиційної системи освіти, що залишається знаннево-орієнтованою, та необхідністю формування особистості школяра як відкритої системи, здатної до саморозвитку та самоорганізації;
- між відокремленістю природничих (технічних) та гуманітарних знань, що належать до змісту освіти початкової школи, та вимогою суспільства формувати комплекс інтегрованих компетентностей, зокрема інформаційно-комунікативних;

- між потребою формувати особистість школяра, здатного до навчання впродовж життя відповідно до власної траєкторії розвитку, та існуючими підходами до нього як до об'єкта впливу, а не особистості, що здатна саморозвиватися та самоорганізовуватися;
- між комп'ютером як засобом навчання для вчителя та учнів і як засобом самоосвітньої та самоорганізаційної діяльності.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що вперше:

- *обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови* процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи (формування позитивної мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до електронного навчання; створення ситуацій самостійної навчальної діяльності в освітньому процесі для формування загальнонавчальних умінь і навичок; створення комп'ютерно орієнтованого освітньо-розвивального середовища; стимулювання діяльності самоконтролю в процесі навчальної діяльності);
- *змодельовано процес реалізації педагогічних умов* формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи, що охоплює мотиваційний, когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний компоненти, які відображають мету, принципи, завдання та зміст процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи; форми (робота в парах, робота в малих групах, відеоуроки, інтерактивні уроки, відеоконференції, екскурсії, віртуальна лабораторія, уроки-конкурси, індивідуальні ігрові заняття), методи та засоби роботи (самостійна робота, учнівське портфоліо, квест, ведення щоденників рефлексії, «Акваріум», чат-дискусії, бесіди, «Мікрофон», творчі завдання, робота з електронним підручником, «Навчаючи–вчусь», самопрезентації, ігрове проєктування, навчальні ігри, дослідницькі ігри, бліц-ігри, Case-метод) в умовах електронного навчання; уточнено критерії (мотиваційно-цільовий, пізнавально-інформаційний, процесуальний, особистісно-результативний) і

показники для визначення рівнів сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності (елементарний, достатній, високий, творчий).

Уточнено основні поняття (самоорганізація навчальної діяльності, комп'ютерні технології навчання) у контексті освітнього процесу початкової школи; *набули подальшого розвитку* зміст, методи і форми формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи.

У процесі дослідження *уточнено основне поняття* «вміння самоорганізації навчальної діяльності» як дії особистості, спрямовані на організацію засвоєння навчального матеріалу, формування умінь, навичок та компетентностей, що здійснюється шляхом реалізації самопроцесів.

У дослідженні брали участь здобувачі освіти ПШ «Первоцвіт» ЛМР м.Львів, Підволочиської ЗОШ І-ІІІ ст., Тернопільської ЗОШ І-ІІІ ст. №14 імені Богдана Лепкого Тернопільської міської ради Тернопільської області, Хмельницької ЗОШ І-ІІІ ст. №22 імені Олега Ольжича.

На констатувальному етапі експерименту за допомогою діагностичного інструментарію (спостереження, анкетування, бесіди, вивчення продуктів навчальної діяльності, опитування) було визначено недостатньо високі показники рівня сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності. Причинами цього є: 1) недостатній рівень мотивації учнів початкової школи в аспекті використання комп'ютерних технологій у навчальній діяльності; 2) домінантна роль вчителів в організації навчальної діяльності учнів та поверхневий рівень самостійності молодших школярів у процесі формування компетентностей; 3) однобічність використання комп'ютерних технологій в освітньому процесі школи І ступеня; 4) відсутність системи самоконтролю навчальних дій учнів, зокрема засобами комп'ютерних технологій.

Формувальний етап полягав у впровадженні в освітній процес початкової школи методики реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності засобами комп'ютерних технологій. Цей процес реалізовувався в єдності таких компонентів: мотиваційного, що передбачав наявність цілей та мотивів здійснення самоосвітньої діяльності і

бажання здійснювати її самостійну організацію; когнітивно-змістового, що реалізовувався через зміст навчальних предметів у початковій школі, зміст самостійної роботи, передбачений програмою у межах вивчення відповідних предметів, та зміст самопроцесів особистості в контексті діяльності навчання; операційно-діяльнісного, що охоплював навчальні дії, способи діяльності та операції, що здійснювалися учнем у процесі самоорганізації навчальної діяльності; оцінно-рефлексивного, що передбачав сформованість в учня початкової школи вміння аналізувати та коригувати власну навчальну діяльність на основі рефлексії.

Реалізація першої педагогічної умови здійснювалася за допомогою використання різних методів і прийомів (перегляд відеороликів на Youtube та TedX; робота у віртуальних 3D-класах («Corinth», «AR_Book», «MozaBook», «Assemblr edu»)), що активізували діяльність учня, підвищували інтерес до навчання, сприяли ефективній взаємодії молодшого школяра з учителем. Цього досягали через періодичну зміну видів діяльності на уроці, зокрема через використання комп'ютерних засобів та застосування елементів гри. Особливо цікавою для учнів була участь у вебквестах та у віртуальних STEM-лабораторіях.

Реалізація другої педагогічної умови була спрямована на засвоєння змісту навчальних предметів у початковій школі; збільшення обсягу самостійної роботи, передбаченого програмою у межах вивчення відповідних предметів; активізація самопроцесів особистості у діяльності навчання; стимулювання використання інформаційних комп'ютерних технологій для самоосвіти для вивчення позапрограмного матеріалу.

Під час реалізації цієї умови використовували електронні бібліотеки: «Електронна бібліотека НБУ для дітей» та дитяча публічна онлайн-бібліотека «Читанка». Враховуючи особливості дистанційної освіти, використовували сервіси, що надавали можливість здобути знання в асинхронному режимі («EdPuzzle» для створення відеоуроків), генератори завдань («Childdevelop», «PlayPosit»), мультимедійні книжки тощо.

У процесі *реалізації третьої педагогічної умови* використовували інструменти миттєвої взаємодії («MentiMeter», «Classtime»), що дають змогу формувати компетентності через виконання цікавих завдань учнями як в асинхронному, так і в синхронному режимі. Також були використані навчальні онлайн-сервіси, наприклад «Вчи ЮА». Стимулювання і розвиток основних мисленневих операцій в освітньому процесі початкової школи відбувалося через застосування спеціальних сайтів-тренажерів («CogniFit», «Brainexer», «Logiclike» «Clockwork Brain Training», «Фіксики: розумні ігри для дітей», «Розумні головоломки: колекція» та ін.).

Для *реалізації четвертої педагогічної умови* здійснювалося стимулювання самоконтролю та самооцінюванню учнів на всіх етапах процесу навчання. Для цього використовували нотування в емоційних щоденниках, наприклад, «Mood Diary», «ЕММО», «Психічне здоров'я: Мій настрій». Для формування у молодших школярів вміння рефлексії щодо засвоєння змісту навчального матеріалу та рефлексії на всіх етапах процесу навчання було використано онлайн-середовища тестових завдань («*Learningapps*»).

Аналіз результатів формувального етапу експериментального дослідження довів дієвість впровадження педагогічних умов в освітній процес початкової школи. Про це свідчать позитивні зміни рівнів сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності. На прикінцевому етапі зниження кількості учнів, що володіли елементарним рівнем, становило 7,6 %. На високому рівні сформованості компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності кількість учнів збільшилась з 25,2 % до 29,3 %. На творчому рівні приріст становив 4,7 %.

Практичне значення полягає в тому, що розроблено і впроваджено в практику роботи ЗЗСО методика реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності, програму експериментального навчання, методичні рекомендації для вчителів школи I ступеня щодо організації самостійного навчання молодших школярів, їх самоорганізації.

Результати дослідження використовуються як компонент вивчення психолого-педагогічних і методичних дисциплін у системі підготовки вчителя початкової школи та у системі післядипломної педагогічної освіти. Розроблено сайт-каталог «Вчуся САМ(а)» (http://bit.do/self_edu_tnpu) зі зручною навігацією та змістовним контентом щодо розвитку та експериментального навчання учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій та формування у них вміння самоорганізації навчальної діяльності. Впорядковано та систематизовано комп'ютерні засоби для формування вміння самоорганізації навчальної діяльності молодших школярів.

Ключові слова: початкова школа, освітній процес, синергетичний підхід, вміння самоорганізації навчальної діяльності, формування вміння, комп'ютерні технології.

SUMMARY

Chykurova O. Ya. The development of primary school students' self-organized learning ability by means of computer technologies. Qualifying scientific paper. As a manuscript.

Thesis for the Doctor of Philosophy Degree, specialty 013 – Primary education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2022.

The thesis is devoted to the problem of the development of primary school students' self-organized learning ability by means of computer technologies. The state of theoretical and practical study of the problem has been analysed.

The relevance of the research is in changing the demands of society and the internal needs of the education system. The focus on the New Ukrainian School basic principles implementation and the new global challenges associated with the COVID-19 pandemic led to an increase in the degree of students' independence and the development of their self-organized learning abilities. The creation of favourable conditions corresponding to the modern educational concept is connected with the transfer of the school to the mode of development based on implementation of innovations in all spheres of life. One of the ways to create such conditions is the use of computer-based learning tools.

The results of the analysis of scientific research, primary school educational process and own pedagogical experience made it possible to identify a number of contradictions that actualize the research of this problem, namely:

- between the conservative character of the traditional education system, which remains knowledge-oriented, and the need for developing a student's personality as an open system capable of self-development and self-organization;
- between the separation of natural (technical) and humanitarian knowledge, which belong to the content of primary school education, and society's requirement to develop a complex of integrated competencies, in particular informational and communicative ones;

- between the need to develop a personality of a student who is capable of lifelong learning in accordance with his/her own development trajectory, and the existing approaches to him/her as an object of influence, rather than a personality capable of self-development and self-organization;
- between the computer as a means of learning for the teacher and students and as a means of self-education and self-organizational activity.

The scientific novelty and theoretical significance of the research is that for the first time:

- *the pedagogical conditions of the development of primary school students' self-organized learning ability were substantiated and experimentally verified* (development of positive motivation and emotionally-valuable attitude to e-learning; creation of self-educational activities within the educational process for the development of general educational skills and abilities; creation of computer-oriented educational and developmental environment; encouragement of self-control in the process of learning);
- *the process of implementing the pedagogical conditions for development of primary school students' self-organized learning ability is modelled*, which includes motivational, cognitive and content, operational-active, evaluation-reflective components that reflect the purpose, principles, tasks and content of the process of the development of primary school students' self-organized learning ability; forms (pair work, group work, video lessons, interactive lessons, video conferences, excursions, virtual laboratory, lessons-competitions, individual game classes), methods and means of work (independent work, student portfolio, quest, keeping reflection diaries, 'Aquarium', chat discussions, conversations, 'Microphone', creative tasks, working with an electronic textbook, 'Teaching-learning', self-presentations, game design, educational games, research games, blitz games, Case-method) under conditions of distance learning; the criteria (motivational and targeting, cognitive-informational, procedural, personal-resultative) and indicators for determining the levels of the development of primary

school students' self-organized learning ability (elementary, sufficient, high, creative) have been specified.

The main concepts (self-organized learning, computer learning technologies) in the context of primary school educational process *have been clarified*; the content, methods and forms of the development of primary school students' self-organized learning ability *have gained further development*.

In the process of research, *the basic concept* of 'development of self-organized learning ability' *was clarified* as the actions of an individual, aimed at organizing the learning of educational material, the development of abilities, skills and competences, which is carried out through the implementation of self-processes.

Students of Brody Secondary School No. 1, Pidvolochysk Secondary School No. 1, Ternopil Bohdan Lepky Secondary School No. 14 and Secondary School of I-III Grades №22 named after Oleg Olzhych participated in the research.

Insufficient level of the development of self-organized learning was determined with the help of diagnostic methods (observation, questionnaires, conversations, studying the results of educational activities, surveys) at the ascertaining stage of the experiment. The reasons for this are: 1) insufficient level of primary school students' motivation for using computer technologies in learning; 2) the dominant role of teachers in the organization of students' educational activity and the superficial level of younger students' independence in course of developing competencies; 3) monotonous use of computer technologies in the educational process in 1st-degree schools; 4) lack of a system of the self-monitoring of students' learning activities, in particular by means of computer technologies.

The formatic stage consisted in the introduction of the methodology of implementing pedagogical conditions for the development of the ability of self-organized learning by means of computer technologies into the educational process in elementary school. The implementation of this process involved the unity of the following components: motivational, which provided for the presence of goals and

motives for self-organized learning and the desire to carry out its independent organization; cognitive and content component, which was implemented through the content of educational subjects in primary school, the content of independent work and provided by the curriculum within the scope of studying the relevant subjects, and the content of an individual's self-processes in the context of learning; operational activity component, which covered educational activities, methods of activity and operations carried out by the student in course of self-organized learning; evaluative-reflective component, which provided for the development of elementary school students' ability to analyze and correct his/her own learning based on reflection.

The first condition is aimed at the development of the motivational component of self-organized learning ability. The use of computer technologies makes the learning interesting, exciting, accessible as well as increases a child's interest both in a particular subject and in the learning process in general.

The implementation of the first pedagogical condition was carried out using various methods and techniques (watching videos on Youtube and TedX; working in virtual 3D classrooms («Corinth», «AR_Book», «MozaBook», «Assemblr edu»)), which activated students' learning, increased their interest in learning, contributed to the effective interaction of a primary school student with a teacher. This was achieved by periodically changing the types of activities in the lesson, in particular through the use of computer technologies and learning through games. Participating in webquests and virtual STEM laboratories was especially interesting for students.

The second pedagogical condition is aimed at the organization of independent learning, the development of a complex of knowledge, possible activities in the educational and developmental environment of primary school. Using computer technologies in primary school in course of independent learning enhances students' cognitive activity, reduces learning difficulties, ensures the increase of younger students' initiative and active participation in class as well as the development of informational thinking.

The implementation of the second pedagogical condition was aimed at mastering the content of educational subjects in primary school; increasing the amount of independent work provided for by the curriculum within the scope of studying certain subjects; activation of the individual's self-processes in learning; encouraging the use of information computer technologies for self-education to study extracurricular material.

During the implementation of this condition, the following electronic libraries were used: «National Electronic Library for Children» («Електронна бібліотека НБУ для дітей») and the online children's public library «Chytanka» («Читанка»). Taking into account the features of distance education, services that provided an opportunity to acquire knowledge in an asynchronous mode were used («EdPuzzle» for creating video lessons), task generators («Childdevelop», «PlayPosit»), multimedia books, etc.

The third condition is aimed at creating a learning and developmental environment that forms the content and real conditions of the learning process, the optimal selection of various elements and components of educational and cognitive activity based on taking into account the requirements of didactic principles of learning, the optimal selection of methods and forms of e-learning that contribute to the development of students' cognitive interest, the development of ability to organize their own learning. Computer support provides an opportunity to clearly organize and direct the independent learning of primary school students and to achieve better results in learning within a short time period.

In course of *implementing the third pedagogical condition*, tools for instant interaction («MentiMeter», «Classtime») were used, which makes it possible to develop students' competences while performing interesting tasks in both asynchronous and synchronous modes. Online educational services (for example «Vchy UA» («Вчи ЮА»)) were also used. The encouragement and development of basic thinking operations in course of learning in primary school was carried out through the use of special simulator sites («CogniFit», «Brainexer», «Logiclike», «Clockwork Brain Training», «Fixics: smart games for children» («Фіксики:

розумні ігри для дітей»), «Smart puzzles: collection» («Розумні головоломки: колекція»), etc.).

To *implement the fourth pedagogical condition* students' self-control and self-assessment were encouraged at all stages of the learning process, in particular by means of computer technologies (diaries of emotions and online environments for test tasks).

In order to assess the development of self-organized learning, the main criteria (motivational and targeting, cognitive-informational, procedural, personal-resultative) and their indicators for determining the levels of the development of the components of primary school students' self-organized learning were developed.

The analysis of the results of the formative stage of the experimental study proved the effectiveness of the implementation of pedagogical conditions into the learning process in primary school. This is confirmed by positive changes in the levels of the development of the components of self-organized learning ability. At the final stage, the number of students with elementary level was only 7.6%. The number of students demonstrating a high level of the development of the components of self-organized learning ability has increased from 25.2% to 29.3%. At the creative level, the increase was 4.7%.

The practical significance lies in the fact that a methodology for implementing pedagogical conditions for the development of students' self-organized learning ability, a programme of experimental training, methodological recommendations for the first-degree school teachers regarding the organization of primary school students' independent learning and their self-organization has been developed and implemented in secondary schools. The results of the research are used as a component of the study of psychological, pedagogical and methodological subjects in the system of a primary school teacher training and in the system of postgraduate pedagogical education. The site-catalog «Vchusya SAM(a)» («Вчуся САМ(а)») (http://bit.do/self_edu_tnpu) with convenient navigation and meaningful content regarding the development and experimental

teaching of primary school students by means of computer technologies as well as the development of their self-organized learning abilities has been developed. Computer technologies for the development of primary school students' self-organized learning ability have been organized and systematized.

Key words: *primary school, educational process, synergistic approach, self-organized learning abilities, skill development, computer technologies.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані наукові результати дисертації:

1. Чайка В. М., Писарчук О. Т., Ратушняк Н. О., Теслюк О. Я. Формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи з особливими потребами. *Zeszyty Naukowe. Wyższej Szkoły Gospodarki*, Tom 36, с. 163-177.
URL: <http://www.ers.byd.pl/userfiles/files/ZN%20ERS%20tom%205%202020.pdf>
2. Теслюк О. Я. Самоорганізація навчальної діяльності учнів початкової школи як педагогічна проблема. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: педагогіка і психологія*. 2020. Вип. 63. С. 37-43 <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2020-63-1-236>
3. Chaika V., Pysarchuk O., & Chykurova O. Educational and developmental environment as a factor of skills formation of self-organization of primary school pupils' educational activity. *Pedagogy and Education Management Review*, 1, 2020. p. 79–90. <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2020-1-79>
4. Чикурова О. Я. Технології дистанційного навчання для школи першого ступеня: етапи імплементації. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2022. Вип. 1(50). С. 302-306. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.302-306>
5. Чикурова О. Синергетичний підхід як методологічна основа теорії самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*, 1(2), 2022. с. 21–28. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.21.2.3>

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Теслюк О. Я. Самоорганізація навчальної діяльності учнів початкової школи в контексті НУШ. Професійна компетентність учителя Нової

української школи: формування, розвиток та удосконалення : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 22 травня 2020 р. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 75-77

2. **Чикурова О.** Формування самопроцесів особистості учнів початкової школи як компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності. Scientific Collection «InterConf+», (22(113), 2022. р. 167–176. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.06.2022.016>

3. **Чикурова О. Я.** Комп'ютерні технології як засіб формування діяльності самоорганізації в учнів початкової школи. In The VI International Scientific and Practical Conference «Tendencies of development science and practice», February 14–16, 2022, Boston, USA. 372 p. (p. 254).

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Zaporozhchenko T., Paguta T., Bykov I., **Chykurova O.**, & Pysarchuk O. How to Improve the Mathematical Competences of Future Primary School Teachers in Ukraine? Innovative Aspect. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 14 (1Sup1), 2022. p. 83-100.

<https://doi.org/10.18662/rrem/14.1Sup1/538>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	28
1.1. Філософсько-педагогічні та психологічні аспекти самоорганізації особистості.....	28
1.2. Самоорганізація навчальної діяльності учнів початкової школи в умовах реалізації ідей Нової української школи.....	40
1.3. Комп'ютерні технології як засіб формування діяльності самоорганізації учнів початкової школи.....	56
<i>Висновки до першого розділу.....</i>	<i>72</i>
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	74
2.1. Структура діяльності самоорганізації і засоби діагностики її сформованості в учнів початкової школи.....	74
2.2. Педагогічні умови формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку засобами комп'ютерних технологій.....	95
2.3. Модель реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.....	114
<i>Висновки до другого розділу.....</i>	<i>122</i>

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	127
3.1. Діагностика стану сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи.....	127
3.2. Зміст і методика формувального експерименту.....	141
3.3. Результати експериментальної роботи та їх теоретична інтерпретація.....	181
<i>Висновки до третього розділу.....</i>	<i>202</i>
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	205
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	212
ДОДАТКИ.....	235

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ПШ – початкова школа

ОРС – освітньо-розвивальне середовище

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

СОНД – самоорганізація навчальної діяльності

НУШ – Нова українська школа

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

КТ – комп'ютерні технології

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена тим, що Нова українська школа як новий концепт реформування змісту шкільної освіти покликана активізувати процес становлення самостійної особистості, створюючи умови для її самореалізації у подальшому житті. Це передбачає формування у школяра позиції суб'єкта діяльності, який здатний самостійно формулювати цілі, обирати шляхи, способи і засоби їх досягнення, організовувати, регулювати і контролювати їх реалізацію.

Вирішення цієї проблеми необхідно розпочинати ще у початковій школі, оскільки саме тоді у дитини формуються основи навчальної діяльності, її мотиви, потреба і здібності саморозвиватися. Формування самостійності у молодшому шкільному віці можна назвати одним із пріоритетних завдань початкової школи.

В учня молодшого шкільного віку необхідно сформувати такі якості, як потреба у здобутті нових знань, вмінь, самостійному усвідомленні сутності нових понять, оволодінні способами пізнавальної діяльності та творчому застосуванні знань для вирішення проблем. Внутрішня потреба людини в знаннях, вмінні їх здобувати із різноманітних джерел і творчому використанні їх на практиці характеризується новим якісним новоутворенням – «самоорганізація навчальної діяльності».

Процес формування особистості молодшого школяра у навчальній діяльності розкрито в багатьох наукових працях. Аналіз психолого-педагогічних досліджень із проблем самоорганізації освітнього процесу дає змогу виокремити декілька основних напрямів: організація самостійної діяльності (А. Беляєва, Г. Михайленко, П. Підкасистий, І. Шимко, Я. Кодлюк); взаємозв'язок самоорганізації та мотивації навчальної діяльності (І. Бех, Г. Коган); взаємозв'язок самоорганізації та самоконтролю (В. Кремень, Я. Устинова); формування культури самоорганізації (Г. Гмизіна,

В. Онищук); зв'язок компонентів самоорганізації з успішністю (О. Ішков, М. Мур); формування прийомів самоорганізації (В. Львович).

Психолого-педагогічні основи формування самоорганізації особистості і діяльності розкрито в дослідженнях Г. Костюка, О. Савченко, І. Беха, Н. Бібік, М. Вашуленка, О. Онопрієнка, С. Максименка, О. Скрипченка та ін. Процес формування самоорганізації навчальної діяльності знайшов своє відображення в працях Ю. Бабанського, І. Гука, О. Демченко, Г. Когана, В. Кременя, О. Малихіна, Т. Мунтян, В. Лутая, І. Шимко та ін. Самоорганізація як педагогічне явище досліджували А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький та ін. Самостійність розглядається як поведінкова сторона самоорганізації у працях В. Бондаря, Т. Лобободи, О. Пономарьова, О. Савченко, М. Фіцули та ін.

Проте проблема формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи і досі цілісно не відображена в наукових працях, хоча сучасна освітня ситуація потребує її методичного забезпечення.

Одним із методологічних напрямів розв'язання означеної проблеми є використання комп'ютерних технологій в освітньому середовищі школи, що пов'язано із побудовою єдиного інформаційного освітнього простору початкової школи.

Законом України «Про освіту» [137], Державним стандартом початкової загальної освіти [50], Концептуальними засадами реформування середньої школи «Нова українська школа» [117], Типовими освітніми програмами для 1-2 та 3-4 класів передбачено широкий розвиток комп'ютеризації закладів початкової освіти та формування ініціативності і самостійності учнів під час їх використання.

Методологічні основи комп'ютеризації висвітлено В. Биковим, С. Гончаренком, Ю. Жуком, Н. Морзе та ін. Науково-методичні питання застосування комп'ютерних засобів у процесі навчання відображено у працях В. Андрущенко, О. Будник, Т. Величко, І. Кузьми, С. Пейперта, О. Шестопал, О. Янкович та ін. Використання комп'ютерних технологій у початковій школі

досліджували А. Романюк, Г. Лаврентьєва, С. Стрілець, О. Співаковський, Й. Ривкінд та ін. Психолого-педагогічні аспекти щодо вирішення завдань дидактики комп'ютерного навчання охарактеризовано у працях В. Бондаревської, І. Кузьми, Г. Лаврентьєвої, Ю. Машбіц, Є. Моргуліс, О. Шаран та ін.

Незважаючи на вагомі наукові здобутки, результати аналізу наукових праць, освітнього процесу початкової школи і власного педагогічного досвіду дали можливість виявити низку суперечностей, що актуалізують дослідження цієї проблеми, а саме:

- між консервативністю традиційної системи освіти, що залишається знаннєво-орієнтованою, та необхідністю формування особистості школяра як відкритої системи, здатної до саморозвитку та самоорганізації;

- між відокремленістю природничих (технічних) та гуманітарних знань, що належать до змісту освіти початкової школи, та вимогою суспільства формувати комплекс інтегрованих компетентностей, зокрема інформаційно-комунікативних;

- між потребою формувати особистість школяра, здатного до навчання впродовж життя відповідно до власної траєкторії розвитку, та існуючими підходами до нього як до об'єкта впливу, а не особистості, що здатна саморозвиватися та самоорганізовуватися;

- між комп'ютером як засобом навчання для вчителя та учнів і як засобом самоосвітньої та самоорганізаційної діяльності.

Саме тому у системі початкової освіти актуальним є формування в учнів молодшого шкільного віку вміння самоорганізації навчальної діяльності через застосування комп'ютерних технологій. Це зумовило вибір теми дослідження **«Формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій»**.

Тема дисертаційної роботи затверджена на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені

Володимира Гнатюка (протокол №7 від 26.12.2018 р.). Дослідження здійснювалося в контексті виконання кафедральної наукової теми «Теоретико-методичні засади розвитку освітніх технологій у закладах дошкільної та початкової освіти (Номер державної реєстрації: 0120U105364)», а також під час виконання завдань перспективного плану розвитку наукового напрямку ТНПУ ім. В. Гнатюка «Інновації в дошкільній та початковій освіті».

Об'єкт дослідження: навчальна діяльність учнів в умовах комп'ютеризації освітнього процесу початкової школи.

Предмет дослідження: самоорганізація навчальної діяльності учнів засобами комп'ютерних технологій.

Мета дослідження: обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій.

Гіпотеза дослідження: ефективність формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи підвищиться, якщо реалізувати комплекс педагогічних умов з формування емоційно-ціннісного ставлення до електронного навчання, створення ситуацій самостійної навчальної діяльності та комп'ютерно орієнтованого освітньо-розвивального середовища, стимулювання діяльності самоконтролю у процесі навчальної діяльності.

Для досягнення мети і доведення гіпотези дослідження визначено такі завдання:

1) конкретизувати зміст основних дефініцій дослідження, виокремити психолого-педагогічні особливості самоорганізації навчальної діяльності молодших школярів;

2) визначити структуру вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи, уточнити критерії і показники для визначення рівнів його сформованості;

3) з'ясувати дидактичний потенціал засобів комп'ютерних технологій в освітньому процесі початкової школи;

4) обґрунтувати педагогічні умови формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи та змоделювати процес їх реалізації;

5) експериментально перевірити ефективність комп'ютерних технологій як засобу реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації учнів початкової школи.

Методи дослідження. Досягненню мети та реалізації визначених завдань сприяло використання комплексу методів дослідження: *теоретичних* (вивчення, аналіз та узагальнення філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури, які використовували для визначення сутності основних понять дослідження, психолого-педагогічних характеристик учнів початкової школи для успішної роботи з комп'ютерними засобами), *емпіричних* (діагностичні (анкетування учителів та учнів, інтерв'ювання, бесіда, тестування); *обсерваційні* (спостереження, ранжування, самоспостереження), що дали змогу вивчити стан проблеми на практиці; *експериментальні* (діагностичний, констатувальний, формувальний експеримент), які використовували для організації експериментального дослідження) та *методів математичної статистики* (аналіз результатів проведеного дослідження було здійснено за допомогою методів кількісної обробки отриманих даних, що забезпечило достовірність результатів експерименту).

Експериментальною базою дослідження були загальноосвітні школи, а саме: ПШ «Первоцвіт» ЛМР м.Львів, Підволочиської ЗОШ І-ІІІ ст., Тернопільської ЗОШ І-ІІІ ст. №14 імені Богдана Лепкого Тернопільської міської ради Тернопільської області, Хмельницької ЗОШ І-ІІІ ст. №22 імені Олега Ольжича.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що вперше:

– обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови процесу формування самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи (формування позитивної мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до електронного навчання; створення ситуацій самостійної навчальної діяльності для формування загальнонавчальних умінь і навичок; створення комп'ютерно орієнтованого навчально-розвивального середовища; стимулювання діяльності самоконтролю в процесі навчальної діяльності);

– змодельовано процес реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи, що охоплює мотиваційний, когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний компоненти, які відображають мету, принципи, завдання та зміст процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи; форми (робота в парах, робота в малих групах, відеоуроки, інтерактивні уроки, відеоконференції, екскурсії, віртуальна лабораторія, уроки-конкурси, індивідуальні ігрові заняття), методи та засоби (самостійна робота, учнівське портфоліо, анкетування, квест, ведення щоденників рефлексії, «Акваріум», чат-дискусії, бесіди, «Мікрофон», творчі завдання, робота з електронним підручником, «Навчаючи–вчусь», самопрезентації, ігрове проєктування, навчальні ігри, дослідницькі ігри, бліц-ігри, Case-метод) в умовах електронного навчання; уточнено критерії (мотиваційно-цільовий, пізнавально-інформаційний, процесуальний, особистісно-результативний) і показники для визначення рівнів сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності (елементарний, достатній, високий, творчий);

– уточнено основні поняття (самоорганізація навчальної діяльності, комп'ютерні технології навчання) у контексті освітнього процесу початкової школи; набули подальшого розвитку зміст, методи і форми формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи.

Практичне значення полягає в тому, що розроблено і впроваджено в практику роботи ЗЗСО методику реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності, програму експериментального навчання, методичні рекомендації для вчителів початкової школи щодо організації самостійного навчання молодших школярів, їх самоорганізації. Результати дослідження використовуються як компонент вивчення психолого-педагогічних і методичних дисциплін у системі підготовки вчителя початкової школи та у системі післядипломної педагогічної освіти. Розроблено сайт-каталог «Вчуся САМ(а)» (http://bit.do/self_edu_tnpu) зі зручною навігацією та змістовним контентом щодо розвитку та експериментального навчання учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій та формування у них вміння самоорганізації навчальної діяльності. Впорядковано та систематизовано комп'ютерні засоби для формування вміння самоорганізації навчальної діяльності молодших школярів.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес ПШ «Первоцвіт» ЛМР м.Львів, Підволочиської ЗОШ І-ІІІ ст., Тернопільської ЗОШ І-ІІІ ст. №14 імені Богдана Лепкого Тернопільської міської ради Тернопільської області, Хмельницької ЗОШ І-ІІІ ст. №22 імені Олега Ольжича, КЗЛОП «Бродівський педагогічний коледж імені М. Шашкевича».

Апробація результатів дослідження. Різні тематичні аспекти досліджуваної проблеми було оприлюднено на:

– міжнародних науково-практичних конференціях: «Професійна компетентність учителя Нової української школи: формування, розвиток та удосконалення» (м. Тернопіль, 2020 р.); «Tendencies of development science and practice (Boston, 2022 р.)

– всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної конференції «Актуальні проблеми виховання, розвитку та навчання дітей передшкільного віку крізь призму освіти для сталого розвитку» (м. Хмельницький, 2019 р.)

– Крайовому форумі освітян «Освіта – енергія майбутнього. Якісна освіта як фактор перемоги» (м. Тернопіль, 2022 р.)

Публікації. Основні наукові положення та результати дослідження висвітлено в 9 наукових публікаціях, з них: 5 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні (Scopus), 3 у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (224) і викладена на 264 сторінках. Обсяг основного тексту становить 192 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Філософсько-педагогічні та психологічні аспекти самоорганізації особистості

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що «вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено такі ключові компетентності: інноваційність (передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо); формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу (забезпечує подальшу здатність успішно навчатися, здійснювати професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади); інформаційно-комунікаційна (передбачає оволодіння основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечно та етично використовувати засоби інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях) та навчання впродовж життя (передбачає оволодіння уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації для застосування її в оцінюванні навчальних потреб, визначенні власних навчальних цілей та способів їх досягнення, здатності працювати самостійно і в групі)» [50].

Зважаючи на реалізацію основних положень Концепції «Нова українська школа» [117], початкова ланка освіти повинна спроектувати стратегію організації діяльності молодших школярів з домінуванням пізнавальної активності для досягнення самостійності. Молодший шкільний вік – це вікова категорія, яка фіксує особливості психічного розвитку учнів з позиції досягнення соціальних завдань і змісту освітнього процесу як

невіддільного складника ціннісних пріоритетів сучасного суспільства. Важливим також є твердження, що визначальні риси цього віку є підґрунтям і водночас розширенням кола ключових напрямів розвитку самостійності.

Про важливість самоорганізації особистості писали класики філософії та педагогіки. Так, на думку Г. Сковороди, «самопізнання і «виховання серця» (тобто духовно-моральної складової людської особистості) стає причиною самовдосконалення, що можна визначити як третій рівень розвитку особистості. Можливість саморозвитку уже закладена в людині самою природою» [161]. В. Сухомлинський зазначав, що «починати вчити людину самоорганізації, умінню, якщо це потрібно, «примусити себе», треба у дитинстві і ранньому отроцтві, у віці від 7 до 10–11 років. Якщо цей період буде прогаяно, то у подальшому неминуче постане проблема перевиховання» [171].

Категорія «самоорганізація» постає центральною і в сучасних наукових школах і напрямках, що досліджують процеси розвитку у складних соціальних системах, взаємини соціального порядку та соціального хаосу. «Під порядком зазвичай розуміють безліч елементів будь-якої природи, між якими існують стійкі регулярні взаємозв'язки, що повторюються у просторі або часі, або в тому й іншому. Відповідно, хаосом переважно називають безліч елементів, між якими немає стійких (повторюваних) взаємозв'язків. Зважаючи на це самоорганізація є якісною та структурною зміною об'єктивної реальності» [78, с. 166].

У зв'язку з тим, що цілі початкової освіти змінюються з часом, реформується також зміст навчання у початковій школі (вплив стану розвитку педагогіки, інформаційного середовища, психолого-педагогічних особливостей учнів 6–10 років, тенденцій розвитку освіти), змінюються вимоги до методичної підготовки вчителя. Важливим завданням професійної підготовки педагога має стати активізація педагогічної самоорганізації, розширення меж його саморозвитку й самоздійснення, залучення до процесу професійного самовдосконалення [102, с. 13].

На початку шкільного навчання в особистому арсеналі молодшого школяра немає достатньої кількості засобів для самоорганізації навчальної діяльності. Зважаючи на це, важливим завданням діяльності педагога є формування в учнів уміння «навчальної самостійності», що є основою вміння самоорганізації навчальної діяльності. Виховати таку людину – складне завдання, яке має реалізувати школа.

Сучасний освітній процес розуміють як «систему науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування її компетентностей, а освітню діяльність – як діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямовану на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті» [137]. Для того, щоб з'ясувати суть самоорганізації навчальної діяльності, необхідно охарактеризувати особливості теорії діяльності і свідомості, структуру навчальної діяльності, процес її формування.

Провідну роль навчальної діяльності в розвитку і формуванні особистості дитини вивчали І. Бех, Н. Бібік, О. Будник, М. Вашуленко, Г. Костюк, С. Максименко, О. Онопрієнко, О. Савченко, О. Скрипченко та ін. Більшість з досліджень проведено в умовах традиційного навчання, у якому організація навчальної діяльності переважно залишається прерогативою вчителя. У контексті особистісно орієнтованої освіти ця проблема потребує переосмислення; одним з напрямів її вирішення є перехід від авторитарного стилю здійснення навчальної діяльності до формування самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи.

Особистість людини формується у процесі діяльності, а особистість учня – у діяльності особливого виду – навчанні: «... учіння є особливим видом діяльності, для якого наuczіння, оволодіння знаннями і навичками є не тільки результатом, але й метою» [148, с. 80]. Тобто і результатом, і метою навчальної діяльності повинні стати зміни в особистості учня початкової школи. Перетворення учня з суб'єкта, що не володів певними знаннями і діями, в суб'єкта, який оволодів ними, і є продуктом діяльності наuczіння. Вся

діяльність вчителя початкової школи повинна бути спрямована на «стимуляцію активності учня і управління його діяльністю, у процесі якої і відбувається розвиток та становлення особистості згідно з психологічною теорією діяльності та особистості» [183, с.14].

Навчальну діяльність як процес формування теоретичного мислення можна характеризувати як основне джерело розвитку, спрямоване на внутрішній результат – зміну учнем самого себе як суб'єкта навчання. Така зміна можлива, якщо молодший школяр усвідомлює свої здібності і може керувати собою та власною діяльністю.

Формування основ навчальної діяльності має здійснюватися, на думку вчених [150], [108], [170], у початковій школі.

У цей період формується пізнавальний інтерес, мотиви навчання, дії контролю і оцінки, що мають рефлексивний характер, а також цілепокладання – «вміння формулювати наступне завдання». Такі структурні компоненти, як контроль і оцінка, формуються в початковій школі спочатку під керівництвом вчителя і під час спільної діяльності з однокласниками, а потім стають більш незалежними і досягають рівня самоконтролю і самооцінки.

У міру формування компонентів навчальної діяльності молодших школярів «здійснюється перехід від дій під керівництвом учителя до самостійних навчальних дій – основної мети навчання. Це стає можливим, якщо регуляція навчальної діяльності трансформувалася з інтерпсихічних механізмів в інтрапсихічні (внутрішні): організація навчальної діяльності, яка стимульована зовнішнім впливом, «перейде» в самоорганізацію навчальної діяльності відповідно до внутрішніх потреб та цілей, що сформовані загальними способами діяльності, самоконтролем і самооцінкою» [47, с.26].

У таблиці 1.1.1 представлено структурні компоненти навчальної діяльності, які визначені дослідниками [47; 152; 162; 2].

Структура навчальної діяльності в психолого-педагогічних теоріях

Автори	Компоненти навчальної діяльності
В. Давидов, Д. Ельконін	1) мотиваційно-орієнтований – навчальне завдання та мотивація; 2) змістовий – навчальна дія; 3) контроль-оцінний – дії контролю і оцінки
О. Савченко	1) мотиваційний; 2) змістовий; 3) діяльнісний; 4) результативний; 5) рефлексивний
О. Скрипченко	1) мотивація; 2) учбові завдання в конкретних ситуаціях; 3) учбові дії; 4) контроль, що переходить у самоконтроль; 5) оцінка, що переходить у самооцінку
Ш. Амонашвілі	1) усвідомлення і прийняття школярем навчально-пізнавального завдання; 2) побудова плану його вирішення; 3) практичне вирішення завдання; 4) контроль над процесом вирішення завдання; 5) оцінка результатів відповідно до еталона; 6) постановка завдань подальшого вдосконалення набутих знань, умінь, навичок

Зіставивши компоненти навчальної діяльності, визначені дослідниками, можна узагальнити, що навчальна діяльність молодшого школяра містить у своїй структурі такі компоненти: цільовий (мотивація, мета, завдання), змістово-діяльнісний (навчальні дії, самоорганізація, розумові операції) і контроль-рефлексивний (контроль, оцінка, самоконтроль, самооцінка).

Важливими для формування і розвитку навчальної діяльності є виокремлення таких «видів універсальних навчальних дій: пізнавальні (загальнонавчальні, логічні, знаково-символічні); комунікативні (соціальна компетентність, вміння вести діалог, будувати продуктивну взаємодію, співпрацю, вміння висловлювати свої думки); регулятивні, які забезпечують учням можливість організації їх навчальної діяльності: прогнозування,

контроль, оцінка, корекція, саморегуляція, самоорганізація, що охоплює такі функціональні компоненти, як цілепокладання, аналіз ситуації, планування, самоконтроль, вольову регуляцію» [116].

«Уміння самоорганізації навчальної діяльності – регулятивне універсальне навчальне вміння – результат формування регулятивних універсальних навчальних дій – структурних компонентів самоорганізації навчальної діяльності. Розвиток вміння самоорганізації навчальної діяльності і здатність учнів до саморегуляції є важливим фактором розвитку самостійності та автономії особистості, прийняття відповідальності за свій особистісний вибір, що забезпечує основу самовизначення і самореалізації» [54, с.27].

Отже, навчальна діяльність ґрунтується на особистісній та соціальній значущості навчання, позитивній мотивації та особистісних якостях молодшого школяра як суб'єкта навчання; метою і результатом є зміни самого суб'єкта діяльності, які полягають у засвоєнні ним способів діяльності. Навчальна діяльність спрямована на реалізацію здібностей учня, розвиток універсальних навчальних дій і формування його як особистості, що володіє навичками самоорганізації власної діяльності.

Таким чином, уміння самоорганізації навчальної діяльності молодшого школяра є регулятивним універсальним навчальним умінням, структурним компонентом навчальної діяльності і водночас показником її сформованості, а також результатом формування регулятивних універсальних навчальних дій – структурних компонентів самоорганізації навчальної діяльності.

Проблему самостійної роботи учнів початкової школи як самоорганізаційного процесу доцільно вивчати у контексті синергетики. Синергетика є сучасною методологією освіти, що дає можливість зрозуміти, пояснити та регулювати внутрішні механізми самоорганізації відкритих складних систем, до яких належить також освітній простір. Процес самоорганізації в освітньому просторі передбачає наявність взаємодії,

синергії, яка відбувається через перебудову вже існуючих та утворення нових зв'язків між елементами системи освіти.

Синергетика вивчає еволюційні процеси розвитку складної відкритої системи як явище її самоорганізації. Якщо такі процеси самоорганізації є еволюційними, то система здатна до саморозвитку. Синергетичний підхід дає можливість розглядати особистість молодшого школяра як відкриту систему, яка здійснює перехід від розвитку до саморозвитку [146, с. 54].

Педагоги тлумачать синергетику як науку, що досліджує процес переходу складної системи із неупорядкованості до впорядкованого стану. У контексті синергетики можна визначити механізми самоорганізації суб'єктів освітнього простору (учнів початкової школи) та управління ними. Процеси самоорганізації мають значну кількість складових елементів, які пов'язані між собою ймовірнісними характеристиками [25].

Таким чином, синергетичне пояснення освітнього процесу передбачає уявлення про атрактори розвитку, кінцеві цілі, які будують і самоорганізують наявні знання із майбутнього. Тобто це певний план, головна ідея, образ кінцевого результату, що визначає вибір життєвої позиції, мети життя. Самоорганізація – це складання цілого із частин, самобудування, самоструктурування частин у ціле. Це призводить до поширення творчої активності людини для розкриття її необмежених можливостей [159, с. 197].

Традиційна система освіти, яка ґрунтується лише на принципах класичної науки та функціонує як закрита, втрачає свою здатність до саморозвитку та не може ефективно виконувати роль засобу освоєння сучасного світу. «Зусилля традиційної педагогічної теорії зосереджувалися переважно на дидактиці, не приділяючи уваги способам і видам тих форм активності, які ведуть до творчого конструювання світу», – зауважує В. Кремень [159].

Освітній процес в початковій школі також можна вважати відкритою системою, оскільки у ньому здійснюється неперервний процес обміну

інформацією (знаннями) між вчителем та учнями (зворотний зв'язок), зміст освіти постійно змінюється відповідно до потреб суспільства – виникає ефект нелінійності освітнього процесу і його результату. Результат навчальної діяльності учня молодшого шкільного віку завжди буде мати ймовірнісну оцінку, прогностичний характер. До того ж постійне зростання потоку інформації і обсягу знань «виводить» систему з рівноваги і змушує її до творення нового порядку [199].

Самоорганізацію навчальної діяльності досліджували О. Демченко [49], В. Дребет [55], Г. Коган [79], С. Кульневич [89] та інші.

Серед наукових праць можна виділити низку основних напрямів, у яких здійснюються дослідження. У контексті *психолого-педагогічного підходу* «предметом вивчення були: взаємозв'язки самоорганізації з різними феноменами навчальної діяльності – самостійною роботою здобувачів освіти, творчою активністю тих, кого навчають, їх самосвідомістю тощо» [78].

Культурологічний підхід передбачає визнання «важливим критерієм самоорганізації особистості тимчасову організацію діяльності. Дія організації часу є невіддільною від смислоутворення та цілепокладання як важливих компонентів самоорганізації. На основі цієї дії виявляються та актуалізуються неусвідомлені цілі, настанови діяльності, з'являється можливість усвідомлення та регуляції смислової спрямованості свого життя» [78].

Системним підходом до дослідження проблематики самоорганізації об'єднано роботи, присвячені дослідженню взаємозв'язку самосвідомості особистості та її самоорганізації в умовах професійної діяльності. Відповідно до визначення, «організація – по-перше, внутрішня впорядкованість, узгодженість, взаємодія більш-менш диференційованих та автономних частин цілого, обумовлених його будовою; по-друге, сукупність процесів або дій, що ведуть до утворення та вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого...» [176, с.20].

Вчені розробляють також *об'єктивізаційний підхід*, який характеризує самоорганізацію особистості як «необхідну форму її об'єктивізації у процесах самовизначення, самовираження, самореалізації та самоздійснення. Таким чином, підкреслюють, що процес особистісної самоорганізації є двовекторним: від осмислення та переосмислення змісту самосвідомості до вищих взаємозв'язків особистості та від вищих взаємозв'язків до способів їх об'єктивізації. У базових положеннях цього підходу дослідники позначають достатньо своєрідне співвідношення психологічної саморегуляції та особистісної самоорганізації» [78].

Формування вмінь процесу самоорганізації, стверджує В. Філоненко, «обумовлено власне самою динамікою розвитку особистості в цілому, але в кожному окремому випадку такі вміння особливі. Це складний багатоаспектний процес, послідовний за своєю внутрішньою логікою, і вміщує він у собі особистісну індивідуальну своєрідну траєкторію» [190].

Н. Вольська визначає самоорганізацію як «одне з умінь, що характеризує організованість особистості» [30].

Водночас саме навчальна діяльність може стати чинником розвитку самоорганізованості молодшого школяра. Так, Н. Ханецька вказує на важливість формування в учня у процесі навчальної діяльності здатності самостійно будувати власну життєдіяльність, бути її справжнім суб'єктом. «Саме молодший шкільний вік є стрижневим для формування самостійності, оскільки провідна для цього вікового етапу навчальна діяльність, побудована на принципах розвивальної суб'єкт–суб'єктної педагогічної взаємодії, створює оптимальні умови для розвитку і функціонування суб'єктивних характеристик особистості» [193].

Становлення молодшого школяра як суб'єкта діяльності розуміють як «процес розвитку певних його характеристик, зокрема довільності, внутрішнього плану дій, рефлексії та інших особливостей, які дають змогу учневі здійснювати самоорганізацію своєї діяльності й поведінки на

певному рівні активності та самостійності, виробити свідоме ставлення до себе та головних подій свого життя» [187].

Зважаючи на основні характеристики систем, що самоорганізуються (відкритість, нелінійність, нестійкість [190, с. 581]), ми вважаємо доцільним охарактеризувати учня в освітньому процесі як систему, що самоорганізується.

Під час навчання молодшого школяра має місце інтеграція процесів самоорганізації, завдяки яким система підтримує визначений рівень організації під час зміни зовнішніх та внутрішніх умов розвитку систем, які здатні накопичувати і використовувати минулий досвід (процеси розвитку соціальних і біологічних систем) [97].

Врахування основних закономірностей процесу навчання молодшого школяра як відкритої й складної системи, багатокomпонентності, багаторівневості й міждисциплінарності методичних знань учителів початкової школи дає змогу виділити основні напрями використання синергетичних ідей в освітньому процесі:

1) використання під час викладання дисциплін «образного й наочного», «абстрактного й конкретного», «якісного й кількісного», «репродуктивного й проблемного» у їх взаємних переходах;

2) оволодіння учнями різними методами і технологіями навчання, щоб бути готовими до здійснення вибору під час планування навчальної діяльності;

3) реалізація андрагогічної моделі навчання та застосування акмеологічних технологій на уроках [97, с.63].

Відповідно до синергетичної парадигми життєдіяльності відкритої системи, що є основою нової логіки формування освітнього процесу, «необхідно реалізовувати такі принципи інноваційної освіти в початковій школі: *принцип еволюційного руху; принцип гармонізації; принцип варіативності; принцип компаративістського аналізу системи цінностей;*

принцип множинності; принцип нелінійності взаємодії; принцип відкритості; принцип саморозвитку» [90].

Система освіти з позицій системного синергетизму є єдиною системою, що самоорганізується, в основі якої – енергетика, відкритість, динамічність, свобода вибору, задоволеність діяльністю [159].

Самоорганізація не може бути нав'язана ззовні, але для відкритих нерівноважних систем важливим фактором також є фактор зовнішніх впливів. Отже, педагогічний вплив має бути дуже делікатним, враховувати особистісну організацію та здібності учня. Особливо важливим є створення умов, за яких учень стає активним у співтворчості, співпраці, кооперації з учителем, який також, як і учень, змінюється у процесі навчання. Мета такого освітнього процесу – навчити вмінню, способам роботи з цілепокладання, планування, відбору потрібної інформації й оперування нею, самоконтролю.

Таким чином, початкова освіта дає змогу сформувати вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи, якщо вчитель здійснює педагогічну діяльність на основі синергетичної парадигми, якщо він володіє інноваційними педагогічними технологіями і відповідними їм моделями педагогічної взаємодії.

У сучасній педагогіці вміння самоорганізації навчальної діяльності тлумачать як результат сформованості сукупності регулятивних універсальних навчальних дій, безпосередньо пов'язаних із процесами саморегуляції.

Успішність формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи, на думку психологів, залежить багато в чому від сформованості психічних регуляторно-когнітивних процесів та вміння їх використовувати під час організації власної діяльності, тобто від уміння саморегуляції. У процесі саморегуляції розвивається здатність керувати власною поведінкою, психічними механізмами відповідно до особистісно значущої мети.

Показником розвиненої саморегуляції є розуміння людиною своїх суб'єктивних можливостей і зовнішніх умов та усвідомлене використання вольової регуляції власних станів, контроль за змінами суб'єктивних і об'єктивних умов. Молодший школяр, зважаючи на специфіку власних вікових особливостей, дещо завищено оцінює власні можливості, проте формування під час здійснення навчальної діяльності здатності аналізувати будь-які зовнішні обставини, слідкувати за їх змінами, контролювати особисті емоційно (позитивно чи негативно) насичені психічні стани (тривожність, задоволення-незадоволення тощо) сприяє становленню його саморегуляції.

Процеси саморегуляції і самоорганізації навчальної діяльності молодшого школяра є взаємопов'язаними системами. Їм притаманні такі системні характеристики: цілісність, структурність, взаємодія з середовищем, ієрархічність, множинність описів. Системи, що самоорганізуються, здатні зберігати і змінювати свою структуру під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Вони мають гнучку, адаптивну структуру, що пристосовується до впливів, змінюючи себе і оточення в напрямку, що забезпечує більш успішне функціонування системи.

Таким чином, систему, що самоорганізується можна визначити як «систему, здатну за активної взаємодії з середовищем змінювати свою структуру, зберігаючи водночас цілісність і, діючи в межах закономірностей, властивих оточенню, вибирати одну з можливих ліній поведінки» [181, с. 45]. Такою системою є учень початкової школи.

Узагальнивши ці дані, ми визнали можливим об'єднати компоненти процесу самоорганізації навчальної діяльності учня початкової школи, що містять функціональні компоненти – регулятивні універсальні навчальні дії:

- мотиваційний (мотивація, цілепокладання);
- діагностичний (аналіз ситуації, моделювання);
- проєктувальний (планування);

- операційно-дійовий (виконання плану, проміжний контроль і оцінювання, вольова регуляція, самокорекція);
- оцінно-рефлексивний (рефлексія).

Таким чином, формування вміння самоорганізації навчальної діяльності молодшого школяра охоплює, з одного боку, резонансний вплив на особистісні структури учня, з іншого боку – цілеспрямоване формування структурних компонентів – регулятивних універсальних навчальних дій.

Сформовані універсальні навчальні дії як структурні компоненти вміння самоорганізації навчальної діяльності учня початкової школи є критеріями її оцінки, оскільки самоорганізація – це інтегративне вміння (інтегративно особистісна якість), від рівня розвитку кожного компонента якого залежить рівень розвитку вміння самоорганізації навчальної діяльності молодшого школяра загалом.

1.2. Самоорганізація навчальної діяльності учнів початкової школи в умовах реалізації ідей Нової української школи

Концепція «Нова українська школа» – це «якісно нова цільова програма розвитку загальної середньої освіти, що передбачає трансформацію змісту, організації освітнього процесу, дидактико-методичного його забезпечення, підходів до оцінювання освітніх результатів у напрямі посилення особистісної орієнтації освіти, її розвивального, компетентнісного, демократичного характеру» [137]. За переконанням розробників Концепції, «Нова українська школа створюватиме атмосферу, де діти навчатимуться критично мислити, не будуть боятись висловлюватись, де будуть прислухатись до їхніх думок. Вихована в таких умовах особистість неодмінно стане відповідальним, креативним громадянином України. Концепція декларує наступність усіх ланок освіти й характеризується подовженням терміну навчання в середній школі, запровадженням компетентнісно зорієнтованих стандартів, наданням можливості за бажанням

учня змінювати освітні та професійні напрями підготовки, створенням такої моделі загальної середньої освіти, яка дає можливість поєднувати здобуття загальної середньої освіти зі здобуттям професії» [84]. Утім, «щоб утілити новачі у школі, необхідно позбавитися стереотипів, що залишаються чинними в системі загальної середньої освіти. До них належать: недостатня орієнтованість змісту шкільної освіти на формування в учнів умінь використовувати здобуті знання в житті, практичній діяльності; недосконала матеріально-технічна база, система загальнодержавного моніторингу якості освіти, обмеженість фінансування тощо» [66].

На сучасному етапі модернізації української освіти все виразнішою стає тенденція до підвищення якості освіти, зокрема її початкової ланки, створення умов для найповнішої та гармонійної реалізації учнівського потенціалу. «За експертними оцінками найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими професійними вміннями» [84].

В оновленій школі і досі достатньо гостро стоїть проблема підвищення ефективності процесів навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку. Це пов'язано передусім з тим, що з року в рік зростає обсяг інформації, яку учні повинні засвоїти, зрозуміти ті чи інші форми взаємодії. Як наслідок, проблема базується на пошуку таких засобів і способів, які б сприяли міцному та усвідомленому засвоєнню знань, умінь і навичок. «У дослідженні, проведеному інститутом освітньої аналітики щодо висвітлення різних аспектів імплементації засад Нової української школи (далі – НУШ), було розглянуто перелік актуальних питань, серед яких – роль вчителя в освіті учня. Незважаючи на зміну парадигми освіти в бік зміщення акцентів на самоосвіту впродовж життя, майже третина респондентів (31,6%) і надалі вважають, що роль учителя полягає у наданні учням усього масиву знань, яким вони повинні оволодіти. Натомість більше, ніж три чверті (78,1%)

вчителів-респондентів зазначають, що їх функція полягає у формуванні компетентної особистості, а саме учня, який зможе самостійно з використанням отриманих знань вирішувати поставлені завдання» [143].

«Суттєвою особливістю систем, що самоорганізуються, є їх здатність до самодобудови, самовідновлення, самовдосконалення чи, інакше кажучи, самотворення, то очевидно доцільно вести розробки педагогічних систем, в яких учень як головна дійова особа навчально-виховного процесу є самотворцем власної особистості з наявною достойною життєвою місією, позицією, стилем і здобувачем досвіду власної діяльності. Безумовно, учень як самотворець успішно здійснює вибір професії, що відповідає його психологічним особливостям, потребам, інтересам, нахилам, уподобанням» [165]. Тому в сучасній початковій школі важливо створювати умови для посилення відповідальності молодшого школяра за якість власної навчальної діяльності. Основою повинна бути самостійна робота учнів початкової школи, самоорганізація їх навчальної діяльності.

Окреслюючи завдання, що постають в освітньому процесі, зокрема перед учителем, В. Кремень підкреслює: «Проблема полягає в тому, як управляти, не управляючи, як малим резонансним впливом підштовхнути учня до саморозвитку, тобто до самоосвіти... Синергетичний підхід до освіти полягає в стимулюючому або пробуджуючому навчанні, як відкритті себе, або співробітництві з самим собою і з іншими людьми» [86, с. 8]. Тобто питання виховання особистості молодшого школяра, що вмітиме самостійно організувати власну діяльність, зокрема навчальну, має бути пріоритетним серед питань розвитку освіти, стати ключовим напрацюванням педагогічної науки.

У реформаційних процесах в НУШ велику роль відіграє вміння учня початкової школи самоорганізовувати власну навчальну діяльність, від рівня якої може залежати якість освіти, оскільки сучасна система навчання, а особливо в умовах дистанційного навчання, передбачає, що значна частина навчального матеріалу засвоюється учнями в процесі самостійної роботи.

Однією із 10 ключових компетентностей, визначених у Концепції НУШ, які сприяють успіху в процесі всього життя та особистій реалізації, є «уміння вчитися впродовж життя, що інтегрує здатність до самостійного пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації навчальної діяльності (власної та колективної), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання» [84].

З огляду на реалізацію основних засад концепції НУШ початкова освіта повинна спроектувати стратегію організації діяльності молодших школярів з домінуванням пізнавальної активності для досягнення самостійності. Молодший шкільний вік – це вікова категорія, яка фіксує особливості психічного розвитку учнів з позиції досягнення соціальних завдань і змісту освітнього процесу як невіддільного складника ціннісних пріоритетів певного суспільства. Зважаючи на це, важливим є твердження, що визначальні риси цього віку, які є підґрунтям і водночас розширенням кола ключових аспектів щодо розвитку самостійності.

Суть та призначення освіти – не в забезпеченні інформацією, а в постійному розвитку особистості. Особливо актуальною ця проблема є під час організації дистанційного навчання в умовах НУШ, тому все більш затребуваними стають сучасні технології навчання, які спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів та формування в них готовності до самостійної роботи. Життя в сучасному суспільстві потребує від особистості молодшого школяра розвитку якостей автономності та організованості: самостійності, ініціативності, вміння творчо мислити тощо. Ці якості ми розглядаємо як компоненти єдиного процесу самоорганізації особистості.

На початку шкільного навчання в особистому арсеналі молодшого школяра немає достатньо інструментів для самоорганізації навчальної

діяльності. У зв'язку з цим важливим завданням діяльності педагога є формування в учнів уміння «навчальної самостійності», що є основою навички самоорганізації навчальної діяльності [14, с.11].

Проблемі самоорганізації навчальної діяльності присвячено чимало наукових праць В. Бондаря, Л. Виготського, О. Вознюк, А. Громцевої, Ю. Калугіна, П. Каптерєва, Ю. Колюткіна, В. Кременя, М. Кузьміна, С. Кульневича, І. Лернера, О. Осницького, С. Рубінштейна, О. Савченко, А. Смолкіна, Т. Суислової, Н. Талізінної, А. Хуторського, С. Цюри, В. Чайки та ін.

М. Аверін вважає, що «вирішальну роль у становленні та самореалізації особистості відіграє самостійна робота людини над власним самовдосконаленням, котра може здійснюватися не інакше, як на основі її власних роздумів, переконань, особистого життєвого досвіду, рівня самосвідомості, світосприйняття, поставлених перед собою завдань у житті, праці, громадській діяльності» [1].

«Самоорганізація особистості є унікальним психологічним і педагогічним феноменом. Вона інтегрує у собі цілий комплекс істотних характеристик, важливих для сучасної людини: автономія (здатність до самокерування), незалежність, креативність та здатність до саморегуляції фізичного та психологічного станів. Важливим фактом є те, що особистість, здатна до самоорганізації, вміє мобілізувати свої можливості для здійснення директивної чи планованої діяльності. Ще більш важливим фактом є те, що результатом такої мобілізації є не лише визначення змісту діяльності суб'єкта, але і його здатність перебудовувати особистий ресурс для досягнення визначених завдань» [64].

Охарактеризуємо навчальну діяльність учня початкової школи з позиції можливостей її самоорганізації.

У дослідженнях педагогів цей вид діяльності трактується по-різному. У класичній психології та педагогіці, в дослідженнях Ю. Бабанського, Л. Занкова, Г. Костюка, В. Паламарчук, О. Савченко, навчальну діяльність

розуміють як провідний вид діяльності в молодшому шкільному віці, але інтерпретується вона дещо по-іншому.

На думку Г. Костюка, «навчальна діяльність – єдність операційної, мотиваційної й змістової характеристик активності учня, система процесів розв’язування різноманітних завдань» [108].

На думку О. Савченко, «навчальна діяльність – діяльність, яка складається з потреб і мотивів, мети й умов їх досягнення, дій і операцій з певним предметним змістом» [154, с. 6].

Основним результатом навчальної діяльності учнів початкової школи є сформованість їх теоретичного мислення. Саме від рівня сформованості теоретичного мислення, що приходить на зміну мисленню емпіричному, залежить характер всіх здобутих під час подальшого навчання знань.

Однією з умов підвищення якості самоорганізації молодших школярів є раціоналізація їх навчальної діяльності, що передбачає спеціальні педагогічні прийоми і способи побудови навчальної роботи.

У нашому дослідженні вважаємо доцільним характеризувати самоорганізацію навчальної діяльності учнів початкової школи крізь призму сукупності самопроцесів (самодій) особистості. Розглянемо ці самопроцеси.

Самоорганізація навчальної діяльності молодшого школяра «починається» з самомотивації.

Поняття «самотивація» поки що досить рідко використовується у педагогічній науці та практиці. Основна функція самотивації полягає в саморегуляції активності людини на окремих фазах її діяльності, передусім до та після виконання дії; процес, за якого відбувається перетворення зовнішньо заданої мети діяльності особи у її внутрішню потребу.

Н. Мирончук визначає самотивацію як «процес формування мотиву, спонукання себе до дії на основі аналізу ситуації чи самоаналізу, самостереження та самооцінки. Самомотивація – це спонукання себе до досягнення актуальних особистих цілей, це спрямована дія особи на актуалізацію бажання та створення енергії для виконання обраної цілі.

Самотивування – це також суб'єктивне пояснення особою своїх дій; визначає стан людини, який стимулює її до успішних дій»[107].

Відмінність самотивації від мотивації полягає в тому, що «під час самотивації відбувається цілеспрямоване розкриття особистістю структури мотиву; цілеспрямований пошук та рефлексія внутрішніх мотивів (або мотиваторів) самоорганізації особистості у власній свідомості, їх прийняття, вербалізація та застосування через вольовий акт, результатом чого є досягнення мети самоорганізації» [107].

В. Сухомлинський, звертаючись до вчителів, зауважував: «Не забувайте, що ґрунт, на якому будується ваша педагогічна майстерність, – у самій дитині, в її ставленні до знань і до вас, учителю. Це – бажання вчитися, натхнення, готовність до подолання труднощів. Дбайливо збагачуйте цей ґрунт, без нього немає школи» [173, с. 153]. Тому завдання вчителя вбачаємо у розкритті навчально-пізнавальних мотивів, які будуть довготривалими, внутрішніми та не поступатимуться за важливістю зовнішнім впливам, тобто будуть сталим джерелом самотивації.

З проблемою самотивації учня молодшого шкільного віку тісно пов'язана проблема самоактуалізації.

Для сприяння самоактуалізації молодшого школяра важливим є створення початковою школою необхідних умов для розкриття потенційних здібностей учня, належне методичне та технічне забезпечення закладу початкової освіти (що є наскрізною ідеєю НУШ), використання творчого підходу, інноваційних та комп'ютерних технологій, індивідуального підходу до особистості.

На шляху самоактуалізації існують об'єктивні та суб'єктивні перешкоди, тобто її бар'єри. «Серед внутрішніх бар'єрів на шляху особистості до самоактуалізації виділено такі: низький рівень здатності до спілкування; слабка, фрагментарна мотивація, або навпаки, занадто інтенсивна; наявність пасивних, гальмуючих рис характеру; амбівалентність

почуттів; несформованість Я-концепції, навичок самопізнання, самореалізації; відсутність цілісної системи цінностей тощо» [145, с. 12].

Можливість реалізації феномена самоактуалізації особистості передбачає оволодіння самовладанням, що є складовою емоційного інтелекту учня. У тлумачних словниках термін «самовладання» пов'язують з емоційною стійкістю, самоконтролем, здатністю володіти собою у стресових ситуаціях.

У контексті формування вміння самоорганізації навчальної діяльності цінним є здатність учня початкової школи контролювати свій психоемоційний стан. Однією з причин цього є те, що на етапі навчання у початковій школі настає криза 6(7) років, що є перехідним періодом у розвитку психіки молодшого школяра, який спричинений новими обов'язками, новим навантаженням і новими вимогами, які визначають дорослі.

В освітній реформі НУШ особливу увагу приділяють розвитку емоційного інтелекту. Новий напрям діяльності школи – навчити учнів вибудовувати ефективні стосунки з іншими і розуміти власні емоції. Розвиток емоційного інтелекту допомагає під час кризи керувати своїми емоціями, а також сприятиме організації власної навчальної діяльності.

Окремим самопроцесом, який також потребує спеціальної методики формування, що задіює не лише когнітивну сферу школяра, а й емоційну та волюву, є самопланування.

У Державному стандарті початкової освіти [50] вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти із кожної освітньої галузі передбачають сформованість вміння планувати власну діяльність чи дослідження. Воно належить до організаційних умінь та навичок.

«Вміння планувати містить такі компоненти: вміння визначати мету діяльності; вміння вибирати необхідні прийоми її виконання; встановлювати їх послідовність; передбачати можливий результат і способи контролю в його досягненні» [54].

Навчання самоплануванню ґрунтується на виробленні в учня початкової школи вміння завжди уявляти собі в загальних рисах результат, до якого повинні призвести виконувані дії, та оптимальну послідовність дій, що сприятимуть досягненню цього результату, оскільки особистість навчається, виховується та живе в діяльності.

«Діяльність, її спрямування, розвиток, організація є тією ланкою, яка дає змогу створити умови для розвитку здібностей, формування готовності і здатності до самоосвіти. В освітньому процесі діяльність особистості може відбуватися як «примус», що йде ззовні, так і бути внутрішньою свідомо регульованою через розуміння і опрацювання компонентів навчальної дії» [42]. В останньому випадку маємо феномен формування саморегуляції.

Саморегуляцію у навчанні М. Гриньова трактує як «оволодіння засобами виконання навчальних операцій таким чином, щоб будь-яка зміна умов завдання, зустріч з різними утрудненнями спричиняє таку дію мислення, яка призводить до самостійного розв'язку завдання чи проблеми. Саморегуляція є вищим ступенем діяльності, коли вміння виконувати навчальні операції перетворюється на навички і послідовність їх здійснюється автоматично» [42]. В. Чайка визначає саморегуляцію як «якісну характеристику її суб'єкта, що відображає високу компетентність, розмаїтість ефективних навичок і умінь, володіння сучасними алгоритмами і способами вирішення завдань, що дає змогу працювати із високою продуктивністю» [195].

Дослідження психологів свідчать, що «уміння саморегуляції формуються у дитини в процесі її виховання і навчання під впливом вимог педагога та інших дорослих. Діти 6–10 років проводять в закладі освіти значну кількість часу, тому роль педагога для розвитку довільності, усвідомленої саморегуляції поведінки і діяльності дітей особливо велика. На заняттях і під час вільної діяльності дітей, педагог навчає їх підпорядковувати свої дії поставленій меті, долати труднощі, гальмувати або посилювати активність, слідкувати за емоційними проявами» [195].

Молодший шкільний вік є перехідним періодом, який характеризується глибокими потенційними можливостями психофізичного розвитку дитини. Погоджуємося з думкою Л. Прохоренко, що «у цьому віці інтенсивного розвитку і якісного перетворення набувають пізнавальні процеси, які характеризуються опосередкованістю, усвідомленістю, довільністю. Дитина поступово опановує власні психічні процеси, навчається керувати увагою, пам'яттю, мисленням. Спостерігається більша, ніж у дошкільнят, рівновага процесів збудження і гальмування, що створює сприятливі передумови для навчальної діяльності, яка вимагає від дитини не тільки розумового напруження, але й сформованості мотиваційної, емоційно-вольової сфер, розвитку самоконтролю та самооцінки» [139].

Молодший школяр, що має здатність до саморегуляції, характеризується високою (внутрішньою) навчальною мотивацією, прагненням до досягнення успіхів у навчальній діяльності. Він здатний встановлювати і підтримувати соціальні контакти, зберігати доброзичливе ставлення до співрозмовника, повністю усвідомлює необхідність дотримання правил поведінки. Він вирізняється високою пізнавальною активністю; усвідомленим та цілеспрямованим виконанням діяльності, прагненням до досягнення успіхів практично у всіх видах діяльності.

У такого школяра самоорганізація перебуватиме на високому рівні: учень розуміє інструкцію і працює відповідно до неї, вміє планувати свою діяльність, доводити роботу до кінця, здатний працювати, не відволікаючись на сторонні подразники, контролювати свою діяльність, виправляти помилки у процесі діяльності, адекватно реагувати на зауваження, приймати та використовувати допомогу дорослого.

Важливою складовою вміння самоорганізації є самопізнання – процес, за допомогою якого особистість отримує знання про себе, а також процес пізнання сутності, здібностей і можливостей власного «Я» та особливостей навколишнього світу.

У концепції НУШ зазначено, що «для повноцінного засвоєння молодшими школярами розумових дій і понять, які є повноцінними елементами самопізнання, доцільно дотримуватися такої послідовності:

1) виконання опредмеченої дії (для виконання опредмечених дій застосовують або реальні предмети, або їх моделі (палички, смужки, намистини, кубики тощо));

2) виконання дії у частково матеріалізованій формі;

3) виконання дії в абстрактному вигляді за допомогою системи символів, знаків» [84].

В Новій українській школі засобом самопізнання часто є ігрова діяльність, яка спонукає молодших школярів до активного пізнання власних особистісних рис, неповторності, вибору майбутнього життєвого шляху, професійної діяльності, прийнятті та засвоєнні норм етичної поведінки та ін. Формування здатності самопізнання – це не тільки педагогічна, але й психологічна проблема, шляхи розв'язання якої полягають у: формуванні потреб і мотивів самопізнання; навчанні школяра способам самопізнання; розвитку здатності особистості до ідентифікації; підвищенні рівня самоповаги, самохвалення; подоланні страхів.

Уміння здійснювати самоосвіту зазвичай належить до загальнонавчальних умінь. В основі самоосвіти – прийоми діяльності, особистісні змісти, установки, якості та вміння.

Самоосвітня діяльність учня початкової школи може мати різну мотивацію як соціально, так і особистісно орієнтовану. Завданням педагогів є її підтримання, розвиток та спрямування на конкретну мету. Однією із характерних ознак самоосвіти є прояв значних вольових зусиль молодшим школярем для досягнення бажаного результату.

Збільшуючи частку самостійності учня 6–10 років у пізнавальній діяльності, вчитель поступово переводить його самоосвіту з керованої системи до самостійної.

У молодшому шкільному віці усвідомлення та аналіз своєї поведінки стає можливим завдяки оволодінню учнем навчальною діяльністю як провідною. «Становлення молодшого школяра як суб'єкта самосвідомості супроводжується новими якісними змінами, які виявляються у поглибленні процесу самопізнання на засадах розвитку здатності до самоаналізу. Засвоюючи у процесі навчання певні норми й цінності, молодший школяр починає під впливом оцінювальних суджень інших (батьків, учителів, однолітків) певним чином аналізувати результати своєї навчальної діяльності. З віком він більш чітко розрізняє свої справжні досягнення і те, чого міг би досягнути, володіючи тими чи іншими особистісними якостями» [123].

Самоконтроль як «одна з вищих форм саморегуляції є обов'язковим елементом учіння і забезпечує взаємозв'язок результатів учіння з його цілями, впливаючи на активність учня в навчальному процесі, свідомість його дій, досягнення позитивних навчальних результатів і вимагає цілеспрямованого поступового формування, починаючи з молодшого шкільного віку» [158, с.155].

На думку Ш. Амонашвілі, «самоконтроль – це самостійна експертиза діяльності людини, яка може впливати на розвиток таких її якостей, як організованість і відповідальність» [2].

Обов'язковою умовою самоконтролю є сформованість в учнів необхідного обсягу знань і умінь їх використання. «На третьому році навчання у молодших школярів починає все помітніше виявлятися тенденція підпорядковувати самоконтролю не тільки результати навчальної діяльності, але й перевіряти свої дії у процесі її виконання. Показ зразка, за яким учень міг би здійснювати самоконтроль, є ще однією обов'язковою умовою формування самоконтролю на початкових етапах. Чим молодший школяр, тим більше він потребує того, щоб йому показали зразок. Тут важливо зазначити, що динаміка формування самоконтролю нерозривно пов'язана із змінами характеру використовуваного зразка-еталону» [73, с.157].

Більшість учителів правильно оцінюють значення самоконтролю в процесі навчання учнів. Так, «вже на перших уроках учнів заохочують до самостійної перевірки виконання навчальних завдань: чи правильно написали вони елементи букв, перенесли слова, розв'язали приклади тощо. Цього, на жаль, не можна сказати про поведінку. Оволодіти правилами поведінки діти також не можуть успішно, якщо в них не сформувати здатність самостійно аналізувати свої дії, вчинки, співвідносити їх із вимогами колективу, запобігати можливим помилкам та виправляти допущені, тобто якщо не виховувати в них звички до самоконтролю» [158, с. 166].

К. Ушинський, міркуючи про здатність керувати собою, пов'язує самоконтроль переважно з волею людини. Він розглядає методи виховання самоконтролю, до яких належать: «активне повторення, звіт про прочитане, самостійне складання питань тими, хто навчається, виправлення своїх помилок у друкованому тексті, взаємне виправлення і самовиправлення своїх помилок, застосування знань на практиці» [186].

Контрольні дії, на думку Я. Кодлюк, – це «усвідомлене регулювання дитиною діяльності з метою попередження, констатації і виправлення помилок, а також забезпечення відповідності отриманого результату заданим вимогам» [81].

О. Савченко запропонувала «технологію формування самоконтролю в учнів початкової школи, яка передбачає такі кроки:

- усвідомлення учнями мети самоконтролю;
- поопераційне пояснення способу дій під час самоконтролю;
- взаємоконтроль у парній і груповій роботі;
- оволодіння учнями контрольними прийомами і способами самоконтролю (опора на пам'ятку, зразок, алгоритмічний пропис);
- диференційований підхід учителя до виправлення помилок;
- матеріалізація навчальних дій під час самоконтролю (підкреслення, доповнення, підставлення відповіді тощо)» [152, с. 141].

Самоконтроль передбачає формування в учнів уміння самостійно контролювати ступінь засвоєння навчального матеріалу, знаходити допущені помилки, неточності, визначати шляхи ліквідації виявлених прогалин. Самоконтроль реалізується у формі самоперевірок учнями ступеня засвоєння вивченого матеріалу, оцінки реальності отриманих відповідей у задачах. Контроль і самоконтроль забезпечують функціонування зворотного зв'язку в освітньому процесі – одержання інформації про ступінь труднощів, типові недоліки.

У методичних рекомендаціях щодо оцінювання навчальних досягнень учнів у Новій українській школі зазначено, що «для організації самоконтролю можна використовувати різноманітні листки самоконтролю, оформлені у цікавий для дітей спосіб. Здійснення зворотного зв'язку з учнями під час самоконтролю діяльності має орієнтувати їх на успіх, підтримувати й надихати на саморозвиток і вдосконалення. Таким чином виявляється формувальний характер контролю особистісного розвитку учнів та хід набуття ними навчального досвіду і компетентностей» [115].

«Важливим елементом самоконтролю є самооцінювання учнями своїх досягнень на уроці, яке дає змогу краще планувати власний час і роботу, свої успіхи, спостерігати і бачити їх самому, а не чекати на оцінювання вчителем, частіше отримувати оцінки, покращувати власні досягнення з навчального предмета. Під час організації самооцінювальної діяльності учнів на уроці вчителю треба дотримуватися таких умов: до кожної конкретної навчальної ситуації критерії оцінювання навчальної діяльності розробляти спільно з учнями; постійно створювати необхідну психологічну атмосферу довіри і взаєморозуміння» [115].

«Формування самооцінки у молодшому шкільному віці пов'язане із залученням дитини до систематичного процесу навчання. Вона ускладнюється за своїми змістом і формами у процесі спілкування з дорослими та однолітками. Молодший школяр постійно знаходиться в ситуації оцінювання всіх його дій. Це формує у нього вміння розуміти і

враховувати під час самооцінювання позицію іншого, у нього з'являються реальні уявлення про свої здібності. Отже, молодший шкільний вік сприяє формуванню самооцінки. Це пов'язано із зростанням рівня пізнавальних можливостей дитини, підвищенням її зацікавленості до себе і здатності до самоспостереження» [59].

Основною функцією самоконтролю та самооцінювання є належне окреслення власних можливостей (як реальних, так і потенційних), а також розуміння проблем, що мають бути розв'язані у процесі навчання. Тому наступним самопроцесом, що має формуватися як складова вміння самоорганізації навчальної діяльності, є самокорекція.

«Самокорекція дає можливість школяреві виправити допущені помилки, а також допомагає йому в разі неякісного виконання поставлених завдань сформулювати перед собою міні-цілі щодо самостійної корекції роботи для максимального наближення її до кінцевого результату, який був запланований спочатку. Для її реалізації учні мають бути зібраними, уважними, критичними до себе; вміти побачити недоліки у власній роботі; знати способи перевірки правильності виконання завдання» [93, с.10].

Принциповою відмінністю Нової української школи є посилення орієнтації на результати освіти (у формі компетентностей) як системотвірний компонент її конструкції. Ці результати часто залежать саме від уміння виправити, переробити, знайти способи вирішення проблеми.

Зважаючи на вищезазначене, **самоорганізацію навчальної діяльності (СОНД)** ми трактуємо як дії учня, спрямовані на організацію засвоєння навчального матеріалу з різних джерел, формування умінь, навичок та компетентностей, що здійснюється шляхом реалізації самопроцесів (самотивації, самоактуалізації, самопланування, саморегуляції, самопізнання, самоосвіти, самоаналізу, самоконтролю, самооцінки). Вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи формуються в результаті належного розвитку цих самопроцесів. Подамо їх у зведеній таблиці (табл.1.1.2.)

**Характеристика змісту самопроцесів як складових самоорганізації
навчальної діяльності молодшого школяра**

Самопроцеси	Характеристика змісту
Самомотивація	Цілеспрямоване розкриття особистістю структури мотиву; цілеспрямований пошук та рефлексія внутрішніх мотивів (або мотиваторів) самоорганізації особистості у власній свідомості, їх прийняття, вербалізація та застосування через вольовий акт, результатом чого є досягнення мети самоорганізації [107].
Самоактуалізація	Складна структурована система взаємопов'язаних дій, через які актуалізується потенціал особистісних здібностей школяра, що формується в процесі шкільного навчання і виховання. Це комунікативні, мотиваційні, характерологічні, рефлексивні властивості, творчі й інтелектуальні здібності особистості до освітньої та життєвої діяльності, які актуалізуються нею під час шкільного навчання» [11].
Самопланування	Мислительний процес, сутністю якого є попереднє усвідомлення сукупності й послідовності практичних і розумових дій, спрямованих на досягнення поставленої мети [53].
Саморегуляція	Якісна характеристика, що відображає високу компетентність, розмаїтість ефективних навичок і умінь, володіння сучасними алгоритмами і способами вирішення завдань, що дає змогу працювати із високою продуктивністю» [194].
Самопізнання	Процес, за допомогою якого особистість здобуває знання про себе, а також процес пізнання сутності, здібностей і можливостей власного «Я» та особливостей навколишнього світу.
Самоосвіта	Вид діяльності, спрямований, відповідно до мотивації і мети особистості, на отримання кола знань обраними способами дій [85].
Самоаналіз	Діяльність, спрямована на самопізнання та усвідомлення суб'єктом учіння власних психічних актів і станів.
Самоконтроль	Діяльність, яка спрямована на аналіз, усвідомлення результативності та ступеня ефективності власної навчально-пізнавальної діяльності, причин її успішності та неуспішності [144].
Самооцінка	Судження людини про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком [166].

Таким чином, НУШ визначає концептуально нові вимоги до організації освітнього процесу початкової школи. Проте реформування стосується не тільки педагогічної діяльності у закладах початкової освіти, а й процесу

формування в учнів активності, самостійності та вмінь навчальної самоорганізації. НУШ покликана створювати нові умови для всебічного розвитку учнів, забезпечуючи виховання та вдосконалення особистісних якостей, загальнонавчальних вмінь і навичок, зокрема і навичок самоорганізації навчальної діяльності.

В НУШ роль вчителя в перших двох циклах (1-4 класи) вже не передбачає банальну трансляцію змісту освіти. «Тепер педагог є не лише джерелом знань, а ментором, що вміє правильно організувати процес пізнання, скерувати діяльність учня так, щоб він не боявся висловлювати свою думку, ставити питання, проявляти інтерес та допитливість. Також важливим є завдання навчити молодшого школяра формулювати правильні запитання, вибирати найбільш раціональні інструменти для здійснення своєї навчальної діяльності, досліджень чи пошуку інформації, а також допомогти йому навчитися «відсіювати» здобуту інформацію, виділяти головне від другорядного, випадкове від закономірного, істинне від помилкового» [115].

У такій діяльності учень є суб'єктом освітнього процесу, оскільки всі його дії усвідомлені та вмотивовані значимістю процесу, тому що в системах, які самоорганізуються, основний фактор розвитку – внутрішній.

Оскільки вміння самоорганізації навчальної діяльності передбачає засвоєння навчального матеріалу з різних джерел, зокрема за допомогою комп'ютерних технологій, то вбачаємо за необхідне розглянути їх як засіб формування діяльності самоорганізації учнів початкової школи у наступному параграфі.

1.3. Комп'ютерні технології як засіб формування діяльності самоорганізації учнів початкової школи

Сучасне освітнє середовище характеризується високим рівнем складності, швидкими змінами та технологічними інноваціями [214].

Складність умов навчання зумовлена тим, що відбуваються прискорене використання нових технологій, інструментів та практик, підходів до викладання та організації освітнього простору, трансформації процесу навчання через використання технологій [213].

Освітня політика на національному та міжнародному рівнях передбачає підвищення рівня мотивації використовувати комп'ютерні технології в освітньому процесі, надаючи необхідні інструменти, формуючи в учнів відповідні навички та знання. У результаті забезпечення доступу до комп'ютерних технологій очікуються позитивні зміни у процесі організації навчання. Заклади загальної середньої освіти під час освітнього процесу практикують застосування інноваційних технологій, але все-таки домінуючими є традиційні підходи до навчання (наприклад, використання розповіді під час пояснення нового матеріалу, бесіди під час його осмислення тощо).

Враховуючи тенденції розвитку сучасної науково-технічної галузі, відбувається активний процес впровадження технологій у всі сфери суспільства, зокрема в освіту. Термін «технологія», первинна сутність якого була обґрунтована у виробництві, означає «сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогось-небудь» [163]. У сфері освіти оперують поняттям «освітні технології», які «відображають загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору», а структурними компонентами освітніх технологій є педагогічні, соціально-виховні та інформаційно-комунікаційні технології [205, с. 5].

Сутність педагогічних технологій полягає у перетворенні «педагогічного процесу в освітній установі на цілеспрямовану діяльність усіх його суб'єктів» [60]. Соціально-виховні технології сприяють якісній організації соціального виховання особистостей (дослідження особливостей сімейних стосунків людей, їх суспільних взаємозв'язків, правових взаємовідносин тощо). Термін «інформаційно-комунікаційні технології» охоплює всі технології, які застосовують для спілкування та роботи з

інформацією, зокрема ті засоби, які забезпечують створення, збереження, передачу, обробку та управління інформацією [40].

Використання засобів комп'ютерних технологій у початковій ланці – це не данина моді, а необхідність сьогодення, оскільки більшість учнів ознайомлюються з комп'ютером набагато раніше, ніж це їм може запропонувати школа. Таким чином, виникає необхідність посилення практичного спрямування освітнього процесу у навчальних програмах та підручниках через урізноманітнення видів діяльності учнів, добору і поєднання методів навчання так, щоб засвоєння змісту було активним, усвідомленим, достатньо емоційним. Необхідно враховувати, що до школи приходять нові покоління учнів, які живуть у інформаційному, динамічному, емоційно напруженому середовищі.

Комп'ютерні технології стають потужним багатофункціональним засобом навчання. Їх використання привчає учня жити в інформаційному середовищі, сприяє формуванню у школярів інформаційної культури [131].

«Комп'ютерні технології – це узагальнена назва технологій, застосування яких охоплює різні види роботи з інформацією за допомогою комп'ютерних пристроїв. А комп'ютерні технології навчання – це освітні технології, які передбачають застосування спеціальних способів, програмних і технічних комп'ютерних засобів задля підвищення ефективності освітнього процесу. Мета застосування комп'ютерних технологій полягає у формуванні вмінь працювати з інформацією, розвитку комунікативних здібностей, підготовці особистості «інформаційного суспільства», формуванні дослідницьких умінь та вміння ухвалювати оптимальні рішення» [169, с.232].

Комп'ютерні технології належать до основних технологій навчання. Цілі окреслених технологій полягають в тому, щоб формувати вміння працювати з інформацією, дослідницькі вміння, вміння ухвалювати оптимальні рішення, цілісно оволодівати інформацією [196].

Комплексне вміння працювати з інформацією охоплює вміння шукати дані, критично опрацьовувати їх (аналізувати, синтезувати, порівнювати,

групувати тощо), обмінюватися ними. Застосування комп'ютерних технологій у повсякденному шкільному житті формуватиме основу для ефективного перетворення окреслених вмінь у сталі навички на усе життя.

Пошук інформації в інтернеті здійснюється через використання пошукових систем. Найпоширенішою є *Google*. Для того, щоб знайти матеріал, який потрібен, учень молодшого шкільного віку має навчитися коректно формулювати пошуковий запит, вміщувати сутність у короткі словосполучення, оволодіти основними інструментами та комбінаціями пошуку тощо. Інформація, з якою ознайомлюються учні у глобальній мережі, не завжди є науково обґрунтованою. Тому поряд із розвитком самостійності учнів початкової школи та їх самоорганізації є також розвиток критичності мислення: вони мають розуміти, що довіряти усьому, що є в інтернеті, не варто, і мають вміти перевіряти дані на правдивість.

Застосування комп'ютерних технологій стимулює формування дослідницьких умінь молодших школярів. Під час роботи з комп'ютерними програмами чи в мережі «Інтернет» учень вчиться самостійно пропонувати ідеї, визначати способи дій, застосовувати різногалузеві знання, здійснювати пошук потрібної інформації; формулювати припущення та встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між елементами явищ чи процесів. Коли вчитель пропонує завдання, яке передбачає використання комп'ютерних технологій, часто немає окреслення конкретної послідовності дій. Це пов'язано з тим, що такі завдання належать до творчих та дослідницьких. Визначення єдиного алгоритму діяльності учнів знизить їх рівень пізнавального інтересу, перетворюючи їх із творчого керівника своєї діяльності в елементарного виконавця. Тому для організації самостійної роботи з комп'ютером варто добирати цікаві завдання, які б стимулювали активність учня.

Під час роботи з комп'ютерними технологіями метою є також забезпечення формування вміння ухвалювати оптимальні рішення. Його становлення відбувається у процесі реалізації системних дій, що спрямовані

на формулювання варіантів рішень. Із різноманіття можливих шляхів розв'язання проблеми молодший школяр обирає той, який є оптимальним, тобто забезпечить потрібний результат із мінімальними затратами часу, зусиль та ресурсів. Наприклад, учень школи першого ступеня повинен зобразити схему «Кругообіг води в природі». Для цього він може скористатися кількома шляхами: використати програмне забезпечення загального призначення (*Microsoft PowerPoint* чи *Microsoft Word*) і самостійно малювати за допомогою інструментів програм об'єкти, а може скористатися спеціальною онлайн-програмою для інфографік (*Canva*) і спростити процес зображення такої схеми через наявність усіх необхідних опцій та зручність їх використання. Молодший школяр обирає другий варіант, оскільки він оптимальніший, і переносить сформовану навичку оптимізації з освітнього процесу у побутове життя.

Комп'ютерні технології в освітньому процесі сприяють розвитку у молодших школярів вміння цілісно оволодівати інформацією. Це пов'язано з тим, що в інтернеті є дані, які відображають події, процеси чи явища не лише з одного боку. На різних сайтах учень може побачити одну й ту саму тему з різних сторін. На основі такої різнобічності у молодшого школяра сформується власне, відмінне від запропонованих, бачення. Окрім цього, коли учень ознайомлюється із певним об'єктом на уроці, прочитавши про нього у підручнику, за допомогою смартфона, планшета чи стаціонарного комп'ютера він може знайти його зображення чи відео про нього.

Таким чином, інформація про об'єкт буде цілісною: школяр зрозумів текст, зіставив його із зображенням та відеофрагментом. Його кінцеве знання набагато ширше, аніж було лише після опрацювання одного джерела знань. Наприклад, під час вивчення теми «Вплив реклами на рішення і поведінку людей» (інтегрований курс «Я досліджую світ», 3 клас) учень початкової школи отримує інформацію від вчителя та з підручника про те, що таке «реклама», корисні поради щодо використання реклами. У *YouTube*, щоб розширити межі власних знань, молодший школяр переглядає кілька

рекламних роликів, а в пошуку Google чи на вивісках у магазинах ще ознайомлюється з різновидами реклам-зображень. Так, у молодшого школяра сформується цілісне, а не фрагментарне, уявлення про рекламу та її вплив на людей.

Загалом окресливши цілі, які реалізують комп'ютерні технології на уроках у початковій школі, робимо висновок, що усі зазначені вміння є основою для формування вміння самоорганізації навчальної діяльності молодших школярів, адже першочергово передбачають самостійну роботу учня в аспекті засвоєння ним знань, формування умінь, навичок та компетентностей.

На сьогодні провідне місце у викладанні предметів займають традиційні засоби – дошка, крейда та друковані джерела (підручники, зошити з друкованою основою). Завдяки використанню комп'ютерів освітнє середовище можна доповнити відео, звуком, анімацією. Усе це вагомо впливає на емоційну сферу молодшого школяра, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів. Тим більше, що молодші школярі уже готові до роботи з комп'ютерними засобами: вони знають, що таке комп'ютер, у більшості випадків уміють ним користуватися, у них відсутній психологічний бар'єр: діти не бояться, що зламається машина, не вистачить знань упоратися з нею тощо.

Сьогодні вже очевидно, що вчитель, який веде заняття, застосовуючи мультимедійний проектор, електронну дошку чи комп'ютер, використовуючи на уроці та під час підготовки до нього інтернет-ресурси, має якісні переваги над колегою, який користується «крейдяною технологією».

Активна роль комп'ютерних технологій в освіті також обумовлена тим, що, порівнюючи з традиційними навчально-методичними засобами, комп'ютерні засоби навчання забезпечують нові можливості, а також дають змогу реалізувати сучасні педагогічні технології навчання на більш високому рівні, стимулюють розвиток дидактики та методики.

Комп'ютерні технології навчання передбачають «три напрями реалізації у початковій школі:

– *комп'ютерна технологія як «проникаюча»* – застосування комп'ютерних засобів під час вивчення окремих тем розділів для реалізації конкретних дидактичних завдань;

– *комп'ютерна технологія як основна* – застосування комп'ютерної технології у більшості випадків для досягнення цілей навчання у системі уроків чи курсі поряд із періодичним використанням суміжних технологій;

– *комп'ютерна технологія як монотехнологія* – всеохоплююче застосування комп'ютерних пристроїв для організації, управління, діагностики та моніторингу освітнього процесу» [27].

Концептуальні положення застосування комп'ютерних технологій у початковій школі полягають в оптимальному поєднанні індивідуальної та групової роботи, підтримці психологічного комфорту, принципах адаптивності та управління [192].

Застосування комп'ютерних технологій сприяє підтримці психологічного комфорту, зокрема для формування навичок самоорганізації. Коли учень початкової школи працює за комп'ютером, то усвідомлює, що тільки він керує власною діяльністю, що вчитель не контролює його (хоча опосередкований контроль здійснюється). Молодший школяр почуває себе розкуто та впевнено, він пробує реалізувати власні ідеї, не боячись, що зробить щось неправильно. Так, учень не лише засвоює новий матеріал, а й формує вміння створити такі умови, щоб оволодіти знаннями, та сприяє розвитку вмінь здобувати їх. Прагнення до самостійності та відсутність страху зробити щось не так – це основа мотивації учня.

Принцип адаптивності щодо застосування комп'ютерних технологій полягає у можливості пристосування комп'ютерних засобів до індивідуальних особливостей учня. Вважаємо, що сутність цього принципу

найперше стосується різноманіття програмного забезпечення та доступних онлайн-сервісів.

Сутність принципу керованості в аспекті застосування комп'ютерних технологій в освітньому процесі передбачає те, що у будь-який момент вчитель може скоригувати процес навчання.

Застосування комп'ютерних технологій в освітньому процесі початкової школи має свої переваги та недоліки. Серед позитивних сторін:

- *високий рівень мотивації* (застосування комп'ютерних пристроїв в освітньому процесі стимулює молодших школярів засвоювати нові знання, вміння, навички, досвід діяльності, формувати необхідні компетентності, що пов'язано із яскравістю представленого матеріалу та різноманіттям сучасних цікавих форм роботи з ним);

- *зручність у використанні* (робота з комп'ютерною технікою будується на основі логічних операцій, застосування схематичних зображень (піктограм), тому користувачеві досить легко з'ясувати алгоритм досягнення конкретної цілі);

- *доступ до великого обсягу інформації* (відкритий доступ до різноманіття даних в інтернеті дає змогу молодшому школяреві отримати відповіді на всі додаткові запитання щодо опрацьованої теми та дотичних до неї і таким чином розвинути сферу власних пізнавальних інтересів);

- *відображення різних видів інформації* (комп'ютер сприяє реалізації безпосереднього впливу навчального матеріалу на два аналізатори, через які людина отримує найбільше інформації про оточуючий світ, – зоровий і слуховий, задіюються також дотикові рецептори).

Існують також негативні сторони застосування комп'ютерних технологій, серед яких:

- *негативний вплив на здоров'я молодших школярів* (надмірна кількість часу, проведеного за роботою з комп'ютером, погіршує зір учнів, а неправильне положення тіла формує сколіоз чи інші захворювання хребта);

– *відсутність впевненості у достовірності інформації* (дані, які перебувають у вільному доступі в інтернеті, так само вільно туди й потрапляють, тому в учня молодшого шкільного віку варто формувати уявлення про це, а також – здатність критично оцінювати матеріал);

– *ймовірність витіснення комп'ютером інших засобів навчання* (до застосування комп'ютера в освітньому процесі учень початкової школи швидко звикає. Яскрава та динамічна форма навчального матеріалу захоплює його настільки, що інші форми його представлення (тексти підручника, надруковані схеми, таблиці тощо) стають просто нецікавими).

В основі організації освітнього процесу із застосуванням комп'ютерних технологій лежить власне використання комп'ютера як одного з основних технологій навчання.

Добір комп'ютерних засобів для уроків у початковій школі має бути системним і відповідати конкретним вимогам:

- сформувати зацікавлення та позитивні емоції в молодших школярів;
- активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів початкової школи;
- стимулювати самостійність навчання;
- відповідати валеологічним вимогам;
- стимулювати розвиток творчості учня початкової школи;
- реалізовувати навчально-контрольну функцію [169, с.2].

На уроках у початковій школі для формування самоорганізації навчальної діяльності можна застосовувати комп'ютерні технології таким чином:

- використовувати спеціальні навчальні програми, які передбачають матеріали для різних видів навчальної діяльності та пропонують методiku їх опрацювання;
- самостійно підбирати матеріали для реалізації конкретних цілей навчання [147].

Комп'ютерні програми залежно від дидактичних цілей та специфіки курсу навчального предмета в початковій школі класифікують на такі види:

- *навчальні програми*, які охоплюють автоматизовані навчальні курси, комп'ютерні підручники, програми штучного інтелекту, комп'ютерні довідники та енциклопедії;
- *тренажери* – це комп'ютерні програми, які призначені для закріплення навчального матеріалу на практиці;
- *контролюючі програми* – це комп'ютерні програми, призначення яких полягає у забезпеченні оцінювання навчальних досягнень школярів;
- *демонстраційні програми*, завдання яких полягає у відображенні предметів, процесів та явищ дійсності, їх схематичних зображень з навчальною метою;
- *імітаційні програми*, які передбачають відтворення структури та діяльності об'єкта в режимі реального часу;
- *довідково-інформаційні програми*, призначення яких полягає у представленні необхідної інформації через підключення до освітніх ресурсів інтернету;
- *мультимедіа-підручники* – це вебсайт або його підрозділ, віртуальна презентація, файл формату PDF тощо, що є аналогом навчального підручника [147; 199].

Комп'ютерні технології навчання, які охоплюють різноманіття персональних комп'ютерних пристроїв та роботу з ними для реалізації відповідних цілей освітнього процесу, є засобом формування самоорганізації в учнів початкової школи. Самоорганізація навчальної діяльності – це «дії особистості, спрямовані на організацію засвоєння навчального матеріалу з різних джерел, формування умінь, навичок та компетентностей, що здійснюється шляхом реалізації самопроцесів» [192]. Саме використання комп'ютера сприяє формуванню у молодших школярів особистих навчальних цілей і завдань, особистої навчальної траєкторії; робота з ним

формує усвідомленість власних навчальних дій через вибір типу дій, окреслення особистої мотивації, системи запитів та освітніх перспектив.

Вплив комп'ютерних технологій на формування самоорганізації навчальної діяльності молодших школярів зумовлений структурою останньої, яка охоплює мотиваційний, змістовий, операційно-процесуальний та оцінно-рефлексивний компоненти [192].

Значущою є роль комп'ютерних технологій під час формування мотиваційного компонента самоорганізації навчальної діяльності. Саме мотивація, в основі якої – бажання, інтереси, емоції особистості, є рушієм активності учня початкової школи.

Під час організації роботи на уроках у початковій школі вчитель добирає комплекс прийомів та методів, які сприяють підвищенню мотивації навчальної діяльності учнів, а також їх інтересу до навчання. Сюди належить добір яскравого дидактичного матеріалу, застосування дослідницької та проєктної роботи тощо. Використовуючи комп'ютерні технології, педагог може підготувати якісний роздатковий матеріал, дібрати цікавий науковий матеріал, якого немає в підручнику, застосувати віртуальні ігри чи роботу з програмним забезпеченням комп'ютера, організувати віртуальну екскурсію визначними місцями світу тощо. Так, під час пізнання можливостей комп'ютерних засобів в учня 6–10 років формується бажання освітнього пошуку, інтерес до знань і, як наслідок, – навички самоорганізації навчальної діяльності.

Змістовий компонент самоорганізації навчальної діяльності окреслює, які саме знання, уміння та навички потрібно формувати: вміння планувати діяльність, здійснювати, контролювати, регулювати та аналізувати її. До змістового компонента належать також компетентності щодо організації робочого місця школяра, пошуку та опрацювання необхідної інформації тощо. Засобом реалізації змістового компонента самоорганізації навчальної діяльності також можуть бути комп'ютерні пристрої.

Змістовий компонент перебуває у тісному взаємозв'язку з операційно-діяльнісним. Це пов'язано з тим, що змістова складова відповідає на питання «що формувати/самоорганізовувати?», а операційно-діялісна – «яким чином це зробити?». Під час роботи з технічними пристроями учень вчиться застосовувати конкретні психічні процеси задля реалізації навчального завдання. Наприклад, коли молодший школяр здійснює пошук інформації в *Google*, він застосовує систему мисленнєвих операцій (аналізує результати пошуку, порівнює відображені дані з необхідним еталоном, формулює умовиводи та висновки щодо доцільності обрання одного із багатьох варіантів), мовлення (добирає найбільш доцільну словесну форму пошукового запиту), увагу (зосереджує власну свідомість на пошукових об'єктах) тощо. Цим обумовлений активний розвиток психічних процесів молодших школярів. Працюючи навіть із найпростішим програмним забезпеченням (*Microsoft PowerPoint, Microsoft Word* тощо), молодші школярі вчать формулювати мету навчальної діяльності (що і для чого потрібно зробити?), окреслювати її алгоритм (як це зробити?), зіставляти мету з отриманими результатами (чи вдалося досягти запланованого?), аналізувати власну діяльність. Наприклад, у межах проєкту учні початкової школи готують презентацію. Для цього школярі, відповідно до поставленого вчителем завдання, формулюють мету своєї діяльності, визначають, які інструменти *Microsoft PowerPoint* і в якій послідовності потрібно використати, аналізують готову презентацію. Набуття учнями школи першого ступеня такої системи компетентностей сприяє формуванню у них самостійності під час виконання навчальних завдань. Школяр, який працює з комп'ютерними засобами, вчиться добирати найдоцільніші шляхи реалізації того чи іншого завдання, застосовувати конкретні форми, методи і прийоми організації власної навчальної діяльності, планувати та здійснювати їх покроковість, керувати діяльністю на уроці тощо. Наприклад, перед учнем 3 класу сформульоване завдання: «Виконати вправу в *Learning Apps*». Він визначає і здійснює такі кроки: формулює пошуковий запит; знаходить

онлайн-сервіс; обирає потрібну вправу; виконує її; отримує результат. Або ж усвідомлює, що оволодіти новою інформацією йому буде зручніше не під час прочитання статті з підручника, а під час перегляду цікавого відеоролика. Вже після реалізації першого такого алгоритму молодший школяр сформує знання та вміння про зазначені дії для досягнення мети, а після другого-третього разу – стали навичку.

Оцінно-рефлексивний компонент самоорганізації охоплює самоконтроль, самооцінку та рефлексію. Коли учень початкової школи працює зі смартфоном, ноутбуком, нетбуком чи стаціонарним комп'ютером, це означає, що він взаємодіє з їх програмним забезпеченням. Тому що комп'ютер – це лише зовнішня оболонка, внутрішнє наповнення якої – це програми, кожна з яких має свою функцію. Деякі з програм реалізують аналогічні завдання, але мають різні (ширші чи вузчі) можливості. Відповідно до цього, під час виконання навчального завдання за допомогою комп'ютера користувач обирає одну із різноманіття програм.

«Застосування комп'ютерних технологій на уроках у початковій школі для формування діяльності самоорганізації молодших школярів зумовлено також їх значенням у процесі формування самостійності учнів. Під самостійністю розуміють вміння формулювати перед собою завдання та виконувати їх без зовнішнього спонукання. Учні молодшого шкільного віку під час організації навчально-пізнавальної діяльності формують самостійність як наслідок особистої потреби діяти за власною усвідомленою мотивацією» [63].

Застосування комп'ютера створює можливості для ефективного зворотного зв'язку. «Організуючи фронтальну чи самостійну роботу учнів у традиційній формі, педагог досить обмежений в часі. Він фізично не може перевірити діяльність кожного школяра. Контроль за роботою окремих учнів знижує рівень ефективності навчання як під час поточної діяльності на уроці, так і під час перевірки домашнього завдання. Виконання завдань на комп'ютері надає можливість будь-коли переглянути роботу учня: у процесі

– для корекції, після завершення – для аналізу та оцінювання» [157, с.79]. Використання комп'ютерних технологій передбачає машинний контроль: саме комп'ютер оцінює знання учня та його досягнення, зіставляючи відповідь із запрограмованим еталоном. Це сприяє формуванню самостійності, адже школяр працює під опосередкованим керівництвом вчителя. Його контроль є непомітним. Підказки та поради учень початкової школи бачить через діалогові вікна навчальних програм. Саме у них відображаються помилки, які школяр знову ж таки самостійно опрацьовує. Це сприяє усвідомленню учнем впевненості у собі. Він не чекає підказки вчителя, а сам шукає відповіді на власні питання під час взаємодії з програмним забезпеченням, таким чином самоорганізуючи навчальну діяльність.

Зважаючи на сутність поняття «самоорганізація», окреслимо роль комп'ютерних технологій в аспектах самопізнання, самоконтролю та самооцінювання молодших школярів. Адже формування їх знань, умінь, навичок та компетентностей під час роботи з комп'ютером та його програмним забезпеченням здійснюється через ці процеси.

Усвідомлюючи самопізнання як процес отримання людиною знань про себе та пізнання сутності, здібностей та можливостей власного «Я», зазначаємо, що воно здійснюється через призму взаємодії особистості із суб'єктами чи об'єктами [201]. Комп'ютерні технології надають широкий спектр можливостей для усвідомлення молодшим школярем своєї сутності. Вільний доступ до великого обсягу інформації сприяє осмисленню власних уподобань та інтересів. Якщо раніше учні молодшого шкільного віку переглядали ті мультфільми, які показували по телевізору, то тепер, якщо їх не зацікавив сюжет, вони можуть одразу знайти щось інше. Якщо гра, встановлена на комп'ютері, їм набридла, можна з легкістю видалити її і встановити нову. Те ж саме щодо організації власної навчально-пізнавальної діяльності: якщо запропонований учителем варіант оповідання учневі не до вподоби, він може прослухати аудіофрагмент або переглянути відео. Під час

ознайомлення із різноманітним професій учень початкової школи може не лише побачити роздруковане зображення, а й отримати поглиблену інформацію з інших аудіо- чи відеоджерел. Важливо навчити учня усвідомлено здійснювати процес самопізнання, ставлячи до себе запитання: «що я роблю?», «як я це роблю?», «для чого я роблю це?» тощо. Відповіді на такі питання допоможуть молодшому школяреві пізнати самого себе.

Під час роботи з персональним комп'ютером учень початкової школи розвиває у себе самоконтроль як здатність особистості регулювати власну діяльність та поведінку [67]. Зважаючи на те, що комп'ютерні технології надають можливості для самостійної роботи учня, вони пропонують і варіанти для формування у нього навичок самоконтролю. Адже у першому циклі навчання у початковій школі школярі все-таки більше орієнтуються на контроль особистої діяльності з боку дорослих – вчителя чи батьків.

Застосування комп'ютерних засобів стимулює розвиток умінь оцінювати власну діяльність. Наприклад, після комп'ютерного тестування молодший школяр розуміє, що відповіді на деякі питання він дав з легкістю, інші викликали у нього сумніви. Він отримує листок результатів, бачить кількість помилок і їх сутність, порівнює отримані результати з еталоном. Учень встановлює відмінності, окреслює причини власних помилок та шляхи їх усунення. Так само молодший школяр здатний оцінити свої вміння працювати з комп'ютером перед початком виконання запропонованої діяльності та у її процесі. Самооцінювання стимулює учнів покращувати свій рівень компетентностей.

Таким чином, комп'ютерні технології навчання – це освітні технології, які передбачають застосування спеціальних способів, програмних і технічних комп'ютерних засобів задля підвищення ефективності освітнього процесу. Існує три напрями їх реалізації в освітньому процесі: комп'ютерна технологія як «проникаюча», комп'ютерна технологія як основна та комп'ютерна технологія як монотехнологія. Концептуальними положеннями застосування комп'ютерних технологій у початковій школі є оптимальне поєднання

індивідуальної та групової роботи, підтримка психологічного комфорту, реалізація принципів адаптивності та управління. До переваг застосування комп'ютерних технологій в освітньому процесі початкової школи належать: високий рівень мотивації; зручність у використанні; доступ до великого обсягу інформації; широкий арсенал методів і прийомів роботи; відображення різних видів інформації; значні можливості для формування навичок самоорганізації навчальної діяльності, тощо. До недоліків – негативний вплив на здоров'я молодших школярів; слабка спрямованість на розвиток критичності мислення, самоорганізації діяльності; відсутність впевненості у достовірності інформації; ймовірність витіснення комп'ютером інших засобів навчання; та ін.

Основним засобом реалізації комп'ютерних технологій навчання є комп'ютер із програмним забезпеченням та доступом до інтернету. До різноманіття комп'ютерного програмного забезпечення належать: навчальні програми, тренажери, контролюючі програми, демонстраційні програми, імітаційні програми, довідково-інформаційні програми та мультимедіа-підручники.

Так, комп'ютерні технології у своєму різноманітті є засобом формування діяльності самоорганізації учнів початкової школи. Це обґрунтовано специфікою використання комп'ютерних пристроїв та програм під час становлення структурних компонентів самоорганізації (мотиваційного, змістового, операційно-процесуального та оцінно-рефлексивного) та окреслення у цьому процесі особливостей самопізнання, самоконтролю та самооцінювання молодших школярів.

Використання комп'ютера сприяє формуванню в учнів школи першого ступеня власних навчальних цілей і завдань, особистої навчальної траєкторії; робота з ним спонукає до усвідомленості власних навчальних дій через вибір їх типу, окреслення особистої мотивації, системи запитів та освітніх перспектив.

Висновки до першого розділу

На основі здійсненого аналізу проблеми формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи охарактеризовано такі основні поняття дослідження, як навчальна діяльність, саморегуляція, самоорганізація, самоорганізація навчання, самопроцеси особистості.

Проаналізовано погляди багатьох учених та філософів, які досліджували цю проблему. Представлено класифікацію різних підходів до визначення сутності самоорганізації, а саме: самоорганізація особистості як здатність особистості успішно здійснювати усвідомлену роботу над собою для всебічного розвитку й удосконалення необхідних рис характеру та здатність підвищувати власний професіоналізм; самоорганізація особистості як здатність індивіда, яка виявляється в умінні свідомо й цілеспрямовано використовувати і вдосконалювати під час діяльності значущі складники власної особистісної структури; самоорганізація як процес самоуправління власною діяльністю – відгук на зовнішній вплив; самоорганізація як система здібностей і умінь мобілізації можливостей особистості молодшого школяра для досягнення особистісно або суспільно значущої мети, які дають можливість учневі бути суб'єктом власної навчальної діяльності, полягає у виявленні та активізації суб'єктом своїх психофізіологічних здібностей і можливостей для здійснення цілеспрямованої діяльності.

Аналіз поданих варіантів трактування цього феномена дав змогу систематизувати і проаналізувати погляди з проблеми самоорганізації навчальної діяльності з позиції їх емпіричної цінності, що зумовило основу для визначення самоорганізації навчальної діяльності (СОНД) як дій особистості, спрямованих на організацію засвоєння навчального матеріалу, формування вмінь, навичок та компетентностей, що здійснюються шляхом реалізації самопроцесів. Вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи формуються у результаті належного розвитку цих самопроцесів (самотивація, самоактуалізація,

самопланування, саморегуляція, самопізнання, самоосвіта, самоаналіз, самоконтроль, самооцінка).

У цьому розділі представлено психолого-педагогічну характеристику учнів початкової школи, їх психолого-педагогічні особливості у контексті формування вміння самоорганізувати власну навчальну діяльність. Встановлено, що розвиток вміння самоорганізації навчальної діяльності і здатність учнів до саморегуляції є важливими факторами розвитку самостійності та автономії особистості. Враховуючи особливості психічного розвитку молодших школярів, їхню сприйнятливність до педагогічних впливів, важливо навчити їх самостійно набувати та застосовувати знання, відповідально працювати, самостійно мислити та діяти, організовувати власну діяльність та поведінку. Тому формування вміння самоорганізації навчальної діяльності як якості особистості школяра стає своєрідною ціллю сучасної сфери освіти, а отже, має актуальне педагогічне значення.

У першому розділі дисертації охарактеризовано комп'ютерні технології як засіб формування діяльності самоорганізації учнів початкової школи. Окреслено сутність педагогічних технологій; розмежовано інформаційно-комунікаційні технології та комп'ютерні технології, які часто ототожнюють; визначено напрями реалізації комп'ютерних технологій у початковій школі; представлено класифікацію комп'ютерних технологій, які використовують на уроках у школі першого ступеня.

Це об'єктивує розгляд у наступному розділі процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи за компонентами, критеріями і показниками та їх узагальнення у структурно-функціональній моделі.

Основні результати висвітлено в дослідженнях: [177; 178; 198; 199; 215].

РОЗДІЛ 2.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Компоненти, критерії і показники визначення рівнів сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи

Система початкової освіти на сьогодні розроблена на основі компетентнісного підходу, який «базується на концепції компетенцій як основи формування в учнів здібностей розв'язувати важливі практичні задачі і виховання особистості в цілому» [9, с.46]. Тому навчання у початковій школі є не тільки процесом формування знань, умінь та навичок, але й процесом формування готовності дитини до самоорганізації власної навчальної діяльності.

Дослідження, присвячені вивченню динаміки ставлення молодших школярів до навчальної діяльності, свідчать про те, що позитивне ставлення до учбової діяльності залишається домінантним для більшості молодших школярів, однак до закінчення початкової школи збільшується кількість учнів з негативним ставленням до неї [91]. Відповідно до результатів дослідження В. Матюхіної, під час традиційного навчання до третього класу в школярів не розвивається «обов'язок» добре вчитися, бажання займатися навчальною діяльністю [22, с.290].

Т. Бріцкан зазначає, що «А. Маркова, аналізуючи особливості динаміки ставлення молодших школярів до навчальної діяльності, встановила, що інтерес до неї зростає в 1–2 класах і знижується до 3-го класу. Ставлення учнів початкової школи до навчальної діяльності визначається їх ставленням до власне навчальної діяльності, до людей, у взаємодії з якими ця діяльність реалізується, і до самого себе як суб'єкта учбової діяльності» [22, с.291].

Результатом навчальної діяльності є не тільки здобуття знань, засвоєння наукових понять, а насамперед зміна самої дитини, її розвиток. «Навчальна діяльність повинна базуватися на відповідних адекватних мотивах. Такими мотивами мають стати навчально-пізнавальні. Завдання розвивального навчання можуть реалізовуватися тільки за умови становлення повноцінних мотивів навчальної діяльності» [91].

Із вищезазначеного можна зробити висновок, що молодший шкільний вік є сензитивним періодом для формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності. Розвиток вміння самоорганізації навчальної діяльності у цьому аспекті буде зумовлено особистісними якостями – новоутвореннями вікового періоду.

Як було зазначено у п.1.1., зіставивши компоненти навчальної діяльності, визначені дослідниками [2; 47; 152; 162], можна узагальнити, що навчальна діяльність містить у своїй структурі такі компоненти: цільовий (мотивація, мета, завдання), діяльнісний (навчальні дії, самоорганізація, розумові операції) і контрольно-рефлексивний (контроль, оцінка, самоконтроль, самооцінка).

Запропонована структура навчальної діяльності, результати теоретичного та емпіричного дослідження створюють можливість для оцінки рівнів її сформованості в аспекті самоорганізації учня початкової школи.

Нами проведено зіставлення якостей-новоутворень молодшого шкільного віку та якостей особистості, необхідних для розвитку вміння самоорганізації навчальної діяльності, у таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1

Якості-новоутворення учнів молодшого шкільного віку та якості особистості, необхідні для розвитку вміння самоорганізації навчальної діяльності

Особистісні якості-новоутворення молодшого шкільного віку	Якості особистості, які забезпечують розвиток уміння самоорганізації навчальної діяльності
Сприймання і виконання навчальної діяльності як суспільно значущої	Усвідомлення мети і способів навчання у школі та вдома, що є передумовою осмисленої, цілеспрямованої та ефективної навчальної діяльності
Довільність психічних процесів	Вміння керувати своєю поведінкою, процесами сприймання, уявою, увагою, мисленням, мовленням та пам'яттю
Пізнавальні інтереси, норми та взаємини	Здатність до порозуміння, знаходження шляхів спільної діяльності; керування своєю поведінкою як сукупністю довільних морально регульованих вчинків; поведінкова емансипація
Теоретичне мислення	Вміння оперувати гіпотезами та мислительними операціями
Рефлексія	Здатність подивитися на себе збоку, проаналізувати власні дії, поведінку, думки, переживання; оцінювати особисту діяльність крізь її результативну складову
Внутрішній план діяльності	Здатність знаходити найзручніші способи, обирати і зіставляти варіанти дій, планувати їх порядок та засоби реалізації

Важливою складовою дослідження проблеми формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності молодшого школяра є визначення критеріїв і показників ефективності цього процесу, що відображають рівень сформованості в учнів готовності до здійснення діяльності самоорганізації.

Формування вміння самоорганізації навчальної діяльності в освітньому процесі початкової школи є педагогічною системою, компоненти якої взаємозумовлені, взаємозалежні та взаємопов'язані. Системний і

синергетичний підходи є основоположними на загальнонауковому методологічному рівні для дослідження цього явища [134, с.49].

Зважаючи на те, що самоорганізація є особливим видом діяльності, під час аналізу її структури доцільно враховувати основні елементи діяльності: мету, мотиви, способи досягнення мети, результат. Ці компоненти властиві будь-якому виду діяльності, а в самоорганізації вони мають свою специфіку.

Структурно-функціональний напрям дослідження самоорганізації вивчає її складові та їх взаємодію. Вивчення самоорганізації у структурно-функціональному напрямку простежується у дослідженнях учених: В. Лутая, Г. Хакена, І. Пригожина, В. Вернадського, А. Руденка, С. Курдюмова, Є. Князевої та інших. Компоненти системи самоорганізації є «завданнями», реалізуючи які особистість керує своєю діяльністю.

У таблиці 2.2. наведено стисло характеристику компонентів діяльності самоорганізації особистості у дослідженнях науковців.

Таблиця 2.1.2

Компоненти діяльності самоорганізації у дослідженнях науковців

Автори	Компоненти самоорганізації
Г. Хакен [218]	Цілепокладання, аналіз ситуації, планування, самоконтроль, вольові зусилля
А. Яворський [207]	Мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-оцінний, рефлексивний, інтелектуально-пізнавальний
І. Зязюн [70]	Здатність до самоаналізу, самоконтролю, саморегуляції, уміння передбачати, цілеспрямованість, рішучість, самовладання, стриманість, самокритичність, самодисципліна, терпіння
Н. Гишка [36]	Постановка цілі, пошук засобів і способів її здійснення, розв'язання завдання (виконавча частина навчальної діяльності), контроль і оцінка ходу та результатів роботи
М. Гуцол [45]	Цілеутворення, планування, самоаналіз, самоконтроль, самокорекція, самооцінка

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності нами було встановлено, що вміння СОНД є складною характеристикою особистості, яка об'єднує у собі широкий спектр компетентностей: «самостійне виділення та формулювання пізнавальної мети; пошук та виділення необхідної інформації; застосування методів інформаційного пошуку, зокрема за допомогою комп'ютерних засобів; структурування знань; побудова мовного висловлювання в усній та письмовій формах; вибір найефективніших способів розв'язання завдань залежно від конкретних умов; рефлексія способів та умов дії, контроль та оцінка процесу і результатів діяльності; усвідомлене читання як осмислення мети читання та вибір виду читання залежно від мети; вибір необхідної інформації з прослуханих текстів різних жанрів; визначення основної та другорядної інформації; вільна орієнтація та сприйняття текстів художнього, наукового, публіцистичного та офіційно-ділового стилів; розуміння та адекватна оцінка мови засобів масової інформації; постановка та формулювання проблеми, самостійне створення алгоритмів діяльності під час вирішення проблем творчого та пошукового характеру; виділення та усвідомлення того, що вже засвоєно і що ще варто засвоїти, оцінювання якості та рівня засвоєння; здатність до мобілізації сил та енергії; здатність до вольового зусилля-вибору у ситуації мотиваційного конфлікту та для подолання перешкод» [201].

Ураховуючи результати наукових досліджень, було виділено основні компоненти вміння самоорганізації навчальної діяльності: **мотиваційний; когнітивно-змістовий; операційно-діяльнісний; оцінно-рефлексивний.**

Для нашого дослідження важливим є висновок про те, що кожен компонент самоорганізації навчальної діяльності повинен розглядатися крізь призму *самопроцесів особистості*, оскільки самоорганізація є системним поняттям, що інтегрує у своїй структурі всю їх різноманітність (самоаналіз, самодіагностику, самопроекування, самоконтроль, самооцінку,

самоактуалізацію, саморегуляцію, самовизначення, самовиховання, самоосвіту тощо).

Для успішної організації особистісних ресурсів важливою є самомотивація (або за термінологією А. Маслоу – самоактуалізація) або – внутрішня мотивація, в якій особистість є суб'єктом самоуправління і спрямовує власну поведінку в конкретне русло. Психолог трактує поняття «самоактуалізації» як «повне застосування талантів, здібностей, потенціалів тощо» (1970, с. 150).

О. Савченко зазначає, що «мотивація навчання (цілі, потреби, інтереси) спрямовує й організовує процес пізнання, надає йому спонукального особистісного значення» [153].

Зауважимо, що «на кожному віковому етапі відбувається зміна мотиваційних виявів, які педагог обов'язково повинен враховувати. У молодшому шкільному віці мотивація розвивається у декількох напрямках. Широкі пізнавальні мотиви (інтерес до знань) можуть вже до середини цього віку перетворитися у навчально-пізнавальні (інтерес до способів набуття знань); мотиви самоосвіти представлені поки найпростішою формою – інтересом до додаткових джерел знань» [202].

Важливим етапом і одночасно умовою ефективної самоорганізації навчальної діяльності є постановка цілей або цілепокладання.

Підтвердженням цього є наукові напрацювання І. Підручної [130]. Вона зазначає, що «для досягнення загальної мети необхідним є прогнозування й планування діяльності, де планування передбачає формування як кінцевої, так і проміжних цілей. Тобто всі вони мають ієрархічну структуру: від глобальних (соціального замовлення) до цілей виконання окремих вправ, завдань. Проте менші з них спрямовані на досягнення більших, тобто орієнтовані на кінцевий результат» [130].

Особливої уваги в контексті обґрунтування нами мотиваційного компонента заслуговує теза А. Маслоу, що потреба знати та розуміти проявляється вже у дитинстві. Дослідник стверджував, що «ця потреба

розвивається не під зовнішніми впливами, не в результаті навчання, а швидше сама по собі, як природний результат дорослішання; дітей не потрібно навчати цікавитися» [222, с.158]. Згідно з цим мотивація до самоорганізації навчальної діяльності є вродженою особливістю особистості дитини.

Таким чином, **мотиваційний компонент** передбачає наявність стійких принципів, норм і правил поведінки з урахуванням особливостей навчальної діяльності та конкретної освітньої ситуації, відповідальність за її результати, осмисленість особистісного саморозвитку, висока установка на здобуття конкретних компетентностей та практичного результату, особистісне зростання, прагнення до вольового напруження під час досягнення цілей навчально-творчої діяльності, тобто наявність цілей та мотивів здійснення самоосвітньої діяльності та бажання здійснювати її самостійну організацію.

Під час самоорганізації навчальної діяльності, як і будь-якої іншої, невід'ємним є вплив обсягу знань учня. Йдеться про комплекс знань з окремої дисципліни, знання способів навчальної діяльності та особливостей організації самопроцесів, а також сукупність сформованих у досвіді результатів пізнання дійсності (образи, уявлення, поняття), які є матеріалом для розумових операцій. Знання є складовою частиною умінь учнів діяти.

На нашу думку, **когнітивно-змістовий компонент** інтегрує у собі своєрідний комплекс знань, умінь, навичок та компетентностей, що формуються у процесі навчальної та позанавчальної діяльності і дають змогу молодшому школяреві розуміти (тобто ідентифікувати та оцінювати в різних аспектах), а також розв'язувати проблеми чи завдання, що виникають у процесі навчання та вимагають від нього діяльності самоорганізації.

О. Писарчук стверджує, що «знаннєвий підхід сьогодні домінує в діяльності багатьох вчителів школи I ступеня. Натомість перед педагогом постає інша мета: навчити учнів ці знання самостійно здобувати, оперувати ними в мисленні та діяльності. Упродовж навчання у початковій школі учні повинні оволодіти ключовими компетентностями, у яких передбачено їхній

особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток. Їх формують на міжпредметній основі, вони є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій» [126].

«Для того, щоб уміти свідомо застосовувати узагальнення у життєвій практиці, необхідно самостійно зібрати значну кількість фактів, осмислити їх, систематизувати, зіставити, піддати аналізу» – підкреслював В. Сухомлинський [174].

Цінною є думка Н.Гречаник, яка зазначає, що «сучасна освітня гуманітарна парадигма зумовлена необхідністю оволодіння навичками ефективного пізнання. Наразі на перші позиції виходить ключова здатність особистості у сфері самостійної пізнавальної діяльності, яка знаходить своє відображення у широкому понятті «когнітивність»» [41].

Сутнісна характеристика вміння самоорганізації навчавчальної діяльності учнів початкової школи позиціонується нами як *дії учня, спрямовані на організацію засвоєння навчального матеріалу з різних джерел, формування умінь, навичок та компетентностей, що здійснюється шляхом реалізації самопроцесів*. Самоорганізація навчальної діяльності учнів початкової школи формується у результаті належної сформованості вмінь самопізнання, самооцінки, самоосвіти, самовиховання, саморозвитку, самовдосконалення тощо.

Зважаючи на те, що досліджуване педагогічне явище є сукупністю взаємоінтегрованих інтелектуальних та особистісних характеристик, їх взаємозв'язок і взаємовплив є необхідним механізмом неперервного процесу пізнання (когніції).

До когнітивної сфери належать усі психічні процеси, що реалізують функцію раціонального пізнання (від лат. *cognitio* – знання, пізнання, вивчення, усвідомлення). «Когнітивні процеси – це пам'ять, увага, сприйняття, розуміння, мислення, ухвалення рішень та дій у тій мірі та обсягах, в яких вони реалізуються пізнавальними процесами, а не чимось

іншим (потягами, розвагами...). Сильно спрощуючи, можна сказати, що це компетентність і знання, вміння і навички» [83].

Н. Мирончук виділяє змістово-пізнавальний компонент готовності до самоорганізації, який «відображає ступінь володіння системою теоретичних і практичних знань про сутність, зміст та механізми прояву і здійснення самоорганізації, методи та способи самооцінки, рефлексії, самоспонування, саморегуляції та самоконтролю дій й визначається за обсягом та якістю відповідних знань (когнітивний критерій)» [106].

З огляду на когнітивну сферу В. Чайка акцентує увагу на врахуванні інформаційно-змістового компонента, що «характеризується такими основними показниками: якість знань (ступінь повноти, глибини, системності, уміння застосовувати на практиці); володіння категоріально-понятійним апаратом; ступінь засвоєння системи знань; уміння самостійно використовувати інформаційні джерела» [196].

Важливим для розуміння сутності когнітивно-змістового компонента є те, що вміння самоорганізації навчальної діяльності – різнобічна і складна здатність особистості, що реалізується через сукупність, черговість чи одночасність самопроцесів суб'єкта, які мають безпосереднє або опосередковане відношення до освітнього процесу. А це означає, що їх зміст не може належати до конкретної навчальної дисципліни чи блоку дисциплін, вони є поліпредметними і поліфункціональними. Тобто можна говорити про потенціал предметів, які вивчають у школі першого ступеня для формування вміння самоорганізації навчальної діяльності молодшого школяра. Багатокомпонентний характер вміння самоорганізації навчальної діяльності учня сприяє розвитку інших компетентностей. Наприклад, учень, який на достатньому рівні володіє інформаційно-цифровою компетентністю здатний самоорганізувати власну навчальну діяльність: вибрати необхідні онлайн-ресурси для самоознайомлення чи для самооцінювання із конкретної теми. Або ж, вмючи самоорганізувати навчальну діяльність, опанувати складові інформаційно-цифрової компетентності.

На основі вищезазначеного у нашій роботі *когнітивно-змістовий компонент* вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи розуміємо як такий, що реалізується через: зміст навчальних предметів у початковій школі; зміст самостійної роботи, передбачений програмою у межах вивчення відповідних предметів; зміст самопроцесів особистості у контексті діяльності навчання.

Сутність мотиву та когнітивно-знаннєвої сфери особистості тісно пов'язана із поняттям «діяльність». У цьому випадку мотив є тим, заради чого здійснюється діяльність; когнітивно-знаннєва сфера є комплексом знань та психічних процесів, що утворюють структуру інтелекту людини, а діяльність – сукупність дій. Тому доцільним є виділення *операційно-діяльнісного компонента*.

Видатний український педагог В. Сухомлинський писав: «Ведіть своїх вихованців від книги і думки до діяльності, від діяльності – до думки і слова. Діяльність повинна трансформуватися у власну думку учня, а власна думка повинна знайти відображення у слові. Практично це зводиться до наступного: хай якомога частіше предметом думки, думок учня буде його власна діяльність. Хай ваш вихованець розповідає, міркує, звітує про те, що він зробив власними руками, про те, що він спостерігав. Учень плутається в словах, коли ці слова не пов'язані з тим, що він сам робив, бачив, спостерігав, думав. Треба давати такі завдання, які б припускали розповідь, звіт, доповідь учня, які вимагали б, щоб наявні знання були пущені в оборот, а значить, щоб слово стало засобом творчості» [174].

Я. А. Коменський зазначав: «Людська природа радіє практичній стороні речей, і тому навряд чи можна запобігти руху та активності і майже зв'язати її. Діти навряд чи відрізняються, вони хочуть також робити те ж саме» [208].

Свого часу видатний український філософ Г. Сковорода відзначив важливість процесу здобуття знань: «Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає вчитися, хоча б зовні він і здавався

бездіяльним» [161]. Слова видатного українського просвітителя якнайкраще описують операційно-діяльнісний компонент самоорганізації навчальної діяльності, яка на вищому своєму рівні здійснюється невимушено.

Важливість операційно-діялісного компонента вбачаємо в тому, що в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» Державний стандарт початкової освіти передбачає організацію освітнього процесу через реалізацію діялісного підходу [50].

Виділення операційно-діялісного компонента у структурі вміння самоорганізації навчальної діяльності зумовлено діялісним характером загальної парадигми початкової освіти. Цей компонент також відображає ступінь готовності учня початкової школи до самоорганізації навчальної діяльності. Результативність зазначеного вміння залежить від високого рівня організаційних, загальнонавчальних, загальнопізнавальних та контрольних оцінних умінь та навичок.

Так, виокремлений нами компонент охоплює навчальні дії, способи діяльності та операції, що здійснюватиме учень у процесі самоорганізації навчальної діяльності. У структурі навчальної діяльності операційно-діялісна складова є доміантною, оскільки без оволодіння відповідними компетентностями виконання навчальної роботи неможливе навіть за умови стійкої мотивації та наявності широкого спектру знань.

Для формування операційно-діялісного компонента найбільш продуктивно можуть бути використані такі можливості комп'ютерних технологій: збирання, накопичення, зберігання, обробка, передача інформації; складання різних таблиць, схем; систематизація отриманої інформації, її аналіз, порівняння та узагальнення; автоматизація навчальних процесів, інформаційно-пошукова діяльність; використання комп'ютерної мережі «Інтернет» та ін.

Важливим складником самоорганізації навчальної діяльності є *оцінно-рефлексивний компонент*, оскільки згідно зі структурою навчальної діяльності окремими її компонентами є дії контролю (зіставлення

відтворювальної дії зі зразком) та дії оцінки (визначення того, наскільки учень досягнув результату; ступінь змін, які відбулися у ньому).

Учень 1–4 класів повинен уміти самостійно та усвідомлено визначати мету діяльності, вміти планувати досягнення мети, виконати задумане, здійснювати самоконтроль та оцінювати результат власної діяльності, тобто володіти навичками самооцінювання та рефлексії.

На думку А. Коржуєва, «вміння рефлексувати проявляється через вміння оцінювати і контролювати свої дії, помічати протиріччя, які є причиною руху думки» [13].

Ефективне формування оцінно-рефлексивного компонента в учнів початкової школи можливе тільки за умови існування внутрішньої активності, що спрямована на самоконтроль, самопізнання, саморозвиток, самовдосконалення та інші самопроцеси особистості. Формування цього компонента самоорганізації навчальної діяльності є тривалим процесом, систематичним та неперервним. Його можна розглядати як стан спрямованості школяра на усвідомлення власної навчальної діяльності і самого себе як її суб'єкта [13].

Отже, оцінно-рефлексивний компонент проявляється у сформованості в учня початкової школи вміння аналізувати та коригувати власну навчальну діяльність, що ґрунтується на рефлексії.

Забезпечити реалізацію цього компонента допоможуть комп'ютерні дидактичні ігри, квести та вебквести, електронні освітні ігрові ресурси та онлайн-середовища тестових завдань, що створюють належні умови для самостійної роботи учня у комп'ютерному освітньому середовищі щодо самоперевірки та самоаналізу.

Проілюструємо сукупність визначених компонентів за допомогою моделі (рис.2.1.1.) та наведемо їх характеристику у табл 2.3.

Рис.2.1.1. Компонентна структура вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи

Табл.2.1.3

Характеристика компонентів структури вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи

Структурні компоненти вміння СОНД	Характеристика
Мотиваційний	Передбачає відповідальність за результати навчальної діяльності, осмисленість особистісного саморозвитку, установку на здобуття компетентностей та практичного результату, особистісне зростання, прагнення до вольового напруження під час досягнення цілей навчально-творчої діяльності.
Когнітивно-змістовий	Реалізується через: зміст навчальних предметів у початковій школі; зміст самостійної роботи, передбачений програмою в межах вивчення відповідних предметів; зміст самопроцесів розвитку особистості в контексті діяльності навчання
Операційно-діяльнісний	Охоплює навчальні дії, способи діяльності та операції, що здійснює учень у процесі самоорганізації навчальної діяльності. У структурі навчальної діяльності операційно-діялісна складова є доміантною, оскільки без оволодіння відповідними компетентностями виконання навчальної роботи неможливо навіть за умови стійкої мотивації та наявності широкого спектру знань
Оцінно-рефлексивний	Передбачає сформованість в учня початкової школи вміння аналізувати та коригувати власну навчальну діяльність, що ґрунтується на рефлексії

Для оцінки рівнів сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учня молодшого шкільного віку з позицій системного підходу визначено сукупність критеріїв. «У ролі мірила, норми критерій слугує ніби ідеальним зразком, еталоном і відображає найбільш досконалий рівень явища, яке вивчають. Порівнюючи з ним реальні явища, визначають міру їх відповідності, наближення до норми, ідеалу» [195].

«Якісна сформованість, міра виявлення критерію виражається в конкретних показниках, які відображають об'єктивну сторону результатів діяльності та суб'єктивне ставлення до неї. Система критеріїв повинна бути уніфікованою, тобто всі її показники за змістом і математичним вираженням не мають протистояти один одному. Вони повинні бути пов'язані між собою таким чином, щоб слугувати початковими щодо загальних критеріїв» [196].

Для виявлення критеріїв сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи здійснено анкетування та опитування вчителів та учнів (всього опитано 258 респондентів). Серед основних показників цього вміння названо такі: учень самостійно, без допомоги вчителя виконує навчальне завдання (10 %); учень самостійно, з частковою допомогою вчителя виконує навчальне завдання (22%); домінування внутрішньої мотивації над зовнішньою (11,1 %); знання, якими володіє учень, є повними, суттєвими, узагальненими і системними (8 %); усвідомлення учнем власних особливостей і можливостей щодо навчальної діяльності (6,3 %).

Оскільки вміння самоорганізації навчальної діяльності – складний феномен, то його оцінка пов'язана з комплексом компонентів, які оцінюють через критерії: мотиваційно-цільовий, пізнавально-інформаційний, процесуальний та особистісно-результативний.

Виокремлення *мотиваційно-цільового критерію* пов'язано з тим, що ядром самоорганізації будь-якої діяльності, зокрема навчальної, є мотиваційна сфера особистості. Мотиви є провідним фактором регуляції активності особистості у її поведінці та діяльності. У контексті нашого

дослідження увага до розвитку мотиваційної сфери учня є важливою, оскільки результативність процесу навчання визначається різними мотивами, які спонукають його до діяльності.

«Мотиви та ціннісні орієнтації є визначальними, значущими, спонукальними для особистості. Саме у залежності від них молодший школяр здійснює вибір стратегії, цілі та засобів продуктивного вирішення завдань. Цінність особистості перетворюється у цільову спрямованість особистісного мислення, коли йдеться про вирішення освітніх завдань» [121, с.474].

Таким чином, мотиваційний компонент можна діагностувати за допомогою мотиваційно-цільового критерію, що відображає наявність мотиву, що спонукає людину до діяльності, та цілі – матеріального чи ідеального результату діяльності, і характеризується він такими показниками:

1. Сформованість стійкої мотивації до самоосвіти, самовиховання та саморозвитку. У процесі використання комп'ютерних технологій учень початкової школи володіє прагненням самостійно здобувати знання. Молодший школяр відчуває стимул використовувати комп'ютерні технології відповідно до психологічних особливостей такого віку, постійно прагне задовільняти власні пізнавальні потреби, оскільки форма отриманої інформації – яскрава, цікава та відкрита у доступі для неї без допомоги дорослих.

2. Виявлення зацікавленості до навчальної діяльності. Молодший школяр за допомогою комп'ютерних технологій оволодіває комплексом знань, умінь, навичок, загалом компетентностей, відчуваючи потребу реалізувати навчальну діяльність саме через використання комп'ютерних засобів та інтерес до самої такої діяльності: наприклад, здатний спланувати методи, засоби і форми навчальної діяльності, використовуючи програмне забезпечення персонального комп'ютера; саморегулювати учіння у середовищах циклічних освітніх онлайн-ресурсів; самоаналізувати

результати навчальної діяльності за допомогою зіставлення із вказівками у діалогових вікнах комп'ютера тощо.

3. Вміння визначити мету своєї діяльності. Учень початкової школи визначає цілі та завдання власної активності за допомогою комп'ютерних засобів – ігрових додатків для ноутбука чи смартфона типу онлайн-щоденник: школяр прописує мету діяльності і ставить позначку, якщо досягає її. Такі програми зазвичай пропонують користувачеві систему нагород за чітке формулювання та швидке досягнення цілей.

4. Вміння планувати процес та результат власної навчальної діяльності. Задля планування процесу та результату діяльності молодший школяр вміє створити внутрішній алгоритм дій для досягнення мети та візуалізує такі кроки за допомогою комп'ютерних програм (онлайн-планер чи онлайн-органайзер).

Передумовою для формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учня школи першого ступеня є володіння комплексом спеціальних умінь, навичок та компетентностей. Сформованість когнітивно-змістового компонента вміння самоорганізації навчальної діяльності молодшого школяра можна визначити за допомогою *пізнавально-інформаційного критерію*.

Пізнавально-інформаційний критерій вміння самоорганізації навчальної діяльності тісно пов'язаний з категорією «знання», що розуміють як «соціокультурне явище в різних проєкціях: філософських, психологічних, культурологічних, педагогічних тощо. У педагогіці це поняття розглядається з багатьох позицій: предметні знання різного ступеня узагальнення; знання способів дій, у тому числі розумових; знання норм, на основі яких формуються уміння і навички міжособистісних стосунків; знання цінностей, що відбивають характер політичних, світоглядних, моральних, естетичних та інших орієнтацій» [60, с. 152].

Пізнавально-інформаційний критерій передбачає наявність таких показників:

1. якість засвоєних знань (ступінь глибини, системності, уміння застосовувати на практиці – згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти [65]);
2. наявність стійкого пізнавального інтересу до навчальної діяльності та оволодіння конкретними компетентностями;
3. вміння відбирати або знаходити необхідні знання;
4. сформованість вміння самостійно використовувати інформаційні джерела (зокрема комп'ютерні засоби навчання) для виконання навчальних завдань.

Критерієм сформованості операційно-діяльнісного компонента вміння СОНД є рівень організаційних та пошуково-дослідницьких дій, тобто *процесуальний критерій*. Це зумовлено тим, що під час самоорганізації навчальної діяльності необхідно на основі цільової установки визначити не лише зміст діяльності, а й окреслити способи, засоби, дії та форми організації досягнення поставленої мети. Показниками цього критерію є:

1. Вміння самостійно обирати спосіб дії та застосовувати знання з різних галузей;
2. Вміння формулювати припущення і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
3. Вміння самостійно організовувати та спланувати процес розв'язання навчальної задачі;
4. Активне застосування сучасних комп'ютерних технологій у процесі розв'язання навчальної задачі.

У багатьох психолого-педагогічних дослідженнях важливою передумовою результативності навчальної діяльності є здатність школяра до самооцінювання та самоконтролю, а саме – сформованість особистісних якостей, потрібних для їх прояву.

«Формування в учнів початкових класів контрольних-оцінних умінь і навичок є необхідною умовою повноцінності їх навчання. Безпосередньо самоконтроль здійснюється як система взаємного зворотного зв'язку між

змістом роботи і діями школяра. Будь-який контроль тісно пов'язаний з оцінкою, оскільки в процесі не тільки визначається ступінь правильності дій і результатів, а й висловлюються оцінні судження щодо якості роботи. Тому контрольні та оцінні вміння взаємопов'язані, хоча кожне з них виконує специфічну роль у навчальній діяльності. Якщо самоконтроль має випереджальний характер, то обов'язково пов'язаний з плануванням наступних дій, прогнозуванням результату» [36]. Тому для визначення рівня сформованості оцінно-рефлексивного компонента виокремлено *особистісно-результативний критерій*, що реалізується через такі показники:

1. Розуміння своїх сильних і слабких сторін. Учень молодшого шкільного віку усвідомлює, яке програмне забезпечення комп'ютера та які онлайн-інструменти він може використати для виконання необхідного завдання; розуміє свій рівень компетентностей у сфері користування комп'ютером: одні програми він з легкістю може застосувати, а рівень володіння іншими ще потрібно підвищити під час самостійної діяльності чи інструктивних вказівок;
2. Вміння контролювати і аналізувати результати своєї навчальної діяльності. Молодший школяр зіставляє поетапне виконання ним алгоритму для досягнення завдання із використанням засобів комп'ютерних технологій із зразком чи планом; визначає, чи вдало підібрав електронні ресурси для виконання завдань, чи дотримується визначеного часу;
3. Здатність до самоаналізу та самопізнання. Учень початкової школи, зважаючи на використання великого різноманіття комп'ютерних програм для виконання визначеного навчального завдання, аналізує власні кроки, їх результати і, як наслідок, знаходить свій стиль та найоптимальніші варіанти засобів діяльності;
4. Реалізація рефлексивних процесів: саморозуміння, самооцінювання, самоінтерпретація. Після виконання завдання учень початкової школи здатний визначити, чи кожен запланований крок йому вдался, чи правильно він підібрав комп'ютерну програму, чи дозволила вона реалізувати усі

заплановані кроки, чи, можливо, потрібно наступного разу обрати іншу, чи діяльність самого школяра була максимально продуктивною та оптимальною тощо.

Ми розуміємо «рівень» як міру кількісних та якісних проявів усіх ознак досліджуваного явища.

Визначені компоненти, критерії і показники взаємопов'язані і взаємообумовлені. Узагальнення їх змісту дозволяє виділити рівні сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності.

На думку С. Гончаренко, «перехід від одного рівня до іншого повинен відображати ступінь розвитку об'єкта, при цьому кожен рівень повинен взаємодіяти як з попереднім, так і з наступним, будучи або умовою, або результатом розвитку об'єкта» [38].

Цікавий підхід пропонує І. Зязюн, досліджуючи педагогічну майстерність, а саме чотирирівневу градацію: «елементарний рівень (виявлення лише окремих ознак); базовий рівень (володіння основами); досконалий рівень (чітка спрямованість і доцільність дій, їх висока якість); творчий рівень (ініціативність і творчий підхід до організації діяльності та її індивідуальний стиль)» [69, с. 29]. З огляду на ці педагогічні дослідження ми пропонуємо чотирирівневу шкалу оцінки критеріїв.

Надамо їх змістовно-якісну характеристику у межах кожного критерію сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності.

Мотиваційно-цільовий критерій:

- *елементарний рівень* представлено відсутністю або недостатньою вираженістю мотивів; неусвідомленістю навчальних мотивів; низьким проявом вміння планувати процес та результат своєї діяльності;
- *достатній рівень* виявляється у задовільній вмотивованості самоосвіти, самовиховання та саморозвитку; домінуванні мотивів навчальної діяльності здебільшого зовнішнього характеру; учень із допомогою дорослих може планувати виконання навчального завдання;

- *високий рівень* характеризується пріоритетністю внутрішніх мотивів щодо навчальної діяльності; сформованістю стійкого смислового ставлення та зацікавленості у навчальній діяльності; самостійністю у визначенні мети, плануванні процесу та результату своєї діяльності; зацікавленістю у використанні комп'ютерних технологій під час навчальної діяльності;
- *творчий рівень* визначається креативністю щодо планування виконання навчального завдання; цілковитому розумінні і самостійності визначення мети навчання та плану дій; відсутністю потреби у жорсткому контролі.

Пізнавально-інформаційний критерій:

- *елементарний рівень* представлено низькою якістю та обсягом засвоєних знань; слабко вираженим пізнавальним інтересом; низьким проявом вміння самостійно оперувати своїми знаннями; учень не використовує інформаційні джерела для виконання навчальних завдань;
- *достатній рівень* виявляється систематичним застосуванням засвоєних знань, які є недостатньо повними, системними, гнучкими та практичними; зацікавленість та активність демонструється лише в окремих ситуаціях; за рекомендацією старших використовує інформаційні джерела (зокрема комп'ютерні засоби навчання) для виконання навчальних завдань;
- *високий рівень* характеризується повнотою, системністю, гнучкістю та практичністю знань; яскраво вираженою пізнавальною потребою, що сприяє самостійному пошуку інформації у різноманітних інформаційних джерелах та самостійному вирішенні навчальних завдань;
- *творчий рівень* визначається активним застосуванням та структуруванням засвоєних знань, використанням інформаційних комп'ютерних технологій для самоосвіти у межах позапрограмного матеріалу.

Процесуальний критерій:

- *елементарний рівень* представлено слабкою сформованістю загальнонавчальних та організаційних умінь; недостатнім застосуванням сучасних комп'ютерних технологій у процесі вирішення навчальної задачі;

- *достатній рівень* характеризується умінням організувати та спланувати процес вирішення навчальної задачі; здатністю з допомогою дорослого обирати спосіб дії та застосування знання; достатнім використанням у навчальній діяльності інформаційних (зокрема, комп'ютерних) технологій;
- *високий рівень* характеризується знанням та використанням форм, методів і прийомів організації самоосвітньої діяльності; повнотою виконання всіх мисленневих операцій в їх логічній послідовності, із застосуванням при цьому таких внутрішніх самопроцесів, як цілевизначення, самопрогнозування, самопроєктування, самодіяльність, самоаналіз та ін.;
- *творчий рівень* визначається наполегливістю, ініціативністю, прагненням до самостійності, творчістю та активністю у процесі вирішення навчальних завдань та використанні комп'ютерних технологій.

Особистісно-результативний критерій:

- *елементарний рівень* представлено неусвідомленістю рефлексивної діяльності та відсутністю установки до неї; відсутністю розуміння своїх сильних і слабких сторін; незначним проявом умінь, що відображають особистісний та інтелектуальний типи рефлексії;
- *достатній рівень* виявляється лабільністю рефлексивних процесів і вмінням контролювати та аналізувати результати своєї навчальної діяльності;
- *високий рівень* характеризується усвідомленими мотивами рефлексивної діяльності; проявом рефлексії та саморефлексії навчальної діяльності та власної особистості; схильністю до розуміння своїх сильних та слабких сторін;
- *творчий рівень* визначається вмінням шукати особистісні ресурси, що можуть стати засобами вдосконалення сильних та усунення слабких сторін.

Узагальнену критеріальну характеристику рівнів сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи представимо у додатку Д.

Зазначені компоненти критерії, показники та рівні будуть використані для розробки моделі та для перевірки ефективності реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учня початкової школи засобами комп'ютерних технологій.

2.2. Педагогічні умови формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку засобами комп'ютерних технологій

Вміння самоорганізації навчальної діяльності є важливою якістю учня, що охоплює вміння здійснювати самостійне цілепокладання, моделювання, планування, самоаналіз, самоконтроль, самокорекцію, самооцінку та інші самопроцеси особистості.

Для успішного функціонування та розвитку будь-якої системи чи явища необхідна наявність конкретних умов (Ю. Бабанський [5], І. Бех [15], Л. Виготський[32], І. Зязюн [69]).

Ми поділяємо позицію Є. Хрикова, який визначає педагогічні умови як «обставини, які зумовлюють певний напрямок розвитку педагогічного процесу; сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічної діяльності» [194].

Педагогічні умови є системою, до компонентів якої належать певні об'єктивні норми, методи, умови та ситуації, що є необхідними для досягнення конкретної педагогічної мети.

Формування в учнів початкової школи вміння самоорганізації навчальної діяльності – складний процес, який на початкових стадіях повинен мати керований характер. Його результативність залежить від створення в освітньому процесі педагогічних умов, які забезпечують розвиток в учнів прагнення до самовдосконалення.

Можна стверджувати, що «педагогічні умови можуть бути пов'язаними з одним або декількома компонентами і є необхідними обставинами

освітнього процесу, які сприяють досягненню конкретного результату внаслідок здійснення педагогічного процесу» [62].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можемо стверджувати, що науковцями не визначено педагогічні умови, які забезпечують цілісність і системність процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи. Також важливим є те, що інформаційні і комп'ютерні технології вже стали невід'ємною складовою становлення сучасної особистості. Це зумовлено природою процесу пізнання як відображення людиною об'єктивної дійсності. Тому потрібно надати перевагу навчанню, яке б передбачало особливості світосприйняття сучасного молодшого школяра. З огляду на це виникає необхідність обґрунтування педагогічних умов, які підвищують ефективність цього процесу, зокрема через використання комп'ютерних технологій.

Визначене нами у дослідженні вміння самоорганізації навчальної діяльності ми розглядаємо як взаємопов'язану сукупність, що охоплює такі компоненти: мотиваційний, когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний. Необхідно зазначити, що кожен компонент цього вміння має свою специфіку, яка зумовлює добір педагогічних умов. Узагальнення теоретичних підходів до визначення та характеристики понять «умови» та «педагогічні умови», дало змогу нам визначити та обґрунтувати зміст педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій:

- *формування позитивної мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до електронного навчання;*
- *створення ситуацій самостійної навчальної діяльності в освітньому процесі для формування загальнопізнавальних умінь і навичок;*
- *створення комп'ютерно орієнтованого навчально-розвивального середовища;*

– стимулювання діяльності самоконтролю засобами комп'ютерних технологій у процесі навчальної діяльності.

Науковці та педагоги акцентують увагу на тісному зв'язку між мотивацією та компетентністю учня. Саме школярі з високим рівнем сформованості мотивації впевнено беруть на себе відповідальність, ухвалюють рішення у нестандартних ситуаціях, наполегливо йдуть до мети, переконані в ефективності своєї навчальної діяльності та її результатів.

Зважаючи на вищесказане, на основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури **формування позитивної мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до електронного навчання** учня молодшого шкільного віку виділено нами як *першу педагогічну умову*.

Виокремлення цієї умови зумовлено тим, що ціннісні орієнтири є важливим фактором, який регулює та детермінує мотиваційну сферу особистості школяра. У загальній структурі особистості ціннісні орієнтири та мотиви відіграють роль «стратегії» поведінки та «інтегратора» різних форм діяльності людини. Вони формують готовність дитини до здійснення певного виду діяльності, зокрема самостійної навчальної діяльності.

У формування мотивації самоорганізації навчальної діяльності потрібно враховувати вікові особливості учня та його індивідуальні психологічні характеристики.

Цікавою є думка І. Чорней, що «молодший шкільний вік має значні резерви формування мотиваційної сфери, які необхідно використовувати, щоб уникнути «мотиваційного вакууму» під час переходу в середню школу. У цьому віці головний зміст мотивації полягає в тому, щоб навчити дитину вчитися, адже це початок становлення мотивації учіння, від якого багато в чому залежить її доля протягом успішного шкільного життя [198].

Результативність самоорганізації навчальної діяльності регулюється як мотивами, обумовленими самою діяльністю, так і мотивами, зумовленими внутрішньою позицією учня. У молодшому шкільному віці актуальними стають пізнавальні потреби, інтерес до розуміння способів діяльності, до

процесів читання, малювання. Проте пізнавальна мотивація як така сформована недостатньо. Серед різних соціальних мотивів навчання основним залишається отримання високих оцінок, прагнення отримати схвалення «референтної особи». Інші мотиви – відповідальність, необхідність здобути освіту усвідомлюються, але реально не діють. Вони залишаються лише «відомими» [95].

«Молодший шкільний вік сприятливий для розвитку мотивації досягнення успіхів у навчальній, ігровій, трудовій діяльності дітей. У цьому віці розвивається такий мотив поведінки, як наслідування ідеалів. Цей мотив нестійкий, швидко змінюється під впливом нових яскравих вражень. Боротьба мотивів у молодших школярів часто закінчується вибором найважливішого мотиву» [44].

Окреслено також, що пізнавальні мотиви «формуються у процесі вивчення різних навчальних предметів, мають на меті розширення і поглиблення знань, умінь і навичок, становлення інтересу до знань і процесу їх набуття. На формування пізнавальних мотивів впливають як індивідуальні психологічні фактори, так і педагогічні умови процесу навчання. Крім потреб, здібностей, нахилів, інтересів учнів, для формування пізнавальних мотивів слід враховувати, як саме вчитель організовує навчальну роботу, які прийоми, методи застосовує. Це відіграє досить значну роль у розвитку позитивної мотивації до навчальної діяльності» [122].

«Для формування навчальних мотивів велике значення має використання ситуацій пізнавальної новизни, пізнавальних ігор, навчальних дискусій, пізнавальних суперечностей, використання різноманітних аналогій, створення ситуацій успіху тощо» [122].

Результати аналізу психолого-педагогічної літератури свідчать про «позитивний вплив внутрішньої мотивації – підвищення ефективності діяльності, зростання рівня успішності навчання, позитивний психологічний комфорт, тоді як зовнішня мотивація супроводжується зниженням рівня

креативності, негативним емоційним станом, спадом успішності виконання завдань» [202, с. 164].

Тому базовим у реалізації першої умови є формування внутрішньої навчальної мотивації, що «має свою закономірність і проходить декілька етапів: формування інтересу до процесу навчальної діяльності; формування інтересу до результату діяльності; формування інтересу до змісту навчальної діяльності» [202, с. 164].

В умовах «Нової української школи» більшість форм навчання, не лише дистанційна, здійснюються у комп'ютерно орієнтованому освітньому середовищі (далі – КООС), де мережа «Інтернет» є чи не найважливішим процесуальним забезпеченням. Використання комп'ютерних засобів також сприяє розвитку мотивації навчальної діяльності. Це пов'язано з тим, що застосування комп'ютерних продуктів (комп'ютерних ігор, програм для створення презентацій, готових онлайн-сервісів чи платформ для продукування завдань тощо) є надзвичайно емоціогенним для молодших школярів: яскраві зображення, логічно побудований та зручний інтерфейс стимулюють допитливість, зацікавлення та радість пізнання. Тим паче, що, окрім високої ілюстративності, комп'ютерні засоби дають змогу при необхідності продемонструвати аудіофрагменти для навчання, а також забезпечують ефективну опосередковану інтеракцію між учнем початкової школи та педагогом засобами комп'ютера, спонукаючи молодшого школяра працювати самостійно або частково використовуючи цифрові опори (вказівки чи коментарі на моніторі).

Загальна мета освіти визначає, що завданням початкової школи є «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [50].

Основним результатом початкової освіти є «здорова дитина, вмотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; вміння

вчитися і отримувати інформацію із різних джерел і критично її оцінювати, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянами України» [117].

Комп'ютерні засоби забезпечують створення умов для продуктивної діяльності учня молодшого шкільного віку: отримання готового результату роботи у цифровій чи матеріальній формах (презентації, інфографіки, відеоролика, інтерактивної гри тощо) сприяє виникненню пізнавального інтересу до таких дій, при цьому щоразу підвищуючи рівень самостійності здобувача початкової освіти.

Так, навчання, як і будь-яка діяльність, ґрунтується не лише на захоплюючому, цікавому, а й на складному, малодоступному, тому формування мотивації базується не на емоціях, почуттях, а й на свідомості школяра, що природно прагне до самостійності. Тому вчені (В. Ільїн, Ю. Бабанський та інші) пропонують, «поряд з використанням розважальних елементів задля формування позитивної мотивації учіння, збудження пізнавальних інтересів, створювати умови, що виховують усвідомлення в учнів цілей своєї діяльності» [37, с. 152].

На думку О. Кивлюк, «мотиваційна сторона використання ІКТ на уроках має такі переваги:

- реалізація здобутого життєвого досвіду роботи дитини з цифровими технологіями, що підвищує пізнавальний інтерес;
- вільний вибір рівня складності навчальних досягнень;
- опора та підкріплення до знаходження правильних рішень, які задовольняють виконання будь-якої освітньої задачі до кінця, оскільки учню надається належна допомога, тлумачиться рішення;
- висвітлення практичного значення матеріалу, що вивчається;
- зосередження уваги на неординарності та зацікавленості шляхом подання завдання;
- змога представити варіант рішення без страху отримання низького бала» [75];

– можливість самостійно діяти і знаходити шляхи для поповнення обсягу знань без зовнішнього впливу.

Таким чином, необхідність реалізації першої педагогічної умови обумовлена тим, що ефективність учіння безпосередньо залежить від мотивів, які спонукають учня до активності і визначають її спрямованість. «Мотиви учіння пов'язані з потребою пізнання, інтелектуальним пошуком і задоволенням допитливості. Учні приваблює сам процес учіння, у результаті якого поглиблюються знання, розвивається кмітливість і винахідливість. До пізнавальних мотивів належать: інтерес до знань; допитливість; потреба в розумовій діяльності і т.ін. Найзначнішим є пізнавальний інтерес, який виникає і змінюється лише у ситуації пошуку нових знань, інтелектуальної напруги та самостійної діяльності. Тому, якщо перед учнями ставлять лише готові цілі, а знання лише повідомляють і закріплюють, активність згортається, інтерес дедалі згасає» [110].

Формування мотивації самоорганізації навчальної діяльності молодших школярів підвищує ефективність і результативність уроків, психологічно полегшує процес засвоєння матеріалу учнями, активізує увагу, розширює світогляд, формує вміння здобувати інформацію з різних джерел, обробляти її за допомогою комп'ютерних технологій, оптимізує продуктивність праці учителя й учнів, робить навчальну діяльність більш привабливою для дитини.

Друга педагогічна умова спрямована на створення ситуацій самостійної навчальної діяльності в освітньому процесі для формування загальнопізнавальних умінь і навичок.

Навчальна діяльність є однією із форм пізнавальної активності. «З одного боку, під час навчального процесу учні здобувають нові знання, які розширюють їхній світогляд, а з іншого – у процесі активної пізнавальної діяльності розвиваються навчальні можливості учня, завдяки яким він може самостійно і творчо використовувати не лише знання, а й шукати нове, задовольняти свої потреби в пізнанні. Велике значення для розвитку

пізнавальної активності має розвиток психічних процесів – пам'яті, уваги, уяви. Саме ці процеси, за даними психологів, – основа для розвитку продуктивного мислення і творчих здібностей учнів» [156].

Вищою формою навчальної діяльності школяра є її самоорганізація. Вона виявляється «в думках, способі мислення, у можливості перебувати в нових обставинах та швидко орієнтуватися в них, в умінні знаходити і бачити проблему, завдання, знайти шлях до їх вирішення» [48, с.11.]. Тому як перехідний етап між навчальною діяльністю під керівництвом вчителя і самоорганізацією навчальної діяльності учня початкової школи є створення вчителем ситуацій, що будуть характеризуватися високим ступенем самостійності.

Педагоги та науковці (І. Бех [14], Д. Ельконін [205], О. Савченко[155], Н. Скрипченко [162]) підкреслюють сензитивність молодшого шкільного віку, здатність до розвитку здібностей, формування інтересів, реалізація можливості виявити себе в різних видах розумової діяльності. Тому важливого значення набуває школа першого ступеня, яка покликана забезпечити моральне становлення особистості учня, розвиток його здібностей, формування бажання й уміння вчитися, створення умов для повноцінного оволодіння загальнонавчальними вміннями і навичками, самовираження в різних видах діяльності.

В. Сухомлинський наголошував на важливості використання в освітньому процесі таких засобів, що навчатимуть молодших школярів прийомам розумової діяльності та самодисципліні. Видатний педагог зазначав, що для цього віку «цікавою є та діяльність, яка сприяє вихованню вдумливого мислення і прагнення до подальшого і більш поглибленого пізнання» [171]. Також він наголошував, що «життя все більше вимагає постійного оновлення знань. Без спраги знань неможливе повноцінне духовне, а отже, і трудове, творче життя. Отже, нам необхідно виховувати органічну потребу в самоосвіті», тобто учень повинен вміти вчитися [171].

О.Савченко характеризує вміння вчитись як ключову компетентність загальної середньої освіти. На її думку, «вміє вчитися той учень, який:

- сам визначає мету діяльності або приймає поставлену вчителем;
- виявляє зацікавленість у навчанні, докладає вольових зусиль;
- організовує свою працю для досягнення результату;
- відбирає або знаходить відповідні знання;
- усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалювати;
- має вміння і навички самоконтролю та самооцінки» [155, с.34].

Загальнопізнавальні вміння передбачають «уміння аналізувати і синтезувати, порівнювати і узагальнювати, робити висновки, відокремлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами (тобто виконувати певні розумові операції). Наявність сформованих пізнавальних умінь збагачує процес оволодіння знаннями. Вони дають можливість учням своїми силами виконувати пізнавальну роботу, що підвищує їхні пізнавальні можливості, вселяє віру у власні сили, забезпечує оптимальні умови для самоствердження особистості, для формування пізнавальних інтересів» [3, с.48].

Серед багатьох чинників, як зазначає О. Арделян, що впливають на якість навчальної діяльності, провідне місце займає рівень пізнавальної діяльності школярів. «Пізнавальна діяльність особистості проявляється в ініціативності і самостійності, ефективному засвоєнню знань, формуванню умінь і навичок. Пізнавальні вміння і навички учнів є однією з невід'ємних і найголовніших частин процесу навчання. Коли вміння удосконалюються і автоматизуються, вони перетворюються у навички. По мірі оволодіння учнями знаннями та вміннями автоматизовані елементи з'являються в їхній усній та письмовій мові, під час розв'язування навчальних задач тощо» [3, с.49].

Достатньо вичерпної систематики пізнавальні вміння не мають. Ці уміння класифікуються «за ступенем їх узагальнення: конкретні вміння (або

предметні), загальні вміння (або інтелектуальні), узагальнені вміння (уміння працювати з книгою, спостерігати, складати план тощо)» [77].

Пізнавальні вміння прямо пов'язані з навчальною діяльністю, становлять її основу, внутрішньо організують і реалізують її. «Загальнонавчальні уміння відображають різні сторони життєдіяльності дитини: пізнавальну, практичну, комунікативну. Вони забезпечують чітку структуру змісту процесу постановки та вирішення навчальних завдань. Елементарні розумові операції (виділення ознак, розчленування поняття, диференціювання суттєвого й несуттєвого, первинне узагальнення тощо) – це азбука мислення. В основі всіх загальнопізнавальних умінь (їх ще називають загальнологічними, інтелектуальними, мислительними вміннями; пізнавальними прийомами, прийомами розумової праці тощо) лежать процеси аналізу і синтезу. Уміння вважається сформованим, якщо учень знає сутність способу дії і вміє ним самостійно користуватися.

На думку Т. Байбари, «основою загальнопізнавальних умінь є розумові вміння, які забезпечують такі види діяльності:

- мислительна діяльність (логічне мислення: аналіз, синтез, порівняння, виділення головного, абстрагування, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, вміння класифікувати);
- творча мислительна діяльність (аналіз проблемної ситуації, бачення проблеми, формулювання її у формі запитання чи завдання; уміння прогнозувати шляхи розв'язання проблеми та її результати; вміння робити висновки, аналізувати, оцінювати результати);
- перцептивна діяльність (вміння цілеспрямовано сприймати різними органами чуття);
- мнемічна діяльність (уміння раціонально запам'ятовувати і відтворювати);
- імажинативна діяльність (уміння створювати в уяві певні образи, ситуації);
- мовленнєва діяльність (зовнішньомовленнєві і внутрішньомовленнєві вміння)» [8].

Багато дослідників акцентували увагу на поступовому зростанні продуктивного та творчого начала і в самостійній діяльності, і в завданнях, що відображають зміни у рівні мислення учнів [44; 63; 188]. Тобто є необхідність у постійному введенні у процес засвоєння знань навчальних процедур, що вимагають зростаючої самостійності школярів. Ці якості формуються за допомогою проблемного викладу матеріалу, підготовки учнів до активного сприйняття та усвідомлення нового матеріалу, поступового введення низки завдань самостійного типу; виконання елементарних завдань дослідницького характеру та творчих робіт (самостійне здобуття знань, дослідження окремих проблем, що містять самостійну постановку завдання, складання плану, застосування засвоєних методів); виконання нових завдань із застосуванням засвоєних методів (напівсамостійні роботи) або завдань нового типу, що потребують видозміни, перенесення в нову сферу засвоєних методів, та перевірки результатів (самостійні роботи).

Створення ситуацій самостійної навчальної діяльності в освітньому процесі під час формування загальнопізнавальних умінь та навичок учнів початкової школи допомагають виробленню у них прийомів навчальної роботи, сприяють інтелектуальному розвитку, продуктивному використанню часу, підвищенню якості знань та розвитку самопроцесів, що беруть участь у пізнавальній діяльності. Організуючи діяльність учнів із самостійного навчання у повсякденній діяльності в межах класу, вчитель акцентує увагу учнів на ситуаціях, прийомах та методах, які вони можуть відтворювати за аналогією вдома.

Для успішної реалізації другої умови вважаємо доречним дотримуватися низки правил, запропонованих Л. Сапуновою:

1. «Розуміння дитиною змісту і значення матеріалу.
2. Новизна у змісті навчання.
3. Використання оптимальної системи тренувальних, творчих, пізнавальних та інших завдань.
4. Практична спрямованість матеріалу.

5. Самостійність дітей у їхній діяльності.
6. Висока ефективність кожного уроку.
7. Глибоке знання вчителем предмета, інтерес до нього, вміння зацікавити ним дітей» [156, с.207].

Засвоєння методів самостійної роботи учнями під час уроків у школі сприяє більш чіткому орієнтуванню їх у методиці самоорганізації навчальної діяльності, допомагає обрати найбільш раціональну її форму, розвивати здатність до самостійних дій, що є однією з особливостей вияву загальнопізнавальних умінь.

Для формування загальнопізнавальних умінь учнів молодшого шкільного віку необхідно:

- на кожному уроці застосовувати пізнавальні завдання;
- загальнопізнавальні вміння формувати в чіткій послідовності та системі, починаючи з найпростішого (цю роботу проводити не епізодично, а на кожному уроці);
- кожне вміння формувати поетапно (це передбачає створення мотиваційної готовності учнів до виконання певного виду діяльності, засвоєння зразка дій, первинне застосування вмінь виконувати тренувальні вправи);
- розвивати прийоми розумової діяльності (аналіз, порівняння, абстрагування, узагальнення), які лежать в основі пізнавальних умінь» [156, с.207].

У наш час особливого значення набуває самоорганізація навчальної діяльності через використання комп'ютера. Зауважимо, що «для учнів з різним рівнем знань, умінь і навичок, з різним рівнем сформованості пізнавальної самостійності таке використання матиме різне дидактичне спрямування. В одному випадку комп'ютер – це засіб візуалізації об'єктів для сприйняття, формування позитивного мотиву його виконання, в іншому – засіб, що дає можливість для перевірки гіпотези, розв'язування практичного завдання, здійснення узагальнень, систематизації матеріалу, що вивчається, удосконалення методів навчання» [188].

Електронні носії інформації під час самостійного навчання мають такі переваги:

- полісенсорність, тобто вплив на різноманітні органи чуття людини;
- мультимедіальність, або можливість апаратного та програмного приєднання чи злиття в одному пристрої багатьох функцій і засобів інформації (медій);
- інтерактивність, або здатність до машинного діалогу в системі «людина–комп'ютер», що забезпечує учневі суб'єктивне відчуття успішності;
- симуляційність, або можливість імітації дійсних явищ, процесів чи дії пристроїв;
- комунікативність, або здатність до забезпечення за допомогою мережі візуального, звукового чи символічного зв'язку з іншою особою (з іншим комп'ютером або устаткуванням);
- віртуалізація, або здатність до творення уявного світу, який називають віртуальною або кіберпросторовою дійсністю.

Комп'ютерна підтримка забезпечує можливість чітко організувати і конкретно спрямовувати самостійну навчальну діяльність молодших школярів та досягти кращих результатів навчання, зменшуючи витрати часу.

Унікальність школи полягає в тому, що в ній організовується спеціальне освітньо-розвивальне середовище, в основі якого – ефективний спосіб навчання; створюється воно особливими засобами: формами, способами, технологіями тощо. Тому спрямування на самоорганізацію навчальної діяльності за допомогою *створення комп'ютерно орієнтованого навчально-розвивального середовища* визначаємо як *третю педагогічну умову*.

«Моделювання навчального середовища сучасних закладів освіти здійснюється на основі низки нормативних документів, визначальним серед яких є Концепція Нової української школи. Одним із компонентів формули нової школи визначено сучасне освітнє середовище, яке забезпечує необхідні

умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу» [84].

На думку В. Слободчикова, у системі «школа» під освітнім середовищем треба розуміти «цілісну якісну характеристику внутрішнього життя школи, у якій визначено конкретні завдання; вибрано засоби, за допомогою яких ці завдання вирішують; оцінюють особистісний, соціальний, інтелектуальний розвиток дітей» [126].

У педагогіці під терміном «освітньо-розвивальне середовище» початкової школи розуміють «комплекс матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних, психолого-педагогічних умов, що забезпечують організацію життя і навчання учнів, їх розвиток» [182].

У широкому сенсі освітньо-розвивальне середовище початкової школи можна охарактеризувати як «сукупність факторів, що визначають зміст і технології навчання та розвитку особистості, соціокультурні та економічні умови, що впливають на освіту, інформаційний базис, тип міжособистісних відносин, способи взаємодії особистості з навколишнім середовищем» [126].

Для нашого дослідження важливим є висновок О. Писарчук про те, що «освітнє середовище є системою, сукупністю певних умов, елементів, засобів, а отже, має певну структуру. Структуру освітнього середовища становить певна сукупність компонентів, які визначають залежно від того, які аспекти середовища є предметом дослідження» [126].

Впровадження комп'ютерних технологій в освітній процес закладів початкової освіти створює нові потужні засоби для підвищення ефективності освітньо-розвивального середовища.

У методичних рекомендаціях щодо організації освітнього простору Нової української школи наголошується, що «планування і дизайн освітнього простору школи має бути спрямованим на розвиток дитини і її мотивації до навчання. Організація освітнього середовища Нової української школи потребує широкого використання нових ІТ-технологій, нових мультимедійних засобів навчання, оновлення лабораторної бази» [136].

На сучасному етапі більшість форм навчання, не лише дистанційна, здійснюються у комп'ютерно орієнтованому освітньому середовищі, де мережа «Інтернет» є чи не найважливішим процесуальним забезпеченням. Використанням ІКТ у комп'ютерно орієнтованому освітньому середовищі сьогодні нікого не здивуєш, адже сучасний формат освіти, нові освітні технології, як і сучасний ритм життя, без переліченого не можуть обійтися.

Вважаємо, що сутність розвитку комп'ютерно орієнтованого освітнього середовища як синтезуючої модифікації – видозміни сучасної класно-урочної системи, полягає у використанні вчителем та учнем комп'ютерних технологій, чи то впродовж усього уроку чи його частини, чи то в умовах домашньої навчальної роботи.

З огляду на контекст нашого дослідження докладного розгляду вимагає модель *відкритого* КООС, яка відображена на рис. 2.2.1, що за своєю сутністю є дидактичною необхідністю для впровадження віддаленого навчання. Саме відкрите КООС, що репрезентується навчальною діяльністю на просторах мережі «Інтернет», дає можливість забезпечити дистанціювання суб'єктів взаємодії поза межами приміщення класу закладу освіти. Це є суттєвою детермінантою у розумінні ефективного запровадження віддаленого навчання. Якщо ж КООС не буде відкритим, тобто характеризуватиметься циркуляцією навчальної взаємодії у межах класного приміщення, то таке навчання не є дистанційним, хоча може використовувати дистанційний освітній контент.

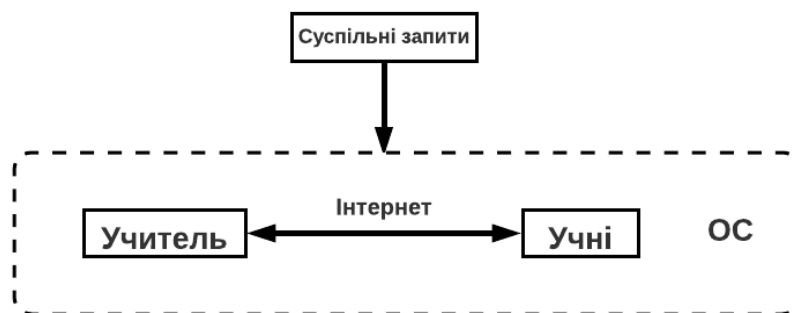

Рис. 2.2.1. Модель відкритого КООС

Таким чином, умовою, яка істотно впливає на формування вміння самоорганізації навчальної діяльності, є процес поступової декомпозиції освітнього середовища в міру залучення до освітнього процесу засобів комп'ютерних технологій [118, с. 108]. На нашу думку, цей процес є процесом синтезуючої модифікації – видозміни традиційного освітньо-розвивального середовища у його нову форму – КООС. Сутність КООС полягає у використанні комп'ютерних засобів навчання, що є окремою групою, та програм, які безпосередньо використовують в освітньому процесі.

На основі теоретичного аналізу проблеми дослідження нами визначено *стимулювання діяльності самоконтролю засобами комп'ютерних технологій у процесі навчальної діяльності* як *четверту умову* формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи.

У молодших школярів є усі психофізіологічні передумови для розвитку довільної поведінки на засадах моральних вимог, а також для розвитку самостійності, контролю над своїми діями та здатності стримувати імпульсивні вчинки, виявити самостійність, контролювати власні дії [158].

Для того, щоб учень початкової школи досягнув навчальної самостійності, потрібно навчити його контролювати власну навчальну діяльність, вміти знаходити причини своїх помилок та володіти навичками їх усунення. «Важливим компонентом навчальної діяльності є один із видів контролю, а саме – самоконтроль, коли одержувані молодшим школярем результати виявляються через рефлексію та оцінюються ним щодо самостійно сформульованих цілей. Контроль здійснюється вчителем для перевірки набутих учнями знань, умінь, навичок і компетенцій, а також для прогнозування можливості подальшого успішного засвоєння матеріалу. Дія самоконтролю здійснюється як тривалий необхідний процес формування поетапного розвитку і становлення навчальної діяльності молодших школярів» [135].

Поняття самоконтролю та його формування у молодших школярів науковцями трактується по-різному. Деякі вважають, що «уявлення про самоконтроль школярі мають уже у 1–2-х класах. Однак звички до регулярного його здійснення у них ще немає. Інші вважають, що власне контроль стає можливим лише наприкінці другого року навчання» [103].

В. Сухомлинський стверджував, що «здатність людини об'єктивно оцінювати хід розвитку власних сил і можливостей є своєрідним психічним підґрунтям для наступного, більш складного етапу самовиховання – самоконтролю» [174]. Вчений визначав самоконтроль як «здатність особистості перевірити себе, порівнюючи свою свідомість і діяльність із загально прийнятими критеріями поведінки» [173]. Зміст справжнього виховання, на його думку, полягає в тому, щоб «навчити школяра бачити оточуючий світ, самого себе не тільки очима, а й душею» [172].

О. Савченко вважає, що «самоконтроль учнів перших-других класів здійснюється здебільшого за добре засвоєним зразком, коли діти оволодівають способом дій тією мірою, яка забезпечує самостійність їх виконання» [151].

Самоконтроль можна охарактеризувати як «прийом чи метод, систему розумових і практичних дій із самоуправління й саморегуляції, що встановлює канал зворотного зв'язку між суб'єктами діяльності, умову самоосвіти й самовиховання особистості. Важливими структурними компонентами самоконтролю є *самотивування, самопланування, самооцінка, самокорекція, самоперевірка*» [112, с.194].

Цієї ж думки дотримується Г. Собієва, яка стверджує, що «контроль за правильністю власних дій передбачає оволодіння учнями спеціальними прийомами і способами здійснення самоконтролю. Як обов'язкова умова самоконтролю є наявність у дітей необхідного запасу знань і умінь їх використання. На третьому році навчання у молодших школярів починає все помітніше виявлятися тенденція підпорядковувати самоконтролю не тільки результати навчальної діяльності, але й перевіряти свої дії у процесі її

виконання. Показ зразка, за яким учень міг би здійснювати самоконтроль, стає ще однією обов'язковою умовою його формування на початкових етапах. Чим менший вік школяра, тим більше він потребує того, щоб йому показали зразок. Тут важливо відзначити, що динаміка формування самоконтролю нерозривно пов'язана зі змінами характеру використовуваного зразка-еталону» [104].

А. Арет виділяє «три етапи формування навичок самоконтролю у молодших школярів. На початку він реалізується за конкретним зразком, потім – за уявленнями про нього і на завершальному етапі – на основі узагальненого представлення зразків» [4, с. 68].

Таким чином, самоконтроль є складовою частиною всіх видів навчальної діяльності та здійснюється на всіх етапах її виконання. «Він охоплює почуттєві, розумові та рухові компоненти діяльності, що дають змогу учневі на основі поставленої мети, наміченого плану та засвоєного зразка стежити за своїми діями, результатами цих дій і свідомо регулювати їх. Під час самоконтролю оцінюється доцільність та ефективність самого процесу виконання роботи, наміченого плану і вже здійсненого регулювання» [101].

Зважаючи на специфіку навчальної діяльності молодшого школяра та здійснений нами вище аналіз, *самоконтроль навчальної діяльності учнів початкової школи* ми розуміємо як «динамічну систему усвідомлених розумових і практичних дій, здійснювану учнем за власною ініціативою на засадах самооцінки й саморегуляції навчальної діяльності, спрямовану на самостійний контроль і корекцію ходу й результатів навчання, на аналіз і попередження недоліків у навчальній діяльності» [112]. Засобом формування самоконтролю навчальної діяльності в учнів початкової школи є комп'ютерні технології.

Проаналізувавши теоретичні джерела та ґрунтуючись на знаннях про систему освітнього процесу у школі першого ступеня, доцільним є графічно зобразити структурно-функціональну модель взаємозв'язків компонентів,

критеріїв та умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності у дітей молодшого шкільного віку.

Структурно-логічна схема (рис.2.2.2.) є цілісною системою, що складається із закономірних, функціонально пов'язаних компонентів (блоків). Компоненти схеми розкривають внутрішню структуру процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності в учнів початкової школи.

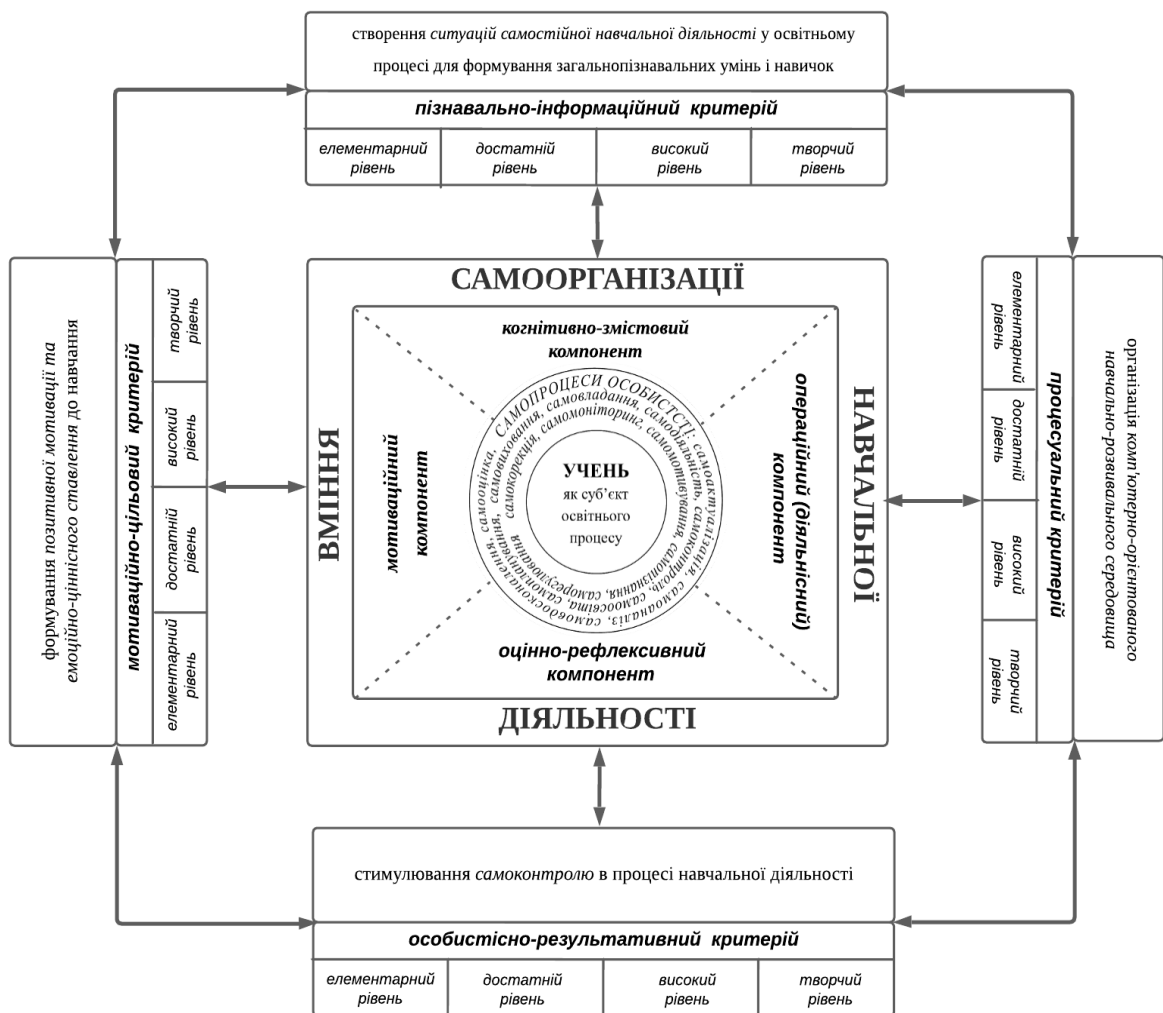

Рис.2.2.2. Структурно-логічна схема вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи

Складники структурно-логічної схеми базуються на системному, діяльнісному та компетентнісному підходах до освіти та репрезентують педагогічні умови формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи.

Таким чином, результати вивчення наукової літератури дають змогу стверджувати, що дослідниками було виокремлено різні аспекти вміння самоорганізації навчальної діяльності, його компонентний склад, але недостатньо обґрунтовано структуру вміння самоорганізації навчальної діяльності, зважаючи насамперед на оптимальні педагогічні умови для формування цього вміння у дітей молодшого шкільного віку. Усі педагогічні умови перебувають у тісному взаємозв'язку: для того, щоб стимулювати діяльність самоконтролю у молодших школярів у процесі навчальної діяльності, варто попередньо сприяти формуванню позитивної мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до електронного навчання, використовувати ситуації самостійної навчальної діяльності в освітньому процесі для формування загальнопізнавальних умінь і навичок та забезпечити створення комп'ютерно орієнтованого навчально-розвивального середовища.

Вміння самоорганізації навчальної діяльності, на нашу думку, є системою, сукупністю певних умов, елементів, засобів, а отже, має певну структуру.

2.3. Модель реалізації педагогічних умов формування навичок самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку

Аналізуючи вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку як цілісну систему, звертаємо увагу на необхідність створення моделі процесу його формування.

У контексті нашого дослідження для відображення складності освітнього процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи визначаємо моделювання як ефективний метод, що сприяє розв'язанню означеної проблеми.

О. Савченко характеризує моделювання як «метод дослідження об'єктів на їх моделях-аналогах; побудову і вивчення моделей реально

існуючих предметів і явищ і тих, що спеціально сконструйовані; у навчанні моделі розуміють як зміст, що треба засвоїти, як засіб засвоєння» [151, с. 358]

В. Моляко зазначає, що «моделювання в педагогіці дає змогу не лише узагальнювати багатовимірні та багатофакторні процеси, а й схематично їх зображувати» [111].

Подібної думки дотримується О. Троценко, який стверджує, що «процес моделювання уможливорює створення майбутньої моделі освітнього процесу або його окремого фрагмента, де вчитель як один із суб'єктів навчання виражає свої думки, переконання й уподобання щодо педагогічної реальності, формує власну стратегію професійної діяльності» [184].

Як зазначає Є. Лодатко, «педагогічна модель є уявною системою, яка імітує або відображає певні властивості, ознаки, характеристики об'єкта дослідження, принципи його внутрішньої організації або функціонування, яку презентовано у вигляді культурної форми, яка притаманна певній соціокультурній практиці» [98]. Ми поділяємо думку вченого, що зміст педагогічної моделі утворюють її властивості, ознаки або характеристики.

Відповідно до цього трактування Є. Лодатко виокремлює базові та похідні педагогічні моделі. Так, серед базових педагогічних моделей учений виокремлює «змістові, структурні та функціональні. До змістових педагогічних моделей належать такі, для яких предметом моделювання є зміст досліджуваного педагогічного об'єкта. У структурних педагогічних моделях предметом моделювання є структура педагогічного об'єкта; у функціональних – орієнтація досліджуваного об'єкта на реалізацію його суттєво важливих функцій» [98].

Компоненти моделі реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи необхідно розуміти як сукупність елементів, що перебувають у певних взаємозалежностях.

Реалізація системного підходу в нашому дослідженні дає змогу виділити мету як системотвірний фактор формування вміння самоорганізації

навчальної діяльності із застосуванням комп'ютерних технологій; розробити модель цього процесу, конкретизувати компоненти, його складові; розкрити діалектику їх взаємозв'язку у процесі застосування комп'ютерних технологій; визначити на цій основі закономірності і тенденції вміння самоорганізації навчальної діяльності.

Основним принципом системного підходу в дослідженні проблеми формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій є принцип цілісності, який відображає структуру освітньої системи у різноманітті необхідних для її функціонування системно організованих компонентів і реалізується нами під час побудови моделі цього процесу в умовах сучасного закладу початкової освіти. Формування вміння є складним процесом, що визначається сукупністю як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. У зв'язку з цим цей процес визначаємо не лише як феномен освітньої реальності, а й як об'єкт моделювання.

Научно розроблену модель формування вміння самоорганізації навчальної діяльності в учнів початкової школи із застосуванням комп'ютерних технологій подано на рис. 2.2.3.

Результати системно-змістового аналізу навчальної діяльності учня початкової школи, наукових та педагогічних основ формування вміння самоорганізації навчальної діяльності, його структури, сутності та можливостей реалізації комп'ютерних технологій у школі першого ступеня дали змогу розробити модель формування вміння самоорганізації учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій.

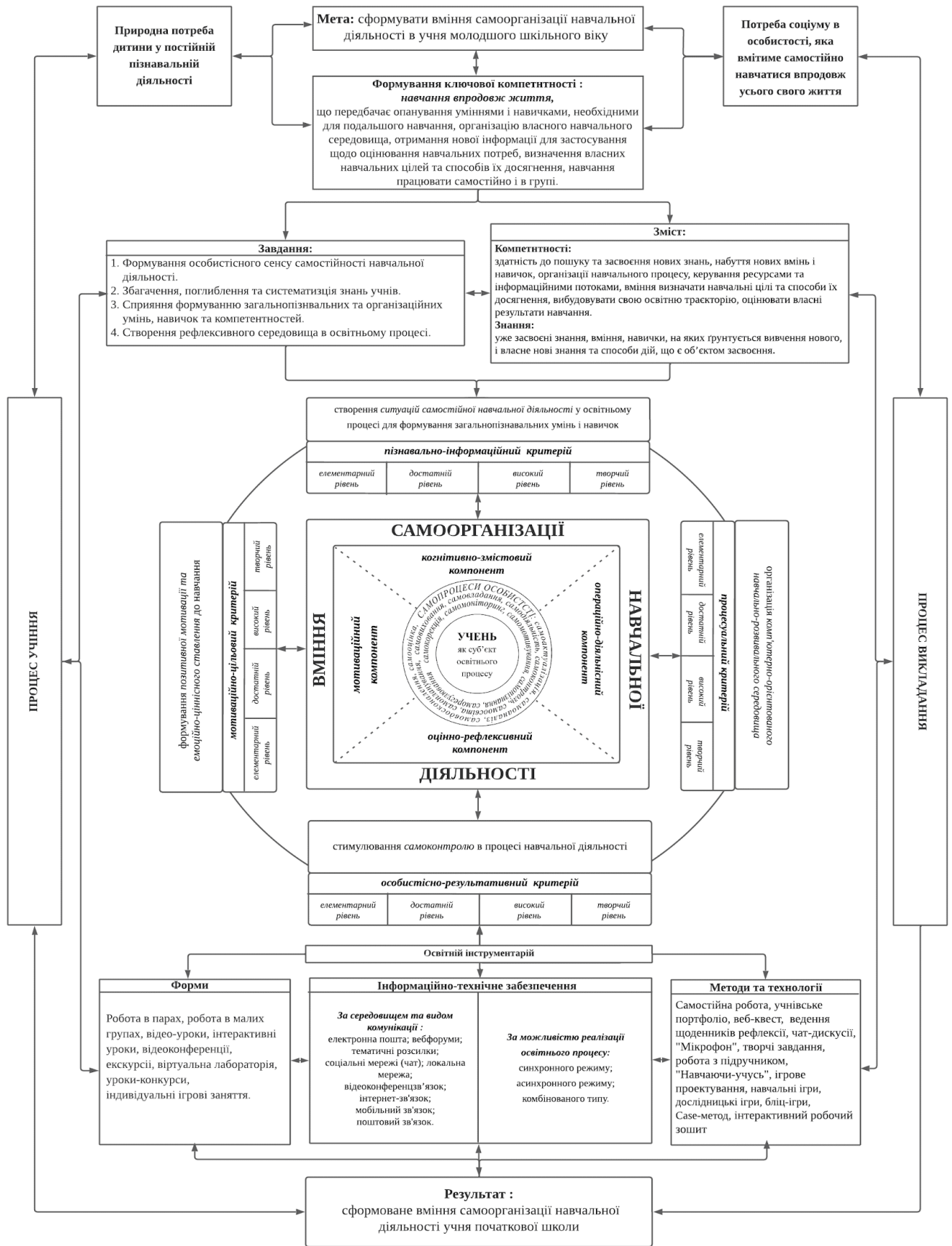

Рис.2.3.1. Структурно-змістова модель формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи

Системотвірним компонентом структурно-змістової моделі формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи є **мета**: сформувати вміння самоорганізації навчальної діяльності в учня молодшого шкільного віку. Мета визначається насамперед **двостороннім комплексом запитів**: з одного боку – це природна потреба дитини у постійній пізнавальній діяльності, з іншого – це потреба соціуму в особистості, яка вмітиме самостійно навчатися впродовж усього свого життя. Ці запити орієнтують сучасний освітній процес на формування такої **ключової компетентності**, як *навчання впродовж життя*, що передбачає опанування вміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації для застосування її під час оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно та в групі. Синтез потреб, мети та вимоги до формування компетентності націлює нас на визначення завдань та змісту моделі.

Під час формулювання завдань та змісту діяльності також орієнтуємося на очікувані результати. Нами визначено такі **завдання**:

1. Формування особистісного сенсу самостійності навчальної діяльності.
2. Збагачення, поглиблення та систематизація знань учнів в умовах інформатизації освітнього процесу.
3. Сприяння формуванню загальнопізнавальних та організаційних умінь, навичок та компетентностей засобами комп'ютерних технологій.
4. Створення рефлексивного середовища в освітньому процесі.

Система цих завдань знаходить своє конкретне вираження у змісті освітньої діяльності, яка здійснюється на засадах знанневої парадигми та компетентнісного підходу, а також з акцентом на самоорганізацію особистості учня засобами комп'ютерних технологій. Тому нами окреслено **зміст** формування вміння СОНД, що складається із:

– засвоєння знань, умінь, навичок, на яких ґрунтується вивчення нового, і власне нових знань та способів дій, що є об'єктом засвоєння;

– формування здатності до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь та навичок, організації навчального процесу, керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати власну освітню траєкторію, оцінювати особисті результати навчання.

Із сказаного вище можна зробити висновок, що потреби суспільства та молодшого школяра диктують системі освіти мету, що корелює із формуванням вміння вчитися впродовж життя як однією з ключових компетентностей. Для реалізації цієї мети необхідно виконати комплекс завдань та опанувати систему знань та компетентностей. Це створює необхідність формування вміння самоорганізації навчальної діяльності у дитини молодшого шкільного віку.

Вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів є багатовимірним системним об'єктом; його організаційно-психологічна структура передбачає взаємозв'язок і взаємозумовленість **мотиваційного, когнітивно-змістового, операційно-діяльнісного** та **оцінно-рефлексивного компонентів**.

Кожен компонент формується з урахуванням специфіки освітнього процесу школи першого ступеня, що передбачає оволодіння компетентностями та врахування дидактичних можливостей комп'ютерних технологій для його ефективної організації.

Для визначення ступеня сформованості конкретного компонента нами були розроблені критерії, що оцінюються у чотирьох **рівнях: елементарний, достатній, високий та творчий**. Це такі критерії:

– **мотиваційно-цільовий критерій** (визначається зацікавленістю щодо використання комп'ютерних технологій як засобу навчання; умінням планувати виконання навчального завдання, визначати мету навчання та план дій; відсутністю потреби у жорсткому контролі);

- **пізнавально-інформаційний критерій** (передбачає активне застосування та структурування засвоєних знань, використання інформаційних комп'ютерних технологій для самоосвіти у межах позапрограмного матеріалу);
- **процесуальний критерій** (охоплює наполегливість, ініціативність, прагнення до самостійності, творчість та активність у процесі вирішення навчальних завдань та використанні комп'ютерних технологій);
- **особистісно-результативний критерій** (означений усвідомленими мотивами рефлексивної діяльності; проявами рефлексії та саморефлексії навчальної діяльності та власної особистості; схильністю до розуміння своїх сильних і слабких сторін та до усунення помилок).

Системність вміння самоорганізації навчальної діяльності представлена також комплексом умов, що сприятимуть формування визначених нами компонентів. Такими **умовами** є:

1. Формування **позитивної мотивації та емоційно-ціннісного ставлення** до електронного навчання.
2. Створення **ситуацій самостійної навчальної діяльності** в освітньому процесі для формування загальнопізнавальних умінь і навичок.
3. Організація **комп'ютерно орієнтованого навчально-розвивального середовища**.
4. Стимулювання **самоконтролю засобами комп'ютерних технологій** у процесі навчальної діяльності.

Освітній інструментарій є найважливішим засобом вирішення визначених завдань. Загалом можуть бути виокремлені його три основні категорії – це форми, методи та технології, інформаційно-технічне забезпечення.

На основі аналізу теоретичних надбань та емпіричного досвіду зазначимо, що **формами**, які є найбільш сприятливими для формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учня початкової школи ми визначаємо такі: робота в парах, робота в малих групах, відеоуроки,

інтерактивні уроки, відеоконференції, екскурсії, віртуальна лабораторія, уроки-конкурси, індивідуальні ігрові заняття. **Методами**, що забезпечують успішне формування вміння самоорганізації навчальної діяльності в експериментальному дослідженні, визначено самостійну роботу, учнівське портфоліо, квест, ведення щоденників рефлексії, «Акваріум», чат-дискусії, бесіди, «Мікрофон», творчі завдання, робота з підручником, «Навчаючи–вчусь», самопрезентації, ігрове проєктування, навчальні ігри, дослідницькі ігри, бліц-ігри, Case-метод.

З огляду на актуальність педагогічно доцільного поєднання комп'ютерних та традиційних технологій навчання вважаємо доречним виділення **інформаційно-технічного забезпечення** як окремої категорії освітнього інструментарію. Його ми класифікуємо за:

- **напрямами (сферами) професійної діяльності вчителя**: планування освітнього процесу; обліку навчальних занять; забезпечення власне освітнього процесу; для контролю й оцінки навчальних досягнень;
- **можливістю реалізації освітнього процесу**: синхронного режиму; асинхронного режиму; комбінованого типу;
- **середовищем та видом комунікації (А. Хуторський)**: електронна пошта; вебфоруми; тематичні розсилки; соціальні мережі (чат); локальна мережа; відеоконференцзв'язок; інтернет-зв'язок; мобільний зв'язок; поштовий зв'язок.

Сукупність цього освітнього інструментарію та врахування педагогічних умов дає змогу досягти **результату** – сформувати вміння самоорганізації навчальної діяльності учня початкової школи.

У розробленій моделі вважаємо за потрібне наголосити на **суб'єкт-суб'єктній структурі освітнього процесу**, що передбачає взаємопов'язаність процесів викладання (зі сторони педагога) та учіння (зі сторони школяра) із застосуванням комп'ютерних технологій.

Висновки до другого розділу

У другому розділі визначено та обґрунтовано компоненти, критерії і показники визначення рівнів сформованості навчальної діяльності учнів початкової школи в аспекті її самоорганізації. Формування вміння самоорганізації навчальної діяльності в освітньому процесі початкової школи є педагогічною системою, компоненти якої взаємозумовлені, взаємозалежні та взаємопов'язані. Структурно-функціональний напрям дослідження самоорганізації визначає її складові та їх взаємодію.

За результатами аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності нами було встановлено, що вміння СОНД є складною характеристикою особистості, яка містить у собі такі компоненти:

– мотиваційний, що передбачає наявність стійких принципів, норм і правил поведінки з урахуванням особливостей навчальної діяльності та конкретної освітньої ситуації, відповідальність за її результати, осмисленість особистісного саморозвитку, висока установка на здобуття певних компетентностей та практичного результату, особистісне зростання, прагнення до вольового напруження для досягнення цілей навчально-творчої діяльності, тобто наявність цілей та мотивів здійснення самоосвітньої діяльності та бажання здійснювати її самостійну організацію;

– когнітивно-змістовий компонент, що реалізується через: зміст навчальних предметів у початковій школі; зміст самостійної роботи, передбачений програмою у межах вивчення відповідних предметів; зміст самопроцесів особистості в контексті діяльності навчання;

– операційно-діяльнісний, що відображає ступінь готовності учня початкової школи до самоорганізації навчальної діяльності та охоплює навчальні дії, способи діяльності та операції, що здійснює учень у процесі самоорганізації навчальної діяльності;

– оцінно-рефлексивний компонент, який передбачає сформованість в учня початкової школи вміння аналізувати та коригувати власну навчальну діяльність, що ґрунтується на рефлексії.

Оскільки вміння самоорганізації навчальної діяльності – складний феномен, то його оцінка пов'язана з комплексом компонентів, які оцінюються через критерії: мотиваційно-цільовий; пізнавально-інформаційний, процесуальний та особистісно-результативний. Зважаючи на педагогічні дослідження, ми пропонуємо чотирирівневу шкалу оцінки критеріїв: елементарний, достатній, високий і творчий.

Враховуючи складність процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів у початковій школі, його успішність повинна бути забезпечена єдністю і взаємообумовленістю низки педагогічних умов. Це означає, що реалізація кожної умови створює підґрунтя для наступної, що і характеризує їх взаємозв'язок.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можемо стверджувати, що науковцями не визначено педагогічних умов, які забезпечують цілісність і системність процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи. Також важливим є те, що інформаційні комп'ютерні технології вже стали невід'ємною складовою становлення сучасної особистості. Це зумовлено природою процесу пізнання як відображення людиною об'єктивної дійсності. З огляду на це нами виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови, які підвищують ефективність цього процесу, зокрема через використання комп'ютерних технологій:

- формування позитивної мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до електронного навчання;
- створення ситуацій самостійної навчальної діяльності в освітньому процесі для формування загальнопізнавальних умінь і навичок;
- створення комп'ютерно орієнтованого навчально-розвивального середовища;

– стимулювання діяльності самоконтролю засобами комп'ютерних технологій у процесі навчальної діяльності.

Перша умова спрямована на формування мотиваційного компонента вміння самоорганізації навчальної діяльності. Виокремлення цієї умови зумовлено тим, що ціннісні орієнтири є важливим фактором, який регулює та детермінує мотиваційну сферу особистості школяра. У загальній структурі особистості ціннісні орієнтири та мотиви відіграють роль «стратегії» поведінки та «інтегратора» різних форм діяльності людини. Вони формують готовність дитини до здійснення певного виду діяльності, зокрема самостійної навчальної діяльності. Використання комп'ютерних технологій робить освітній процес цікавим, захоплюючим, доступним, підвищує інтерес дитини як до окремого предмета, так і до процесу навчання загалом.

Друга педагогічна умова спрямована на організацію самостійної навчальної діяльності, формування комплексу знань, способів дій в освітньо-розвивальному середовищі початкової школи. Засвоєння методів самостійної роботи учнями під час уроків у школі сприяє більш чіткому орієнтуванню їх у методиці самоорганізації навчальної діяльності, допомагає обрати найбільш раціональну її форму, розвивати здатність до самостійних дій, що є однією з особливостей вияву загальнопізнавальних умінь. Використання можливостей комп'ютерних технологій у початковій школі в процесі самостійної навчальної діяльності сприяє її активізації, зниженню дидактичних труднощів в учнів, підвищенню активності та ініціативності молодших школярів на уроці та розвитку в них інформаційного мислення.

Третя умова спрямована на забезпечення освітньо-розвивального середовища, яке формує зміст і реальні умови процесу навчання, оптимальний вибір різних елементів і компонентів навчально-пізнавальної діяльності на основі врахування вимог дидактичних принципів навчання, оптимального вибору методів, форм і прийомів навчання, які сприяють розвитку пізнавального інтересу учнів, формуванню вмінь вчитися і самоорганізовувати власну навчальну діяльність. Комп'ютерна підтримка

освітньо-розвивального середовища забезпечує можливість чітко організувати і конкретно спрямовувати самостійну навчальну діяльність молодших школярів та досягти кращих результатів навчання, скорочуючи витрати часу.

Четверта умова формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи спрямована на стимулювання діяльності самоконтролю у процесі навчальної діяльності, оскільки молодші школярі вже мають усі психофізіологічні передумови для розвитку довільної поведінки на основі моральних вимог, а також для розвитку самостійності, контролю над своїми діями та здатності стримувати імпульсивні вчинки, виявити самостійність, контролювати власні дії. Для того, щоб учень початкової школи досягнув навчальної самостійності, потрібно навчити його контролювати власну навчальну діяльність, вміти знаходити причини своїх помилок та володіти навичками їх усунення. Використання комп'ютерних технологій у цьому процесі дає змогу суттєво покращити якість перевірки знань та умінь учнями, сприяє самостійному пошуку та аналізу необхідної інформації.

У розділі дисертації представлено процес формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій, а також його модель.

Модель відображає мету, принципи, завдання та зміст процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи; форми (робота в парах, робота в малих групах, відеоуроки, інтерактивні уроки, відеоконференції, екскурсії, віртуальна лабораторія, уроки-конкурси, індивідуальні ігрові заняття), методи та засоби (самостійна робота, учнівське портфоліо, квест, ведення щоденників рефлексії, акваріум, чат-дискусії, бесіди, мікрофон, творчі завдання, робота з електронним підручником, «Навчаючи–вчусь», самопрезентації, ігрове проектування, навчальні ігри, дослідницькі ігри, бліц-ігри, Case-метод) роботи в умовах електронного навчання; уточнено критерії (мотиваційно-цільовий,

пізнавально-інформаційний, процесуальний, особистісно-результативний) і показники для визначення рівнів сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності (елементарний, достатній, високий, творчий).

Матеріали розділу відображені в публікаціях: [200; 201; 215].

РОЗДІЛ 3.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Діагностика стану сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи

У першому та другому розділі нашого дослідження було розглянуто теоретичні аспекти проблеми самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку засобами комп'ютерних технологій та науково-методичні аспекти формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності, а саме: компоненти, критерії, показники визначення рівнів їх сформованості в учнів початкової школи, педагогічні умови формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку засобами комп'ютерних технологій.

Результати теоретико-методологічного аналізу дали змогу нам сформулювати *гіпотезу* про те, що рівень сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи зростатиме завдяки використанню засобів комп'ютерних технологій як важливого чинника в процесі реалізації спроектованої моделі формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.

Перевірка ефективності сформульованих нами умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи потребує проведення педагогічного експерименту.

Під експериментом розуміємо «метод збору педагогічних фактів в спеціально створених умовах, що дають можливість перевірки реалізації педагогічних впливів згідно з проблемами дослідження» [26]. Розрізняють два види експерименту: *лабораторний* (проводять у лабораторних умовах, тобто за допомогою спеціальної апаратури, а дії піддослідного визначаються інструкцією) та *природний* (діяльність піддослідних вивчається в наближеному до життя оточенні, звичних формах діяльності).

Психолого-педагогічний експеримент (є різновидом природного експерименту) передбачає активне формування психічних якостей, процесів, що досліджуються безпосередньо під час навчально-виховної діяльності [160, с.66].

У нашому дослідженні психолого-педагогічний експеримент охоплює:

- 1) цілеспрямоване відокремлення досліджуваного феномена від інших;
- 2) активну позицію дослідника в процесі втілення інновацій в освітній процес;
- 3) контрольований педагогічний вплив на вихованців;
- 4) наявність умов, за яких досліджуване явище піддається обліку;
- 5) повторення педагогічних явищ у приблизно одних і тих самих умовах стільки разів, скільки необхідно для перевірки гіпотези [126].

Мета експерименту полягає у перевірці ефективності педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій на основі визначених підходів, принципів навчання, дібраних навчальних матеріалів, підсистеми вправ, у яких враховано початковий рівень навченості учнів.

Відповідно до поставленої мети було визначено завдання експерименту:

- 1) провести контрольний зріз для виявлення рівня сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності в учнів початкової школи;
- 2) підготувати навчальні матеріали (зокрема, дібрати форми, методи та інформаційно-технічні засоби навчання, розробити комплекси вправ та укласти їх у кейси), спланувати хід та організацію експерименту;
- 3) організувати експериментальне навчання з використанням дібраних та структурованих матеріалів;
- 4) провести підсумковий зріз для виявлення ефективності авторської методики; проаналізувати одержані результати та зіставити їх з результатами контрольного зрізу;

5) зробити статистичні опрацювання одержаних даних експерименту, тим самим довести або спростувати ефективність методики реалізації педагогічних умов.

Експеримент тривав впродовж 2019-2020 н.р. та 2020-2021 н.р. Було охоплено 243 учні початкових шкіл (120 – в експериментальних групах та 123 – у контрольних). Педагогічне дослідження проводилось на базі ПШ «Первоцвіт» ЛМР м.Львів, Підволочиської ЗОШ I-III ст., Тернопільської ЗОШ I-III ст. №14 імені Богдана Лепкого Тернопільської міської ради Тернопільської області, Хмельницької ЗОШ I-III ст. №22 імені Олега Ольжича.

Про рівноцінність складових цих груп можна стверджувати за успішністю навчальної діяльності учнів, а також – за результатами констатувального зрізу.

Проведені діагностичні процедури дали змогу констатувати рівні сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів 2-их класів школи першого ступеня.

Педагогічний експеримент складався із трьох послідовних *етапів*:

– *констатувальний етап* експерименту – визначення початкового рівня сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності молодших школярів;

– *формувальний етап* полягав у підборі ефективних форм, методів та інформаційно-технічних засобів формування компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності молодших школярів;

– *контрольний етап* експерименту – визначення ефективності використання засобів комп'ютерних технологій як важливого чинника формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи в процесі реалізації визначених педагогічних умов.

Кожен із зазначених етапів реалізовував конкретні функції та завдання.

Констатувальний етап педагогічного експерименту здійснювався у 2019–2020 н.р. та мав на меті визначити початковий рівень сформованості

компонентів структури вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи, що потребувало відбору необхідного діагностувального інструментарію. Основою добору методик діагностування були результати аналізу наукових праць українських учених, які вивчають суміжні аспекти проблеми дослідження, а також емпіричний досвід роботи вчителів початкової школи.

На констатувальному етапі експерименту було проаналізовано освітній процес, його цілі, зміст, методи і форми роботи з учнями початкової школи:

- проведено анкетування, спостереження, вивчення продуктів діяльності учнів, а також бесіди з учителями обраних класів початкової школи щодо можливості формування вміння самоорганізації навчальної діяльності у молодших школярів та анкетування їхніх батьків;

- за допомогою діагностичного інструментарію (*додаток Г*) визначено рівень сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності в учнів початкової школи.

Для визначення рівнів сформованості *мотиваційного компонента*, який корелюється із мотиваційно-цільовим критерієм, нами було обрано опитувальник «Навчальна саморегуляція» Р. Райана і Д. Коннелла (в адаптації), методичку «Мотиви навчальної діяльності» (С.Барда) та педагогічне спостереження «Діагностика сформованості вміння планувати та організовувати навчальну діяльність».

За допомогою тесту-опитувальника «Навчальна саморегуляція» (Р. Райана, Дж. Коннелла; в адаптації М. Яцюка) виявляли мотиви навчальної діяльності школяра, насамперед внутрішні мотиви навчальної діяльності (додаток Е).

За допомогою цього опитувальника можна «визначити чотири рівні мотивації:

- зовнішнє регулювання – навчальна діяльність регулюється зовнішньою мотивацією, отриманням нагород чи уникненням покарань;

– інтроєктоване регулювання – навчальна діяльність регулюється зовнішньою мотивацією, частково засвоєними правилами та вимогами;

– ідентифіковане регулювання – навчальна діяльність регулюється внутрішньою мотивацією, за власним вибором, який був раніше регульованим ззовні;

– внутрішнє спонукання – навчальна діяльність регулюється внутрішньою мотивацією, за власним інтересом до навчання» [206].

У результаті застосування цієї методики досліджено, що пріоритетною мотивацією учнів початкової школи є зовнішнє регулювання, тобто найчастіше мотивація інспірується зі сторони дорослого (вчителя чи батьків) (37,4 % ЕГ і 37,5 % КГ), що відповідає *елементарному рівню мотивації*.

Інтроактивне регулювання в учнів молодшого шкільного віку представлено зовнішньою мотивацією, тобто поведінка регулюється внаслідок засвоєння сукупності виконання регулярних правил та вимог. Наприклад, «виконувати всі домашні завдання – дуже важливо». Цей тип регулювання ми співвідносимо із *достатнім рівнем сформованості* мотиваційного компонента. Таким рівнем володіють 34,2 % ЕГ і 34,2 % КГ респондентів.

У меншій кількості учнів (23,6 % ЕГ і 23,3 % КГ) навчальна діяльність регулюється завдяки ідентифікованому регулюванню (відповідає *високому рівню сформованості*), тобто такому, що відбувається через ототожнення себе з референтною особою, з наступним наслідуванням зразка сприйнятого конструкта поведінки. Учні обирали такі відповіді опитувальника, що відображають сформованість конкретної норми (наприклад – «тому що мною будуть пишатись, якщо я буду добре вчитись»).

Найменший відсоток опитаних учнів (4,9 % ЕГ і 5 % КГ) мають сформовану мотивацію внутрішнього типу, який передбачає самовільне управління організацією, виконанням та контролем діяльності. Цей тип відображає *творчий рівень сформованості* мотиваційного компонента,

оскільки він рідко трапляється у дітей молодшого шкільного віку. Відповіді, які обирали учні, були такими: «тому що мені подобається добре вчитися».

Методика «Мотиви навчальної діяльності» (додаток Ж) спрямована на діагностику сформованості стійкого смислового ставлення та зацікавленості навчальною діяльністю. Вона складається із 13 питань та передбачає визначення таких груп мотивів: широкі соціальні мотиви; мотиви благополуччя; престижна мотивація; мотивація уникнення; мотивація змістом; мотивація заохоченням; мотивація процесом; вузькі соціальні мотиви. Їх ми також корелювали із рівнями сформованості мотиваційного компонента.

Відповідно до результатів цієї методики переважна кількість молодших школярів (31,7 % ЕГ і 33,3 % КГ) керуються мотивацією уникнення, тобто навчаються тому, що примушують батьки чи щоб уникнути поганих оцінок, або їх мотивами є вузько соціальні – наприклад, тому що подобається вчитель. Ці дані ми співвідносимо із *елементарним рівнем сформованості* мотиваційного компонента.

Для 36,6 % ЕГ і 35,8 % КГ властиві мотиви благополуччя (хочуть отримувати хороші оцінки) та мотивація заохочення (навчаються, тому що батьки куплять ті чи інші предмети, про які мріяв учень). Такі характеристики свідчать про *достатній рівень сформованості* мотиваційного компонента.

Частина респондентів (25,2 % ЕГ і 24,2 % КГ) керуються широкими соціальними мотивами, тобто навчаються, тому що в наш час навчаються всі, і мотивацією престижу, що спрямована на те, щоб завоювати авторитет серед друзів. Це відповідає *високому рівню сформованості* за мотиваційно-цільовим критерієм.

Найменша кількість опитаних (6,5 % ЕГ і 6,7 % КГ) навчаються, тому що подобається дізнаватися нове чи хочуть більше знати, тобто регулюються мотивацією змістом і процесом, що відповідає *творчому рівню сформованості* мотиваційного компонента.

Вміння планувати процес та результат своєї діяльності ми діагностували за допомогою педагогічного спостереження «Діагностика сформованості вміння планувати та організовувати навчальну діяльність» (додаток К). Відповідно до шкали оцінювання рівнів сформованості мотиваційного компонента структури 33,3 % ЕГ і 34,2 % КГ відповідають *елементарному рівню*; 35,8 % ЕГ і 36,7 % КГ – *достатньому рівню*; 24,4 % ЕГ і 23,3 % КГ – *високому рівню* і лише 6,5 % ЕГ і 5,8 % КГ – *творчому рівню сформованості* мотиваційного компонента за цими показниками.

Відповіді на анкету «Зацікавленість у комп'ютерних технологіях» продемонстрували, що учні виявляють високий рівень зацікавленості у їх використанні під час навчальної діяльності: 23,6 % ЕГ і 25 % КГ відповідають *елементарному рівню*, 30,1% ЕГ і 35% КГ – *достатньому рівню*, 31,7 % ЕГ і 30 % КГ – *високому рівню* і лише 13,8 % ЕГ і 10 % КГ – *творчому рівню сформованості* мотиваційного компонента за цими показниками.

Таким чином, усереднені показники дають нам змогу визначити, що 32% КГ та 34,2% ЕГ володіють елементарним рівнем сформованості мотиваційного компонента, 34 % КГ та 35% ЕГ – достатнім, 26 % КГ та 24,2 % ЕГ – високим та 8 % КГ та 6,7% ЕГ – творчим рівнем сформованості.

Варто наголосити, що серед усіх показників мотиваційного компонента переважна кількість опитаних володіє елементарним та достатнім рівнями, а зацікавленість у використанні комп'ютерних технологій у процесі навчальної діяльності на високому рівні була притаманна більшій кількості респондентів. Це свідчить про те, що комп'ютерні технології є потужним мотиваційним чинником формування вміння самоорганізації навчальної діяльності.

Для діагностики **когнітивно-змістового компонента** було застосовано пізнавально-інформаційний критерій, що передбачає комплекс таких показників: повнота, системність, гнучкість та практичність знань; яскраво виражена пізнавальна потреба, що сприяє самостійному пошуку

інформації у різноманітних інформаційних джерелах та самостійному вирішенню навчальних завдань; використання інформаційних комп'ютерних технологій для самоосвіти щодо вивчення позапрограмного матеріалу.

Перший показник досліджували за допомогою «Монреальського когнітивного тесту» (додаток Л). Цей тест оцінює різні когнітивні аспекти: увагу та концентрацію, пам'ять, мову, зорово-конструктивні навички, абстрактне мислення, рахунок і орієнтацію. Сукупність цих даних була співвіднесена з рівнями сформованості – *елементарним, достатнім, високим та творчим*.

Відповідно до результатів цієї методики *елементарним рівнем сформованості* когнітивних аспектів, тобто повноти, системності, гнучкості та практичності знань, володіють 37,4 % КГ та 39,2 % ЕГ. Зауважимо, що найбільше труднощів учні відчували, коли розв'язували завдання, пов'язані з абстрактним мисленням. Наприклад, одним із завдань було назвати за 1 хвилину якомога більше слів, що починаються на певну літеру («Л»), крім власних імен, чисел та однокореневих слів. Дітям складно було пригадувати слова, а також не використовувати однокореневі. *Достатньому рівню* відповідають 35 % КГ та 32,5 % ЕГ, *високому* – 22,8 % КГ та 23,3 % ЕГ, *творчому* – 4,9 % КГ та 5% ЕГ.

Дослідження особливостей розвитку в молодших школярів пізнавальної потреби проводилося за допомогою методики «Пізнавальна потреба» (за В. Юркевич), яка розроблена у формі програми експертного оцінювання їхньої діяльності на основі спостережень, бесід із вчителями, батьками. З'ясовано, що у значної кількості учнів (33,3 % КГ та 38,3 % ЕГ) пізнавальна активність виражається слабко, що відповідає *низькому рівню*. Приблизно така ж кількість опитаних (36,6 % КГ та 30,8 % ЕГ) має *достатній рівень* пізнавальної активності. Такі учні люблять ставити питання і чекають відповіді на нього, проте не готові витратити багато часу на конкретний вид навчальної діяльності. 24,2 % ЕГ і 23,6 % КГ мають вдосталь виражену пізнавальну активність, що відповідає *високому рівню*, та

6,7 % ЕГ і 6,5 % КГ мають високий рівень пізнавальної активності, що відповідає *творчому рівню* вираження пізнавальних потреб. Цих учнів вчителі характеризують так: позитивно емоційно ставляться до цікавого для нього (неї) заняття, пов'язаного з розумовим напруженням, часто подовгу (півгодини – годину) займаються якоюсь розумовою діяльністю.

Використання інформаційних комп'ютерних технологій для самоосвіти щодо вивчення позапрограмного матеріалу також визначалося анкетною «Зацікавленість у комп'ютерних технологіях». Таким чином, можна зробити висновок, що учні виявляють високий рівень зацікавленості щодо використання комп'ютерних технологій під час позанавчальної діяльності: 25 % ЕГ і 23,6 % КГ відповідають *елементарному рівню*, 35% ЕГ і 30,1 % КГ – *достатньому рівню*, 30 % ЕГ і 31,7 % КГ – *високому рівню* і лише 10 % ЕГ і 13,8 % КГ – *творчому рівню сформованості* когнітивно-змістового компонента за цими показниками.

Таким чином, усереднені показники дають змогу нам визначити, що 31,4 % КГ та 34,2 % ЕГ володіють елементарним рівнем сформованості когнітивно-змістового компонента, 34,2 % КГ та 32,8 % ЕГ – достатнім, 26 % КГ та 25,8 % ЕГ – високим та 8,4 % КГ та 7,2 % ЕГ – творчим рівнем сформованості.

Для визначення рівня сформованості *операційно-діяльнісного компонента*, який корелюється із процесуальний критерієм, зокрема його показника «знання й використання форм, методів та прийомів організації самоосвітньої діяльності», нами було обрано опитувальник «Діагностика прояву самостійності в учнів початкової школи». Молодші школярі обирали висловлювання, які їх характеризують, та робили позначки «Так», «Іноді», «Ні», «Не можу вирішити». За результатами встановлено, що 35 % КГ та 35 % ЕГ відповідають *елементарному рівню* організації самоосвітньої діяльності, 35 % КГ та 35,8 % ЕГ – *достатньому рівню*, 23,6 % КГ та 24,2 % ЕГ – *високому* та 6,5 % КГ та 5 % ЕГ – *творчому*. Зазначимо, що з 8 варіантів відповідей на 3 питання 23% опитаних відповіли «Не можу

вирішити»: «Я завжди повертаюся до справи, яку розпочав»; «Розв'язувати задачі мені більше подобається самостійно»; «Я зазираю у підручник, читаючи теми «наперед»». Це свідчить про необхідність зменшення участі дорослого в організації цих видів діяльності, що доречно врахувати у процесі формувального експерименту.

Повноту виконання всіх мисленнєвих операцій в їх логічній послідовності було проаналізовано за допомогою методики «Прості аналогії», що передбачала дослідження логічності та гнучкості мислення шляхом обрання слова-аналогії із запропонованого переліку. Наприклад: «бігти-стояти, «кричати-мовчати». Відповідно до шкали оцінювання рівнів сформованості операційно-діяльнісного компонента структури та інтерпретації результатів встановлено, що 34,2 % ЕГ і 33,3 % КГ відповідають *елементарному рівню*, 35 % ЕГ і 36,6 % КГ – *достатньому рівню*, 24,2 % ЕГ і 23,6 % КГ – *високому рівню* і лише 6,7 % ЕГ і 6,5 % КГ – *творчому рівню*.

Шляхом анкетування визначено рівень сформованості самопроцесів. Відповідно до результатів, переважна кількість молодших школярів (35,8 % ЕГ і 34,2 % КГ) зазначили, що навчаються, тому що їх заставляють батьки; не розуміють завдання, виконуючи його самостійно, та не цікавляться причинами своїх помилок. Ці дані співвідносимо із *елементарним рівнем сформованості* мотиваційного компонента.

Для 35,5 % учнів ЕГ і 32,5 % КГ властивий страх зробити якусь помилку, вони рідко переглядають додаткові навчальні відео, засмучуються від зауважень до них дорослих. Такі характеристики свідчать про *достатній рівень сформованості* операційно-діяльнісного компонента.

Частина респондентів (26,7 % ЕГ і 26 % КГ) часто дивляться додаткові навчальні відео, читають книжки, які не належать до шкільної програми. Також ці учні навчаються усвідомлювати необхідність добре написати контрольну роботу. Це відповідає *високому рівню сформованості* за процесуальним критерієм.

Найменша кількість опитаних (5 % ЕГ і 7,3 % КГ) навчаються, тому що їм цікаво на уроках, вони хочуть більше знати, виконуючи самостійну роботу, відразу беруться до справи, а також цікавляться причинами своїх помилок, що корелюється із *творчим рівнем сформованості* операційно-діяльнісного компонента.

Таким чином, усереднені показники дають змогу нам визначити, що 34,2 % учнів КГ та 34,1 % ЕГ володіють елементарним рівнем сформованості операційно-діяльнісного компонента, 32,8 % КГ та 34,7 % ЕГ – достатнім, 24,2 % КГ та 24,4 % ЕГ – високим та 6,7 % КГ та 6,8 % ЕГ – творчим.

Оцінно-рефлексивний компонент визначали відповідно до змісту особистісно-результативного критерію. Усвідомленість мотивів рефлексивної діяльності, прояви рефлексії та саморефлексії навчальної діяльності й власної особистості діагностували за допомогою методики «Дослідження самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейн (модиф. А.Прихожан)» (додаток М). Ця методика передбачає безпосереднє оцінювання (шкалювання) школярами низки особистих якостей, зокрема здоров'я, здібності, характер тощо. Респондентам пропонується на вертикальних лініях відзначити певними позначками рівень розвитку цих якостей (показник самооцінки) і рівень домагань, тобто рівень розвитку цих же якостей, який би задовольняв їх. Кожному учневі пропонується бланк методики, що містить інструкції та завдання. За результатами встановлено, що 32,5% КГ та 34,2 % ЕГ відповідають *елементарному рівню* організації самоосвітньої діяльності, 35 % КГ та 35 % ЕГ – *достатньому рівню*, 26 % КГ та 26,7 % ЕГ – *високому* та *творчому* – 6,5 % КГ та 4,2 % ЕГ.

Схильність до розуміння своїх сильних і слабких сторін було оцінено за допомогою тесту на визначення самооцінки. Як свідчать його результати, 32,5 % КГ та 33,3 % ЕГ відповідають *елементарному рівню* організації самоосвітньої діяльності, 36,6 % КГ та 35 % ЕГ – *достатньому рівню*, 24,4 % КГ та 26,7 % ЕГ – *високому* та *творчому* – 6,5 % КГ та 4,2 % ЕГ. Зазначимо, що значна кількість школярів (43 %) бояться виглядати безглуздо, тобто

можна стверджувати, що ці учні учникають помилок і соромляться цього. Тому у процесі формувального експерименту є необхідним сформувати адекватне ставлення до власних помилок.

Варто зауважити, що для визначення рівня вияву сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи також було застосовано такі традиційні педагогічні методи: бесіди з учнями, спостереження за їх освітньою діяльністю, аналіз продуктів діяльності, поточний контроль, підсумкові контрольні роботи тощо. Відібраний та представлений діагностувальний інструментарій дослідницької роботи відображає кожен із чотирьох компонентів самоорганізації навчальної діяльності. За їх сукупними результатами під час дослідження оцінювали загальний рівень вияву сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи експериментальних та контрольної груп.

Результати констатувального етапу експериментального дослідження відображено в таблицях 3.1.1 та 3.1.2.

Таблиця 3.1.1

Розподіл учнів контрольних класів за рівнями сформованості компонентів структури вміння самоорганізації навчальної діяльності за результатами констатувального зрізу (КГ)

Структурні компоненти вміння СОНД	Рівні сформованості							
	Елементарний		Достатній		Високий		Творчий	
	ос.	%	ос.	%	ос.	%	ос.	%
Мотиваційний	39	31,7	42	34,1	32	26	10	8,1
Когнітивно-змістовий	39	31,7	42	34,1	32	26	10	8,1
Операційно-діяльнісний	42	34,1	43	35	30	24,4	8	6,5
Оцінно-рефлексивний	40	32,5	45	36,6	30	24,4	8	6,5
<i>Середні показники</i>	40	32,5	43	35	31	25,2	9	7,3

Таблиця 3.1.2

Розподіл учнів експериментальних класів за рівнями сформованості компонентів структури вміння самоорганізації навчальної діяльності за результатами констатувального зрізу (ЕГ)

Структурні компоненти вміння СОНД	Рівні сформованості							
	Елементарний		Достатній		Високий		Творчий	
	ос.	%	ос.	%	ос.	%	ос.	%
Мотиваційний	42	35	41	34,2	29	24,2	8	6,6
Когнітивно-змістовий	44	36,7	39	32,5	29	24,2	8	6,6
Операційно-діяльнісний)	40	33,3	42	35	28	23,3	10	8,3
Оцінно-рефлексивний	42	35	42	35	30	25	6	5
<i>Середні показники</i>	<i>42</i>	<i>35</i>	<i>41</i>	<i>34,2</i>	<i>29</i>	<i>24,2</i>	<i>8</i>	<i>6,6</i>

Дані таблиць 3.1.1 та 3.1.2, тобто їх середні показники, свідчать про те, що переважна кількість учнів знаходяться на елементарному рівні (32,5 % (КГ) та 35% (ЕГ)) та на достатньому рівні (35 % (КГ) та 34,2 % (ЕГ)). Високим рівнем сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності володіють 25,2% учнів КГ та 24,2 % ЕГ. І лише 7,3 % КГ та 6,7 % ЕГ респондентів знаходяться на творчому рівні сформованості.

Графічно це представлено на рис. 3.1.1. та 3.1.2.

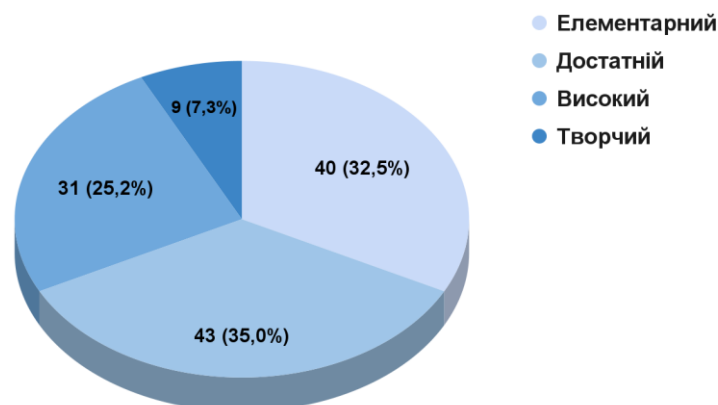

Рис. 3.1.1. Розподіл учнів контрольних класів (у %) за рівнями сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності (за результатами констатувального етапу експерименту)

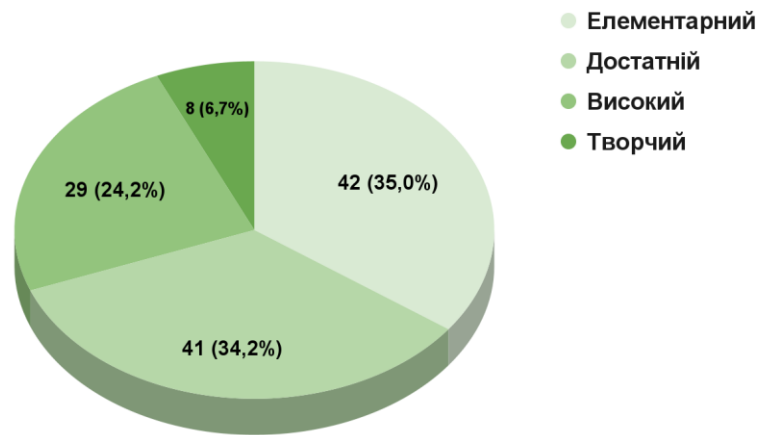

Рис. 3.1.2. Розподіл учнів експериментальних класів (у %) за рівнями сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності (за результатами констатувального етапу експерименту)

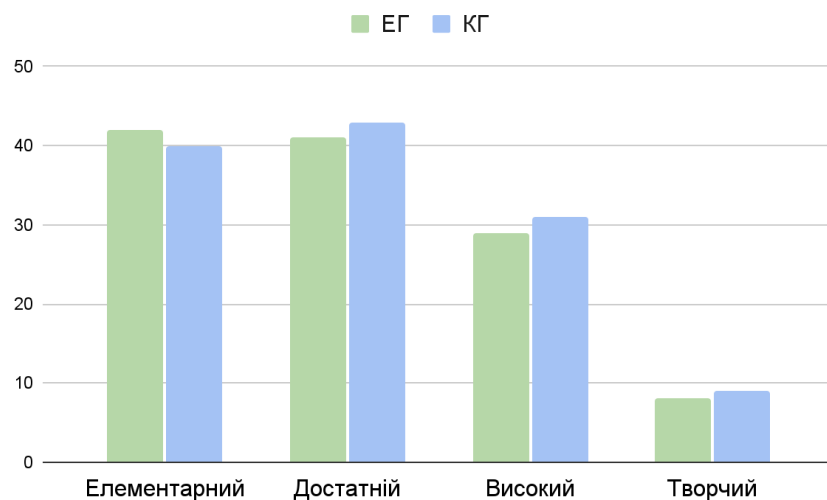

Рис. 3.1.3. Зведений розподіл учнів за рівнями сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності КГ та ЕГ (за результатами констатувального етапу експерименту)

Дані, отримані під час проведення констатувального експерименту, свідчать про те, що обрані групи для проведення педагогічного експерименту є статистично подібними (рис.3.1.3), тому це є підставою для застосування технології впровадження педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій.

3.2. Зміст і методика формувального експерименту

У попередніх розділах на основі аналізу психолого-педагогічної літератури була з'ясована сутність вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи, його структура, охарактеризовано тісний зв'язок застосування засобів комп'ютерних технологій з пізнавальною самостійністю школярів, зокрема, самоорганізацією навчальної діяльності.

На основі результатів емпіричного дослідження діагностовано стан сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи, причини низького рівня сформованості досліджуваного феномена, обґрунтовано педагогічні умови і шляхи його ефективного формування.

Враховуючи результати теоретичних даних, у 2 розділі змодельовано зміст та організацію формувального експерименту для перевірки ефективності педагогічних умов. Для організації формувального експерименту було використано методологічні і теоретичні положення, що стосуються сутності педагогічного експерименту, вимог до його організації та методики проведення, збору та статистичної обробки емпіричних даних, їх кількісного та якісного аналізу, узагальнення тощо [5].

Підготовка учнів здійснювалася на основі розробленої технології, що відображена в моделі (с. 118). Формувальний етап експерименту (2020–2021) був спрямований на перевірку впливу засобів комп'ютерних технологій на розвиток вміння самоорганізації учнів у середовищі школи.

Робоча гіпотеза дослідження передбачала, що ефективність формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи підвищиться, якщо забезпечити позитивну мотивацію та сформувати емоційно-ціннісне ставлення до електронного навчання; створити ситуації самостійної навчальної діяльності в освітньому процесі для формування загальнопізнавальних умінь і навичок; організувати комп'ютерно орієнтоване навчально-розвивальне середовище; стимулювати самоконтроль у процесі навчальної діяльності засобами комп'ютерних технологій. Задля підтвердження гіпотези в контрольній групі навчання учнів відбувалося

згідно з чинними навчальними планами і не передбачала спеціальних змін у формах організації, методах, прийомах і засобах навчання, спрямованих на формування вміння самоорганізації навчальної діяльності, хоча окремі елементи використовувалися (Zoom, Viber, PowerPoint, YouTube). На відміну від контрольної групи, підготовка учнів початкової школи експериментальної групи здійснювалася шляхом застосування спеціально відібраних форм організації, методів, прийомів і засобів навчання.

Для організації експериментальної роботи було використано модель експериментального навчання (п.2.3.), що відображає його взаємозалежні і взаємозумовлені компоненти: мотиваційний, когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний. Важливою складовою моделі були педагогічні умови, що забезпечували системотвірну функцію, оскільки охоплювали діяльність основних суб'єктів освітнього процесу, організаційні форми і методи роботи.

Освітній процес у класах початкової школи зреалізовано за допомогою використання специфічних принципів, збагачення змісту навчальних предметів, специфічних форм і методів підготовки, самостійної та навчально-дослідної роботи учнів першого циклу навчання.

Для формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи потрібна їх власна активність. Тому цю проблему ми розв'язували через реалізацію діяльнісного підходу у навчанні – опору на такі його принципи:

- *принцип діяльності*: самостійне здобування знань учнями;
- *принцип цілісності*: формування в учнів системного уявлення про світ, про роль і місце кожного навчального предмета в системі наук;
- *принцип психологічної комфортності*: зниження рівня стресу і тиску перед уроками та під час уроків.

Усвідомленість дії, що полягає в умінні обґрунтувати, аргументувати правильність її виконання, залежить від якості її сформованості.

Потреба у навчальній діяльності спонукає учнів до засвоєння теоретичних знань та їх відтворення у формі виконання навчальних дій.

Особливість освітнього процесу, який ми організовували в експериментальній групі, полягала у підвищенні його ефективності через використання комп'ютерних засобів навчання: знання можуть бути засвоєні лише тоді, коли учень виконує конкретні дії з ними. Керувати процесом засвоєння знань можна лише через управління цими діями. Виконуючи завдання, учні використовували ті чи інші прийоми навчальної роботи та прийоми розумової діяльності.

Активність і самостійність у навчальній діяльності учнів та наявність у ній творчих моментів часто залежать від методики навчання учнів прийомам навчальної роботи. Тому важливим аспектом було у доступній формі пояснити хід виконання конкретного завдання. Враховуючи індивідуальний темп сприйняття інформації кожним учнем, а також труднощі із введенням дистанційного навчання, було ухвалено рішення створювати короткі методичні рекомендації з описом виконання. Найзручнішими для учнів та батьків виявився запис трансляції екрану, що була розміщена в онлайн-доступі. У такому форматі всі учасники освітнього процесу могли переглянути їх у зручний час та у зручному темпі.

Пізніше були створені закриті групи для учнів у соціальній мережі «Viber», куди вчителі надсилали цікаві матеріали, відео та голосове пояснення, як користуватися програмами, допоміжні відео до уроків. Сервіс «Google Classroom» був обраний для зворотного зв'язку щодо перебігу виконання завдань, «Zoom» та «Google Meet» – для проведення уроків.

Зазначимо, що вміння самоорганізації навчальної діяльності є метапредметним вмінням, яке використовується учнями у навчальній діяльності з усіх предметів. Тому доцільно його формувати під час викладання кожного навчального предмета. Врахування потенційних можливостей використання засобів комп'ютерних технологій у змісті навчальних предметів та інтегрованих курсів («Математика», «Я досліджую

світ», «Іноземна мова») націлює на використання змісту цих дисциплін для вирішення окресленої проблеми.

Коротко охарактеризуємо зміст навчальних предметів у контексті формування в учнів початкової школи вміння самоорганізації навчальної діяльності засобами комп'ютерних технологій.

Одним із завдань інтегрованого курсу «Я досліджую світ» є формування цілісного образу світу, виховання в учнів почуття громадянської відповідальності за збереження природного середовища як важливого фактора існування людини, формування компетентностей на основі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, способи навчально-пізнавальної діяльності, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики.

Враховуючи вимоги до сучасного уроку «Я досліджую світ», його достатньо легко побудувати так, щоб на уроці використовувати завдання для розвитку логічного мислення, зв'язного мовлення, формування умінь користуватися довідковою літературою та планувати процес навчання таким чином, щоб учні могли висловлювати власні думки про прочитане, побачене, почуте, зроблене. Це сприяє застосуванню самопроцесів як на уроці, так і під час позаурочної навчальної діяльності.

Математична освітня галузь – це потужний чинник інтелектуального розвитку дитини, формування її пізнавальних та творчих здібностей, самостійності. Найголовніше – це виховати в дитини інтерес до пізнання. Для цього уроки мають проводити в захоплюючій ігровій формі з використанням комп'ютерних технологій. Предмет «Математика» найбільш адаптований до їх використання у навчанні, оскільки спеціальне програмне забезпечення для нього є достатньо поширеним та доступним, зокрема для учнів початкової школи.

Однією з оптимальних шляхів підвищення ефективності формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів є формування у них

пізнавальної активності через використання самостійних завдань. Деякі дослідники вважають, що творчі самостійні завдання можна застосовувати в середніх та старших класах [48]. Однак, як показали спостереження за освітнім процесом на I етапі нашого експериментального дослідження, вже на початковому етапі навчання іноземної мови творчі завдання сприяють підвищенню інтересу до предмета, залучення ігрових форм сприяє розвитку мотивації до пізнавальної діяльності під час оволодіння іноземною мовою та стирає психологічні бар'єри. Саме у процесі самостійної роботи учень відчуває розкуто і прагне виконати її «не на час, а на результат».

У нашому дослідженні ми користувалися типовими освітніми програмами, розробленими під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна.

У Типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О. Савченко, зазначено, що «спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами» [179].

Метою типової освітньої програми (за Р. Шияном) є «розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей» [179].

Таким чином, можна зробити висновок, що ці типові освітні програми спрямовані на всебічний гармонійний розвиток учнів та формування у них навчальної самостійності, і як наслідок – вміння самоорганізації навчальної діяльності.

Формування мотиваційного компонента здійснювалося через реалізацію *першої педагогічної умови* – *формування позитивної мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до електронного навчання*.

Таким чином, перша педагогічна умова була конкретизована у таких педагогічних завданнях:

- забезпечити мотивацію до самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи, сформувати пізнавальний інтерес до учіння;
- сформувати стійке зацікавлення у використанні комп'ютерних технологій як засобу навчання;
- сформувати пізнавальні мотиви на основі нового змісту, навчальних завдань, активних форм і методів навчання, знизити рівень негативних емоційних проявів учня до процесу навчання.

Мотивацію формували двома способами: безпосередньо (змістом виучуваного) та опосередковано (способами організації навчальної діяльності). Зважаючи на це, діяльність вчителів здійснювалась у двох аспектах: збагачення змісту освіти особистісно значущим матеріалом і шляхом організації нестандартних форм навчальної діяльності учнів та створення ситуацій успіху.

У процесі експериментального навчання прагнули до того, щоб зміст був наповнений особистісно орієнтованим цікавим матеріалом; задовольнялися пізнавальні запити та потреби учнів; застосовувалися методи, що забезпечували цікаве спілкування учнів між собою; здійснювалася ефективна підтримка дитячих ініціатив, підбадьорювання учнів у випадку труднощів; виховувалося відповідальне ставлення до навчання.

Забезпечення мотивації до самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи та формування пізнавального інтересу до учіння відбувалося також шляхом створення проблемних ситуацій на уроках, для вирішення яких у школярів виникала необхідність самостійно оволодіти певним матеріалом.

Оскільки проблемна ситуація виникає як невідповідність між наявними знаннями та тими знаннями, які необхідні для вирішення запропонованого завдання, то головним її рішенням є не повідомлення учням готових знань, а організація їх пошуку. Все це можливо реалізувати за допомогою використання комп'ютерної техніки. Так, є можливість зробити урок привабливим і справді сучасним, це розширює можливості презентації інформації, дає змогу посилити мотивацію дитини. Застосування мультимедійних технологій сприяє моделюванню різних ситуацій та сюжетів. Ігрові компоненти, що містяться у комп'ютерних програмах, активізують пізнавальну діяльність учнів молодшого шкільного віку та посилюють зацікавленість у засвоєнні нового матеріалу.

Особливістю використання комп'ютерних технологій в освітньому процесі з позицій дидактики початкової школи є те, що їх можна використати як на всіх етапах структури уроку, так і на окремих. Вони можуть бути в ролі засобів постановки проблем, створення проблемних ситуацій, вирішення конкретних завдань та засобом ознайомлення з новим матеріалом.

Формування мотивації до самоорганізації навчальної діяльності ми реалізовували за допомогою використання різних методів і прийомів (перегляд відеороликів на Youtube та TedX; робота у віртуальних 3D-класах («Corinth», «AR_Book», «MozaBook», «Assemblr edu»)), що активізували діяльність учня, підвищували інтерес до навчання, сприяли його ефективній взаємодії з учителем.

Наприклад, під час вивчення теми **«Які органи допомагають людині перетравлювати їжу?»** (інтегрований курс «Я досліджую світ», 3 клас) використовували мобільний додаток «AR_Book» (<http://surl.li/cgidq>) (рис.3.2.1).

Мета: систематизувати знання дітей про органи травлення людини як систему.

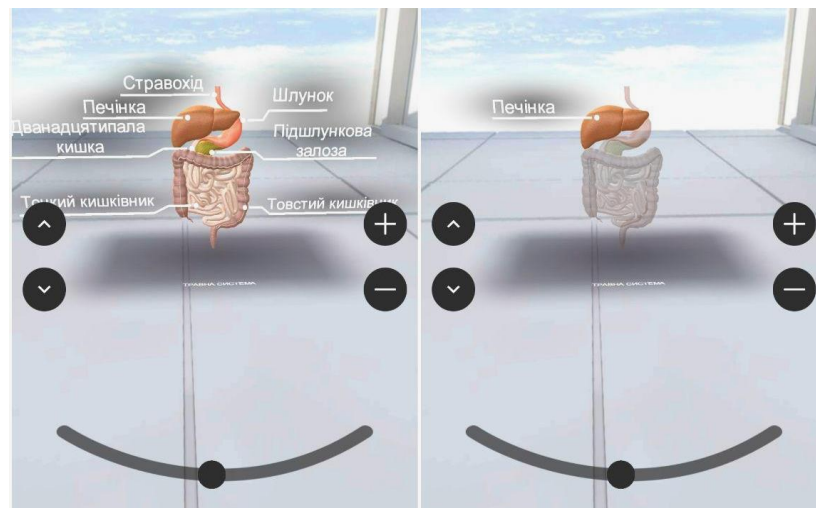

Рис.3.2.1.Інтерфейс мобільного додатку «AR_Book» (<http://surl.li/cgidq>).

Методика використання. Працюючи із цим застосунком, учні вивчають органи травлення у процесі перегляду їх у 3D-вимірі у той час, коли голос за кадром розповідає про їх функції та особливості.

Інтерфейс надає можливість прослухати інформацію повторно, а також використати камеру, для того щоб, наприклад, здійснити проєкцію органів на реальну людину.

Можливість користуватись готовими 3D- та AR-моделями та створювати власні надає платформа «Assemblr edu» (<https://edu.assemblrworld.com/>). Сервіс передбачає широкий спектр тем: природничі науки, фізика, математика, хімія, географія, історія, астрономія, англійська мова, соціальні науки, фізкультура, інформатика. Моделі є різноплановими, можуть передавати основний зміст теми, короткий опис об'єкта чи явища, передбачати можливість грати дидактичну гру чи проходити вебквест.

Особливо цікавою для учнів була участь у вебквестах. Для цього використовувались різні онлайн та офлайн сервіси.

Наприклад, під час вивчення теми «**Довжина і ширина прямокутника. Периметр**» (математика, 2 клас) для створення вебквесту використовували сервіс «Joyteka» (<https://joyteka.com/>) (рис.3.2.2).

Мета: сформувати в учнів знання про довжину прямокутника, ширину прямокутника, периметр прямокутника.

Методика використання. Необхідно реалізувати всі пункти, виконавши завдання, та знайти вихід із кімнати.

У роботі цього сервісу є можливість створити вебквест із варіюванням кількості завдань та можливістю обрати вид відповіді (одна відповідь, множинний вибір чи відкрите питання). Під час проходження квесту учень вносить свої дані, а вчитель бачить відображення відповідей, що дали учні.

Недоліком сервісу є те, що, навіть зазначивши неправильну відповідь, учень може продовжити квест. Ми використовували цей недолік для того, щоб здійснити аналіз помилок і провести роботу над ними.

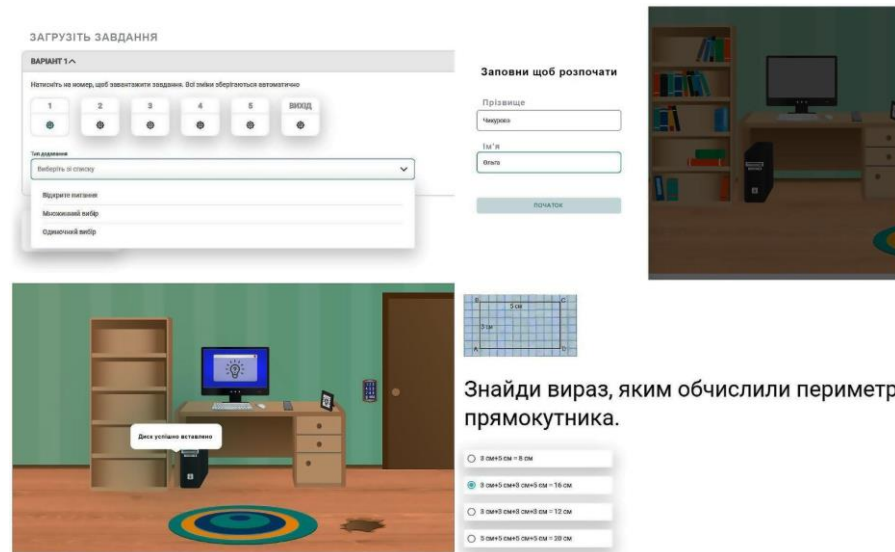

Рис.3.2.2. Інтерфейс сервісу «Joyteka» (<https://joyteka.com/>).

Під час формування мотиваційного компонента вміння СОНДУ для формування стійкого зацікавлення у використанні комп'ютерних технологій як засобу навчання учні працювали із віртуальними STEM-лабораторіями.

Наприклад, під час вивчення теми «Дроби» (математика, 2 клас) учні практично застосовували отримані знання на ресурсі «PhET» (<https://phet.colorado.edu/>). Доступ до завдань був надісланий вчителем, учні самостійно працювали вдома.

Методика використання. Цей ресурс дає змогу школярам брати участь в інтерактивній симуляції, взаємодіючи з різними видами інструментів:

- перетягування об'єктів для того, щоб виконувати функції симуляції;
- використання слайдерів, щоб зменшувати чи збільшувати параметри;
- вибір між опціями з допомогою кнопок і перемикачів;
- вимірювання в експериментах із використанням великої кількості інструментів – лінійок, секундомірів, електричних вимірювальних приладів і термометрів.

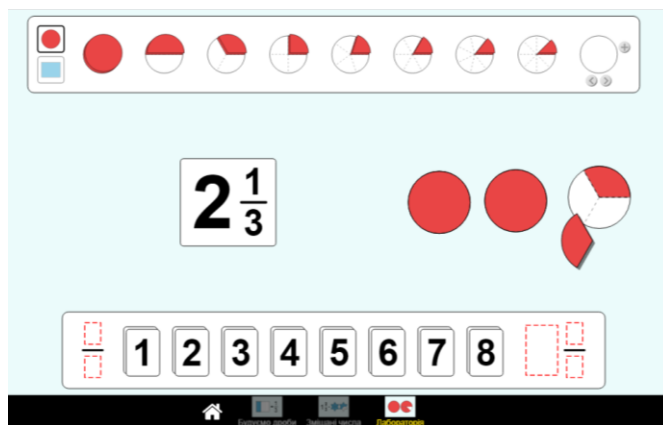

Рис.3.2.3. Інтерфейс сервісу «PhET» (<https://phet.colorado.edu/>) під час вивчення теми «Дроби»

Також, наприклад, у процесі вивчення навчального предмета «Математика» (тема – «Термометр. Вимірювання температури», 2 клас) учні користувалися мобільним застосунком «ALPA Ukraine».

Мета: формувати в учнів уявлення про термометр, про здатність рідин розширюватися під час нагрівання і стискатися у процесі охолодження, навчати користуватися термометром, вимірювати та записувати температуру повітря.

Методика використання. Мобільний герой Альпака пропонує дітям пересунути шкалу відповідно до погоди та температури, що називається. Наприклад: «надворі холодно і температура становить -2°C ». Учень позначає температуру перетягуванням по шкалі на екрані смартфона; якщо відповідь правильна – з'являються зірочки.

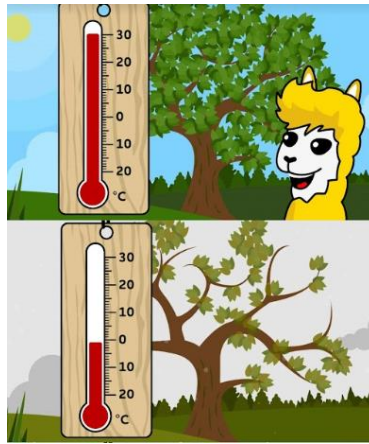

Рис.3.2.4. Інтерфейс додатку «ALPA Ukraine»

Формування мотивації до самоорганізації навчальної діяльності та підвищення пізнавального інтересу також забезпечували завдяки додатку «Erudito» (<http://surl.li/cgvdlg>) (рис.3.2.5).

Розважальний формат допомагав учням ефективно засвоювати нові знання. Власне кажучи, саме гра є природним способом здобуття нових знань, навичок та компетентностей. Як зазначають науковці [14; 31; 82], ігровий процес розвиває в учнів гіпотетичне мислення, що є необхідним у дорослому житті. Навчання у грі дає змогу поєднати теорію з практикою, тому нові знання для майбутнього стають необхідними вже зараз, у момент гри.

Таким чином, навчальні ігри дають змогу здобувати знання та розвивати їх, усуваючи стреси, хронічну втоми та розвиток комплексів. Такі форми діяльності допомагають школяреві дорослішати, адже вимагають самостійності.

Особливо мотивуючим в «Erudito» є система здобуття «досягнень», якими можна поділитися з друзями. Також за вирішення кожного завдання учень отримував монетки, за які може взяти участь в «онлайн-битві» і позмагатись у знаннях з іншими користувачами. До системи винагород також належали бали досвіду. Вони впливали на загальний рейтинг користувачів у зазначеному додатку (рис.3.2.5).

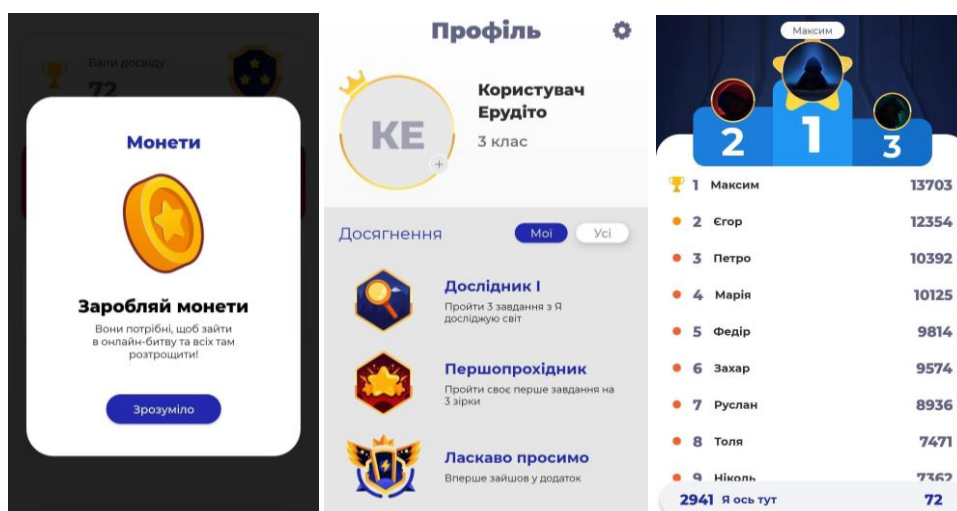

Рис.3.2.5. Інтерфейс мобільного додатку «Erudito» (<http://surl.li/cgvvdg>)

Формування пізнавальних мотивів та зниження рівня негативних емоційних проявів учня до процесу навчання відбувалося шляхом використання нового навчального матеріалу у змісті уроків та позаурочної роботи, навчальних завдань, активних форм і методів навчання.

Одним із таких є сервіс «MozaikEducation» (<https://ua.mozaweb.com/>) (рис.3.2.6). Під час вивчення теми «Планети Сонячної системи» («Я досліджую світ», 3 клас) учні здійснювали різні маніпуляції з об'єктами, представленими у середовищі 3D-сцени: змінювали кут перегляду сонячної системи, збільшували та віддаляли її, обирали різні опції відображення інформації. Наприклад, за бажання можна було переглянути Землю у розрізі, орбіту Землі, Місяць тощо.

У цьому сервісі був доступним також режим «Анімації», що передбачав звуковий супровід (під час повідомлення нового навчального матеріалу).

Зазначений сервіс забезпечував можливість використовувати широкий спектр навчальних інструментів: цифрові підручники, програмне забезпечення, цифрові мапи, навчальні ігрові програми для комп'ютерної техніки.

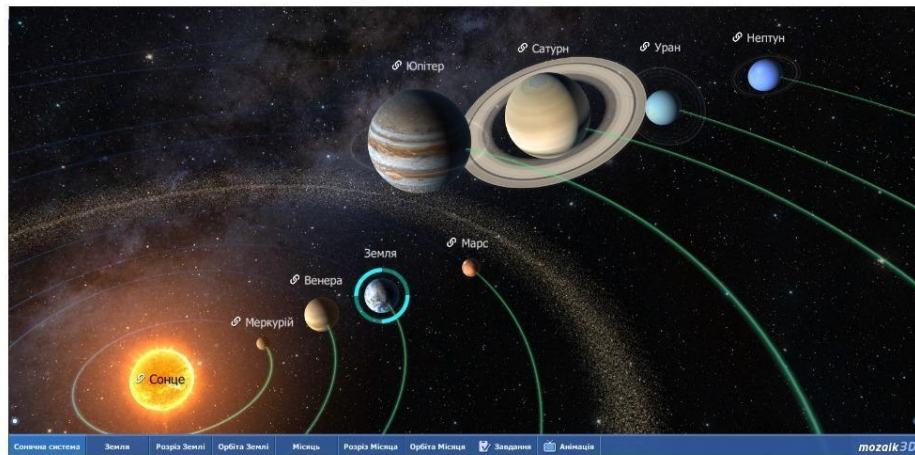

Рис.3.2.6. Інтерфейс сервісу «MozaikEducation»
 (<https://ua.mozaweb.com/>)

Таким чином, використання сервісів, що опосередковано націлені на формування компетентностей, сприяло зняттю в учнів емоційного напруження, переключенню уваги на уроці на інші види діяльності, зацікавленню молодших школярів та формуванню у них мотивації до самоорганізації навчальної діяльності через використання засобів комп'ютерних технологій.

Друга педагогічна умова – створення ситуацій самостійної навчальної діяльності в освітньому процесі для формування загальнопізнавальних умінь і навичок, яка співвідносна зі сформованістю когнітивно-змістового компонента, була спрямована на засвоєння змісту навчальних предметів у початковій школі; збільшення обсягу самостійної роботи, передбаченого програмою в межах вивчення відповідних предметів; наскрізне охоплення самопроцесів особистості в контексті діяльності навчання.

Реалізація цієї педагогічної умови була конкретизована у таких завданнях:

- підвищити якість знань, умінь і навичок учнів, рівень сформованості загальнонавчальних умінь;
- посилити пізнавальну потребу у самостійній навчальній діяльності;

– стимулювати використання інформаційних комп'ютерних технологій для самоосвіти щодо позапрограмного матеріалу.

Основою стратегії самостійної навчальної діяльності учнів початкової школи була їх власна ініціатива щодо визначення змісту, темпу і форм організації самостійної роботи. Враховуючи потреби учнів, їм пропонували такі форми та методи роботи: систематичний перегляд навчального відеоконтенту; огляд у мережі «Інтернет» інформації з предметів; прийоми пошуку додаткової інформації (робота з бібліографічними довідниками, каталогами, словниками, енциклопедіями тощо); загальні прийоми запам'ятовування – структурування навчального матеріалу, використання особливих прийомів мнемотехніки з опорою на образну та слухову пам'ять.

Для виховання позитивного ставлення до навчання у тих дітей, які не люблять вчитися, не вірять в успіх, використовували прийом створення ситуації успіху в навчанні. Він полягає у реалізації ланцюжка ситуацій, в яких учні прагнули до отримання позитивних результатів, що призводить до виникнення у них почуття впевненості у своїх силах та легкості процесу навчання:

– підбір не одного, а низки завдань зростаючої складності (це здвоєні завдання: перше – доступне для учня і готує йому основу для вирішення наступного, складнішого завдання);

– допомога у виконанні навчальних завдань однієї і тієї ж складності (учні отримували індивідуальні картки з прикладами та аналогами, опорні схеми для відповіді).

Для виховання інтересу до навчання у тих дітей, у яких він відсутній або проявляється непостійно, використовували індивідуальні домашні завдання:

– завдання за бажанням (із кількох завдань діти обирали одне, яке їм більше сподобалось, було цікавішим);

– завдання в цікавій формі: ігри, ребуси, загадки;

– завдання-прохання (підібрати приклади незвичайних фактів, дослідів; знайти цікавий матеріал із предметів).

Зазначена педагогічна умова націлювала на використання комплексу ігрових комп'ютерних технологій як системи завдань, спрямованих на засвоєння знань із навчальних предметів, а також на самостійну діяльність.

Використання комп'ютерних технологій активізувало пізнавальну діяльність учнів початкової школи та мотивувало до самостійності, забезпечувало індивідуалізацію та інтенсифікацію навчання молодшого школяра через застосування активних методів і форм роботи на уроці, прискорення темпу виконання навчальних дій, запам'ятовування та відтворення вивченого матеріалу тощо [162].

Під час реалізації цієї умови ми користувалися електронними бібліотеками: Електронна бібліотека НБУ для дітей (<https://chl.kiev.ua/ELIBRARY/Book/Index>) та дитяча публічна онлайн-бібліотека «Читанка» (<http://chytanka.com.ua/>). Варто зазначити, що їх використання виявилось недостатньо ефективним через низку недоліків.

Насамперед, інтерфейс цих платформ є недостатньо привабливим для дітей молодшого шкільного віку, він є недостатньо яскравим та інтуїтивним. Також текст читається важко, оскільки санітарно-гігієнічні вимоги як для сервісу, призначеного для довготривалого читання, не дотримано – дитяче око швидко втомлюється. А також відсутній широкий спектр літератури і часто школяр не може обрати для себе цікаве джерело.

Існують аналоги таких вебсайтів, проте зазвичай вони не передбачені українською мовою. Наприклад – «Book Creator» (<https://bookcreator.com/>) (рис. 3.2.7), що надає можливість не тільки створювати електронну книгу, але й відтворити вже створену раніше. Перелік таких книжок був організований у тематичні підбірки, що є зручним у контексті вибору. Також була можливість озвучувати кожен сторінку книжки, що давало змогу використовувати її учням з особливими освітніми потребами.

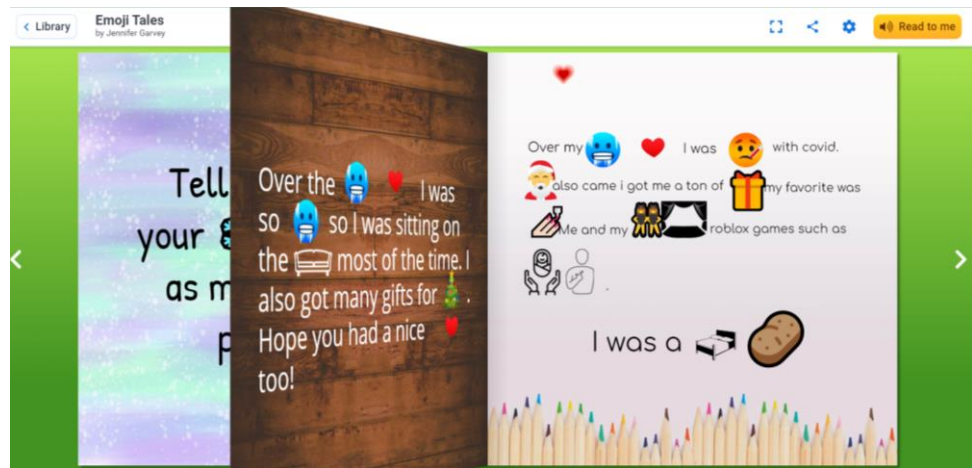

Рис. 3.2.7. Інтерфейс сервісу «Book Creator» (<https://bookcreator.com/>) під час перегляду книжки

Враховуючи особливості дистанційної освіти, використовували сервіси, що надавали можливість оволодівати загальнопізнавальними вміннями і формувати ключові компетентності у різних режимах освітньої взаємодії, зокрема в асинхронному: «EdPuzzle» – для створення відеоуроків (<https://edpuzzle.com/>); генератори завдань: «Childdevelop» (<https://childdevelop.com.ua/generator/>), «PlayPosit» (<https://go.playposit.com/>); мультимедійні книжки (<https://child-library.kiev.ua/index.php/multimedijni-knizhki>) тощо.

Наприклад, під час опрацювання теми «Вивчаємо ділення на рівні частини» («Математика», 2 клас) сервіс «EdPuzzle» використовували для відпрацювання практичних умінь, у цьому випадку – ділення на рівні частини та ділення на вміщення.

Методика використання. За допомогою «Edpuzzle» вчитель може створити інтерактивні відео шляхом додавання у нього або вікторини з одним правильним варіантом відповіді, або відкритих запитань, або коментарів у форматі аудіо, текстових коментарів чи аудіотреків. Відео додають з різних вебсайтів: YouTube, Vimeo, National Geographic.

Під час роботи з цим сервісом школярі переглядають навчальне відео і в процесі перегляду перед ними постають питання та завдання, що створює можливість в онлайн-режимі перевірити рівень засвоєння нового матеріалу

чи здійснити первинне закріплення. Із позитивних особливостей – учень одразу отримує зворотну відповідь: чи правильно, чи ні.

Рис.3.2.8. Інтерфейс сервісу «EdPuzzle» (<https://edpuzzle.com/>)

Зручними для використання вчителем та учнями були генератори завдань (<https://childdevelop.com.ua/generator/>) (рис.3.2.9).

Портал дає можливість розробляти різні завдання, що можуть бути використані вчителем як роздатковий матеріал. Також учень може вибирати завдання за віковою категорією, предметною категорією та іншими фільтрами. Є функціонал, за допомогою якого можна обрати для себе завдання на літо чи на зиму, навчальну програму, переглянути експерименти тощо.

Наприклад, до уроків навчання грамоти (письмо) вчитель мав можливість підготувати картки спеціально для учнів свого класу, тематики, таким чином не обмежуючись робочим зошитом з друкованою основою. Для дітей, в яких були труднощі з читанням і письмом (дислексія і дисграфія), вчитель збільшував інтервал між рядками тексту для читання, товщину накреслення, нахил, збільшував чи зменшував розмір кегля тощо. Це полегшує роботу вчителя з дітьми з особливими потребами, а також для профілактики дислексії, дисграфії, дискалькулії тощо.

Також цей сервіс був зручним для дистанційної освіти, оскільки, скориставшись посиланням, батьки мали можливість роздрукувати вдома створений учителем навчальний роздатковий матеріал.

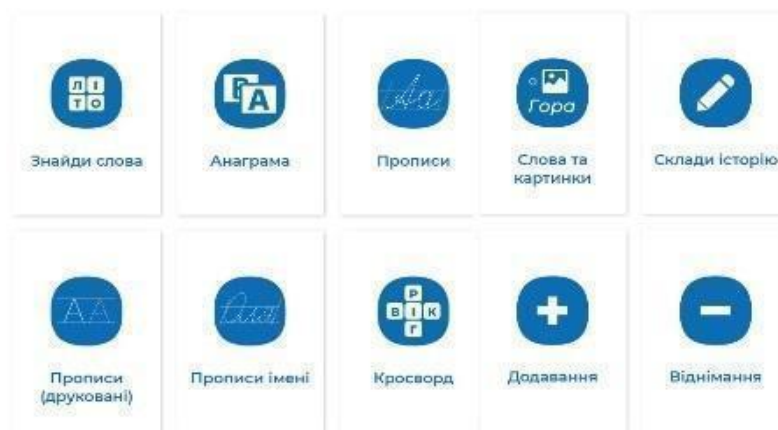

Рис.3.2.9. Інтерфейс сервісу «Childdevelop» (<https://childdevelop.com.ua/>)

Під час експериментальної роботи ми також використовували інструменти миттєвої взаємодії, серед яких – «MentiMeter» (<https://www.mentimeter.com/>), «Classtime» (<https://www.classtime.com/>), що давали змогу формувати вміння самоорганізації навчальної діяльності в учнів початкової школи через виконання цікавих завдань як в асинхронному, так і в синхронному режимі.

Формування пізнавальної потреби у самостійній навчальній діяльності відбувалося через створення ситуацій вільного вибору завдання та активного використання ігрових технологій на кожному етапі навчальної діяльності.

Одним із сервісів, що передбачає збільшення тривалості самостійної роботи без допомоги і контролю дорослого, є платформа «Matific» (<http://surl.li/cgxrxj>), яка існує у версії для ПК та для мобільних пристроїв. «Matific» забезпечує учнів веселим, захоплюючим і навчальним математичним контентом, який був створений для підвищення рівня сформованості математичної компетентності. Розглянемо його використання на прикладі завдань із навчального предмета «Математика».

Рис.3.2.10. Інтерфейс платформи «Matific» (<http://surl.li/cgxri>)

Після обрання неправильної відповіді відбувається пояснення правильного розв'язання.

Рис.3.2.11. Інтерфейс платформи «Matific» (<http://surl.li/cgxri>)

Таким чином, учень мав можливість самостійно опрацювати задачу, зрозуміти помилки та виправити їх, що збільшувало ступінь його самостійності.

Самостійно вивчати програмний матеріал учні могли за допомогою навчальних комп'ютерних програм, зокрема комп'ютерних педагогічних ігор. Педагогічні ігри – це навчальні додатки, які створено спеціально для лінійки персональних пристроїв з підтримкою Multitouch. Простота і доступність управління давали змогу дітям самостійно працювати з програмою; веселі анімовані персонажі та система мотивації викликали інтерес, а звуковий супровід допомагав швидше і краще запам'ятати новий матеріал.

Візьмемо для прикладу комп'ютерний пакет ігрових уроків для учнів «Розумники» («Smart kids»), розроблений для реалізації педагогічного експерименту (наказ МОН України № 1234 від 30.08.2017). Специфікою

таких уроків є програма, що інсталується на комп'ютерній пристрій вчителя або учнів. Доступ до власне гри-уроку має кожен школяр чи школярка за унікальним паролем та логіном. Ігри-уроки «Розумники» – це набір вправ для узагальнення знань (рис.3.2.12 та рис.3.2.13).

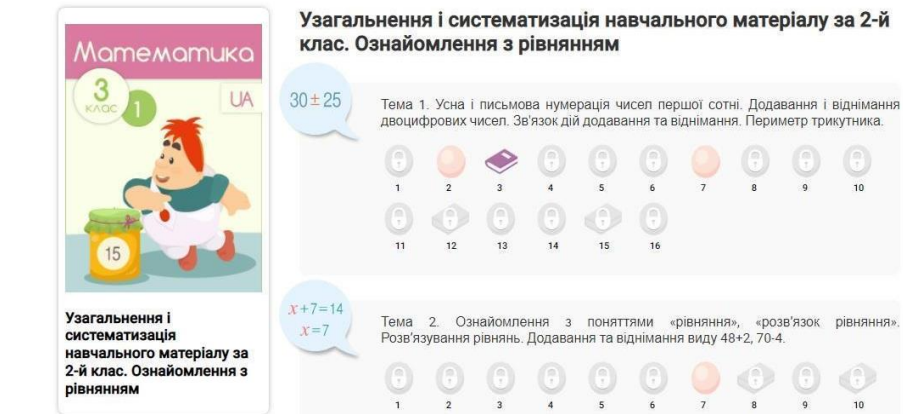

Рис.3.2.12. Інтерфейс платформи «Edugames»
[\(https://edugames.rozumniki.ua/\)](https://edugames.rozumniki.ua/)

Перед виконанням кожного завдання надається зразок, озвучений голосом дорослого. Навчальна мета цих ігор криється у тому, що до кожної теми уроку конкретного предмета відповідно до освітньої програми було розроблено комплекс ігрових вправ, які були запропоновані школярам.

Педагогічні ігри видавництва «Розумники» повністю відповідають вимогам нової редакції Державного стандарту початкової освіти та чинним програмам з навчальних предметів. Розробки мають практичний характер та виконують роль інтерактивного робочого зошита. Є можливість обрати клас (від 1 до 4) і предмет («Математика», «Українська мова», «Я досліджую світ»).

Цікаво, що помилка під час виконання завдання озвучується сигналом-підказкою, яка дає зрозуміти учневі, що він помиляється. Неможливість переходу до наступного завдання без попередньо виконаної ігрової вправи сприяє тому, щоб учень поміркував, у чому його помилка і, якщо виникне потреба, повернувся до пояснення виконання. Підсилює мотиваційний зміст ігрового уроку й змагальний ефект.

В електронному журналі вчитель може побачити, які учні виконували завдання і скільки завдань виконав кожен з них. За потреби може вивести таблицю результатів та продемонструвати для всього колективу класу. Доречність у тому, що молодші школярі не бачитимуть, у процесі якого саме завдання помилився той чи інший школяр, лише кількість набраних балів «Совенят».

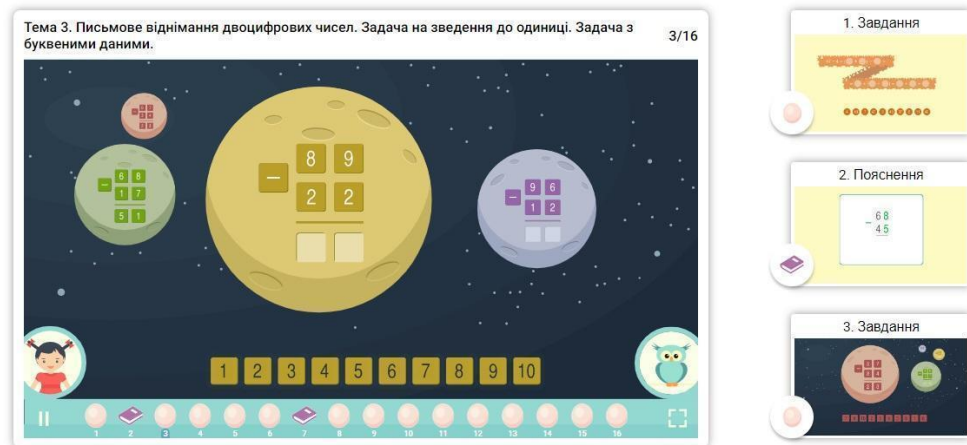

Рис.3.2.13. Інтерфейс платформи «Edugames»
(<https://edugames.rozumniki.ua/>)

Також учні початкової школи можуть опрацювати матеріал із конкретної теми, виконати завдання на актуалізацію знань, прослухати пояснення теми та формувати компетентності, виконуючи систему вправ.

Важливим завданням експериментальної роботи було стимулювання використання інформаційних комп'ютерних технологій для самоосвіти щодо вивчення позапрограмного матеріалу. Комп'ютерні технології дають змогу підвищити рівень індивідуального навчання, збільшити продуктивність учнів у процесі самоосвіти, забезпечити гнучкість цього процесу.

Використання комп'ютерних технологій для самоосвіти щодо вивчення позапрограмного матеріалу сприяли розвитку уяви учнів, їхньої фантазії, прагнення творити. В учнів виникала потреба висловлювати свої враження, емоції у слові, малюнку. Діти щиро та безпосередньо висловлювали свої думки, їм хотілося поділитися своїми роздумами з вчителями та однолітками, вони давали нестандартні відповіді на питання.

Комп'ютерні технології виконували важливу роль в освітньому процесі, тренували пам'ять, допомагали знайти нові навички та вміння; стимулювали розумову діяльність, розвивали мислення. Уроки та заняття, пронизані елементами використання комп'ютерних технологій, за твердженням учителів, значно сприяли розвитку пізнавальної активності і самостійності молодших школярів. Під час гри учень часто був суб'єктом пізнавальної діяльності, він самостійно ставив собі завдання і вирішував їх.

Під час експерименту використовували освітню платформу «Bristar», що надає широкий спектр ресурсів: відеоігри, інтерактивний контент, онлайн-підручники тощо.

Наприклад, гра «**Бонсай**» (рис.3.2.14). У ній подана будова рослини, а також наочний образ процесу обміну речовин. У процесі використання гри формуються поняття про механізм обміну речовин, навички стратегічного планування, управління ресурсами, відповідальність (помилки неминуче призведуть до загибелі рослини). Гра поєднує в собі два жанри – тамагочі та математичну головоломку.

Учень може обрати режим швидкої гри: виконуючи математичні розрахунки, потрібно виконати завдання. Також є доступний режим «Теорія», у процесі користування яким школяр прослуховує довідкову інформацію про рослини, їх будову й особливості. Режим гри з навчанням передбачав вирощування бонсаю на основі застосування здобутих знань та виконання математичних розрахунків.

Рис.3.2.14. Інтерфейс гри «Бонсай»
 (https://bristarstudio.com/uk/games/bonsai_uk)

Ще одним навчальним ресурсом, що сприяв самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи, є «Prodigy Game» (<https://play.prodigygame.com/>), який формував унікальний досвід навчання за допомогою інтерактивної дидактичної гри, в якій успіх залежить від правильної відповіді на різні запитання. Учні мали можливість отримувати нагороди, виконувати квести та грати з друзями – і все це під час засвоєння нових навичок. Гра передбачала роботу у двох напрямках навчальних предметів: математики та англійської мови. На жаль, платформа функціонує лише англійською мовою, тому ми рекомендували її використовувати у процесі вивчення однойменного предмета. Оскільки гра займає тривалий час та інколи залежить від індивідуального темпу роботи кожного учня, то використовувати її в межах одного уроку не буде доцільним. Більш раціональною є гра вдома, або на ГПД.

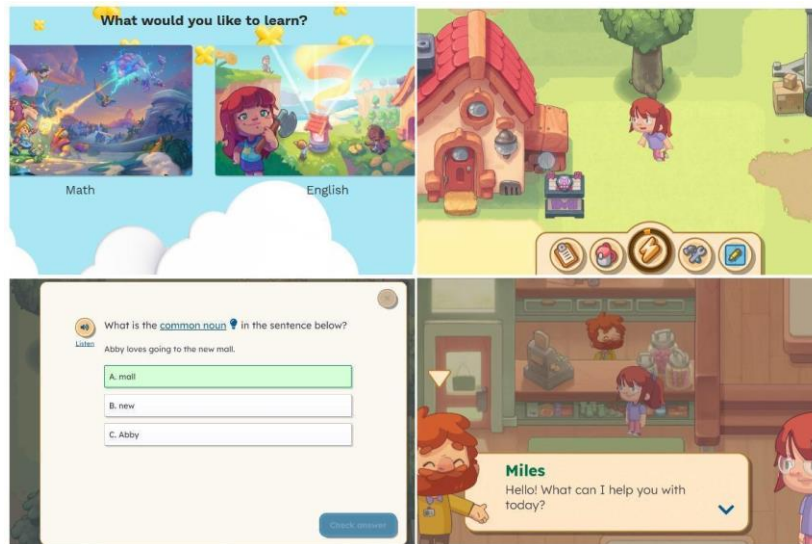

Рис.3.2.15. Інтерфейс гри «Prodigy Game»
[\(https://play.prodigygame.com/\)](https://play.prodigygame.com/)

Для самоосвіти учні також використовували сервіс «Тінубор» (<https://cutt.ly/hXrSoK5>), що містив десятки орієнтованих на навчання додатків. Була можливість придбати їх комплект. Теми ігор різні, наприклад, про людське тіло, анатомію тварин або про Космос.

Таким чином, формування когнітивно-змістового компонента вміння самоорганізації навчальної діяльності здійснювалося через засвоєння змісту навчальних предметів у початковій школі, через використання таких технологій як проектна робота, проблемне навчання, ігрові технології.

Результати експериментальної роботи дали змогу сформулювати такі рекомендації щодо формування когнітивно-змістового компонента:

- доцільно ділити складний матеріал на частини, збільшувати час для усвідомлення завдання, використовувати наочність;
- повторювати матеріал, закріплювати вивчене з опорою на наочність, емоційну пам'ять з поступовим переходом до словесно-логічного запам'ятовування;
- застосовувати знання на практиці, ділити складні теми на частини, використовувати план, інструкції, схеми тощо; виділяти особливості предметів та явищ, міркувати вголос про способи і послідовність виконання завдань [133, с.185].

Операційно-діяльнісний компонент охоплює навчальні дії, способи діяльності та операції, що здійснює учень у процесі самоорганізації навчальної діяльності. У структурі навчальної діяльності операційно-діялісна складова є доміантною, оскільки без оволодіння відповідними компетентностями виконання навчальної роботи неможливе навіть за умови стійкої мотивації та наявності широкого спектру знань. Тому формування цього компонента відбулося через реалізацію третьої умови – *створення комп'ютерно орієнтованого навчально-розвивального середовища*, оскільки воно є потужним чинником освітньої інтеракції.

Ця умова реалізовувалася через розв'язання таких педагогічних завдань:

- сформувати вміння здійснювати самоосвітню діяльність;
- стимулювати розвиток мисленнєвих операцій;
- активізувати протікання самопроцесів під час навчання.

Вище зазначалося, що компонентами вміння самоорганізації навчальної діяльності є не тільки вмотивованість учня, удосконалення ним системи знань, а й удосконалення своєї діяльності – вміння керувати нею, змінювати її, перебудовувати. Тому під час проведення експерименту прагнули, щоб школяр умів формулювати у своїй навчальній роботі її компоненти (навчальні завдання, які він вирішує, навчальні дії, які він виконує).

Важливим напрямом було формування в учнів початкової школи прийомів навчальної діяльності, які умовно можуть бути названі міжпредметними. Ці форми роботи проводять на уроці, а також у різних формах гурткової та факультативної роботи.

Для цього потрібно залучати школярів до активної пізнавальної позиції шляхом застосування активних методів і прийомів навчання.

Значні потенційні можливості в цьому аспекті мали навчальні онлайн-сервіси, наприклад «Вчи ЮА» (<https://vchy.com.ua/>), який

зорієнтований на вивчення математики (рис.3.2.16 – рис.3.2.18). На ресурсі можливо створити клас, обрати тематичну категорію.

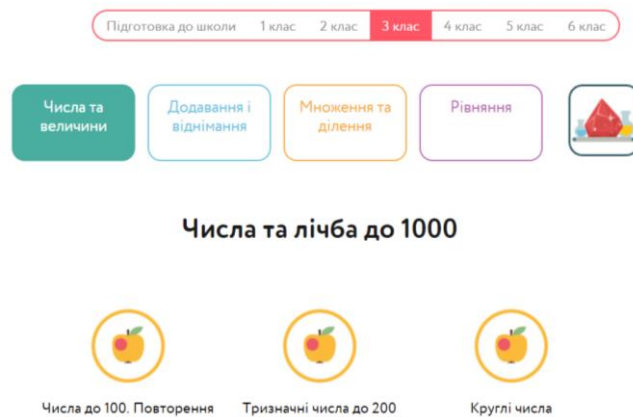

Рис.3.2.16. Інтерфейс гри «Вчи ЮА» (<https://vchy.com.ua/>)

Також передбачено функціонал з підготовки до виконання олімпіадних завдань, який використовували як задачу підвищеної складності.

Вчимося розв'язувати олімпіадні задачі

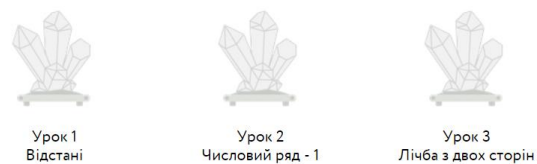

Рис.3.2.17. Інтерфейс гри «Вчи ЮА» (<https://vchy.com.ua/>)

Розглянемо використання цього сервісу в процесі вивчення навчального предмета «Математика» (Тема – «Нумерація трицифрових чисел», 3 клас).

Мета: вдосконалювати навички усного додавання/віднімання трицифрових чисел; продовжити вчити розкладати складне число на суму розрядних доданків; вчити визначати розряди складних чисел.

Завдання. Розташувати «діток-восьминіжок» відповідно до кількості десятків.

Методика використання. Учні визначають, скільки десятків у числі, що написано на дитині-восьминіжці, та перетягують її до татуся-восьминога. Якщо немає відповідника – розміщують на черепаку.

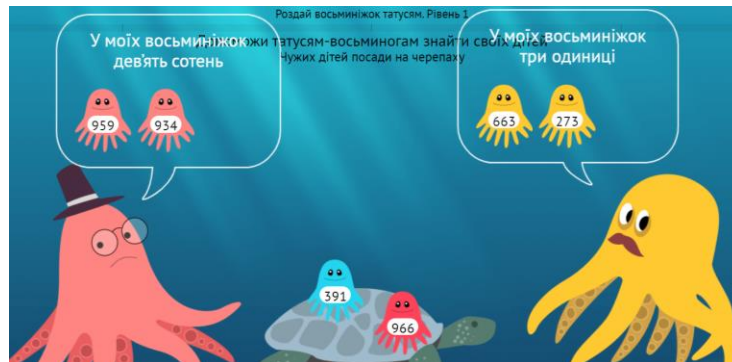

Рис.3.2.18. Інтерфейс гри «Вчи ЮА» (<https://vchy.com.ua/>)

Використання цих сервісів задовольняло потребу учнів у здійсненні самоосвітньої навчальної діяльності, а також сприяло зниженню рівня навчального стресу.

Основними мисленнєвими операціями, які здійснювалися молодшими школярами, були аналіз та синтез, порівняння та узагальнення, класифікація та виявлення закономірностей, визначення понять. Їх стимулювання і розвиток в освітньому процесі початкової школи відбувався через використання спеціальних сайтів-тренажерів. Такими сайтами є «CogniFit» (<https://www.cognifit.com/>), «Brainexer» (<https://brainexer.com/>), «Logiclike» (<https://logiclike.com/>). Також з цією метою використовувати мобільні додатки: «Clockwork Brain Training» (<https://cutt.ly/zZ3sXqx>), «Слова Чудеса: Кросворд» (<https://cutt.ly/5Z3drF0>), «Фіксики: розумні ігри для дітей» (<https://cutt.ly/2Z3dcrk>), «Розумні головоломки: колекція» (<https://cutt.ly/FZ3dPgF>) та ін. (рис.3.2.19).

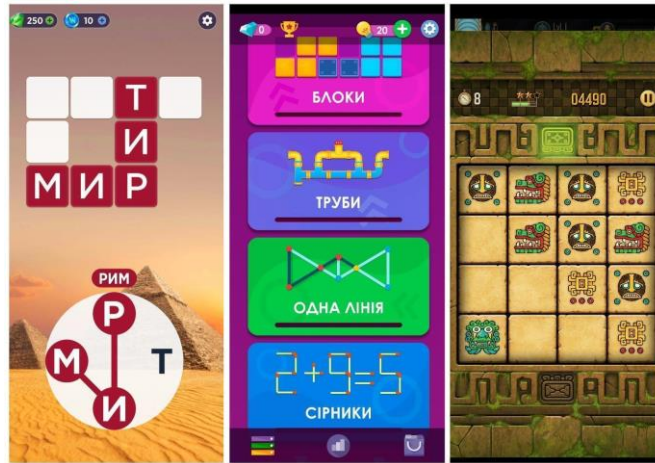

Рис. 3.2.19. Інтерфейси додатків-тренажерів

Такі ігри використовували опосередковано, наприклад, як перерву на уроці, як задачі на логіку чи у випадку, якщо учень швидше за інших виконував завдання.

Важливим напрямом реалізації третьої умови була активізація самопроцесів під час навчання, яка мала наскрізний характер. Нами були визначені такі самопроцеси, які розглянуті у Розділі I: самомотивація, самоактуалізація, самопланування, саморегуляція, самопізнання, самоосвіта, самоаналіз, самоконтроль, самооцінка.

Цілісно і логічно формуються самопроцеси особистості під час самостійної навчальної діяльності, зокрема, під час виконання різних видів самостійних робіт. Творчі самостійні роботи є квінтесенцією системи самостійної навчальної діяльності школярів. Вони вдосконалюють навички самостійного пошуку знань і є одним із найефективніших засобів формування самоорганізованої особистості. Для виконання самостійних робіт використовували електронні інтерактивні дошки: «Popplet» (<https://app.popplet.com/>), «Classroomscreen» (<https://classroomscreen.com/>), «Scrumblr» (<http://scrumblr.ca/>), «Padlet» (<https://uk.padlet.com/>).

Значні можливості щодо самостійного опрацювання навчальних тем учнями початкової школи мали вебквести. Квест-технологія є інноваційним засобом творчої мережевої взаємодії учнів. Вебквест відображає проблемне

завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси мережі «Інтернет». Результатом роботи з вебквестом було оформлення учнями комп'ютерних презентацій, вебсторінок, вебсайтів, блогів, створення буклетів та відеофільмів. Ключовий момент – посилення на ресурси, необхідні виконання завдання, які вчитель підбирав заздалегідь. Завдяки цьому учні не гаяли часу, блукаючи по мережі «Інтернет».

Можливість створювати власні вебквести та використовувати вже наявні надає портал «Всеосвіта» (<https://vseosvita.ua/webquest>).

Розглянемо використання цього сервісу в процесі вивчення навчального предмета «Іноземна мова» (Тема – «Seasons», 3 клас).

Мета: розширити знання учнів про пори року та погоду; розвивати навички аудіювання та розуміння англійської мови.

Завдання. Відкрити усі точки квесту, дати відповіді на всі запитання.

Хід виконання. Учні мають декілька запитань та прихованих відповідей. Їм необхідно знайти відповіді на запитання і вийти з квесту. Виконуючи завдання, учні отримують додаткову інформацію про погоду та сезони в різних країнах.

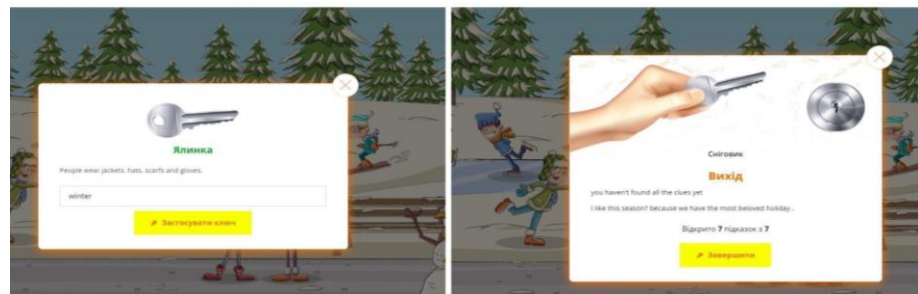

Рис.3.2.20. Інтерфейс сервісу «Всеосвіта» (<https://vseosvita.ua/webquest>) у розділі вебквести

Надзвичайно цікавою формою вебквесту було використання ігрової платформи «Classcraft». «Classcraft» – ігровий майданчик, що допомагає вчителю створити зручну систему та дає змогу виховувати в учнів ініціативність та самостійність. Це рольова гра, розроблена для спільної діяльності вчителів та учнів на уроці. Кожен школяр отримував роль

конкретного персонажа та працював, щоб відкрити особливі здібності. Вчитель виконував роль майстра та керував грою.

Ця платформа має безліч плюсів: її легко можна підлаштувати під різні предмети; усі правила, бонуси вчитель може змінити відповідно до побажань учнів, а також власних інтересів та цілей. Такі уроки розвивають навички роботи в команді, полегшують засвоєння складної інформації, сприяють кращому запам'ятовуванню матеріалу, вчать використовувати шкільні знання у реальному житті.

«Classcraft» давав змогу школярам під час уроків існувати у паралельній чарівній реальності. Кожна дитина, яка брала участь у грі, створювала свого персонажа. У грі було три типи персонажів на вибір: воїн, цілитель та маг. Кожен із цих типів унікальний і має свої переваги, порівнюючи з іншими. Оскільки гра пропонує рольову функцію, то персонажі учнів можуть розвивати свої навички та здібності. У кожного існують три шкали: бали здоров'я (HP), бали досвіду (XP) та бали дії (AP).

Досягаючи нового рівня, гравець може відкривати унікальні можливості свого персонажа. У кожного із трьох їх типів вони різні і можуть бути написані вчителем самостійно.

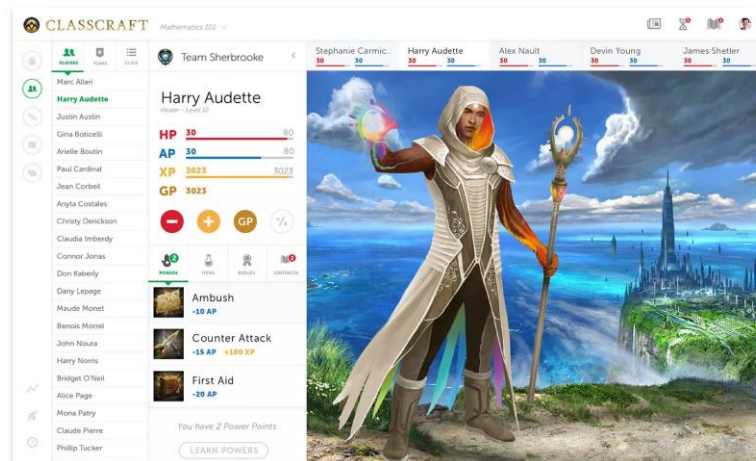

Рис. 3.2.21. Інтерфейс особистого кабінету вчителя «Classcraft», де відображаються досягнення всіх гравців та зовнішній вигляд їхніх персонажів (вилучено з <https://cutt.ly/wXyFNrH>)

Приклад колективної гри найлегше навести під час фіксації балів за «зазнавання втрат». Втрата – це звичайна справа в грі. Кожний із гравців втрачав бали, наприклад, за запізнення на урок чи невивчене домашнє завдання. Якщо гравець зазнавав втрат, він втрачав свої очки здоров'я. Прагнули до того, щоб учні зрозуміли, як їм працювати разом, щоб запобігти цим ситуаціям та не допустити втрату здоров'я. Наприклад, цілителі використовували здатність «зцілення», щоб відновити втрачені бали здоров'я.

**Рис.3.2.22. Приклад квесту на платформі «Classcraft»
(вилучено з <https://cutt.ly/wXyFNrH>)**

Переваги використання «Classcraft» – це збільшення мотивації та залученості учнів; використання сучасного і зручного способу вести урок; доступ на всіх гаджетах і в будь-який час; новий альтернативний спосіб вплинути на поведінку учнів, не вдаючись до оцінок чи розмов з батьками; швидкий спосіб передачі завдань усьому класу одночасно; збереження всіх необхідних конспектів та підказок для учнів в одному місці (навіть якщо учня не було на уроці, він завжди може скористатися конспектом).

Складнощі, які іноді перешкоджали успішному використанню ресурсу: не всім учням подобаються ігри, в яких необхідно «прокачувати» гравців; багато батьків відмовлялися працювати з ресурсом, тому що були прихильниками консервативних методів навчання або вважали, що діти і так багато часу проводять за іграми; витрати часу на підготовку завдань та роботу з класом; іноді технічні труднощі забирали час, наприклад, якщо учень забув свій пароль або логін; розширена версія була за платну підписку.

Отже, в процесі реалізації третьої педагогічної умови було створено креативне комп'ютерно орієнтованого навчально-розвивального середовище, в якому всі комп'ютерні програми, технології були взаємопов'язані і підпорядковані основній цілі – забезпечити можливість самоорганізації навчальної діяльності учнів у навчальний та позанавчальний час.

Четверта педагогічна умова – *стимулювання діяльності самоконтролю у процесі навчальної діяльності засобами комп'ютерних програм* сприяла формуванню *оцінно-рефлексивного компонента* і передбачала формування в учня початкової школи вміння аналізувати та коригувати власну навчальну діяльність, що ґрунтується на рефлексії.

Ця умова була конкретизована у таких завданнях:

- сприяти формуванню дій самоконтролю та самооцінювання учнів на всіх етапах процесу навчання, зокрема засобами комп'ютерних технологій;
- розвивати рефлексію як систему спеціальних дій, за допомогою яких учень може здійснити самоаналіз власної навчальної діяльності.

Результатом організації освітнього процесу є усвідомлення учнем власного ставлення до якісного виконання своєї роботи: що саме він зробив, як він це зробив, здобуваючи нові знання, тощо. І при цьому виявляється, що, незважаючи на різний предметний зміст, здійснюється та ж система специфічних дій. Власне, це є ті самі метапредметні вміння, компетенції, які є найважливішою метою сучасної освіти. Якщо їх засвоєно, то учень буде здатний до самостійної навчальної діяльності.

Цьому сприяли численні вправи та питання на аналіз навчальної діяльності, які вчитель використовував під час уроку. Наприклад: «Що у твоїй діяльності є основним результатом: яким способом ти його досягнув; чи є інші способи досягнення цього ж результату; співвіднеси ці способи між собою», «Визнач завдання власної навчальної діяльності; вибери спосіб дії, відповідний цьому завданню; зміни завдання і подивися, як зміниться спосіб», «Визнач етапи своєї навчальної діяльності: постановку завдання, вибір способів дії, виконання дій самоконтролю та самооцінки; виконай сам

послідовно ці етапи на матеріалі конкретного завдання; запиши графічно (у формі схеми, значків) послідовність етапів своєї роботи», «Сплануй свою навчальну діяльність: визнач, що є її більш віддаленим завданням, що – ближчим, які дії необхідні для вирішення цих завдань, назви першу, другу, третю дію (або третю, другу, першу); виріши, скільки часу потрібно для кожного етапу роботи, який етап для тебе є важчим, який – легшим, які дії у тебе краще відпрацьовані, які гірше».

Виконання цих вправ школярами формувало дії самоконтролю (планового, покрокового – за ходом роботи, за результатом), оцінювання себе (адекватного та диференційованого – за способом роботи на її окремих етапах), що є основою виховання у школярів здатності до рефлексії у трьох напрямках: рефлексія настрою та емоційного стану; рефлексія щодо змісту навчального матеріалу; рефлексія діяльності.

Ми прагнули до того, щоб учні молодшого шкільного віку навчилися фіксувати основні вияви свого настрою (думки, почуття, емоції тощо) і розуміли їх взаємозв'язок з навчанням. Цьому сприяли нотування в емоційних щоденниках, наприклад, «Mood Diary» (<https://cutt.ly/UXwutFZ>), «ЕММО» (<https://cutt.ly/DXwudYv>), «Психічне здоров'я: Мій настрій» (<https://cutt.ly/6Xwum1g>) та багато інших.

Особливо зручним у використанні учнями початкової школи став додаток «Daylio - Щоденник, Настрій» (<https://cutt.ly/zXwiAY4>). Педагогічна ефективність у формуванні вміння самоорганізації навчальної діяльності забезпечувалася тим, що в ньому активізуються і розвиваються такі самопроцеси: самоаналіз, самоконтроль та самопланування.

Можливість фіксувати свій настрій формує вміння усвідомлювати власні психічні акти і стани. Усвідомлювати результативність та ступінь ефективності власної навчально-пізнавальної діяльності, причини її успішності та неуспішності учень навчався за допомогою вписування приміток (чому саме такий настрій, які причини тощо). Вміння планувати формувалося завдяки тому, що школяр мав можливість поставити мету чи

щоденні цілі, а також налаштувати нагадування, яке відповідатиме графіку реалізації цих цілей. Наприклад, учень міг зазначити, що сьогодні почувався пригнічено, оскільки отримав погану оцінку на уроці читання, і вже вдома поставити мету: «Читати 5 сторінок в день» (рис.3.2.23).

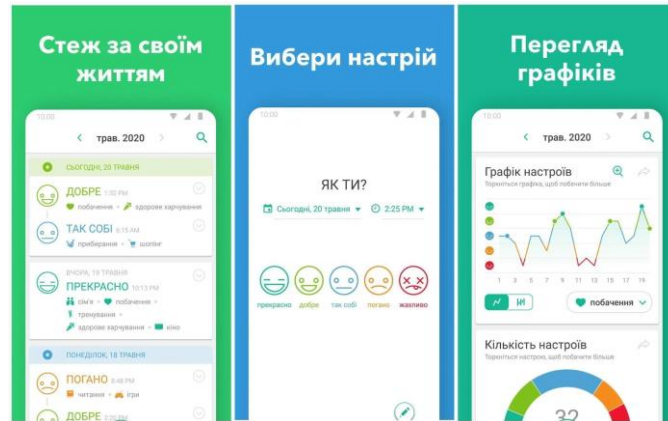

Рис. 3.2.23. Інтерфейс додатку «Daylio - Щоденник, Настрої»
(<https://cutt.ly/zXwiAY4>)

Охарактеризуємо використання *онлайн-середовищ тестових завдань* для формування в учнів вміння рефлексії щодо змісту навчального матеріалу та рефлексії на всіх етапах процесу навчання. Наприклад – «Learningapps» (<https://learningapps.org/10311823>). Вчитель попередньо готував такі завдання, вказував правильну відповідь. Для виконання тестів школярам надається доступ, найчастіше за лінком (покликанням). І хоча використання такої форми перевірки знань учнів є поширеною практикою, зазначимо, що такі форми роботи не є продуктивними, вимагають репродукції відповіді, не сприяють активному мисленню, розв'язанню освітніх завдань та проблем, не стимулюють розвитку зв'язного висловлювання.

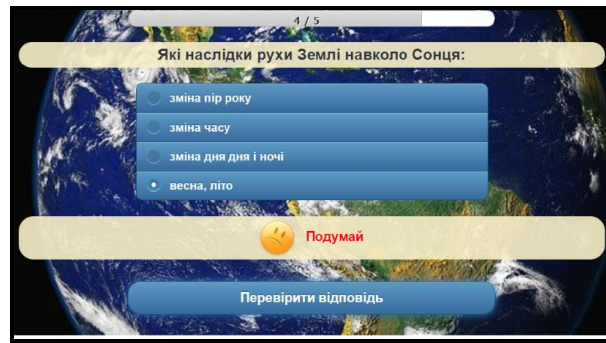

Рис. 3.2.24. Інтерфейс онлайн-середовища тестових завдань «Learningapps» (<https://learningapps.org/10311823>)

Отже, щоб реалізувати четверту умову нами використовувалися спеціальні сервіси та платформи, що активізували процеси самоаналізу, самооцінки, самопланування та самоконтролю. За допомогою цих програм з'являлася можливість збагатити учнів механізмами, розумінням сутності і значення рефлексії у навчальній діяльності.

Таким чином, обґрунтовані і відображені в моделі педагогічні умови забезпечили наскрізний характер формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій.

Важливою умовою забезпечення ефективності впровадження моделі була педагогічна співпраця із вчителями, що реалізовували навчання інформатичної освітньої галузі, оскільки її метою є формування інформаційно-комунікаційної компетентності та інших ключових компетентностей, здатності до розв'язання проблем з використанням цифрових пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій та критичного мислення для розвитку, творчого самовираження, власного та суспільного добробуту, навичок безпечної та етичної діяльності в інформаційному суспільстві.

Використання комп'ютерних технологій у навчанні постійно підпорядковувалося санітарно-гігієнічним вимогам. За спостереженнями психологів, «після комп'ютерної гри (у тому числі комп'ютерного тренажера) учень може повернутися до нормального стану, в якому здатний

сприймати навчальну інформацію, лише через 10–15 хвилин. Швидка зміна кадрів розгальмовує його, не дає змогу зосередитися. Тому уроки будували таким чином, щоб більша частина часу приділялася розгляду однієї теми, до того ж завдання вибудовувались у систему, де поступово змінювався (підвищувався) рівень завдань – від розпізнавання та репродуктивного відтворення (через групу завдань на розуміння) до завдань на застосування» [84].

Важливу роль в організації дистанційного навчання відігравав спосіб взаємодії «вчитель-учень». Ми чітко діяли в логіці: як, коли, яким способом будуть надсилатися інструкції; коли, куди, у якій формі подавати роботу. Тут взаємодія була організована як через сайт-платформу школи, електронний журнал (щоденник), так і через соціальні мережі чи месенджери, електронну пошту.

Із труднощів, що виникали під час використання комп'ютерних засобів, визначаємо такі:

- наявність некоректного формулювання завдань, наприклад «Обери ВІРНУ (замість ПРАВИЛЬНУ) відповідь!»;
- деякі ресурси мають надто складний інтерфейс для учнів відповідної вікової категорії;
- час на виконання завдань учнями різний через різний рівень підготовленості, психолого-педагогічні характеристики, що часто породжувало труднощі;
- домінування гри, а не навчання;
- недостатня комп'ютерна грамотність учителів;
- слабка взаємодія з учителем інформатики;
- складність інтегрування комп'ютерних програм в поурочну структуру уроків;
- різний рівень комп'ютерного забезпечення як у межах закладів освіти, так і в домашніх умовах;

- недостатня мотивація до роботи, відволікання на ігри, музику, перевірку характеристик комп'ютера тощо;

- відсутність не тільки методичної бази їх використання, а й методології розробки комп'ютерних технологій для освіти, що примушує педагога на практиці орієнтуватися лише на власний досвід і вміння емпірично шукати шляхи ефективного застосування комп'ютерних технологій.

З огляду на зазначені вище недоліки та проведений формувальний експеримент визначено такі практичні рекомендації щодо застосування комп'ютерних технологій як засобу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи:

- перед використанням сервісу чи платформи вчителю необхідно перевірити її у такій ж послідовності дій, якою буде користуватись учень; у випадку наявності помилки, якщо вона є незначною і не впливає на якість засвоєння матеріалу, учням можна повідомити про неї заздалегідь;

- доречно використовувати сервіси, що мають конкретні відмітки про рекомендацію освітніми установами, Міністерством освіти і науки України, групою незалежних учителів тощо;

- використовувати платформи, що орієнтовані саме на освітню діяльність та органічно інтегруються в уроки, оскільки ігри відволікатимуть школярів від навчання; сервіси, що пропонують навчання через гру, доречно використовувати у позаурочній діяльності;

- доцільно систематично підвищувати комп'ютерну грамотність вчителів початкової школи, а також, якщо є можливість, батьків;

- обов'язкове дотримання санітарно-гігієнічних вимог до проведення уроків у комп'ютерному класі (ДСанПіН 5.5.6.009-98);

- для уроків та позаурочної діяльності доцільно використовувати таке програмне забезпечення, яке може бути встановлене на середньостатистичний пристрій.

На першому етапі експерименту були отримані такі результати:

- виявлено недостатньо високий рівень сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності в учнів молодшого шкільного віку;
- підтверджено висновки теоретичного аналізу про можливості використання комп'ютерних технологій для активізації процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності в учнів молодшого шкільного віку;
- розроблено сайт-каталог «Вчуся САМ(а)» (<https://sites.google.com/view/self-edu-ua/>) зі зручною навігацією та змістовним контентом щодо розвитку та експериментального навчання учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій та формування у них вміння самоорганізації навчальної діяльності.

Педагогічний експеримент, а саме – його формувальний етап, відбувався в реальних умовах освітнього процесу, а також у дистанційній формі навчання. Реальність показала, що до дистанційної освіти не були готові ні вчителі, ні школа, ні батьки. Серед 243 учнів, тільки 84 учні (34,6%) мали всі необхідні комп'ютерні засоби (комп'ютер і телефон/планшет), 112 учнів (46%) мали лише один із необхідних засобів (або комп'ютер, або телефон/планшет) і 47 учнів (19,4 %) не мали жодного із вказаних гаджетів. У контексті використання комп'ютерних засобів навчання ми розглядали такі, що можуть бути використані учнем у реальному часі.

Нова роль вчителя стала полягати не просто в координуванні освітнього процесу, вивченні дисциплін, але і в консультуванні щодо інтернет-грамотності для батьків, оскільки багато хто не мав електронної пошти, не вмів проходити реєстрацію тощо. Спочатку у ситуації невизначеності дистанційне навчання було застосовано як тимчасова міра, хоча ця форма передбачена Законом України «Про освіту».

Із початком використання такої форми навчання труднощі виникали у всіх учасників освітнього процесу. Варто зазначити, що нами було встановлено тенденцію: досить «сильні» учні гірше справлялися спочатку, в той час як ті, хто знаходився на середньому рівні, дуже швидко без

розчарувань приєдналися до нового формату навчання. Можливо, зіграв роль досвід користування гаджетами або такі учні менш схильні до стресу.

Педагогу доводилося іноді перебувати на зв'язку цілодобово, оскільки завжди виникали труднощі, було необхідним здійснювати зворотний зв'язок максимально швидко та коректно як з учнями, так і з батьками.

За результатами опитування вчителів до позитивних сторін цієї форми навчання належать такі:

- дистанційне навчання певною мірою знімає соціальну напруженість, забезпечує відносно рівні можливості здобуття освіти незалежно від місця проживання та матеріального становища сім'ї учня;

- дистанційне навчання створює умови для розвитку в учня творчої та пошукової діяльності;

- дистанційне навчання надає батькам можливість контролювати коло спілкування дитини безпосередньо;

- у процесі дистанційного навчання мінімізується ризик психологічного тиску вчителів та однолітків на учня;

- дистанційне навчання надає учневі можливість вибору ресурсів та часу навчання;

- дистанційне навчання відбувається в індивідуальному освітньому темпі; тощо.

Як негативні сторони дистанційного навчання вчителі зазначають такі:

- дистанційне навчання вимагає максимальної залученості батьків в освітній процес;

- у контексті дистанційного навчання змінилися ролі учасників освітнього процесу: вчитель дає завдання та контролює рівень його виконання, а батьки навчають дітей, тобто виконують роль вчителя;

- під час дистанційного навчання школярі позбавлені «живого» спілкування з однолітками;

- рівень комп'ютерної грамотності учасників освітнього процесу недостатній для того, щоб у повному обсязі організувати навчання класу у

дистанційному форматі з дотриманням усіх психолого-педагогічних та санітарно-гігієнічних вимог;

– під час дистанційного навчання неможливо проконтролювати рівень самостійності виконання роботи учнями, з одного боку; з іншого – дитина постійно знаходиться під контролем не тільки вчителів, а й батьків;

– у процесі дистанційного навчання оцінка навчальних досягнень учнів не відображає дійсного рівня володіння змістом освіти, вона не завжди об'єктивна і достовірна;

– програми та курси для дистанційного навчання недостатньо добре розроблені, не збалансовані, не завжди враховують вікові особливості молодших школярів.

Незважаючи на надмірність онлайн-ресурсів, вони не завжди несуть інформативний та/або ілюстративний характер, не створюють умови для залучення учнів до навчальної діяльності. У низці випадків мають місце фактичні помилки та методичні неточності. У такій ситуації високий рівень ризику повернутися до суб'єкт-об'єктних відносин у процесі навчання.

На рівні першого циклу освіти навчальна самостійність лише формується, тоді як дистанційний формат навчання припускає, що учень володіє деякими навчальними діями. У ситуації спонтанного введення такого навчання виникає суперечність між завданням, що стоїть перед дитиною, і її пізнавальними можливостями. Для того, щоб вирішити цю проблему, необхідно володіти конкретними навичками. Подібне навчання не розвиває, а гальмує пізнавальну діяльність молодшого школяра.

Безумовно, навчання, що розвиває, – це навчання на високому рівні складності. Але варто пам'ятати, що для кожного учня рівень складності у засвоєнні навчального матеріалу є різним. Саме вчитель, знаючи індивідуальні особливості розвитку школярів, визначає міру складності. Таким чином, формуватися навчальна самостійність має не спонтанно, а усвідомлено у спільній діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу. Вчитель створює навчальну ситуацію, яка вчить їх приймати, зберігати та визначати

(у старшому віці) мету діяльності, планувати свою діяльність, контролювати її процес та результат.

Роблячи висновок, зазначимо, що дистанційна форма навчання краще підходить здобувачам старшого шкільного віку, які вже осмислено можуть оцінити важливість використання технологій, які вміють повноцінно планувати час, відведений на вивчення дисциплін, можуть займатися пошуком потрібної інформації в інтернет-ресурсах. А молодшим школярам подобається сам факт «легального» користування гаджетом у привабливому форматі.

3.3. Результати експериментальної роботи та їх теоретична інтерпретація

На завершальному етапі експериментальної роботи було реалізовано такі завдання:

- 1) провести контрольний зріз для виявлення рівня сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності;
- 2) здійснити статистичний аналіз одержаних даних експерименту, тим самим довести або спростувати ефективність методики реалізації педагогічних умов.

Після закінчення експериментального навчання (2021 р.) для визначення результатів формувального експерименту було проведено контрольний зріз, проаналізовано отримані дані та здійснено інтерпретацію результатів експериментального дослідження. Для визначення рівня сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності використовували наукові критерії: мотиваційно-цільовий, пізнавально-інформаційний, процесуальний, особистісно-результативний.

Стартові умови експериментальних і контрольних груп були ідентичними, що доведено констатувальним зрізом (п.3.1.). Для одержання результатів формувального експерименту учням був запропонований

діагностичний інструментарій, аналогічний тому, що використовували під час констатувального етапу. На завершальному етапі досліджено:

- динаміку мотиваційної сфери учнів 7–9 років щодо навчальної діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до використання комп'ютерних засобів у навчальній діяльності;
- динаміку ампліфікації комплексу знань та змісту самопроцесів особистості в контексті діяльності навчання;
- динаміку формування навчальних дії, способів та операцій, що здійснював учень у процесі самоорганізації навчальної діяльності;
- динаміку формування вміння аналізувати та коригувати власну навчальну діяльність.

Загальним показником ефективності реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку була оцінка сформованості компонентів цього вміння. Відповідно, здійснено порівняння між метою дослідження (обґрунтувати педагогічні умови процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи та експериментально перевірити ефективність використання комп'ютерних технологій як засобу реалізації цих умов) та її досягненням.

Основними показниками для діагностики мотиваційного компонента були: наявність стійких норм і правил поведінки з урахуванням особливостей навчальної діяльності та конкретної освітньої ситуації, відповідальність за її результати, осмисленість особистісного саморозвитку, висока установка на здобуття компетентностей та практичного результату, особистісне зростання, прагнення до вольової напруги у досягненні цілей навчально-творчої діяльності, тобто наявність цілей та мотивів самоосвітньої діяльності та бажання здійснювати її самостійну організацію за допомогою комп'ютерних засобів навчання.

Динаміку мотиваційної сфери учнів 7–9 років наочно відображено у таблиці 3.3.1.

Таблиця 3.3.1

Показники ступеня сформованості мотиваційного компонента вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи

Рівні сформованості	Розподіл учнів експериментальних і контрольних груп за рівнем сформованості мотиваційного компонента (%)							
	КГ (120)				ЕГ (123)			
	До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
	ос.	%	ос.	%	ос.	%	ос.	%
Елементарний	41	35,4	36	30,4	39	32	32	26
Достатній	41	35,4	43	35,8	42	34	40	32,5
Високий	30	25,2	31	25,8	32	26	37	30,1
Творчий	8	6,9	10	8	10	8	14	11,4

У результаті повторного аналізу опитувальника «Навчальна саморегуляція» (Р. Райан, Дж. Коннелл; в адаптації М. Яцюка) встановлено, що пріоритетною мотивацією учнів початкової школи залишається зовнішнє регулювання (35,8 % КГ і 34,1 % ЕГ), що відповідає елементарному рівню мотивації. Зовнішнім регулюванням, що співвідноситься із достатнім рівнем сформованості мотиваційного компонента, володіють 35 % учнів КГ і 33,3 % ЕГ. Ідентифіковане регулювання, що відповідає високому рівню сформованості, стало властиве 23,3 % КГ і 25,2 % ЕГ. 5,8 % КГ та 7,3 % ЕГ притаманний творчий рівень сформованості мотиваційного компонента, тобто внутрішнє регулювання.

Відповідно до результатів повторного проведення методики «Мотиви навчальної діяльності» переважна кількість молодших школярів (26 % ЕГ і 30,8 % КГ) керуються мотивацією уникнення, тобто ці дані ми співвідносимо із *елементарним рівнем сформованості* мотиваційного компонента. Для 34,2 % учнів ЕГ і 36,6 % КГ властиві мотиви благополуччя.

Такі характеристики свідчать про *достатній рівень сформованості* мотиваційного компонента. Для частини респондентів (29,3 % ЕГ і 25 % КГ) основними залишаються широкі соціальні мотиви. Це відповідає *високому рівню сформованості* за мотиваційно-цільовим критерієм. Найменша кількість опитаних (10,6 % ЕГ і 7,5 % КГ) навчаються, тому що їм подобається дізнаватися про нове чи вони хочуть більше знати, тобто регулюються мотивацією змісту і процесу, що відповідає *творчому рівню сформованості* мотиваційного компонента.

Динаміку формування вміння планувати процес та результат своєї діяльності було діагностовано за допомогою повторного педагогічного спостереження «Діагностика сформованості вміння планувати та організувати навчальну діяльність». Відповідно до шкали оцінювання рівнів сформованості мотиваційного компонента структури 29,3 % учнів ЕГ і 34,2 % КГ відповідають *елементарному рівню*, 34,2 % ЕГ і 35 % КГ – *достатньому рівню*, 29,3 % ЕГ і 24,2 % КГ – *високому рівню* і лише 7,3 % ЕГ і 6,7 % КГ – *творчому рівню сформованості*.

Повторні відповіді на анкету «Зацікавленість у комп'ютерних технологіях» свідчать, що учні збільшили і так встановлений до цього високий рівень зацікавленості у їх використанні під час навчальної діяльності: 15,5 % учнів ЕГ і 20,8 % КГ відповідають *елементарному рівню*, 27,6 % ЕГ і 36,8 % КГ – *достатньому рівню*, 36,6 % ЕГ і 30,8 % КГ – *високому рівню* і лише 20,3 % ЕГ і 11,7 % КГ – *творчому рівню сформованості* мотиваційного компонента за цими показниками. Проте учні ЕГ мають вищий коефіцієнт зацікавленості. Це можна пояснити тим, що використані нами застосунки та сервіси були різноманітними, а учні КГ працювали із обмеженою кількістю додатків, які часто розроблялися без врахування вікових особливостей молодшого шкільного віку і були просто нецікавими для них.

Дані таблиці свідчать, що в результаті формувального експерименту в учнів ЕГ помітні позитивні зміни. Відбулося збільшення кількості учнів ЕГ,

яким притаманний високий рівень мотивації, на 4,1 % (у КГ на 0,6 %), творчий рівень мотивації – на 3,4 % (у КГ на 1,1 %).

Аналіз результатів свідчить, що кількість учнів із високим і творчим рівнями навчальної мотивації зростає несуттєво. Проте позитивним фактом є те, що зменшилася кількість школярів із елементарним рівнем. Простежується тенденція до того, що в сучасних умовах навчання у початковій школі, зокрема у процесі дистанційної форми навчання, мотивація розвивається недостатньо, а іноді має місце негативна тенденція. Окрім цього, часто учні скаржаться на втому, однобічність та одноманітність їх діяльності.

Однак, учні експериментальних класів позитивно відгукуються про використання комп'ютерних технологій під час навчальної та позанавчальної роботи. Насамперед школярі задоволені тим, що їм доводилося користуватися девайсами частіше і триваліше, ніж зазвичай. Також позитивний вплив використання комп'ютерних технологій полягав в урізноманітненні діяльності учнів.

Важливим висновком експериментальної роботи було визнання ролі гри як провідного стимулу до самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку. Саме комп'ютерні технології дають можливість підсилювати дидактичне навантаження на гру як метод і форму навчання.

Ці дані свідчать, що для більшості учнів початкової школи основними мотивами самостійної навчально-пізнавальної діяльності залишаються зовнішні обставини.

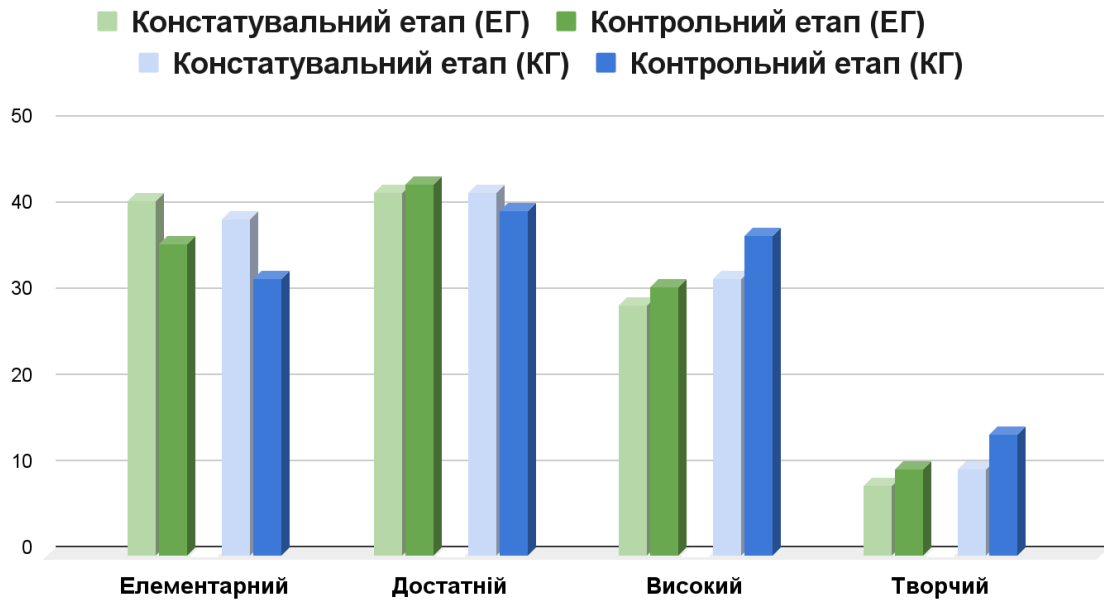

Рис.3.3.1. Динаміка мотиваційної сфери учнів щодо навчальної діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до використання комп'ютерних засобів у навчальній діяльності

Для діагностики якісних змін рівня сформованості когнітивно-змістового компонента використовувалися показники пізнавально-інформаційного критерію.

Динаміка ампліфікації комплексу знань та змісту самопроцесів особистості в контексті діяльності навчання наочно відображена в таблиці 3.3.2.

Таблиця 3.3.2

Показники ступеня сформованості когнітивно-змістового компонента вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи

Рівні сформованості	Розподіл учнів експериментальних і контрольних груп за рівнем сформованості когнітивно-змістового компонента (%)							
	КГ (120)				ЕГ (123)			
	До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
	ос.	%	ос.	%	ос.	%	ос.	%
Елементарний	41	34,2	38	32	39	31,4	33	26,5
Достатній	39	32,8	39	32,2	42	34,2	40	32,5
Високий	31	25,8	33	27,5	32	26	35	28,5
Творчий	9	7,2	10	8,3	10	8,4	15	12,5

Перший показник досліджувався за допомогою «Монреальського когнітивного тесту». Відповідно до результатів цієї методики кількість учнів, що володіють *елементарним рівнем сформованості* когнітивних аспектів, зменшилась: 37,5 % КГ та 35,8 % ЕГ. *Достатньому рівню* відповідають 32,5 % учнів КГ та 34,15 % ЕГ, *високому* – 25 % КГ та 22,7 % ЕГ, *творчому* – 5 % КГ та 7,3 % ЕГ.

Дослідження особливостей розвитку в учня початкової школи пізнавальної потреби проводилося за допомогою методики «Пізнавальна потреба» (за В. Юркевич). Встановлено, що у 37,5% учнів КГ та 28,5 % ЕГ пізнавальна активність відповідає *низькому рівню*. 27,5 % КГ та 35,77 % ЕГ має *достатній рівень* пізнавальної активності. 26% учнів ЕГ і 26,7 % КГ мають пізнавальну активність, що відповідає *високому рівню*, та 9,8 % ЕГ і 8,3 % КГ виявляють високий рівень пізнавальної активності, що відповідає *творчому рівню* вираження пізнавальних потреб.

Повторні відповіді на анкету «Зацікавленість у комп'ютерних технологіях» свідчать, що збільшилася кількість учнів високого рівня зацікавленості у їх використанні під час навчальної діяльності: 15,5 % ЕГ і 20,8 % КГ відповідають *елементарному рівню*, 27,6 % ЕГ і 36,8 % КГ – *достатньому рівню*, 36,6 % ЕГ і 30,8 % КГ – *високому рівню* і лише 20,3 % ЕГ і 11,7 % КГ – *творчому рівню сформованості* мотиваційного компонента за цими показниками. Проте в учнів ЕГ цей коефіцієнт зацікавленості вищий. Ми це пов'язуємо з тим, що використані нами застосунки та сервіси були різноманітними, а учні КГ працювали з обмеженою кількістю додатків, які часто розроблялися без врахування вікових особливостей молодшого шкільного віку і були просто нецікавими для них.

Таким чином, усереднені показники дають змогу нам визначити, що 32% учнів КГ та 26,5 % ЕГ володіють елементарним рівнем сформованості когнітивно-змістового компонента, 32,2 % КГ та 32,5 % ЕГ – достатнім, 27,5 % КГ та 28,5 % ЕГ – високим та 8,3 % КГ та 12,5 % ЕГ – творчим рівнем сформованості.

Повторно проведена діагностика дає змогу виявити, що, на відміну від контрольних, в експериментальних групах спостерігається більш суттєва позитивна динаміка показників рівня когнітивного компонента: кількість учнів КГ низького та елементарного рівнів зменшилася на 2,2% та 0,6% відповідно, водночас в ЕГ їх кількість зменшилась на 4,9% та 1,7% відповідно; кількість учнів КГ високого та творчого рівнів збільшилася на 1,7% та 1,1% відповідно, тоді як у ЕГ ці показники збільшилися на 2,5% та 4,1% (рис.3.3.2).

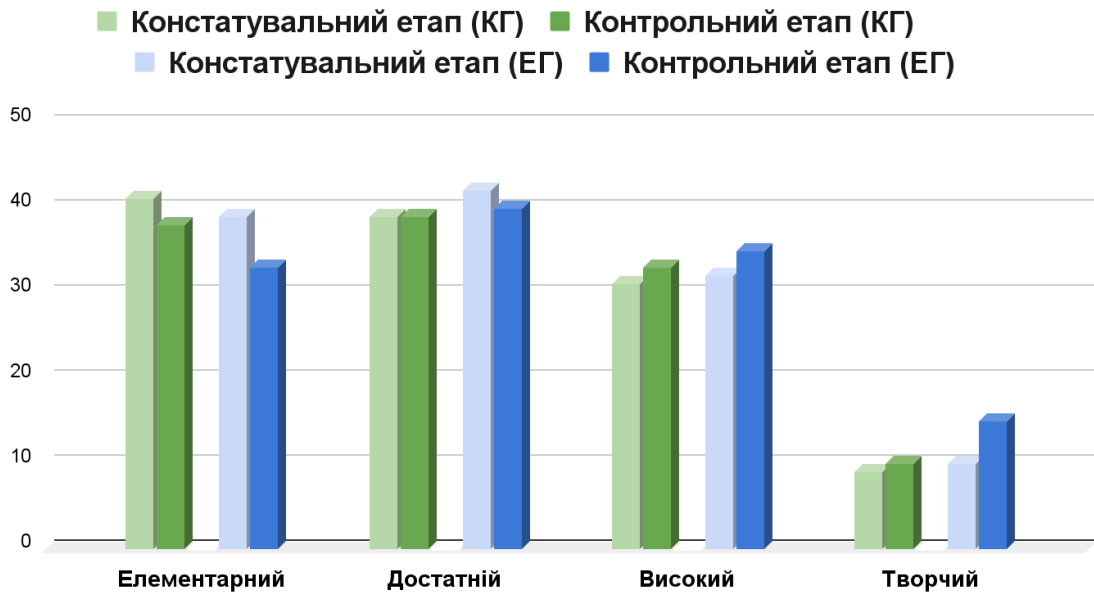

Рис.3.3.2. Динаміка ампліфікації комплексу знань та змісту самопроцесів особистості в контексті діяльності навчання

Учні, які навчалися в експериментальних класах, продемонстрували достатньо повні, системні, гнучкі та практичні знання. Важливим чинником формування знань була організація їх практичного застосування під час упорядкування схем і таблиць, різних завдань, вправ, навчальних проєктів. Учні виявляли особливу зацікавленість до виконання завдань, коли вони мали міжпредметний характер та коли вибір враховував їхні бажання та інтереси.

Проведене нами дослідження пізнавальних інтересів молодших школярів свідчить, що значна частина учнів 7–9 років (у середньому 32 %) потребує додаткової роботи з розвитку пізнавальних інтересів. Особливу увагу необхідно приділити учням із низьким рівнем сформованості пізнавального інтересу (29 %), оскільки інтерес та успішність навчання є важливими параметрами, що визначають повноцінність формування вміння самоорганізації навчальної діяльності. Школярі, які навчалися в ЕГ, по завершенню формувального експерименту виявляли яскравіше виражену пізнавальну потребу і бажання самостійного пошуку інформації у різноманітних інформаційних джерелах.

У контрольних групах несуттєві зміни у показниках рівнів сформованості когнітивно-змістового компонента обумовлені несистемним підходом до формування знань та відсутністю цілеспрямованої роботи з формування пізнавальної активності та самостійності навчальної діяльності.

Для визначення рівня сформованості операційно-діяльнісного компонента за процесуальним критерієм взято до уваги такі показники: використання форм, методів та прийомів організації самоосвітньої діяльності; повнота виконання всіх мисленнєвих операцій в їх логічній послідовності; застосування самопроцесів у навчальній діяльності.

Динаміка формування навчальних дії, способів діяльності та операцій, що здійснював учень у процесі самоорганізації навчальної діяльності, відображена в таблиці 3.3.3.

Таблиця 3.3.3

Показники ступеня сформованості операційно-діяльнісного компонента вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи

Рівні сформованості	Розподіл учнів експериментальних і контрольних груп за рівнем сформованості операційно-діяльнісного компонента (%)							
	КГ (120)				ЕГ (123)			
	До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
	ос.	%	ос.	%	ос.	%	ос.	%
Елементарний	42	35	40	33	42	34,1	31	25,2
Достатній	41	34,2	42	35	43	34,7	42	33,9
Високий	30	25,2	31	25,8	30	24,4	36	29,3
Творчий	7	5,6	7	6,2	8	6,8	14	11,6

Для визначення рівня сформованості прояву самостійності в учнів початкової школи використовувалось опитування (додаток У). Аналіз результатів свідчить про те, що 33,3 % учнів КГ та 22,8 % ЕГ відповідають *елементарному рівню* організації самоосвітньої діяльності, 36,7 % КГ та 35 % ЕГ – *достатньому рівню*, 25 % КГ та 30,1 % ЕГ – *високому* та 5 % КГ та 12,2 % ЕГ – *творчому*. Варто зазначити, що в ЕГ на 11% зменшилася кількість учнів, що відповіли «Не можу вирішити» на тезу «Я завжди повертаюся до справи, яку розпочав», і на 12% збільшилась кількість опитаних, що відповіли так на твердження «Розв'язувати задачі мені більше подобається самостійно»; «Я зазираю у підручник, читаючи теми «наперед»».

Дослідження логічності і гнучкості мислення відбувалося шляхом обрання слова-аналогії із переліку. На основі аналізу результатів встановлено, що 26 % учнів ЕГ і 32,5 % КГ відповідають *елементарному рівню*, 34,2 % ЕГ і 35 % КГ – *достатньому рівню*, 28,5 % ЕГ і 25 % КГ – *високому рівню* і лише 11,4 % ЕГ і 7,5 % КГ – *творчому рівню*.

Шляхом повторного анкетування визначено рівень сформованості самопроцесів після формувального етапу експерименту. Відповідно до результатів, значна кількість молодших школярів КГ (33,3%) мають елементарний та достатній рівні. В ЕГ ці показники нижчі: 26,8% – низький рівень, 32,5% – достатній рівень.

Для 29,3 % учнів ЕГ і 27,5 % КГ властивим є *достатній рівень сформованості* операційно-діяльнісного компонента. 26,7 % школярів ЕГ і 26 % КГ виявили *високий рівень сформованості* за процесуальним критерієм. 11,4 % учнів ЕГ і 5,8 % КГ володіють *творчим рівнем сформованості* операційно-діяльнісного компонента.

Отримані дані свідчать, що 33 % учнів КГ та 25,2 % ЕГ володіють елементарним рівнем сформованості операційно-діяльнісного компонента, 35 % КГ та 33,9 % ЕГ – достатнім, 25,8 % КГ та 29,3 % ЕГ – високим та 6,2 % КГ та 11,6 % ЕГ – творчим рівнем сформованості (рис.3.3.3).

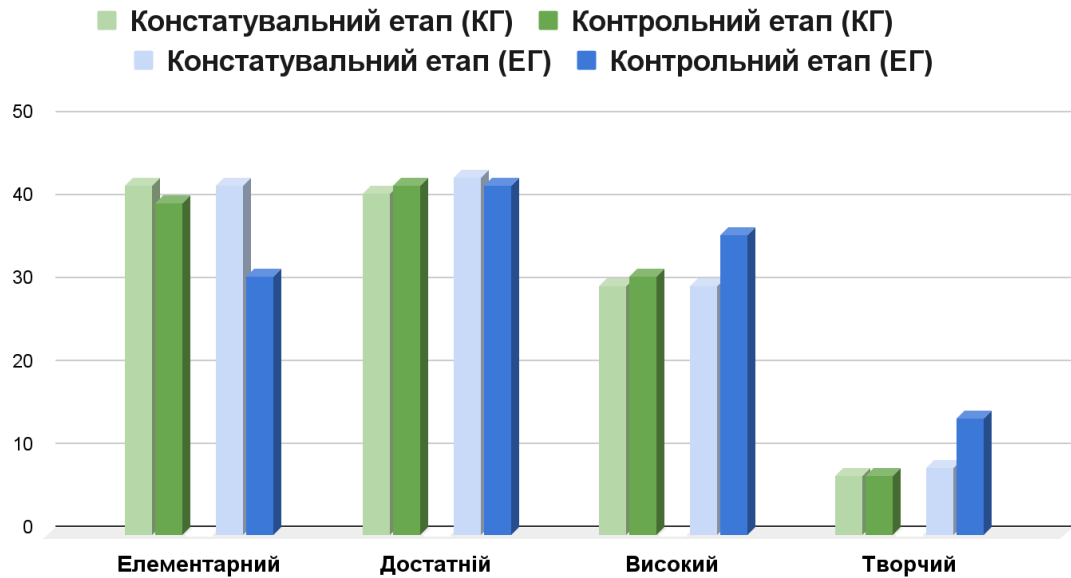

Рис.3.3.3. Динаміка формування навчальних дій, способів діяльності та операцій, що здійснює учень у процесі самоорганізації навчальної діяльності

Результати контрольного етапу свідчать загалом про позитивну динаміку формування навчальних дій, способів діяльності та операцій, що здійснював учень у процесі самоорганізації навчальної діяльності (рис.3.3.3).

В ЕГ зменшилася кількість тих, у кого сформований елементарний рівень операційно-діяльнісного компонента, на 8,9%, що на 6,7% більше, ніж у КГ. За високим та творчим рівнями показник зменшився на 9,7%, що у 6 разів більше, ніж в КГ.

Встановлено, що формування умінь та навичок учнів початкової школи здійснюється набагато ефективніше, якщо вони ознайомлені з точними інструкціями, прикладами, зразками та простими алгоритми. Але водночас вони повинні вчитися самостійно визначати послідовність кроків, контролювати та оцінювати власні дії, встановлювати причини труднощів, передбачати їх та усувати, знаходити та виправляти помилки. Досягти цього учні можуть, якщо завжди будуть ставити перед собою спеціальні питання: «Навіщо це робити?», «Як це зробити, щоб досягти результату?», «Чи

досягнуто результату?», «Чи правильно я все зробив?», « Чому не вдалося це зробити» тощо. Ці питання та відповіді на них спрямовують мислення у правильний напрям щодо самоорганізації навчальної діяльності.

Результати навчальної діяльності, анкетування, опитування, виконання практичних завдань, самостійної навчальної роботи дали змогу сформуванню об'єктивного уявлення про те, що, використовуючи комп'ютерні технології, учням стало цікавіше здійснювати самостійну пошукову роботу вдома, виконувати індивідуальні завдання, здійснювати пошук довідкової інформації з різних джерел, створювати презентації та ділитися ними під час уроку чи інших організаційних форм. Ці види діяльності стали ефективним засобом формування операційно-діяльнісного компонента вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.

Таким чином, комп'ютерні технології сприяють розвитку в учнів таких умінь: вміння використовувати комп'ютерні технології для пошуку, узагальнення, інтерпретації інформації, проектування шляхів та засобів створення індивідуальних та колективних проєктів, презентацій, продуктів власної діяльності.

Основними показниками для діагностики оцінно-рефлексивного компонента були усвідомлені мотиви рефлексивної діяльності; прояви рефлексії та саморефлексії навчальної діяльності й власної особистості; схильність до розуміння своїх сильних і слабких сторін.

Динаміка формування вміння аналізувати та коригувати власну навчальну діяльність відображена в таблиці 3.3.4.

Таблиця 3.3.4

Показники ступеня сформованості операційно-діяльнісного компонента вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи

Рівні сформованості	Розподіл учнів експериментальних і контрольних груп за рівнем сформованості операційно-діяльнісного компонента (у %)							
	КГ (120)				ЕГ (123)			
	До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
	ос.	%	ос.	%	ос.	%	ос.	%
Елементарний	40	32,9	38	31,7	40	32,5	27	22
Достатній	43	35,4	43	35,4	44	35,8	44	35,8
Високий	31	26,3	32	26,7	31	25,2	36	29,3
Творчий	6	5,4	7	6,2	8	6,5	16	12,6

Усвідомленість мотивів рефлексивної діяльності, прояви рефлексії та саморефлексії навчальної діяльності й власної особистості були продіагностовані за допомогою методики «Дослідження самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейн (модиф. А. Прихожан)». За результатами повторної діагностики встановлено, що 31,6 % учнів КГ та 22,7 % ЕГ відповідають *елементарному рівню* організації самоосвітньої діяльності, 35,8 % КГ та 35,8 % ЕГ – *достатньому рівню*, 27,5 % КГ та 29,3 % ЕГ – *високому та творчому* – 5 % КГ та 15 % ЕГ.

Схильність до розуміння своїх сильних і слабких сторін було оцінено за допомогою тесту на визначення самооцінки. За його результатами у 31,6 % учнів КГ та 21,1 % ЕГ діагностовано елементарний рівень розвитку рефлексивної самооцінки. Учні, що неспроможні назвати риси «хорошого учня», не можуть знайти відмінності між собою і зразком, не вважають за необхідне вдосконалюватися. 35,8 % учнів КГ та 36,6 % ЕГ відповідають

достатньому рівню: якості «хорошого учня» виділяють односторонньо, враховуючи лише дисциплінованість, але себе з цієї позиції здатний оцінювати критично, знаходити відмінності від ідеалу і визначати для себе шляхи його досягнення.

25,8 % учнів КГ та 29,3 % ЕГ – *високому та творчому* – 6,7 % КГ та 13 % ЕГ. Вони здатні всебічно охарактеризувати «хорошого учня», адекватно співвіднести себе з еталоном і виділити об'єктивні причини своєї невідповідності.

27% опитаних учнів ЕГ змогли визначити основні причини неуспішності їх самостійної навчальної діяльності: складність завдань та брак часу для їхнього виконання. Учні КГ (лише 8%) змогли сформулювати причини своїх невдач. Їх вони пов'язують з поганою готовністю до контрольної роботи, недостатнім рівнем докладених зусиль.

Також школярі, які навчалися в ЕГ, помітно краще могли оцінити власні результати, причини невдач, визначити шляхи досягнення подальших успіхів. У невизначеній ситуації вони вказували, яких знань і вмінь їм бракує для успішної дії.

Тільки 22% молодших школярів, що належали до ЕГ, не підвищили свій рівень за компонентом. Ми пов'язуємо це з небажанням працювати під час уроків, неухважністю, відсутністю навчальної мотивації. Ці учні мали низькі показники з інших компонентів уміння самоорганізації навчальної діяльності.

Отримані дані свідчать, що 33 % учнів КГ та 22 % ЕГ володіють елементарним рівнем сформованості оцінно-рефлексивного компонента, 35 % КГ та 33,9 % ЕГ – достатнім, 25,8 % КГ та 29,3 % ЕГ – високим та 6,2 % КГ та 11,6 % ЕГ – творчим рівнем сформованості (рис.3.3.4).

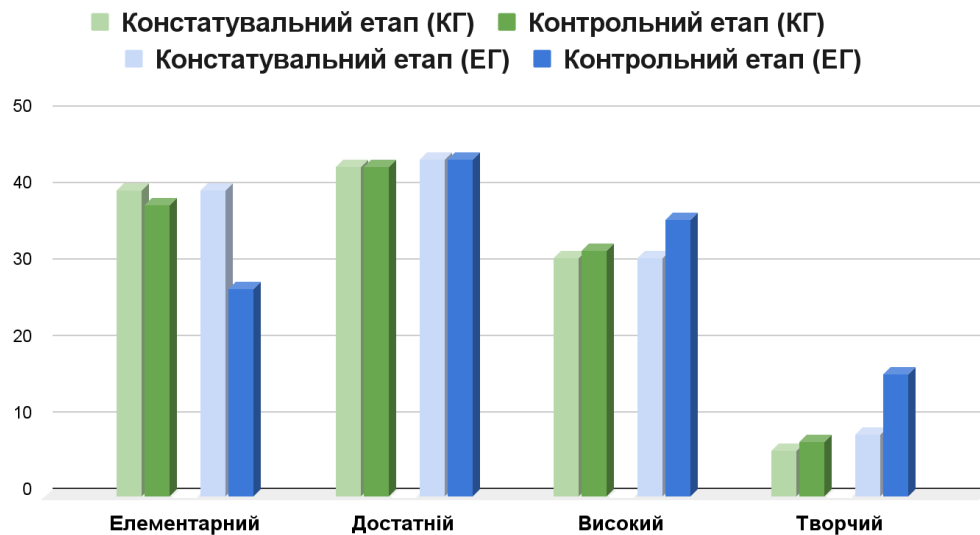

Рис.3.3.4. Динаміка формування вміння аналізувати та коригувати власну навчальну діяльність

В ЕГ знизилася кількість тих, хто має елементарний рівень сформованості оцінно-рефлексивного компонента (на 10,5%), що у 8 разів більше, ніж в КГ. За високим та творчим рівнями показник зріс на 10,2 %, що у 12 разів більше, ніж в КГ.

Результати проведеного оцінювання за кількісними показниками сформованості компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності молодших школярів засобами комп'ютерних технологій на прикінцевому етапі експерименту після зрізу відображено у табл. 3.3.5.

Таблиця 3.3.5

Показники ступеня сформованості компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи

Показники та їх прояви		Рівні готовності							
		Елементарний		Достатній		Високий		Творчий	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Критерії									
Мотиваційний	ос.	32	36	40	43	37	31	14	10
	%	26	30,4	32,5	35,8	30,1	25,8	11,4	8
Когнітивно-змістовий	ос.	33	38	40	39	35	33	15	10
	%	26,5	31,7	32,5	32,2	28,5	27,5	12,5	8
Операційно-діяльнісний	ос.	31	40	42	42	36	31	14	7
	%	25,2	33	33,9	35	29,3	25,8	11,6	6,1
Оцінно-рефлексивний	ос.	27	38	44	43	36	32	16	7
	%	22	31,7	36,1	35,8	29,3	26,7	12,6	6,1
Середні показники	ос.	31	38	41	42	36	32	15	8
	%	25,2	31,7	33,3	35	29,3	26,7	12,2	6,6

Дані таблиці свідчать, що в молодших школярів ЕГ після організації експериментального навчання відбулися позитивні зміни. На елементарному рівні сформованості компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності перебувало 32,5% (40) учнів (констатувальний зріз), на прикінцевому етапі на цьому ж рівні стало вже 24,9 % (31) осіб, зниження становило 7,6 % (9 осіб). На достатньому рівні сформованості компонентів кількість учнів зменшилася з 35 % (43 особи) до 33,8 % (41). Позитивним є те, що на високому рівні сформованості компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності кількість учнів збільшилася з 25,2 % (31 осіб) до 29,3 % (36 особи). На творчому рівні сформованості компонентів – 7,3 % (9) учнів на констатувальному зрізі, на прикінцевому на цьому ж рівні – вже 12 % (15) осіб; приріст становив 4,7 % (6 осіб).

Графічно це представлено на рис. 3.3.5. і 3.3.6.

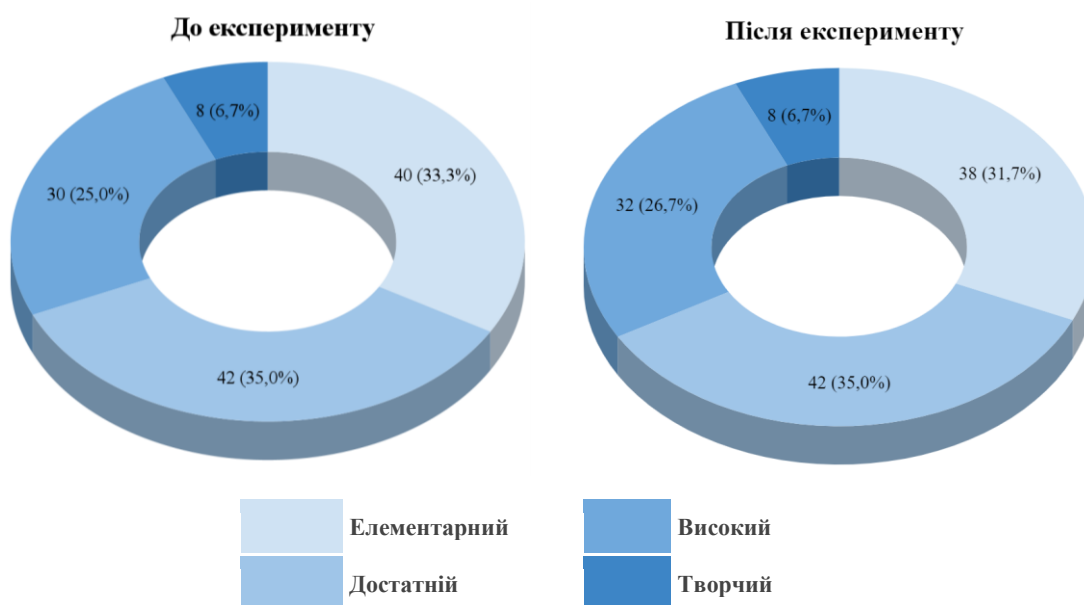

Рис. 3.3.5. Розподіл учнів за рівнями сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності у КЗ

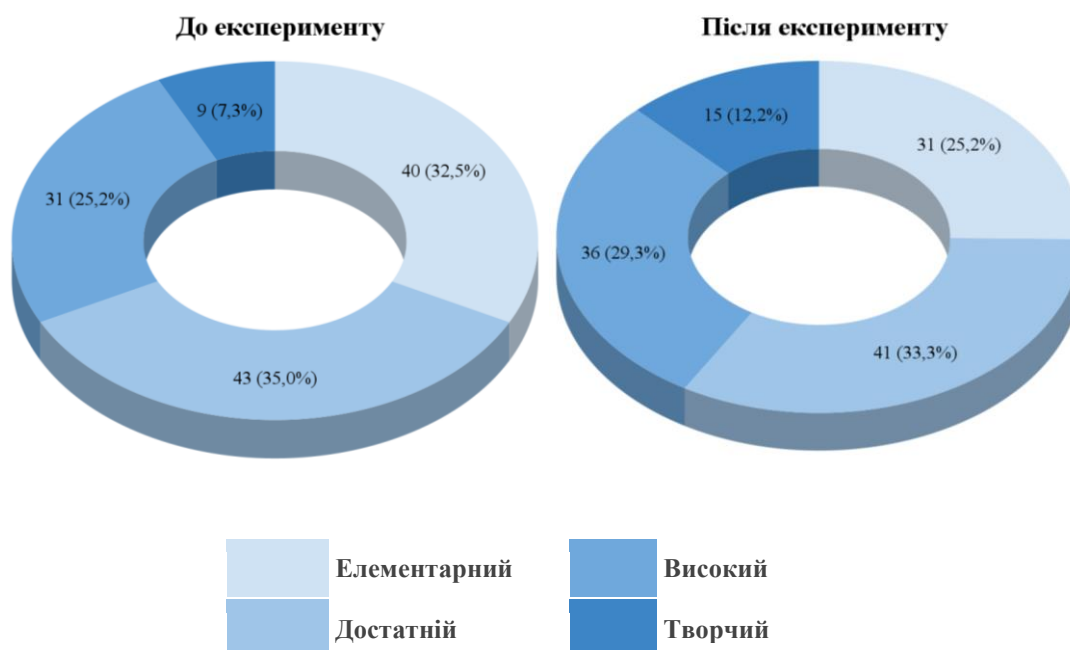

Рис. 3.3.6. Розподіл учнів за рівнями сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності у ЕГ

Як свідчать дані, найбільш значущі зміни в ЕГ відбулися у показниках, які характеризують рівень сформованості мотиваційного і оцінно-рефлексивного компонентів готовності.

Отримані результати представлені в загальній таблиці результатів (з відповідними результатами критеріїв, показників та рівнів) (таблиця 3.3.5). Для об'єктивного вирішення питання, на якому рівні сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності знаходиться учень, нами було здійснено аналіз відносного показника – узагальненого коефіцієнта сформованості, який отримали як відношення отриманого сумарного бала до максимальної кількості балів, що мали можливість набрати учні під час дослідження:

$$K_{узг} = \frac{N_1}{N_2}$$

де $K_{узг}$ – узагальнений коефіцієнт сформованості, N_1 – сума балів за показниками критеріїв сформованості вміння (від n_1 до n_4), N_2 – максимально можлива кількість балів за критеріями готовності (N_2 для КГ = $4 \cdot 120 = 480$; N_2 для ЕГ = $4 \cdot 123 = 496$). N_1 обчислюємо за формулою: $N_1 = П1 + П2 + П3 + П4$.

За результатами проведених розрахунків можна стверджувати, що у КГ не відбулося сутнісних змін (до експерименту $K_{узг} = 0,51$, після експерименту $K_{узг} = 0,52$). У ЕГ відбулись істотніші зміни (до експерименту $K_{узг} = 0,6$, після експерименту $K_{узг} = 0,9$). Так, показник сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності в експериментальних групах зріс на 0,3 бали.

Для об'єктивного доведення ефективності запропонованої методики скористалися методом кількісного аналізу результатів експерименту [34]. Метою цієї перевірки було визначити те, чи є суттєвими відмінності у результатах сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів контрольних та експериментальних груп. Для цього ми перевіряли доцільність нульової гіпотези на прийнятому рівні довірчої ймовірності.

Якщо виявиться, що $T_{одерж.}$ менше, ніж $T_{табл.}$ (де $T_{одерж.}$ – результат математичної обробки даних, а $T_{табл.}$ – таблична величина), то приймаємо

нульову гіпотезу, тобто зафіксовані розходження результатів, отриманих в експериментальних та контрольних групах, зумовлені дією випадкових чинників. Якщо ж виявиться, що $T_{одерж.}$ більше, ніж $T_{табл.}$, то це буде свідчити про ефективність розробленої методики формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи.

$$T_{спост} = \frac{1}{n_1 n_2} \sum_{i=1}^c \frac{(n_1 O_{2i} - n_2 O_{1i})^2}{O_{1i} + O_{2i}}$$

Перевіримо достовірність отриманих даних пошукового експерименту за допомогою методу порівняння двох незалежних вибірок – критерію 2χ (критерій погодженості Пірсона) [113]:

де n_1 – абсолютна кількість студентів експериментальних груп;

n_2 – абсолютна кількість студентів контрольних груп;

c – кількість рівнів сформованості готовності;

O_{1i} – абсолютна кількість студентів експериментальних груп, які мають певний рівень сформованості готовності;

O_{2i} – абсолютна кількість студентів контрольних груп, які мають певний рівень сформованості готовності;

\sum – знак суми.

Після цього $T_{спост}$ експериментально порівнювали з $T_{крит}$ – критичним значенням статистик, що мають розподілення 2χ .

На основі даних діаграми (див. рис. 2.2) за формулою (2.1) обчислюємо $T_{спост}$.

$$T_{спост} = \frac{1}{123 \cdot 120} \times \left[\frac{(123 \cdot 31 - 120 \cdot 38)^2}{31 + 38} + \frac{(123 \cdot 41 - 120 \cdot 42)^2}{41 + 42} + \frac{(123 \cdot 36 - 120 \cdot 31)^2}{31 + 36} + \frac{(123 \cdot 15 - 120 \cdot 9)^2}{15 + 9} \right] \approx 16,8$$

Згідно з нашими розрахунками $T_{одерж.} \sim 16,8$. Цей результат ми порівняли з $T_{табл.}$, яке для числа ступенів вільності $\eta - 1 = 3$ на прийнятому нами рівні довірчої ймовірності становить 7,815 (де η — число рівнів вільності, яке у нашому дослідженні дорівнює 4).

Отже, при $T_{\text{одерж.}} = 16,8$ і $T_{\text{табл.}} = 7,815$ перший показник більший, ніж другий. Це означає, що нульову гіпотезу відхилено і приймаємо гіпотезу, яку ми висловили. Звідси випливає, що відмінності між результатами, отриманими в експериментальних і контрольних групах, є суттєвими, зумовленими впливом експериментальної методики.

Математична, статистична та аналітична обробка узагальнених результатів сформованості компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності підтвердила більш позитивну динаміку процесу формування вміння СОНД в учнів експериментальних груп на фоні контрольних. Формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи в експериментальних групах відбулося під впливом обраних нами педагогічних умов та завдяки використанню засобів комп'ютерних технологій.

Удосконалення діяльності вчителів початкових класів з формування вміння аналізувати та коригувати власну навчальну діяльність передбачало:

- неперервне керівництво процесом формування самоконтролю у навчальній діяльності молодших школярів під час усього їх навчання у початковій школі;

- поступовий перехід від самоконтролю як окремої, самостійної форми діяльності щодо вирішення навчальних завдань молодшими школярами до його розвитку як невід'ємної складової частини навчальної діяльності;

- дотримання послідовності в розвитку умінь та навичок самооцінки та самоконтролю: від занять з домінуванням наочно-дієвого мислення до занять з переважанням логічного мислення, від зовнішнього контролю – до взаємоконтролю і потім – до самоконтролю;

- організація на початковому етапі навчання молодших школярів інтенсивних стимулюючих впливів, спрямованих на розвиток мотивації до здійснення самоконтролю під час вирішення навчальних завдань з подальшим збільшенням функцій учнів в організації власної пізнавальної діяльності та здійснення самооцінки;

– забезпечення міцного засвоєння молодшими школярами правил (стандартів) вирішення навчальних завдань, а також навичок порівняння того, як має бути, з тим, що ще тільки може бути або фактично має місце в ході навчальної діяльності;

– активне застосування прийомів та засобів навчання, що використовуються в ігровій формі.

Отже, результати пошукового експерименту в цілому підтверджують загальну гіпотезу дослідження про те, що рівень сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи зростатиме завдяки використанню засобів комп'ютерних технологій як важливого чинника в процесі впровадження спеціальним чином спроектованої моделі реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі представлено зміст і результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи; методику їх реалізації, форми і методи експериментального навчання.

Експериментальне дослідження відбувалося у 3 етапи.

На констатувальному етапі експерименту за допомогою діагностичного інструментарію (спостереження, анкетування, опитування тощо) було визначено недостатньо високі показники рівня сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності. Причинами цього визначено: 1) недостатній рівень мотивації учнів початкової школи щодо використання комп'ютерних технологій у навчальній діяльності; 2) домінантна роль педагогів та поверхневий рівень самостійності учнів у процесі формування компетентностей; 3) однобічність використання комп'ютерних технологій в освітньому процесі школи першого ступеня; 4) відсутність системи

самоконтролю навчальних дій учнів, зокрема засобами комп'ютерних технологій.

Формувальний етап полягав у впровадженні в освітній процес методики реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності засобами комп'ютерних технологій. Це реалізовувалося у єдності таких компонентів: мотиваційного, що передбачав формування цілей та мотивів здійснення самоосвітньої діяльності та бажання здійснювати її самостійну організацію; когнітивно-змістового, що реалізувався через зміст навчальних предметів у початковій школі, зміст самостійної роботи, передбачений програмою в межах вивчення відповідних предметів та зміст самопроцесів особистості в контексті діяльності навчання; операційно-діяльнісного, що охоплював навчальні дії, способи діяльності та операції, що здійснював учень у процесі самоорганізації навчальної діяльності; оцінно-рефлексивного, що передбачав сформованість в учня початкової школи вміння аналізувати та коригувати власну навчальну діяльність, що ґрунтується на рефлексії.

Реалізація першої педагогічної умови відбувалася за допомогою використання різних методів і прийомів, що активізували діяльність учня, підвищували інтерес до навчання, сприяли його ефективній взаємодії з учителем. Цього досягали через періодичну зміну різних видів діяльності на уроці, особливо через застосування комп'ютерних засобів та елементів гри.

Реалізація другої педагогічної умови була спрямована на засвоєння змісту навчальних предметів у початковій школі; збільшення кількості самостійної роботи, передбаченого програмою у межах вивчення відповідних предметів; наскрізне стимулювання самопроцесів особистості в контексті діяльності навчання; стимулювання використання комп'ютерних технологій для самоосвіти щодо позапрограмного матеріалу.

Під час *реалізації третьої педагогічної умови* доцільно використовувати інструменти миттєвої взаємодії, що дають змогу формувати

компетентності через виконання цікавих завдань учнями як в асинхронному, так і в синхронному режимі.

Для *реалізації четвертої педагогічної умови* здійснювалося стимулювання самоконтролю та самооцінювання учнів на всіх етапах процесу навчання, зокрема засобами комп'ютерних технологій.

Аналіз результатів формувального етапу експериментального дослідження засвідчив дієвість впровадження педагогічних умов в освітній процес початкової школи. Про це свідчать позитивні зміни рівнів сформованості компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності. На прикінцевому етапі кількість учнів, що володіли елементарним рівнем, становив 7,6 %. На високому рівні сформованості компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності кількість учнів збільшилась з 25,2 % до 29,3 %. На творчому рівні приріст становив 4,7 %.

Результати пошукового експерименту в цілому підтверджують загальну гіпотезу дослідження про те, що рівень сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи зростатиме завдяки використанню засобів комп'ютерних технологій як важливого чинника в процесі впровадження спеціальним чином спроектованої моделі реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.

Матеріали розділу представлені в публікаціях: [200; 201; 215; 224].

ВИСНОВКИ

1. Проблема формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи є актуальною і малодослідженою. Зважаючи на її педагогічну значущість, залишається нерозв'язаною низка суперечностей, однією з яких є суперечність між комп'ютером як засобом навчання і як засобом самоосвітньої та самоорганізаційної діяльності. У процесі дослідження охарактеризовано феномен самоорганізації як філософську та психолого-педагогічну основу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності, сутність якого полягає в комплексі вмінь проєктувати свою діяльність, стимулювати актуалізацію своїх можливостей, контролювати, аналізувати та здійснювати корекцію власної діяльності, моделювати майбутню діяльність, визначати її структуру та етапи. Таким чином, самоорганізація навчальної діяльності передбачає здійснення таких самопроцесів: самомотивації, самоактуалізації, самопланування, саморегуляції, самопізнання, самоосвіти, самоаналізу, самоконтролю, самооцінки.

2. Визначено дидактичний потенціал засобів комп'ютерних технологій в освітньому процесі початкової школи. Вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури, досліджень у галузі застосування комп'ютерних технологій у початковій школі дали змогу представити комп'ютерні технології як засіб формування самоорганізації навчальної діяльності учнів у комп'ютерно орієнтованому освітньому середовищі. У багатогранному понятійному змісті терміна «комп'ютерні технології» виокремлено три напрями реалізації в початковій школі: комп'ютерна технологія як «проникаюча»; комп'ютерна технологія як основна; комп'ютерна технологія як монотехнологія.

3. На основі результатів аналізу наукової літератури розроблено модель реалізації педагогічних умов формування вміння СОНД учнів початкової школи, що охоплює мотиваційний, когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний компоненти, які відображають мету,

принципи, завдання та зміст процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи. У моделі відображено двосторонній комплекс запитів (потреба соціуму в особистості, яка вмітиме самостійно навчатися впродовж усього свого життя, та природна потреба дитини у постійній пізнавальній діяльності) і мета (сформувати вміння самоорганізації навчальної діяльності в учня молодшого шкільного віку), що зумовлюють формування ключової компетентності – навчання впродовж життя. На основі цього сформовано завдання (формування особистісного сенсу самостійності навчальної діяльності; збагачення, поглиблення та систематизація знань учнів; сприяння формуванню загальнопізнавальних та організаційних умінь, навичок та компетентностей; створення рефлексивного середовища в освітньому процесі) та зміст формування вміння СОНД.

Структура вміння СОНД охоплює такі компоненти: мотиваційний, що передбачає формування цілей та мотивів здійснення самоосвітньої діяльності та бажання здійснювати її самостійну організацію; когнітивно-змістовий, що реалізується через зміст навчальних предметів у початковій школі, зміст самостійної роботи, передбачений програмою в межах вивчення відповідних предметів, та зміст самопроцесів особистості в контексті діяльності навчання; операційно-діяльнісний, що охоплює навчальні дії, способи діяльності та операції, що здійснює учень у процесі самоорганізації навчальної діяльності; оцінно-рефлексивний, що передбачає сформованість в учня початкової школи вміння аналізувати та коригувати власну навчальну діяльність, яка ґрунтується на рефлексії.

Для комплексної діагностики рівня сформованості вміння СОНД в учнів початкової школи визначено критерії та їх показники: мотиваційно-цільовий критерій (визначається зацікавленістю у використанні комп'ютерних технологій як засобу навчання; умінням планувати виконання навчального завдання, визначати мету навчання та план дій; відсутністю потреби у жорсткому контролі); пізнавально-інформаційний критерій (передбачає активне застосування та структурування засвоєних знань та

використання інформаційних комп'ютерних технологій для самоосвіти щодо позапрограмного матеріалу); процесуальний критерій (охоплює наполегливість, ініціативність, прагнення до самостійності, творчість та активність у процесі вирішення навчальних завдань та використання комп'ютерних технологій); особистісно-результативний критерій (означений усвідомленими мотивами рефлексивної діяльності; проявами рефлексії та саморефлексії навчальної діяльності й власної особистості, зокрема засобами комп'ютерних технологій; схильністю до розуміння своїх сильних і слабких сторін та до усунення помилок).

На основі визначених критеріїв і показників як ознак сформованості компонентів вміння СОНД діагностовано рівні (елементарний, достатній, високий та творчий) його сформованості.

У моделі представлено освітній інструментарій, що поєднує у собі три основні категорії – форми, методи та технології, інформаційно-технічне забезпечення, які спрямовані на результат – сформоване вміння самоорганізації навчальної діяльності учня початкової школи.

4. На основі психолого-педагогічних характеристик учнів початкової школи та врахування потенціалу використання комп'ютерних технологій в освітньому процесі визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування вміння самоорганізації навчальної діяльності засобами комп'ютерних технологій: формування позитивної мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до електронного навчання; створення ситуацій самостійної навчальної діяльності в освітньому процесі для формування загальнопізнавальних умінь і навичок; створення комп'ютерно орієнтованого освітньо-розвивального середовища; стимулювання діяльності самоконтролю засобами комп'ютерних технологій у процесі навчальної діяльності.

Перша умова спрямована на формування мотиваційного компонента вміння самоорганізації навчальної діяльності. Використання комп'ютерних технологій робить освітній процес цікавим, захоплюючим, доступним,

підвищує інтерес дитини як до окремо взятого предмета, так і до процесу навчання загалом.

Друга педагогічна умова спрямована на організацію самостійної навчальної діяльності, формування комплексу знань, способів дій в освітньо-розвивальному середовищі початкової школи. Використання можливостей комп'ютерних технологій у початковій школі в процесі самостійної навчальної діяльності сприяє активізації пізнавальної діяльності, зменшенню навчальних труднощів в учнів, підвищенню активності та ініціативності молодших школярів на уроці та розвитку інформаційного мислення.

Третя умова спрямована на створення освітньо-розвивального середовища, яке формує зміст і реальні умови процесу навчання, оптимальний вибір різних елементів і компонентів навчально-пізнавальної діяльності на основі врахування вимог дидактичних принципів навчання, оптимального вибору методів, форм і прийомів електронного навчання, які сприяють розвитку пізнавального інтересу учнів, формуванню вмінь вчитися і самоорганізовувати власну навчальну діяльність. Комп'ютерна підтримка ОРС забезпечує можливість чітко організувати і конкретно спрямовувати самостійну навчальну діяльність молодших школярів та досягти кращих результатів у навчанні під час мінімальних затрат часу.

Четверта умова формування зазначеного вміння спрямована на стимулювання діяльності самоконтролю в процесі навчання, оскільки молодші школярі вже мають усі психофізіологічні передумови для розвитку довільної поведінки на засадах моральних вимог, а також для розвитку самостійності, контролю над своїми діями та здатності стримувати імпульсивні вчинки, виявляти самостійність, контролювати власні дії. Використання комп'ютерних технологій у цьому процесі дає змогу суттєво покращити якість перевірки знань та умінь учнями, сприяє самостійному пошуку та аналізу необхідної інформації.

5. Представлено зміст і результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов формування вміння

самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи; методику їх реалізації, форми і методи експериментального навчання.

Експериментальне дослідження проведено у три етапи. На констатувальному етапі експерименту за допомогою діагностичного інструментарію (спостереження, анкетування, опитування тощо) було визначено недостатньо високі показники рівня сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності. Причинами цього визначено: 1) недостатній рівень мотивації учнів початкової школи щодо використання комп'ютерних технологій у навчальній діяльності; 2) домінуюча роль педагогів та поверхневий рівень самостійності учнів у процесі формування компетентностей; 3) однобічність використання комп'ютерних технологій в освітньому процесі школи першого ступеня; 4) відсутність системи самоконтролю навчальних дій учнів, зокрема засобами комп'ютерних технологій.

Формувальний етап полягав у впровадженні в освітній процес методики реалізації педагогічних умов формування вміння самоорганізації навчальної діяльності засобами комп'ютерних технологій, що відображено у відповідній моделі.

Реалізація першої педагогічної умови відбувалася за допомогою використання різних методів і прийомів, що активізували діяльність учня, підвищували інтерес до навчання, сприяли його ефективній взаємодії з учителем. Цього досягали через періодичну зміну різних видів діяльності на уроці, особливо через застосування комп'ютерних засобів та елементів гри (перегляд відеороликів, віртуальні 3D-класи, STEM-лабораторії).

Реалізація другої педагогічної умови була спрямована на засвоєння змісту навчальних предметів у початковій школі; збільшення питомої ваги самостійної роботи, передбаченої програмою в межах вивчення відповідних предметів; наскрізне стимулювання самопроцесів особистості в контексті діяльності навчання; стимулювання використання комп'ютерних технологій для самоосвіти щодо вивчення позапрограмного матеріалу (інтерактивні ігри,

освітні платформи, генератори завдань, мультимедійні книжки, онлайн-бібліотеки).

Під час *реалізації третьої педагогічної умови* використано інструменти миттєвої взаємодії, що дали змогу формувати компетентності через виконання пізнавальних завдань учнями як в асинхронному, так і в синхронному режимі (навчальні онлайн-сервіси, сайти-тренажери, інтерактивні дошки, вебквести).

Для *реалізації четвертої педагогічної умови* здійснювалося стимулювання самоконтролю та самооцінювання учнів на всіх етапах процесу навчання, зокрема засобами комп'ютерних технологій (емоційні щоденники та онлайн-середовища тестових завдань).

Для перевірки ефективності експериментального навчання на завершальному етапі експерименту було проведено контрольний зріз за допомогою комплексу діагностичних методик, проаналізовано отримані дані та здійснено інтерпретацію результатів.

Для оцінювання сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності було розроблено основні критерії (мотиваційно-цільовий, пізнавально-інформаційний, процесуальний, особистісно-результативний) і їх показники для визначення рівнів сформованості компонентів уміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи.

Аналіз результатів формувального етапу експериментального дослідження засвідчив дієвість впровадження педагогічних умов в освітній процес початкової школи. Це підтверджують позитивні зміни рівнів сформованості компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності. На прикінцевому етапі кількість учнів, що володіли елементарним рівнем, становив лише 7,6 %. На високому рівні сформованості компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності кількість учнів збільшилась з 25,2 % до 29,3 %. На творчому рівні приріст становив 4,7 %.

Перспективи подальших наукових пошуків полягають у підвищенні якості підготовки майбутніх фахівців в умовах електронного навчання,

розробці спеціалізованого комп'ютерно орієнтованого навчально-методичного комплексу для учнів початкової школи, вивченні зарубіжного досвіду з цієї проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверін М., Аверіна Т., Болотіна Ю. Концепція самоорганізації розвитку особистості учня у навчально-виховному процесі. *Рідна школа*, 1993. № 8. С. 53–60.
2. Амонашвили Ш. А. Воспитательная работа и образовательная функция оценки учения школьников. Москва : Педагогика, 1984. 297 с.
3. Арделян О. В. Загальнопізнавальні уміння як основа формування мовленнєвої діяльності молодших школярів. *Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. Вінниця*. 2001. № 4. С. 46–50.
4. Арет А. Я. Очерки по теории самовоспитания. Фрунзе, 1961. 122 с.
5. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды. М. : Педагогика, 1989. 560 с.
6. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. М. : Просвещение, 1985. 208 с.
7. Бабанский Ю. К. Рациональная организация учебной деятельности. М. : Знание, 1981. 96 с.
8. Байбара Т. Методика навчання природознавства в початкових класах. К. : Веселка, 1998. 334 с.
9. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. *Початкова школа*. 2010. № 8. С. 46–50.
10. Бекетова Ю. Г. Розвиток когнітивної сфери, як важлива ланка підготовки дитини до навчання в школі. *THE CHALLENGES IN SCIENCE OF NOWADAYS, SCIENTIFIC COLLECTION «INTERCONF»*. С. 422–426.
11. Березна І. М. Проблема самоактуалізації особистості школяра щодо отримання якісної освіти в умовах глобалізації та інформатизації суспільства: філософсько-освітній аспект. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*. № 18(5). С. 116–121.
12. Березовська Л. І. Самовиховання та саморегуляція особистості : навч. посіб. К. : Вид. Дім «Слово», 2011. 168 с.

13. Бескровний О., Тернов С., Фортуна В. Рефлексивно-оцінний компонент готовності студентів до науково-дослідницької діяльності. *Витоки педагогічної майстерності*. 2016. № 17. С. 24–28.
14. Бех І. Д. Молодший школяр у вікових закономірностях. *Початкова школа*. 2015. № 1. С. 10–13.
15. Бех І. Д. Психологічні умови ефективності виховної дії. *Рідна школа*. 1992. № 1. С. 41–46.
16. Биков В. Ю. Навчальне середовище сучасних педагогічних систем. *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2010. № 1. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp1/Bykov.pdf (дата звернення: 14.07.2020).
17. Бирка М. Ф. Теоретико-методичні основи побудови критеріальної бази для оцінювання рівня професійного розвитку вчителів природничо-математичних дисциплін. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки*. 2017. № 156. С. 29–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2017_156_5 (дата звернення: 18.02.2020).
18. Бібік Н. М., Савченко О. Я., Байбара Т. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Дидактико методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія. Пед. думка, 2012.
19. Бланк Т. В. Формування позитивної мотивації як фактору успіху навчальної діяльності молодших школярів. *Початкове навчання та виховання : наук.-метод. журн.* 2009. № 16/18. С. 2–9.
20. Боришевський М. Й. Виховання самоконтролю в поведінці учнів початкових класів. К. : Рад. шк., 1980. 143 с.

21. Борова Т. А. Самокорекція процесу засвоєння знань учнями основної школи : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. К., 2001. 20 с.
22. Бріцкан Т. Активізація навчально-творчої діяльності молодших школярів як умова успішного навчання математики. *Збірник наукових статей «Актуальні питання освіти і науки»*. № 2017. С. 287–295.
23. Будник О.Б., Кондур О.С., Дяків І.Б. Цифрові технології в інклюзивній освіті: реалії, проблеми та перспективи. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. Вип. № 3. 2020. С. 39-45.
24. Буєва Л. П. Криза освіти та проблеми філософії освіти. *Питання філософії*. 1999. № 3. С. 12–19.
25. Вагіс А. І. Самоорганізація самостійної роботи студентів з фізики: синергетичний аспект. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи* : зб. наук. пр., Вип.47. К., 2014. С. 25–29.
26. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
27. Величко Т. Г. Комп'ютерні технології навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр.* 2002. С. 17–20.
28. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / І. С. Булах та ін. К. : Просвіта, 2014. 413 с.
29. Вовк О. Р. Основні характеристики когнітивного компонента готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору. *Молодий вчений*. 2015. № 10 (Ч.2). С. 130–133.
30. Вольська Н. Поняття організованості суб'єкта навчання у процесі пізнавальної діяльності. URL: <http://www.socwd.uzhgorod.ua/articles/11.html> (дата звернення: 12.05.2020)
31. Выготский Л. С. Детская психология. М. : Педагогика, 1984. Т. 4. 432 с.

32. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва : Педагогика-Пресс, 1999. 536 с.
33. Выготский Л. С. Психология развития человека : монография. М. : Смысл ; Изд-во Эксм, 2005.
34. Гаркуша С. В. Методи математичної статистики в педагогічних дослідженнях : навч.-метод. посіб. для аспірантів, спец. 014 Серед. освіта, 017 Фіз. культура і спорт. Чернігів, 2019. 72 с.
35. Гишка Н. Уміння вчитися як психолого-педагогічна проблема. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. 2009. № 4. С. 176–179.
36. Гишка Н. Формування загальнонавчальних умінь і навичок в учнів початкових класів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2008. № 5. С. 89–92.
37. Гладиш Т. Формування мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6(1). С. 150–155.
URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formuvannya-zagalnonavchalnih-umin-i-navichok-v-uchniv-pochatkovih-klasiv> (дата звернення: 12.10.2020).
38. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. 47-ме вид. К., 1995.
39. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
40. Готько О., Чайковська О. Інформаційно-комунікаційні технології – як сучасний засіб навчання в освіті. *Молодь і ринок*. 2015. № 4. С. 130–134.
41. Гречаник Н. І. Стан дослідженості проблеми формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи : вітчизняний досвід. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць*. 2019. № 71. С. 84–88.
42. Гриньова М. Саморегуляція як основа успішної навчальної діяльності молоді. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8(2). С. 159–163.

43. Гуржій А. М. Методологія критеріїв оцінювання. *Освіта України*. 2000. № 44-45. С. 11.
44. Гуцало Е. У. Загальна психологія. Навчально-методичне забезпечення самостійної роботи студентів за КМСОНП. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. 426 с.
45. Гуцол М. І. Самоконтроль студентів при вивченні латинської та іноземних мов у медичних ЗВО України. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: збірник статей IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 7-8 листопада 2019 р.)*. Полтава, 2019. С. 93–99.
46. Давыдов В. В. Концепция учебной деятельности школьников. *Вопросы психологии*. 1981. № 6. С. 13–26.
47. Давыдов В. Теория развивающего обучения. М. : Интор, 1996. 544 с.
48. Данилов М. А. Воспитание у школьников самостоятельности и творческой активности в процессе обучения. *Сов. педагогика*. 1961. № 8. С. 32-42.
49. Демченко О. Науковий тезаурус базових понять самоорганізації вчителя у професійній діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2011. № 3. С. 225–234.
50. Державний стандарт початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р., № 87). URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennyadержavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 08.06.2021).
51. Довбенко Н. В., Москаленко Ю. М. Науково-філософські ідеї І.А. Зязюна у контексті реформування національної педагогічної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2018. Т. 2(179). С. 5–7. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-2\(179\)-5-7](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-2(179)-5-7) (дата звернення: 17.11.2021).

52. Довганець В. І. Мотиваційно-цільовий компонент формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2013. № 63. С. 266–271.
53. Довга Т. Я. Загальнонавчальні уміння як діяльнісний компонент змісту початкової загальної освіти. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. 2012. № 16. С. 49–57.
54. Довга Т. Я., Нікітіна О. О. Загальнонавчальні уміння і навички: теорія та практика формування в учнів початкової школи : метод. посіб. К. : ТОВ «СІТСПРІНТ», 2013. 96 с.
55. Дребет В. В. Іменник у сучасній німецькій мові: семантика, синтагматика, парадигматика (лінгвосинергетичний підхід) : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2017. 510 с.
56. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Рівне, 2007. 267 с.
57. Дуднік Н. Ю. Структурування системи умінь професійної самоорганізації майбутнього вчителя. *Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. Криворізь. держ. пед. ун-ту*. 2009. С. 99–105.
58. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. К. : Центр учб. літ., 2012. 424 с.
59. Дячук П. Самооцінка в особистісному розвитку молодшого школяра. *Репозитарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини: Головна сторінка*. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/10467/1/Самооцінка%20в%20особистісному%20розви.pdf> (дата звернення: 19.05.2021).
60. Енциклопедія освіти, Акад. пед. наук України / ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008.
61. Енциклопедія освіти / ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

62. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки.* 2014. № 3. С. 39–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2014_3_8 (дата звернення: 16.06.2020).
63. Жаркова І. Розвиток інтелектуальної обдарованості в молодших школярів на уроках природознавства. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2017. Випуск LXXX. Том 2. С. 66-71.
64. Журавльова Л. С. Проблема організації самостійної діяльності учнів в умовах початкової школи: соціально-педагогічний аспект. *International Scientific Conference, Kaunas, Lithuania.* 2018. С. 23–26.
65. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. *Освіта.UA.* URL: <https://osvita.ua/school/estimation/2358/> (дата звернення: 19.10.2021).
66. Зеленська Л. Д., Саакова С. О. Нова українська школа – стан та перспективи. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-1\(184\)-5-7](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-1(184)-5-7). (дата звернення: 08.09.2021).
67. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник для вузов. М. : Логос, 1999. 384 с.
68. Зорочкіна Т. С. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до професійного самовдосконалення. *Академічні студії. Серія «Педагогіка».* 2022. № 1. С. 117–121.
69. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. Педагогічна майстерність : підручник / ред. І. А. Зязюн. К. : Вища шк., 1997. 349 с.
70. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. К. : МАУП, 200. 312 с.
71. Ишков А. Д. Связь компонентов самоорганизации и личностных качеств студентов с успешностью в учебной деятельности : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07. М., 2004. 24 с.
72. Іванова Т. Модель педагогічного менеджменту викладача непедагогічного профілю. *Естетика і етика педагогічної дії.* 2011. Вип.2. С. 82–90.

73. Ілійчук Л. Формування навичок самоконтролю молодших школярів у навчальному процесі початкової школи. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12-13. С. 155–159.
74. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посіб. К. : Вища шк., 2005. 343 с.
75. Кивлюк О. П. Використання інформаційно–комунікаційних технологій в системі навчальних дисциплін початкової школи. *Початкова школа*. 2004. № 4. С. 33–42.
76. Класифікація комп'ютерів – Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Класифікація_комп'ютерів#За_розміром (дата звернення: 17.11.2021).
77. Кобаль В. І. Методика розвитку пізнавальних інтересів учнів при вивченні історії України засобами краєзнавства : монографія. Мукачево, 2014. 229 с.
78. Ковальчук Р. О. Самоорганізація особистості як психологічний феномен. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2013. № 15. С. 163–169.
79. Коган Г. В. Формирование мотивации и самоорганизации учебной деятельности студентов при изучении курса педагогики : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Мурманск, 2004. 146 с.
80. Когут І. Інформаційна компетентність як структурний компонент професійно-педагогічної комунікативної компетентності педагога в сучасному освітньому просторі. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 3-4 (22-23). С. 246–258.
81. Кодлюк Я. П. Суб'єктність молодшого школяра в навчальній діяльності. *Початкова школа*. 2013. № 1. С. 6–9.
82. Кодлюк Я. П. Формирование общеучебных умений и навыков у учащихся 1-2 классов 4-летней начальной школы : дис. ... канд. пед. наук. К., 1993. 207 с.

83. Козлов М. І. Когнітивна сфера. *Енциклопедія практичної психології*. URL: http://psychologis.com.ua/kognitivnaya_sfera.htm (дата звернення: 03.03.2022).
84. Концепція Нової Української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 13.03.2019).
85. Коростіль Л. А. Формування в учнів основної школи вмінь до самоосвіти в навчанні хімії : дис. ... канд. : 13.00.02. К., 2011. 20 с.
86. Кремень В. Г. Синергетика і освіта: людина в процесах самоорганізації «відкритих» систем. *Синергетика і творчість: Матеріали всеукр. конф., 11 листопада 2011 р.*, м. Київ. К., 2011. С. 4–11.
87. Крошка О. І. Самопізнання як форма емоційно оцінного ставлення до себе на провідних етапах онтогенетичного розвитку. *Вісник Одеського національного університету*. 2010. Т. 15, № 4. С. 117–124.
88. Крюкова О. В., Лефтеров В. О., Рогозіна М. Ю. Психологія: в схемах, таблицях, коментарях : кредит.-модул. курс для студентів юрид. спец. Донецьк : Дон., 2009. 198 с.
89. Кульневич С. В. Педагогіка самоорганізації: феномен содержания : монографія. Воронеж, 1997. 237 с.
90. Курейчик В. М., Писаренко В. І. Синергетика в освіті. *Відкрита освіта*. 2010. № 4. С. 33–44.
91. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. К. : Центр учб. літ., 2010. 128 с.
92. Левченко Т. І. Навчання як діяльність. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. 2009. № 3(27). Ч.2. С. 124–128.
93. Легін В. Б. Формування рефлексивних умінь молодших школярів у навчальній діяльності : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.09. Тернопіль, 2016. 19 с.

94. Легін В. Рефлексивні вміння у навчальній діяльності молодших школярів. 2018. № 10(62). С. 73–77.
URL: <https://www.molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3707>.
95. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М. : Политиздат, 1975. 304 с.
96. Леонтьев А. Общее понятие о деятельности. *Основы теории речевой деятельности*. Москва, 1974. С. 5–20.
97. Лісіна Л. Дослідження проблем методичної підготовки вчителів початкової школи: синергетичний підхід. *Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти: міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Бердянськ, м. Бердянськ, 26–27 листоп. 2020 р. 2020*. С. 62–65.
98. Лодатко Є. О. Типологія педагогічних моделей. *Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис*. 2013. Вип. 3 (50). С. 68–72.
99. Мазін В. М. Критерії та показники сформованості культури професійної самореалізації педагога. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. 2007. № 41. С. 217–225.
100. Малхазов О. Р. Самовладання у соціально-психологічному супроводі розвитку емоційної стійкості особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. № 3. С. 155–162.
101. Матвієнко Ю. С. Самоконтроль як складова розвитку особистості студента. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. 2007. № 3(21). Ч.1. С. 157–160.
102. Мелосік З. Педагогіка постмодернізму. *Шлях освіти*, 2004. № 4. С. 11–16.
103. Мельник І., Степанюк С. Наукові підходи до поняття самоконтролю та його формування у молодших школярів. *Збірник наукових праць УДПУ ім. Павла Тичини*. 2006. Вип.15. С. 208.
104. Мельничук В., Осіпчук В. Формування навичок самоконтролю молодших школярів. *Інноваційні педагогічні технології в загальноосвітній*

школі: теорія та практика. *Тези всеукр. інтернет-конференції, м. Умань, 22 лют. 2019 р.*

105. Мирончук Н. М. Контекстна підготовка майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2016. № 4. С. 91–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2016_4_20. (дата звернення: 17.03.2021).

106. Мирончук Н. М. Критерії та показники сформованості у майбутніх викладачів вищої школи готовності до самоорганізації у професійній діяльності. *Проблеми освіти: зб. наук. праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»*. 2018. С. 173–178.

107. Мирончук Н. М. Самомотивація як складова самоорганізації викладача у професійній діяльності. *Проблеми освіти: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД»*. 2018. № 88. С. 65–74.

108. Мислення в діяльності молодших школярів / ред.: Г. С. Костюк, Г. Балл. К. : Рад.шк., 1981. 159 с.

109. Міністерство освіти і науки України – Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти. *Головна | Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 22.05.2020).

110. Молчанюк О. В. Навчально-пізнавальна мотивація особистості: психолого-дидактичний аспект. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzkp_2013_32_18 (дата звернення: 22.06.2020).

111. Моляко В. А. Творча конструкторологія (пролегомени). К. : Освіта України, 2007. 388 с.

112. Москалець М. М., Чумак М. Є. Характеристика сутності, змісту, структури, форм і методів самоконтролю навчальної діяльності студентів.

Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. 2016. Вип. 53. С. 190–201.

113. Моцний Ф. В. Аналіз непараметричних і параметричних критеріїв перевірки статистичних гіпотез. Частина I. Критерії узгодження Пірсона і Колмогорова. *Статистика України.* 2018. № 4. С. 14–24.

114. Мунасіпова-Мотяш І. А. Особливості саморегуляції екологічної свідомості в контексті теорії функціональних систем. *Актуальні проблеми психології: Екологічна психологія: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України.* 2014. Т. 7, № 36. С. 298–311.

115. Наказ МОН про впровадження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу в Новій українській школі : Наказ МОН від 20.08.2018 р. № 924.
URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf>.

116. Нелін Є. П., Долгова О. Є. Формування універсальних навчальних дій при навчанні математики як складова розвитку творчої особистості учня. *Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу «ІТМ*плюс – 2015»* : матеріали II Міжнар. науково-метод. конф., м. Суми, 3–4 груд. 2015 р. / упоряд. О. С. Чашечникова. Суми : ВВП «Мрія», 2015. С. 72–73.

117. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / ред. Н. Бібік. Київ : ТОВ «Вид. дім «Плеяди», 2017. 206 с.

118. Організація навчальної діяльності у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі : посібник / Ю. О. Жук та ін. ; ред. Ю. О. Жук. К. : Пед. думка, 2012. 128 с.

119. Основи психології: підручник / ред.: О. В. Киричука, В. А. Романця. К. : Либідь, 2006. 632 с.

120. Павлютенков Є. М. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях). Х. : Вид. група «Основа», 2008. 128 с.

121. Панчук Н. П. Ціннісна сфера особистості та її роль у становленні професіонала. *Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2015. № 29. С. 471–480.
122. Парфілова С. Л. Психолого-педагогічні підходи до проблеми навчальної мотивації молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 9. С. 154–161.
123. Пеньковська Н. Розвиток здатності до самоаналізу у процесі особистісного становлення молодшого школяра. *Психологія і суспільство*. 2006. № 1(23). С. 113–120.
124. Перспективні напрями застосування комп'ютерних технологій у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <http://www.edudirect.net/sopids-410-1.html> (дата звернення: 19.01.2022).
125. Петренко І. В. Особливості регулятивної сфери у школярів з різними навчальними досягненнями. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. : посібник. К. : Міленіум, 2016. 160 с.
126. Писарчук О. Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти». Тернопіль, 2016. 21 с.
127. Підвищення ефективності початкового навчання / О. В. Скрипченко та ін. К. : Рад. шк., 1997. 142 с.
128. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій / ред.: І. А. Зязюна, О. М. Пехота. К. : А.С.К., 2003. 240 с.
129. Підкасистий П. І. Сутність пізнавальної діяльності учнів. К. : Педагогіка, 1980. 240 с.
130. Підручна І. Теоретичний аспект дослідження цілепокладання у філософській та психологічній науках.

URL: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/Vpu/filos_psihol/2010_13/pidruchn_a.pdf (дата звернення: 13.06.2020).

131. Пікуль О. І. Використання ІКТ у освітньому процесі початкової школи.
URL:

<https://s3c10cb4d5041b0a0.jimcontent.com/download/version/1520941605/module/6932896351/name/Виступ%20Використання%20ІКТ.pdf> (дата звернення: 16.09.2020).

132. Плахотнюк Н. П. Критерії та показники рівня готовності майбутніх учителів до інноваційної діяльності. *Збірник наукових праць Слов'янського державного педагогічного університету*. 2010. II(5). С. 181–191.

133. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна»», 2019. 300 с.

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf> (дата звернення: 21.05.2020).

134. Починкова М. М. Системний та синергетичний підходи у формуванні критичного мислення майбутніх учителів початкової школи. *Education and Pedagogical Sciences («Освіта та педагогічна наука»)*. 2019. № 3 (172). С. 44–54.

135. Проблема формування умінь самоконтролю молодших школярів в теорії і сучасній освітній практиці / О. О. Васько та ін. *Education for Achieving Sustainable Development : series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology*. 2020. Monograph 35. С. 13–21.

136. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи : Наказ МОН України від 23.03.2018 р. № 283. URL: <https://cutt.ly/fVo6ddg> (дата звернення: 14.10.2019).

137. «Про освіту» : Закон України від 19.01.2019 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.02.2019).

138. Професійна освіта: словник: навч. посіб. / ред. Н. Ничкало ; уклад. С. Гончаренко. К. : Вища шк., 2000. 380 с.
139. Прохоренко Л. І. Формування саморегуляції на уроках математики у молодших школярів із затримкою психічного розвитку. Чернівці : Букрек, 2015. 190 с.
140. Проценко О. Акмеологічна компетентність майбутнього викладача закладу вищої освіти: структура і зміст. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 1-2 (24-25). С. 344–354.
141. Психологічний словник / ред. В. І. Войтк. К. : Вища шк., 1982. 215 с.
142. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі : Наказ МОН від 20.08.2018 р. № 924.
143. Реалізація державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» : монографія / ред. С. Л. Лондара. К. : ДНУ «Ін-т освіт. аналітики», 2019. 192 с.
144. Рибалко Л. С. Організація самоконтролю школярів у процесі навчання : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01. Х., 1995. 24 с.
145. Роджерс К. Консультування і психотерапія. Новітні підходи у психологічній практиці. ІСІ, Серія: Психологія. 224 с.
146. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід : монографія / ред. П. Ю. Саух. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 184 с.
147. Романюк А. А. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в початковій школі. *Прикладні аспекти інформаційного забезпечення та обґрунтування технічних і управлінських рішень*. 2017. С. 128–130.
148. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 720 с.
149. Рябова Ю. М. Критерії визначення рівня готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі. *Science Review*. 2018. Т. 2(9), Vol.5. С. 55–57.

150. Савченко О. Навчити учнів учитися: психолого-дидактичний аспект. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2005. № 1. С. 29–32.
151. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Грамота, 2012. 504 с.
152. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Абрис, 1997. 416 с.
153. Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 85–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_12 (дата звернення: 21.04.2020).
154. Савченко О. Я. Початкова ланка в системі безперервної освіти. *Початкова школа*. 1989. № 4. С. 5–9.
155. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*. К., 2004. С. 34–46.
156. Сапунова Л. А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 1. С. 205–210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2013_1_37 (дата звернення: 15.09.2020).
157. Сарієнко В. Комп'ютерні технології як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів початкової школи у навчальній діяльності. *Молодь і ринок*. 2017. № 1. С. 78–82.
158. Сидоренко О. Особливості самоконтролю в учнів молодшого шкільного віку з низькими навчальними досягненнями. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: філософія, педагогіка, психологія*. 2014. № 36. С. 153–161.
159. Синергетика і освіта : монографія / ред. В. Г. Кремень. К. : Ін-т обдар. дитини, 2014. 348 с.
160. Сиротенко С. Б. Експериментальна перевірка педагогічних умов формування культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів

- ВВНЗ. *Вісник Національного університету оборони України*, 2012. № 2(27). С. 66–70.
161. Сковорода Г. Твори: у 2-х т. К. : АТ «Обереги», 1994.
162. Скрипченко О. В. Психолого-педагогічні основи навчання. К. : Укр. Центр духов. культури, 2003. 328 с.
163. Словник української мови у 20 томах : тлумач. слов. К. : Наук. думка, 2010.
164. Собиєва Г. А. Формирование навыков самоконтроля у учащихся начальных классов на уроках. *Вопросы психологии*. 1964. № 2. С. 49–51.
165. Сологуб А. І. Самоорганізація–засіб самотворення креативної особистості обдарованої дитини. *Theory and methods of e-learning*. 2011. Т. 2. С. 159–164.
166. Соціолого-педагогічний словник / ред. В. В. Радул ; уклад. С. У. Гончаренко та ін. К. : «ЕкОб», 2004. 304 с.
167. Співак Л. М. Діагностика і корекція «Я- концепції» молодших школярів з низьким рівнем навчальних досягнень : навч. посіб. К. : Каравелла, 2011. 224 с.
168. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа-вищий заклад освіти» : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2003. 280 с.
169. Стрілець С. І. Комп'ютерні технології навчання в освітньому процесі початкової школи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2012. № 97. С. 232–235.
170. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 2. 670 с.
171. Сухомлинський В. О. Виховання і самовиховання : Вибр. твори: у 5-ти т. К. : Рад. шк., 1976. Т. 5.
172. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Вибрані твори : у 5-ти т. К. : Рад. шк., 1976. Т. 1. 654 с.
173. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / ред. О. В. Сухомлинська. Харків : Акта, 2012. 545 с.

174. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. К., 1988. 302 с.
175. Тайхриб К. А., Літвінчук С. Б. Інноваційні підходи до проектування цілей навчання у вищій школі. *Молодий вчений*. 2017. № 11(51). С. 349–351.
176. Теорія організації: навч. посіб. для студентів екон. спец./ уклад.: М. Л. Гончарова, Г. О. Мірошніченко. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 134 с.
177. Теслюк О. Я. Самоорганізація навчальної діяльності учнів початкової школи в контексті НУШ. Професійна компетентність учителя Нової української школи: формування, розвиток та удосконалення: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 22 травня 2020 р. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 75-77
178. Теслюк О. Я. Самоорганізація навчальної діяльності учнів початкової школи як педагогічна проблема. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: Педагогіка і психологія*. 2020. Вип. 63. С. 37-43
179. Терещук Г. В. Основи педагогічних досліджень. Ольштин: WSiE NWP, 2010. 328 с.
180. Типова освітня програма для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 12.08.2020).
181. Ткаченко Л. І. Самоорганізація особистості: до витоків ідеї. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2012. № 5. С. 44–47.
182. Товканець О. Ергономіка розвивального середовища освітньої установи: умови формування. *Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. пр. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка*. 2021. № 23. С. 241–248.
183. Токарева Н. М. Основи педагогічної психології. Кривий Ріг: Тов ВВП «Інтерсервіс», 2013. 223 с. URL: <https://doi.org/10.31812/0564/1758> (дата звернення: 11.10.2021).

184. Троценко О. Я. Педагогічне моделювання професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови початкової школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 307 с.
185. Утюж І. Г. Парадигмальні засади освітнього простору : монографія. Запоріжжя : «Просвіта», 2012. 352 с.
186. Ушинський К. Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти : Вибр. пед. твори. К., 1989. Т. 1.
187. Федорак І. Розвиток самоорганізованості молодшого школяра шляхом становлення його як суб'єкта навчальної діяльності. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. Т. 13. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2011-13.%25p>.
188. Федоренко В. П. Самостійна робота учнів як спосіб адаптації до професійної діяльності в сучасному світі. Томаківка, 2013. 24 с.
189. Фідкевич О., Бакуліна Н. Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 1 – 2 класах закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. К. : Генеза, 2019. 64 с.
190. Філоненко В. А. Актуалізація професійної самоорганізації майбутнього спеціаліста в умовах сучасного вищого професійного освіти. URL: http://yspu.org/conferences/Training_managers/15_FilonenkoVA.doc (дата звернення: 13.03.2019).
191. Філософський енциклопедичний словник / ред. В. І. Шинкарук. К. : Абрис, 2002. 742 с.
192. Формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи з особливими потребами / В. М. Чайка та ін. *ZESZYTY NAUKOWE WSG. Seria: Edukacja – Rodzina – Społeczeństwo*. Т. 36, № 5. С. 163–176.
193. Ханецька Н. В. Психологічні передумови розвитку молодшого школяра як суб'єкта учіння : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. К., 2005. 226 с.

194. Хриков Є. М. Педагогічні умови як складова наукових знань. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 11–15.
195. Чайка В. М. Психолого-педагогічні умови підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти до саморегуляції професійної діяльності в процесі навчання у закладах вищої освіти : Підготов. майбут. фахівців початк. та дошк. освіти: стратегії реформування: колект. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2019.
196. Чайка В. М. Теорія і технологія підготовки майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти. Тернопіль, 2006. 463 с.
197. Чайка В. М., Писарчук О. Т., Ратушняк Н. О., Теслюк О. Я. Формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи з особливими потребами. *Zeszyty Naukowe. Wyższej Szkoły Gospodarki*, Tom 36, с.163-177.
URL: <http://www.ers.byd.pl/userfiles/files/ZN%20ERS%20tom%205%202020.pdf>
198. Чикурова О. Я. Комп'ютерні технології як засіб формування діяльності самоорганізації в учнів початкової школи. In *The VI International Scientific and Practical Conference «Tendencies of development science and practice»*, February 14–16, 2022, Boston, USA. 372 p. (p. 254).
199. Чикурова О. Я. Синергетичний підхід як методологічна основа теорії самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка*. 2021. № 2. С. 21–28.
200. Чикурова О. Я. Технології дистанційного навчання для школи першого ступеня: етапи імплементації. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2022. Вип. 1(50). С. 302-306.
<https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.302-306>
201. Чикурова О. Формування самопроцесів особистості учнів початкової школи як компонентів вміння самоорганізації навчальної діяльності. *InterConf*. 2022. № 14(113). С. 167–176.

202. Чорней І. Психологічні аспекти розвитку мотивації молодшого школяра у навчальному процесі. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 4. С. 163–165.
203. Чупріна О. В. Застосування мультимедійних засобів у початковій школі. *Науково-дослідна робота з проблем української філології і лінгводидактики*: Матеріали III студентсько-виклад. науково-метод. семінару, м. Житомир, 20 трав. 2011 р. 2011.
204. Шаран О.В., Шаран В.Л., Кулинич М.М. Особливості використання електронно-освітніх ресурсів у процесі розвитку алгоритмічного мислення молодших школярів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. № 78. С. 130 – 134.
205. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. М., 1989. 554 с.
206. Эльконин Д. Б. Психическое развитие в детских возрастах: Избранные психологические труды / ред. Д. И. Фельдштейна. М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. 416 с.
207. Яворський А. А. Структурні компоненти професійної самоорганізації студентів-майбутніх викладачів. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2009. № 157. С. 173–176.
208. Ян Амос Коменський – основоположник нової прогресивної педагогічної системи, великий гуманіст і мислитель. URL: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/12105> (дата звернення: 17.05.2019).
209. Янкович О. І. Освітні технології сучасних навчальних закладів. *Репозитарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/9075> (дата звернення: 11.12.2019).

210. Яцюк М. В. Адаптація опитувальника академічної саморегуляції Р. М. Райана і Д. Р. Коннелла (Casual dimensionscale IISQR-A). *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 4. С. 45–47.
211. Applying systems thinking models of organizational design and change in community operational research / D. Cabrera et al. *European Journal of Operational Research*. 2018. Vol. 268, no. 3. P. 932–945. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0377221717310172> (date of access: 12.10.2022).
212. Beck A. T., Freeman A., Davis D. D. Cognitive therapy of personality disorders. New York : Guilford Press, 2003.
213. Borko H., Whitcomb J., Liston D. Wicked Problems and Other Thoughts on Issues of Technology and Teacher Learning. *Journal of Teacher Education*. 2008. Vol. 60, no. 1. P. 3–7. URL: <https://www.deepdyve.com/lp/sage/wicked-problems-and-other-thoughts-on-issues-of-technology-and-teacher-ndJCT9n9KO?key=sage> (date of access: 12.10.2022).
214. Cabrera D., Cabrera L., Powers E., Solin J., Kushner J.: Applying systems thinking models of organizational design and change in community operational research, *European Journal of Operational Research*, 268(3), 2018. p. 932-945
215. Chaika, V., Pysarchuk, O., & Chykurova, O. Educational and developmental environment as a factor of skills formation of self-organization of primary school pupils' educational activity . *Pedagogy and Education Management Review*, (1), 2020. p. 79–90.
216. Deci E. L., Ryan R. M. The «What» and «Why» of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*. 2000. Vol. 11. No. 4. P. 227–268.
217. Erikson E. H. Childhood and society. 2nd ed. New York : W.W.Norton, 1963. 431 p.
218. Haken Hermann. An approach to self-organization. Self-organizing systems: The emergence of order. New York. 1987. p. 417-437.

219. Kaminska O. Психологічний аналіз проблеми самопізнання особистості. *Psychological Journal*. 2017. № 3(5). p. 70–78.
220. Locke J. *Essay Concerning Human Understanding*. HardPress, 2020. 404 p.
221. Maslow A. H. *The farther reaches of human nature*. New York : Viking Press, 1971.
222. Maslow A. H. *Motivation and Personality*. Addison-Wesley Educational Publishers, 1998. 400 p.
223. Tereshchuk H.V., Kuzma I.I., Yankovych O.I., Falfushynska H.I., Lyakhova, I.A. The Formation of a Successful Personality of Primary School Children during Media Education Implementation (Using Praxeological Tales). *Proc. 1st Symp. Adv. Educ. Technol. Vol. 2, 2022. P. 181-191.*
224. Zaporozhchenko T., Vykhreshch V., Paguta T., Bykov I., Chykurova O., & Pysarchuk O. How to Improve the Mathematical Competences of Future Primary School Teachers in Ukraine? Innovative Aspect. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 14(1Sup1), 2022. P. 83-100.

ДОДАТКИ

Додаток А

Орієнтовне календарно-тематичне планування

«Я досліджую світ»

(До підручника І. Жаркової, Л. Мечник, Л. Роговської, Л. Пономарьової,
О. Антонова) за програмою О. Я. Савченко

3 клас

ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Частина 1 (3 години на тиждень)		
№	Тема уроку	Рекомендовані комп'ютерні технології навчання
1.	<i>Вступ. Історія та традиції рідної школи. Шкільний розпорядок (с. 3–6).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Childdevelop (https://childdevelop.com.ua/generator/)
2.	<i>Ставлення до інших (с. 7–8).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
3.	<i>Як уникнути конфлікту. Моделювання способів вирішення конфліктних ситуацій (з опорою на літературні твори, ситуації реального життя) (с. 9–10).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest)
4.	<i>Небезпечні ситуації в школі. Обговорення правил поведінки, прийнятих у класі, школі (с. 13–14).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest)
5.	<i>Небезпечні ситуації на вулиці (с. 15–16).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
6.	<i>Сім'я. Склад сім'ї. Історія роду. Родинні стосунки між поколіннями. Моделювання способів поведінки чуйного ставлення до старших та інших членів сім'ї (с. 17–19).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Childdevelop (https://childdevelop.com.ua/generator/)
7.	<i>Розподіл прав та обов'язків у сім'ї. Дозвілля в сім'ї (с. 22–24).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest)
8.	<i>Небезпечні ситуації вдома (с. 25–26).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest)
9.	<i>Приватний і громадський простір. Моделювання (інсценізація) поведінки у громадських місцях (з опорою на літературні твори, ситуації реального життя) (с. 27–28).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
10.	<i>Діагностична робота 1</i>	– Joyteka (https://joyteka.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest) – Learningapps (https://learningapps.org/10311823)

11.	<i>Природа — частина навколишнього світу (с. 31–32).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
12.	<i>Тіла та явища природи (с. 33–35).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
13.	<i>Дослідження природи. Значення дослідження природи (с. 38–39).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
14.	<i>Джерела інформації про природу та способи її представлення (с. 40–42).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
15.	<i>Дослідження як джерело знань про природу. Дослідження властивостей речовин (за вибором учнів / вчителя) (с. 43–44).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
16.	<i>Обладнання для вивчення природи (с. 47–48).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
17.	<i>Основні кроки під час дослідження тіл і явищ природи (с. 49–51).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
18.	<i>Спостереження. Вправління у складанні плану спостереження (с. 52).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
19.	<i>Вимірювання. Вправління у проведенні вимірювань (с. 56).</i>	– Joyteka (https://joyteka.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
20.	<i>Експеримент (дослід). Вправління у складанні плану експерименту (с. 57).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
21.	<i>Дослідження властивостей тіл неживої природи (за вибором учнів/вчителя).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
22.	<i>Моделювання у вивченні природи (с. 60–61).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
23.	<i>Діагностична робота 2</i>	– Joyteka (https://joyteka.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest) – Learningapps (https://learningapps.org/10311823)
24.	<i>Нежива природа. Різноманітність тіл неживої природи та їх властивості (с. 62–64).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
25.	<i>Речовини, їх різноманітність, властивості та застосування. Дослідження розчинності у воді речовин, що використовуються у побуті (харчової солі, крохмалю, питної соди) (с. 68–70).</i>	– AR Book (http://surl.li/cgidq) – MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
26.	<i>Вода в природі. Різноманітність водойм. Три стани води (с. 71–73).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
27.	<i>Колообіг води в природі (с. 74–75).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
28.	<i>Очищення води. Способи очищення води (с. 79–80).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)

29.	<i>Повітря. Властивості повітря. Спостереження дослідів, які демонструють властивості повітря (с. 81–82).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
30.	<i>Гірські породи, їх властивості. Порівняння властивостей гірських порід (за вибором учнів/учителя) (с. 83–84).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
31.	<i>Корисні копалини, їх види. Використання та охорона корисних копалин. Ознайомлення з корисними копалинами (с. 87–89).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
32.	<i>Ґрунт. Склад і утворення ґрунту. Дослідження складу і властивостей ґрунту (с. 90–91).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
33.	<i>Догляд за ґрунтом (с. 92–93).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
34.	<i>Значення води, повітря і ґрунту в природі та діяльності людей, їх охорона (с. 97–99).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
35.	<i>Діагностична робота 3</i>	– Joyteka (https://joyteka.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest) – Learningapps (https://learningapps.org/10311823)
36.	<i>Організми — тіла живої природи. Різноманітність рослин (с. 100–102).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
37.	<i>Дихання і живлення рослин (с. 106–107).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
38.	<i>Квіткові рослини. Розмноження, ріст і розвиток рослин (с. 108–109).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
39.	<i>Розмноження квіткових рослин за допомогою кореня, стебла та листка. Спостереження розвитку рослини, яку вирощено з різних частин рослини (насінини, бульби, живця, пагона) (с. 110–111).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
40.	<i>Середовище існування рослин. Пристосування рослин до умов існування. Виявлення пристосування рослин до певних умов існування Дослідження умов росту рослин (с. 116–117).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
41.	<i>Тварини — організми (с. 118–119).</i>	– AR Book (http://surl.li/cgidq) – MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
42.	<i>Комахи (с. 122–123).</i>	– AR Book (http://surl.li/cgidq) – MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)

43.	<i>Риби (с. 124–125).</i>	— AR Book (http://surl.li/cgidq) — MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) — EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) — Bristar (https://bristarstudio.com)
44.	<i>Земноводні (с. 126–127).</i>	— AR Book (http://surl.li/cgidq) — MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) — EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) — Bristar (https://bristarstudio.com)
45.	<i>Плазуни (с. 130–131).</i>	— AR Book (http://surl.li/cgidq) — MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) — EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) — Bristar (https://bristarstudio.com)
46.	<i>Птахи (с. 132–133).</i>	— AR Book (http://surl.li/cgidq) — MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) — EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) — Bristar (https://bristarstudio.com)
47.	<i>Звірі (с. 134–135).</i>	— AR Book (http://surl.li/cgidq) — MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) — EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) — Bristar (https://bristarstudio.com)
48.	<i>Середовище існування тварин. Пристосування тварин до способу життя. Виявлення пристосування тварин до способу життя (с. 139–140).</i>	— EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) — Bristar (https://bristarstudio.com)

Частина 2 (3 години на тиждень)

№	Тема уроку	Рекомендовані комп'ютерні технології навчання
49.	<i>Гриби (с. 3–5).</i>	— AR Book (http://surl.li/cgidq) — MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) — EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) — Bristar (https://bristarstudio.com)
50.	<i>Бактерії (с. 6–7).</i>	— AR Book (http://surl.li/cgidq) — MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) — EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) — Bristar (https://bristarstudio.com)
51.	<i>Значення організмів у природі та житті людини. Охорона рослинного і тваринного світу (с. 8–10).</i>	— EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) — Bristar (https://bristarstudio.com)
52.	<i>Ліс — природне угруповання (с. 13–15).</i>	— MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) — EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
53.	<i>Луки — природне угруповання (с. 16–17).</i>	— MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) — EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
54.	<i>Прісна водойма — природне угруповання (с. 18–19).</i>	— MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) — EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
55.	<i>Море — природне угруповання (с. 22–23).</i>	— MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) — EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) — Bristar (https://bristarstudio.com)

56.	<i>Червона книга України (с. 24–25).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
57.	<i>Діагностична робота 4.</i>	– Joyteka (https://joyteka.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest) – Learningapps (https://learningapps.org/10311823)
58.	<i>Людина — частина природи. Роль природи в житті людини (с. 28–29).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
59.	<i>Вплив людини на природу. Практична робота: спостереження впливу діяльності людини на природу (на матеріалі своєї місцевості) (с. 30–31).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
60.	<i>Професії, пов'язані з діяльністю людини в природі (с. 32–33).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
61.	<i>Властивості матеріалів. Практична робота: дослідження властивостей матеріалів (за вибором учнів/учителя) (с. 36–37).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
62.	<i>Використання матеріалів. Практична робота: ознайомлення з різноманітністю матеріалів і виробів з них (с. 38–39).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
63.	<i>Техніка та технології (с. 40–41).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
64.	<i>Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини (с. 44–45).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
65.	<i>Правила поведінки в природі. Практична робота: моделювання та аналіз ситуацій перебування у природі (с. 46–47).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
66.	<i>Ощадливе використання природних ресурсів. Практична робота: складання пам'ятки ощадливого використання води і електроенергії у побуті (с. 48–49).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
67.	<i>Охорона природи (с. 52–53).</i>	– Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest)
68.	<i>Організм людини (с. 54–55).</i>	– AR Book (http://surl.li/cgidq) – MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Childdevelop (https://childdevelop.com.ua/generator/)
69.	<i>Шкіра. Значення шкіри для організму людини. Догляд за шкірою (с. 56–57).</i>	– AR Book (http://surl.li/cgidq) – MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
70.	<i>Скелет і м'язи людини, їх значення. Запобігання захворюванням скелета та м'язів (с. 61–62).</i>	– AR Book (http://surl.li/cgidq) – MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)

71.	<i>Органи травлення людини, їх значення (с. 63–64).</i>	– AR Book (http://surl.li/cgidq) – MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
72.	<i>Правила здорового харчування (с. 65–66).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Childdevelop (https://childdevelop.com.ua/generator/)
73.	<i>Органи дихання людини, їх значення. Запобігання захворюванням органів дихання (с. 69–70).</i>	– AR Book (http://surl.li/cgidq) – MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
74.	<i>Органи кровообігу людини, їх значення. Запобігання захворюванням органів кровообігу (с. 71–72).</i>	– AR Book (http://surl.li/cgidq) – MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
75.	<i>Головний і спинний мозок людини, їх значення (с. 73–75).</i>	– AR Book (http://surl.li/cgidq) – MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
76.	<i>Органи чуття людини, їх значення (с. 78–79).</i>	– AR Book (http://surl.li/cgidq) – MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
77.	<i>Розвиток людини протягом життя (с. 80–81).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
78.	<i>Умови здорового способу життя (с. 82–83).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Childdevelop (https://childdevelop.com.ua/generator/)
79.	<i>Зовнішність людини (с. 86–87).</i>	– MozaikEducation (https://ua.mozaweb.com/) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
80.	<i>Риси характеру, які сприяють досягненню успіху (с. 88–89).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Childdevelop (https://childdevelop.com.ua/generator/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
81.	<i>Риси характеру, які забезпечують дружні взаємини з іншими (с. 90–91).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Childdevelop (https://childdevelop.com.ua/generator/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
82.	<i>Пізнання себе та своїх можливостей (с. 94–95).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
83.	<i>Навчання — складова життєвого успіху (с. 96–97).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
84.	<i>Вчимося вчитися. Практична робота: тренування уваги, пам'яті (прийоми, алгоритми, вправи) (с. 98–99).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
85.	<i>Взаємодія та співпраця з іншими (с. 102–103).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)

86.	<i>Діагностична робота 5.</i>	– Joyteka (https://joyteka.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest) – Learningapps (https://learningapps.org/10311823)
87.	<i>Людина — частина суспільства (с. 104–105).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
88.	<i>Стосунки людей у суспільстві (с. 108–109).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)
89.	<i>Україна — незалежна держава (с. 110–111).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
90.	<i>Практична робота: створення альбому, портфоліо або облаштування тематичної виставки «Ми — громадяни України» (зображення символів, листівки, світлини).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Childdevelop (https://childdevelop.com.ua/generator/)
91.	<i>Державні свята України (с. 114–115).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Childdevelop (https://childdevelop.com.ua/generator/)
92.	<i>Пам'ятні події та народні свята України (с. 116–117).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest)
93.	<i>Праця людей різних професій (с. 118–119).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest)
94.	<i>Господарська діяльність людей рідного краю (с. 122–123).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
95.	<i>Сучасні народні ремесла рідного краю (с. 124–125).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
96.	<i>Взаємозв'язок між вчинком і наслідком (с. 126–127).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
97.	<i>Правопорушення. Практична робота: розв'язання прогностичних задач «Що буде, якщо...» (ситуації правопорушень (с. 130–131).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
98.	<i>Діагностична робота 6.</i>	– Joyteka (https://joyteka.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest) – Learningapps (https://learningapps.org/10311823)
99.	<i>Земля — спільний дім для всіх людей (с. 132–133).</i>	– AR Book (http://surl.li/cgidq) – EdPuzzle (https://edpuzzle.com/) – Bristar (https://bristarstudio.com)

100.	<i>Україна на карті світу. Україна — європейська держава. Дослідження «Що в моєму домі вироблено в інших країнах», складання мапи маршруту цих товарів (на плакаті тощо) (с. 136–137).</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
101.	<i>Проект «Славетні українці». Накопичення даних про відомих українців із різних сфер життя (мистецтво, спорт, наука) та їх представлення у різних формах (тексти, світлини, розповіді та ін.)</i>	– EdPuzzle (https://edpuzzle.com/)
102.	<i>Діагностична робота 7.</i>	– Joyteka (https://joyteka.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest) – Learningapps (https://learningapps.org/10311823)
103.	<i>Повторення вивченого матеріалу.</i>	– Joyteka (https://joyteka.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest) – Learningapps (https://learningapps.org/10311823)
104.	<i>Підсумковий урок за II семестр.</i>	– Joyteka (https://joyteka.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest) – Learningapps (https://learningapps.org/10311823)
105.	<i>Підсумковий урок за рік.</i>	– Joyteka (https://joyteka.com/) – Всеосвіта (https://vseosvita.ua/webquest) – Learningapps (https://learningapps.org/10311823)

Конспект уроку математики. 3 клас. Адаптовано.
Із використанням комп'ютерних технологій навчання.
*(за посібником «Математика. 3 клас. Розробки уроків / М. Козак,
 О. Корчевська. Тернопіль: Підручники і посібники, 2020. 288 с.»)*

Тема уроку: Читання і записування частин.

Мета:

Дидактична. Вчити учнів записувати частини у вигляді дроби, застосовувати знання про частини в повсякденному житті.

Розвивальна. Розвивати мислення, уяву, вміння аналізувати.

Виховна. Виховувати практичний інтерес до математики.

Тип уроку: комбінований тип

Форма уроку: урок з комп'ютерною підтримкою (УКП).

Засоби навчання. Підручник, циферблат годинника, зображення частин прямокутника, рівносторонніх багатокутників, м'яч, зображення графа, таблиці короткого запису задачі, проектор, мобільні телефони.

Перебіг уроку

I. Організація класу до уроку. Привітання

Психологічне налаштування

— Діти, ви знаєте, що в доброму, позитивному настрої пізнавати світ — цікавіше.

– Відскануйте код гри, що ви бачите на екрані. У своїх телефонах ви побачите смайлики, оберіть, який настрій вам імпонує найбільше? Натисніть та покажіть, який у вас настрій.

– Дуже добре, отже настрій ми маємо веселий і тому ми будемо працювати дуже добре.

II. Повторення та закріплення вивченого матеріалу.

Усні обчислення.

1. Гра на повторення таблиць множення і ділення.

– А зараз, діти, пригадаємо таблицю множення.

2. Учитель повідомляє, що стрілки направлені від старшого до молодшого. Потрібно розмістити імена у порядку спадання: від найстаршого до наймолодшого

(Іван, Василь, Ніна, Галина.)

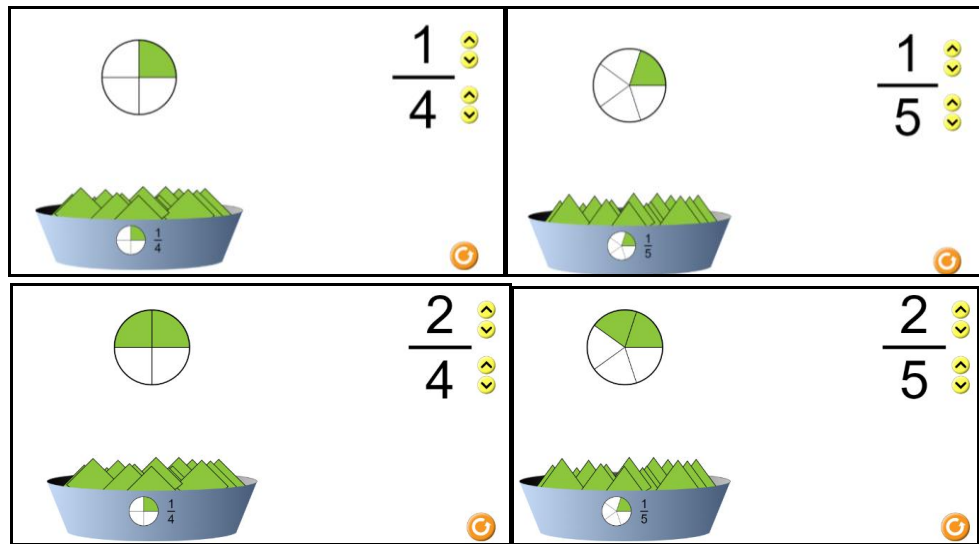
Завдання для опитування.

- Скільки в числі 735 усього десятків? Всього сотень? Всього одиниць?
- Скільки всього одиниць позначає цифра 4 у числах 546; 472; 124?
- Котру годину може показувати електронний годинник у час, коли механічний годинник 8 год?
- Прокоментуйте перетворення 20 см у дециметри; у міліметри.

III. Вивчення нового матеріалу.

Підготовча робота.

– На екрані зображено креслення. Учні повідомляють, яку частину кожної фігури зафарбовано (ресурс - <https://phet.colorado.edu/>).

Пояснення нового матеріалу.

Вправи 29

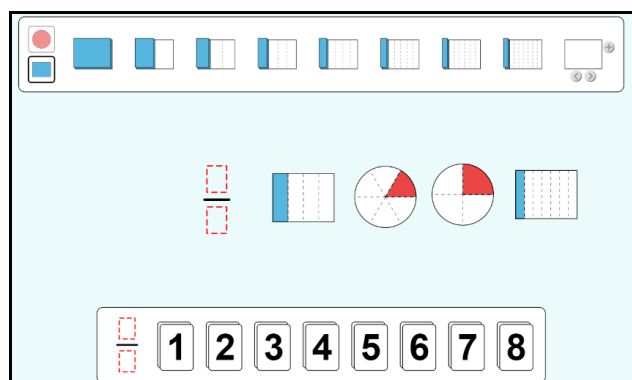
Частини записують двома цифрами у вигляді дробу. Наприклад, половину позначають $\frac{1}{2}$, третину – $\frac{1}{3}$. Число під рискою називають **знаменником** дробу. Знаменник показує, на скільки рівних частин поділене ціле. Число над рискою називають **чисельником**. Воно показує, скільки взято таких частин. Частина завжди менша від цілого. Ціле містить 2 половини, або 3 третини, або 4 чверті тощо.

Вправа 30

Розглянь, як записують і читають частини. Запиши дробом сьому частину; десяту частину.

Закріплення нового матеріалу.

– Запишіть дробом кожен зафарбований частину фігур, зображених на екрані (ресурс - <https://phet.colorado.edu/>).

IV. Розвиток математичних знань і вмінь.

1. Вправа 31. У називають поки годників і читають, як їх можна назвати за допомогою частин

2. Задача 32. Один учень вносить числові дані задачі в таблицю, заздалегідь накреслену на дошці.

Слів за 1 день	Кількість днів	Усього слів
6	4	☐ } 42
?	2	☐

За таблицею учні складають план розв'язуванню задачі та самостійно її розв'язують.

$$6 \cdot 4 - \square \cdot 2 = 42$$

Вираз ліворуч є сумою двох добутків, значення якого відоме (42), в якому одне число невідоме. Тому ця задача є оберненою до задачі на знаходження суми двох добутків.

Після розв'язування задачі діти читають домашню задачу 36 повідомляють, що вона розв'язується так само 3.

3. Розв'язування задачі на час. (Ресурс – <https://vchy.com.ua/>)

Назад

Розв'яжи задачу

Рейсовий автобус відправляється за маршрутом в 15:40. До кінцевого пункту він прямує 2 год 20 хв, робить зупинку на 30 хвилини і повертається назад до пункту відправлення за 1 год 50 хв. В скільки автобус прибуває до пункту відправлення?

Розв'язувати задачу >

– Діти, покажіть це на циферблаті годинника.

– А тепер запишіть рівнянням. Можна виконати рівняння, міркуючи так:

$$15 \text{ год } 40 \text{ хв} + 2 \text{ год } 20 \text{ хв} + 30 \text{ хв} - 1 \text{ год } 50 \text{ хв} =$$

$$18 \text{ год } 30 \text{ хв} + 1 \text{ год } 50 \text{ хв} = \mathbf{20 \text{ год } 20 \text{ хв}}$$

Назад

Рейсовий автобус відправляється за маршрутом в 15:40. До кінцевого пункту він прямує 2 год 20 хв, робить зупинку на 30 хвилин і повертається назад до пункту відправлення за 1 год 50 хв. В скільки автобус прибуває до пункту відправлення?

Розв'язувати задачу по діях Записати відповідь відразу

Обери, як будеш розв'язувати

Назад

Рейсовий автобус відправляється за маршрутом в 15:40. До кінцевого пункту він прямує 2 год 20 хв, робить зупинку на 30 хвилин і повертається назад до пункту відправлення за 1 год 50 хв. В скільки автобус прибуває до пункту відправлення?

Розв'язувати задачу по діях Записати відповідь відразу

У скільки автобус прибуває до пункту відправлення?

Відповідь: 16 год 40 хв

Неправильно. Давай розв'язувати разом!

Далі >

4. Самостійна робота над вправою 34.

V. Підсумок уроку.

Тема: Вплив людини на природу

(за підручником Я досліджую світ 3 клас до підручника І. Жаркової - Ірина Жаркова, Лариса Мечник 2020)

Мета: розширити й узагальнити уявлення про вплив людини на природу та наслідки негативного впливу на природу для людини; формувати вміння висловлювати судження, аналізувати, порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки; розвивати мислення, спостережливість, бажання пізнавати навколишній світ; виховувати любов до природи, бажання берегти природу та примножувати її багатства.

Посилання на web-ресурси:

1. <https://zoom.us/>
2. <https://ua.mozaweb.com/>
3. <https://www.youtube.com/>

ЕТАП УРОКУ	ЧАС	ЗМІСТ УРОКУ
I. Організація класу до уроку.	4 хв.	<ul style="list-style-type: none"> – Забезпечення підключення учнів до уроку, перевірка готовності (необхідні матеріали, число, день тижня, тема). – Створення умов для формування / розвитку учнів умінь реалізації нових способів дії.
<p>1. Організація на налаштування комп'ютерного забезпечення (Web-ресурс 1).</p> <ul style="list-style-type: none"> – Усі вже підключились. Поставте реакцію біля свого зображення якщо ви добре мене чуєте. (Учні ставлять реакції – або . Якщо виникають проблеми - вчитель намагається її вирішити) – А тепер, якщо мене всі чують, скажіть по-черзі слово «ПРИРОДА», щоб я перевірила ваші мікрофони. (Якщо виникають проблеми - вчитель намагається її вирішити) <p>2. Психологічне налаштування (Web-ресурс 1)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Не забуваємо поважати один одного. Коли ми були у класі – ми піднімали руку, щоб відповісти чи запитати. 		

Тому, нагадую, що тут ми також піднімаємо руку або ставлячи реакцію, або так, щоб я бачила як вона піднята.

– Усі готові до уроку. Отож, розпочинаємо.

– Діти, як ви себе почуваете? Покажіть реакцією свій настрій на початку уроку.

(Учні ставлять реакції – 😊 😄 😏 😞 😟 😢 😭 😡 🤔 тощо)

II. Перевірка знань, умінь і навичок учнів.

4 хв.

– Контроль і коригування раніше здобутих знань учнів.

1. Фронтальне усне опитування (Web-ресурс 1).

— Доведіть, що людина — частина живої природи.

— Назвіть спільні ознаки для людини та звірів?

— А якими ознаками людина відрізняється від звірів?

III. Актуалізація знань учнів. Повідомлення теми і мети уроку.

8 хв.

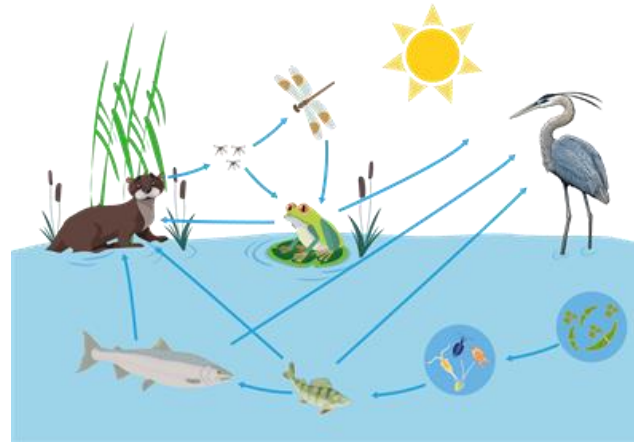
– Початкове сприйняття учнями учбового матеріалу про вплив людини на природу та наслідки негативного впливу на природу для людини.

1. Проблемна ситуація «Чи потрібні комарі?»(Web-ресурс 1).

– Я пропоную вам послухати одну ситуацію. Два друга ловили рибу на березі річки, але в лісі були хмари комарів.

«Ех, знайшовся б учений, який би знищив їх усіх!» – гнівно вигукнув рибалка. Друг, який сидів поруч, не кажучи ні слова, взяв щойно спійману рибину і розрізав ножом його товсте черевце. Шлунок риби був наповнений... комарами.

– Який екологічний урок дав друг рибалці? (Якщо знищити комарів, то зникне і риба, яка ними харчується. А якщо зникне риба, голодуватимуть люди. У природі все перебуває у рівновазі, все пов'язано. Природа дуже розумна. Вона сама регулює кількість всіх живих організмів.)

2. Пошукова робота учнів (Web-ресурс 1).

– Так, у природі все взаємозалежне, цей взаємозв'язок і вивчає екологія. Ви вдома мали підготувати інформацію, навести приклади такого взаємозв'язку?

(Можливі відповіді дітей:

- У Китаї було знищено мільйони горобців, після чого розлучилася величезна кількість шкідників. І китайці почали купувати горобців в інших країнах.

– У Норвегії знищили хижих птахів, щоб зберегти курінок. Але куріпки незабаром загинули від епідемії. Виявляється, яструби та сови поїдали хворих птахів, виконували роль санітарів, а значить запобігали епідемії.)

– Людина і природа нерозривно пов'язані між собою. Людина бере від природи значно більше, ніж інші організми. Тим самим і впливає на природу значно більше, ніж інші організми.

Сьогодні на уроці ви більше дізнаєтеся про вплив людини на природу та якими є наслідки негативного впливу людини на природу.

Тема сьогоднішнього уроку «Вплив людини на природу».

IV. Сприймання і усвідомлення учнями нового навчального матеріалу.

15 хв

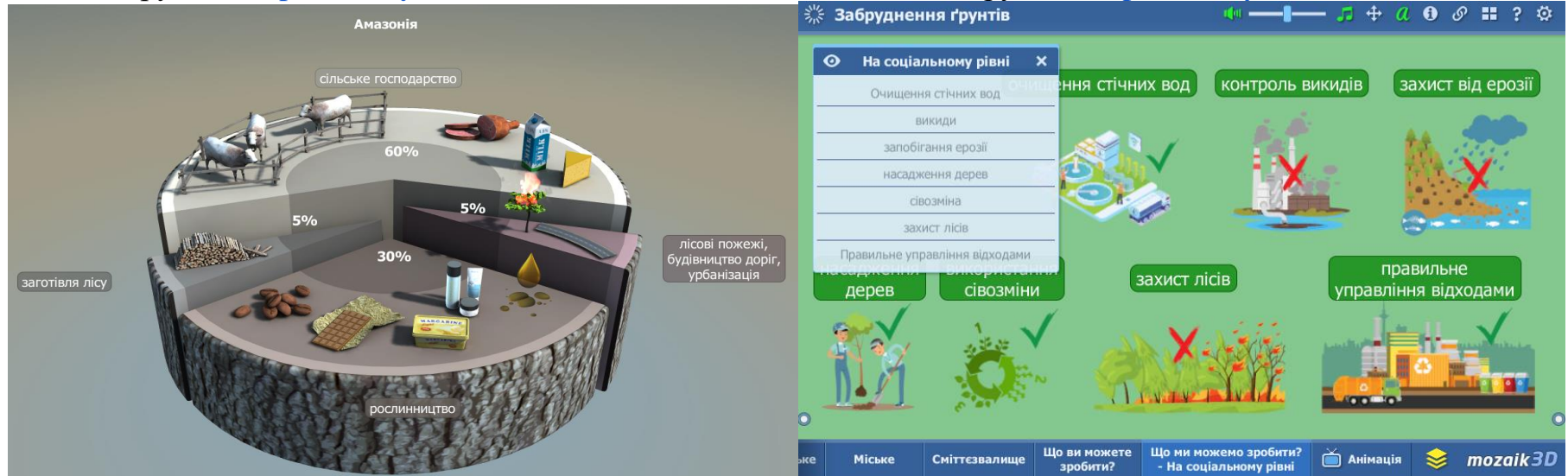
– Пояснення нового матеріалу
– Профілактика порушень зору/здоров'язбереження.

1. Робота в групах. Перегляд інтерактивних відеороликів (Web-ресурс 1; 2).

– Зараз ви будете працювати у кімнатах. Перегляньте короткі ролики, які будуть представлені. Подумайте, як людина змінює природу і як ці зміни впливають на природу.

Група 1. <https://cutt.ly/wNAUsJr>

Група 2. <https://cutt.ly/3NADh71>

2. Профілактика порушень зору/здоров'язбереження (Web-ресурс 3).

– Ви пам'ятаєте, що постійна напруга зору веде до стомлення очних м'язів, а також негативно впливає на судини і сітківку ока. Тому давайте виконаємо невеличку руханку зі співачкою Jerry Heil.

<https://youtu.be/0Jpn6UvraBo>

3. Обговорення переглянутих відеороликів (Web-ресурс 1).

– Отож, діти, ви переглянули відео про вплив людини на природу. Учасники 1 групи, скажіть, у чому полягав негативний вплив людини на природу? (Винищення лісів). Які дії людини це спровокували? (Сільське господарство, лісові пожежі, будівництво доріг, рослинництво, заготівля лісу.) Які наслідки цієї діяльності? (Знижений фотосинтез, потепління, посуха, погіршення ґрунту, вимирання тварин).

– Учасники групи 2, про який негативний вплив дізнались ви? (*Забруднення ґрунтів*). Які є різновиди забруднення ґрунтів? (*Сільськогосподарське, міське, промислове*). Чому відбувається сільськогосподарське забруднення ґрунтів? (*Через інтенсивне землеробство та тваринництво знищення лісів*) Яким чином у місті людина забруднює природу? (*Побутові відходи, пластикові відходи, сміттєзвалища, транспорт*). Що ми можемо зробити, щоб виправити цю ситуацію? (*Очищати стічні води, зменшувати викиди, насаджувати дерева, захищати ліси, сортувати відходи*)

V. Осмислення, узагальнення і систематизація знань.

12 хв.

– Виконання завдання на застосування знань.
– Профілактика порушень зору/здоров'язбереження.

1. Бесіда з елементами розповіді та використанням ілюстрацій (Web-ресурс 1).

– Отож, що ми зрозуміли із переглянутих відеороликів?

(Своєю діяльністю людина дуже часто негативно впливає на природу).

– Унаслідок господарської діяльності людей виникають пожежі, забруднюються водойми, повітря, виснажуються та втрачають родючість ґрунти. Зменшується кількість рослин і тварин, а деякі види безслідно зникають із лиця Землі.

– Відійдіть від моніторів. Розгорніть підручники на с.30-31. Перегляньте зображення.

– Поміркуйте, чому забруднюються вода, повітря, ґрунт, чому зникають рослини й тварини.

(Вода забруднюється промисловими та сільськогосподарськими підприємствами, які скидають відходи виробництва у водойми; нафтою, яка потрапляє в океани внаслідок аварій танкерів, що її перевозять.

Повітря забруднюється димом фабрик, заводів, котелень, автомобілів, лісових пожеж. Внаслідок аварій на атомних електростанціях і хімічних заводах у повітря потрапляють шкідливі речовини.).

– Поміркуйте, як забруднення води, повітря, ґрунту, зменшення кількості рослин і тварин впливає на людей.

(Дихаючи забрудненим повітрям, вживаючи забруднену воду та продукти харчування, люди хворіють, зменшується тривалість їхнього життя. Зменшення кількості рослин і тварин спричиняє зменшення кількості продуктів харчування, сировини для виробництва необхідних людині речей).

2. Зорова гімнастика

– Зараз ми виконаємо зорову гімнастику. <https://www.youtube.com/watch?v=8gvoPGoxnxA>

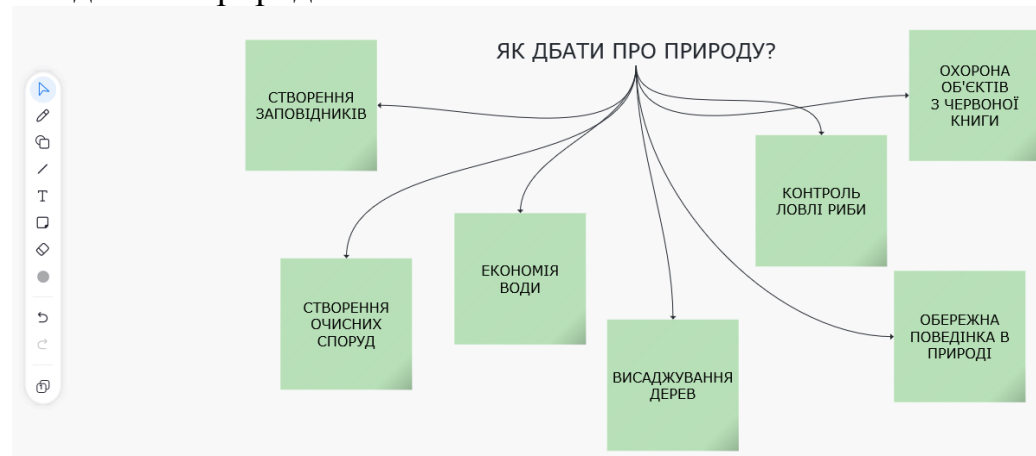
3. Створення правил поведінки в природі (Web-ресурс 1).

– Поміркуйте, що мають робити люди, щоб їхня господарська діяльність не завдавала шкоди природі.
(Вчитель нотує тези унів із допомогою розділу «Дошка повідомлень» у середовищі Web-ресурсу 1)

- фабрики і заводи обладнують очисними спорудами, які зменшують викиди шкідливих речовин у воду, повітря, ґрунт;
- економно витрачають воду на промислових підприємствах і в побуті;
- висаджують молоді дерева на місця вирубаних лісів;
- накладають заборону на вилов риби під час її нересту;
- накладають заборону на розведення вогнищ у лісах, особливо в суху жарку погоду;
- створюють заповідники з метою охорони та збереження природних ділянок;
- рослини і тварин, які перебувають на межі зникнення, заносять до Червоної книги і беруть під особливу опіку й

охорону;

- дотримуються правил поведінки в природі.

VI. Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

6 хв.

– Обговорення результатів уроку.

– Який висновок ми можемо зробити після сьогоднішнього уроку?

(Своєю діяльністю людина впливає на природу. Вона повинна брати все необхідне від природи, не завдаючи їй шкоди. Дбаючи про природу, людина дбає про себе).

– Що нового ви дізналися?

– Поставте смайлик-реакцію, який у вас зараз настрої і порівняйте з тим, що був на початку уроку.

(Учні ставлять реакції – 😊 😍 😘 😞 😟 😢 😭 😡 🤔 тощо)

– Опрацювати статтю в підручнику на с. 30-31. Дослідити, як впливає господарська діяльність людини на природу рідного краю.

Діагностичний інструментарій для визначення сформованості компонентів структури самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи

№ з/п	Компоненти структури	Критерії сформованості	Показники сформованості	Діагностичний інструментарій
1	2	3	4	5
1	Мотиваційний	Мотиваційно - цільовий	пріоритетність внутрішніх мотивів щодо навчальної діяльності	Опитувальник «Навчальна саморегуляція» Р. Райана і Д. Коннелла (в адаптації)
			сформованість стійкого смислового ставлення та зацікавленості у навчальній діяльності	Методика «Мотиви навчальної діяльності» (С.Барда)
			самостійність у визначенні мети, плануванні процесу та результату своєї діяльності	Педагогічне спостереження «Діагностика сформованості вміння планувати та організовувати навчальну діяльність»
			зацікавленість у використанні комп'ютерних технологій у процесі навчальної діяльності	Анкета «Зацікавленість у використанні комп'ютерних технологій»
2	Когнітивно - змістовий	Пізнавально - інформаційний	повнота, системність, гнучкість та практичність знань	«Монреальський когнітивний тест» (З. Насреддін)

			вираженість пізнавальної потреби, що сприяє самостійному пошуку інформації у різноманітних інформаційних джерелах та самостійному вирішенні навчальних завдань	Методика «Пізнавальна потреба» (за В.Юркевич)
			використання інформаційних комп'ютерних технологій для самоосвіти у межах позапрограмного матеріалу	Анкета «Зацікавленість у використанні комп'ютерних технологій»
3	Операційно-діяльнісний	Процесуальний	знання й використання форм, методів та прийомів комп'ютерного навчання	Опитувальник «Діагностика прояву самостійності в учнів початкової школи»
			повнота виконання всіх мисленнєвих операцій в їх логічній послідовності	Методика «Прості аналогії»
			реалізація самопроцесів у навчальній діяльності	Анкета для визначення сформованості самопроцесів
4	Оцінно-рефлексивний	Особистісно - результативний	усвідомленість мотивів рефлексивної діяльності; прояви рефлексії та саморефлексії навчальної діяльності й власної особистості	Дослідження самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейн (модиф. А.Прихожан)
			розуміння своїх сильних і слабких сторін	Тест на визначення самооцінки

Додаток Д

**Критеріальна характеристика рівнів сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів
початкової школи**

Рівні	Критерії сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності			
	Мотиваційно-цільовий	Пізнавально-інформаційний	Процесуальний	Особистісно-результативний
Творчий	Креативність у плануванні виконання навчального завдання; учень цілком розуміє і сам визначає мету навчання та план дій; відсутність потреби у жорсткому контролі.	Активне застосування та структурування засвоєних знань, допитливість та використання інформаційних комп'ютерних технологій для самоосвіти у межах позапрограмного матеріалу.	Наполегливість, ініціативність, прагнення до самостійності, творчість та активність у процесі вирішення навчальних завдань та використанні комп'ютерних технологій.	Вміння шукати особистісні ресурси, що можуть стати засобами вдосконалення сильних та усунення слабких сторін.
Високий	Пріоритетність внутрішніх мотивів щодо навчальної діяльності; сформованість стійкого смислового ставлення та зацікавленості у навчальній діяльності; учень самостійно визначає мету, планує процес та результат своєї діяльності.	Повнота, системність, гнучкість та практичність знань; яскраво виражена пізнавальна потреба, що сприяє самостійному пошуку інформації у різноманітних інформаційних джерелах та самостійному вирішенні навчальних завдань.	Знання й використання форм, методів та прийомів організації самоосвітньої діяльності, повнота виконання всіх мисленнєвих операцій в їх логічній послідовності, застосовуючи при цьому такі внутрішні самопроцеси, як цілевизначення, самопрогнозування, самопроектування, самодіяльність, самоаналіз та ін.	Усвідомлені мотиви рефлексивної діяльності; прояви рефлексії та саморефлексії навчальної діяльності й власної особистості; схильність до розуміння своїх сильних і слабких сторін.

Достатній	Задовільна вмотивованість самоосвіти, самовиховання та саморозвитку; мотиви навчальної діяльності переважно зовнішнього характеру; учень із допомогою дорослих може планувати виконання навчального завдання.	Систематичне застосування засвоєних знань, які є недостатньо повними, системними, гнучкими та практичними; зацікавленість та активність виявляється лише в окремих ситуаціях; за рекомендацією старших використовує інформаційні джерела (зокрема комп'ютерні засоби навчання) для виконання навчальних завдань.	Вміння організувати та спланувати процес вирішення навчальної задачі; з допомогою дорослого обирає спосіб дії та застосування знання; достатнє використання у навчальній діяльності інформаційних (зокрема комп'ютерних) технологій.	Лабільність рефлексивних процесів та вмінням контролювати та аналізувати результати своєї навчальної діяльності.
Елементарний	Відсутність або недостатня вираженість мотивів; неусвідомленість навчальних мотивів; низький прояв вміння планувати процес та результат своєї діяльності.	Низька якість та обсяг засвоєних знань; слабо виражений пізнавальний інтерес; низький прояв вміння самостійно оперувати своїми знаннями; учень не обізнаний і не використовує інформаційні джерела для виконання навчальних завдань.	Незначна дієвість загальнонавчальних та організаційних умінь; учень не застосовує або недостатньо застосовує сучасні комп'ютерні технології у процесі розв'язання навчальної задачі.	Відсутність рефлексивної діяльності та установки до неї; учень не розуміє своїх сильних і слабких сторін; низький рівень умінь, що відображають особистісний та інтелектуальний типи рефлексії.

**Тест-опитувальник «Навчальна саморегуляція»
(Р. Райана, Дж. Коннелла в адаптації М.В. Яцюка)**

Мета: виявити мотиви навчальної діяльності школяра методом анкетування.

Інструкція: Уважно прочитай наведені нижче твердження і познач відповідь: ТАК/НІ.

А. ЧОМУ Я РОБЛЮ ДОМАШНІ ЗАВДАННЯ?

№	Твердження	ТАК	ІНОДІ	НІ
1	Тому що я хочу, щоб вчитель добре про мені думав.			
2	Тому що не хочу мати погані оцінки через невиконані завдань			
3	Тому що це цікаво, мені подобається вчитися.			
4	Тому що робити всі домашні завдання - дуже важливо.			

Б. Я ТЯГНУ РУКУ І ВІДПОВІДАЮ НА ПИТАННЯ ВЧИТЕЛЯ

№	Твердження	ТАК	ІНОДІ	НІ
5	Для того, щоб учитель не сварив мене.			
6	Тому що я хотів (ла) би, щоб вчитель думав, що я хороший учень.			
7	Тому що мені подобається добре відповідати на питання.			
8	Тому що мені дуже важливо правильно відповісти на питання вчителя.			

В. Я НАМАГАЮСЬ БУТИ ХОРОШИМ УЧНЕМ?

№	Твердження	ТАК	ІНОДІ	НІ
9	Тому що я хотів (ла) би, щоб мої однокласники вважали мене розумним.			
10	Тому що я буду пишатися собою, якщо буду добре вчитися.			
11	Тому що мені подобається добре вчитися.			
12	Якщо я буду добре вчитися, батьки будуть мене хвалити, купувати подарунки.			

Ключ:

Відповіді оцінюються в балах, де «Ні» - 0 балів, «Іноді» - 1 бал, «Так» - 2 бали.

Інтринсивна (внутрішня) саморегуляція – сума балів за номерами 3, 7, 11.

Екстринсивна (зовнішня) регуляція – сума балів за номерами 2, 5, 12.

Інтроектована регуляція – сума балів за номерами 4, 8, 10.

Ідентифікована регуляція – сума балів за номерами 1, 6, 9.

Шкали опитувальника:

1. Зовнішнє регулювання (ЗР) – регулювання, що відбувається через безпосереднє управління з боку іншої людини, воно реалізується через накази, інструкції, настанови, навіювання та інше;

2. Інтроектоване регулювання (ІнР) – регулювання, що відбувається через засвоєні людиною зовнішні норми, правила, установки, способи мислення, стандарти, які не набули дійсного усвідомлення та прийняття, тобто не асимілювалися з «Я» особистості;

3. Ідентифіковане регулювання (ІдР) – регулювання, яке відбувається через ототожнення себе з референтною особою, з наступним наслідуванням зразка сприйнятого конструкту поведінки;

4. Власне спонукання (ВС) – тип саморегуляції, який передбачає самовільне управління організацією, виконанням та контролем діяльності.

Методика «Мотиви навчальної діяльності» (С.Барда)

Інструкція: «Уважно прочитай анкету і підкресли ті пункти, які відповідають твоїм бажанням і прагненням. Анкету можна доповнити».

Анкета

1. Навчаюсь тому, що на уроках цікаво.
2. Навчаюсь тому, що примушують батьки.
3. Навчаюсь для того, щоб підготуватися до майбутньої професії.
4. Навчаюсь тому, що хочу отримувати хороші оцінки.
5. Навчаюсь тому, що в наш час навчаюсь всі, незнайкою бути не можна.
6. Навчаюсь тому, що хочу завоювати авторитет серед друзів по навчанню.
7. Навчаюсь тому, що подобається дізнаватися нове.
8. Навчаюсь тому, що подобається вчитель.
9. Навчаюсь тому, що хочу уникнути поганих оцінок.
10. Навчаюсь тому, що хочу більше знати.
11. Навчаюсь тому, що люблю думати, міркувати.
12. Навчаюсь тому, що хочу бути першим учнем.
13. Навчаюсь тому, що батьки куплять ту річ про яку я мрію.
14. _____

Обробка та аналіз отриманих результатів

Потрібно провести класифікацію мотивів.

Наведені мотиви можна розподілити на такі групи:

- широкі соціальні мотиви № 3, 5;
- мотиви благополуччя № 4;
- престижна мотивація № 6, 12;
- мотивація уникнення № 2, 9;
- мотивація змісту № 7, 10;
- мотивація заохочення № 13;
- мотивація процесом № 1, 11;
- вузькі соціальні мотиви № 8.

**ПРОТОКОЛ ПЕДАГОГІЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ
«ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНОСТІ ВМІННЯ ПЛАНУВАТИ ТА
ОРГАНІЗОВУВАТИ НАВЧАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ»**

Критерії	Оцінка			
	1	2	3	4
Учень самостійно визначає проблему, ставить за мету її вирішення.				
Ділить технічний процес на етапи				
Учень самостійно працює з інформаційними джерелами, розробляє ідею, готує ескізи виробу чи план своєї діяльності				
Учень має уявлення про виконання майбутніх дій				
Учень визначає порядок дій				
Учень будує відповідь у засвоєній послідовності, виконує дії за зразком у подібній ситуації				
Учень вміє організувати робоче місце				

Монреальський когнітивний тест (Montreal Cognitive Assessment – MoCA)

1. Зорово-конструктивні функції.

1) Альтернативний взаємозв'язок (виконавчі функції):

Обстежуваного просять намалювати лінію, що йде від цифри до літери у висхідному порядку: від цифри «1» до літери «А», потім до цифри «2» і так далі і закінчити на літері «Д», вказуючи при цьому відповідні символи.

Зараховується 1 бал, якщо обстежуваний успішно намалював наступний патерн: 1-А-2-Б-3-В-4-Г 5-Д, без пересічних ліній. Бал не зараховується, якщо є будь-яка помилка, що не була негайно самостійно виправлена.

2. Пам'ять і увага.

Обстежуваного просять запам'ятати прочитані із частотою одне слово за секунду слова (обличчя, оксамит, церква, фіалка, червоний), а потім повторити стільки з них, скільки він запам'ятав у будь-якому порядку. Коли обстежуваний закінчив називати слова, або не може більше згадати, процедуру називання слів повторюють знову, після чого попереджають обстежуваного, що спитають ці слова в кінці тесту. Позначки про згадані слова ставляться у відповідні поля. При підрахунку загальної суми балів за шкалою МоСА бали за це завдання не нараховуються.

У наших розрахунках ми враховували бали набрані окремо за 1 та 2 спроби (1 згадане слово оцінювалось у 1 бал).

3. Увага.

1) Обстежуваного просять вдаряти долонею по столу 1 раз, коли він почує літеру «А» у наступному ряді букв:

ФБАВМНААЖКЛБАФАКДЕАААЖАМОФААБ, який обстежуючий зачитував зі швидкістю одна літера за секунду. Бал зараховувався, якщо кількість помилок не більше 2.

4. Мова.

1. Фонетична швидкість мови.

Обстежуваного просять назвати за 1 хвилину якомога більше слів, що починаються на певну літеру («Л»), крім власних імен, чисел та однокореневих слів. 1 бал зараховується, якщо названо 11 слів і більше. Для подальших розрахунків нами також бралось абсолютне число названих слів. Крім того, нами враховувався загальний бал за розділ «Мова».

2. Абстракція.

Обстежуваному пропонують назвати основну спільну рису двох предметів, віднести їх до одної категорії. Спочатку наводиться приклад, що не оцінюється: «Що спільного між бананом і яблуком?» Якщо обстежуваний не може відповісти, йому підказують, що це фрукти. Далі оцінюють по 1 балу кожне з правильно названих категоріальних визначень наступних пар: поїзд і велосипед (транспорт, засоби пересування, на обох можна їздити), годинник і лінійка (вимірювальні інструменти, використовуються для виміру).

**Дослідження самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейн
(модиф. А.Прихожан)**

Інструкція. Сторони людської особистості можна умовно зобразити вертикальною лінією, нижня точка якої буде символізувати найнижчий розвиток, а верхня – найвищий. Вам пропонується сім таких ліній.

Вони визначають:

- 1) здоров'я;
- 2) розум, здібності;
- 3) характер;
- 4) авторитет у оточуючих;
- 5) вміння багато чого зробити своїми руками, умілі руки;
- 6) зовнішність;
- 7) впевненість у собі.

На вертикальних лініях відзначте певними позначками, як Ви оцінюєте розвиток у себе цих якостей на даний момент часу. Після цього позначкою відзначте, при якому рівні розвитку цих якостей Ви були б задоволені собою або відчули гордість за себе.

Час, відведений на заповнення шкали разом з читанням інструкції, 10-12 хв.

The image shows seven vertical lines, each representing a scale for a different quality. Each line has a small horizontal tick mark near the bottom, indicating a current level of development. The lines are arranged horizontally and are of equal height.

ЗДОРОВ'Я

**РОЗУМ,
ЗДІБНОСТІ**

ХАРАКТЕР

**АВТОРИТЕТ У
ОДНОЛІТКІВ**

**ВМІННЯ
БАГАТО ЧОГО
ЗРОБИТИ СВОЇМИ
РУКАМИ**

ЗОВНІШНІСТЬ

**ВПЕВНЕНІСТЬ
У СОБІ**

Обробка та інтерпретація результатів.

Обробка проводиться за шістьма шкалами (перша, тренувальна – «здоров'я» - не враховується).

Кожна відповідь виражається в балах. Довжина кожної шкали 10см, відповідно до цього відповіді педагогів отримують кількісну характеристику (наприклад, 54мм = 54 балів).

За кожною із шести шкал визначаються:

- *рівень домагань* – відстань в мм від нижньої точки шкали («0») до знаку «х»;

- *рівень самооцінки* – від «0» до знаку «-»;

- *значення розбіжності між рівнем домагань і самооцінкою* - відстань від знаку «х» до знаку «-», якщо рівень домагань нижче самооцінки, він виражається від'ємним числом.

Розрахувати середню величину кожного показника рівня домагань і самооцінки за всіма шкалами.

Рівень домагань. Норму, реалістичний рівень домагань, характеризує результат від 60 до 89 балів. Оптимальний – порівняно високий рівень – від 75 до 89 балів, підтверджує оптимальне представлення про свої можливості, що є важливим чинником особистісного розвитку. Результат від 90 до 100 балів зазвичай засвідчує нереалістичне, некритичне ставлення педагогів до власних можливостей. Результат менше 60 балів свідчить про занижений рівень домагань, він – індикатор несприятливого розвитку особистості.

Рівень самооцінки. Кількість балів від 45 до 74 («середня» і «висока» самооцінка) засвідчують реалістичну (адекватну) самооцінку.

Кількість балів від 75 до 100 і вище свідчить про завищену самооцінку і вказує на певні відхилення у формуванні особистості. Завищена самооцінка може підтверджувати особистісну незрілість, невміння правильно оцінити результати своєї діяльності, порівнювати себе з іншими; така самооцінка може вказувати на суттєві викривлення у формуванні особистості – «закритості для досвіду», нечутливості до своїх помилок, невдач, зауважень та оцінок оточуючих.

Кількість балів нижче 45 вказує на занижену самооцінку (недооцінку себе) і свідчить про крайнє неблагополуччя у розвитку особистості. За низькою самооцінкою можуть ховатися два абсолютно різних психологічних явища: справжня невпевненість в собі і «захисна», коли декларування (самому собі) власного невміння, відсутність здатності і тому подібного дозволяє не докладати жодних зусиль.

Тест на визначення самооцінки

1. Мені хочеться, щоб мої друзі мене підбадьорували.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

2. Постійно відчуваю відповідальність за доручену мені роботу.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

3. Мене хвилює думка про те, як люди ставляться до мене.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

4. Багато хто мене ненавидить.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

5. Я володію меншою ініціативою, ніж інші.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

6. Я боюсь виглядати дурнем.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

7. Зовнішній вигляд інших набагато кращий ніж мій.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

8. Я допускаюсь помилок.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

9. Як шкода, що мені не вистачає впевненості у собі.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

10. Мені б хотілось, щоб мої дії частіше схвалювали інші.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

11. Я надто скромний.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

12. Мені ні з ким поділитися своїми думками.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

13. Я трохи бентежусь (ніяковію).

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

14. Я відчуваю, що багато хто не розуміє мене.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

15. Я відчуваю себе в небезпеці.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

16. Я себе постійно відчуваю скутим.

А	Б	В	Г	Д
дуже часто	часто	інколи	рідко	ніколи

Для того щоб визначити рівень самооцінки, необхідно звести бали за всіма 16 судженнями.

Сума балів від 0 – 13 свідчить про **високий рівень самооцінки**, за якою людина правильно реагує на зауваження інших і рідко сумнівається у своїх діях.

Сума балів від 14 – 23 свідчить про **середній рівень самооцінки**, за якого людина рідко страждає від «комплексу неповноцінності» і лише час від часу намагається підлаштуватися під думку інших.

Сума балів від 24 – 64 вказує на **низький рівень самооцінки**, за яким людина хворобливо переносить критичні зауваження на свою адресу, намагається завжди рахуватися з думками інших і часто страждає від «комплексу неповноцінності».

МЕТОДИКА «ПІЗНАВАЛЬНА ПОТРЕБА» (ЗА В.С. ЮРКЕВИЧ)

Мета: дослідження особливостей розвитку у школяра пізнавальної потреби.

Методику розроблено у вигляді програми експертного оцінювання діяльності школярів, яке проводить вчитель на основі спостережень, бесід з іншими вчителями, батьками школяра.

1. Як часто школяр подовгу (півгодини – годину) займається якою-небудь розумовою діяльністю:

А	Б	В
часто	інколи	дуже рідко

2. Що вважає за краще, коли йому (їй) пропонують вирішити завдання:

А	Б	В
намагається самостійно знайти відповідь	коли як	намагаються одержати готову відповідь від інших

3. Чи просить почитати книгу, дослуховує її до кінця:

А	Б	В
постійно слухає до кінця	інколи	дуже рідко

4. Наскільки позитивно емоційно ставиться до цікавого для нього (неї) заняття, пов'язаного з розумовою напругою:

А	Б	В
дуже позитивно	коли як	скоріше байдуже

5. Як часто задає запитання:

А	Б	В
часто	інколи	рідко

6. Чи чекає відповіді на поставлені запитання:

А	Б	В
так	не завжди	ні

7. Чи присутні в мовленні дітей запитання-ланцюжки (за одним запитанням йде наступне, можливо третє, що належать до однієї теми):

А	Б	В
так, бувають доволі часто	коли як	не спостерігається

Обробка даних.

Всі варіанти а) – оцінюються у 5 балів; б) – у 3 бали; в) – у 1 бал.

Бали «2» та «4» враховували як проміжні між низьким та середнім рівнями; та середнім і високим.

Оцінювання за балами дає можливість визначити наступні рівні:

1 бал – відповідає низькому рівню ПА;

3 бали – середньому рівню ПА;

5 балів – високому рівню ПА.

Інтенсивність пізнавальних потреб визначається сумою балів:

27 – 35 балів – пізнавальна здібність виражена сильно, що відповідає високому рівню;

17 – 26 – помірно, що відповідає середньому рівню;

менше 17 балів – слабо, що відповідає низькому рівню.

МЕТОДИКА «ПРОСТІ АНАЛОГІЇ»

Мета: дослідження логічності і гнучкості мислення.

Відповіді виділено.

Устаткування: бланк, в якому надруковано два ряди слів за зразком.

1.	Бігти стояти	<u>Кричати</u> а) мовчати , б) повзати, в) шуміти, г) гукати, д) стайня
2.	Потяг вагони	<u>Кінь</u> а) конюх, б) лоша, в) овес, г) віз , д) стайня
3.	Нога чобіт	<u>Очі</u> а) голова, б) окуляри , в) сльози, г) зір, д) ніс
4.	Корови стадо	<u>Дерева</u> а) ліс , б) вівці, в) мисливець, г) зграя, д) хижак
5.	Малина ягода	<u>Математика</u> а) книга, б) стіл, в) парта, г) зошити, д) наука
6.	Жито поле	<u>Яблуня</u> а) садівник, б) огорожа, в) яблука, г) сад , д) листя
7.	Театр глядач	<u>Бібліотека</u> а) полиці, б) книги, в) читач , г) бібліотекар, д) сторож
8.	Пароплав пристань	<u>Потяг</u> а) рейки, б) вокзал , в) земля, г) пасажир, д) шпали
9.	Смородина ягода	<u>Каструля</u> а) плита, б) суп, в) ложка, г) посуд , д) кухар
10.	Хвороба лікувати	<u>Телевізор</u> а) включити, б) ставити, в) ремонтувати , г) квартира, д) майстер

Порядок дослідження. Учень вивчає пару слів, розміщених ліворуч, встановлює між ними логічний зв'язок, а потім аналогічно будує пару справа, вибираючи із запропонованих потрібне поняття. Якщо учень не може зрозуміти, як це робиться, одну пару слів можна розібрати разом з ним.

Обробка і аналіз результатів.

Про високий рівень логіки мислення свідчать 7-10 правильних відповідей, про хороший - 5-6 відповідей, про достатній - 3-4, про низький - менше 4.

Анкетка для визначення сформованості самопроцесів
(для учнів 3-4 класів)

Інструкція. Уважно читай кожне запитання. Відповідай на нього так, як зможеш. Якщо ти не знаєш відповіді на запитання, залиш його без відповіді. Перед поясненням відповіді обери і підкресли ту відповідь, з якою ти згоден.

1. Вчитися в школі хочу тому, що:

- А. Заставляють батьки;
- Б. Подобається вчитель;
- В. Потрібно буде здавати екзамен;
- Г. Цікаво на уроках.

2. Обери твердження, що описує тебе найкраще:

- А. Існує дуже мало ситуацій, коли я можу дозволити собі дуркувати.
- Б. Існує багато ситуацій, коли я можу дозволити собі дуркувати.

3. Обери твердження, що описує тебе найкраще:

- А. Зауваження від дорослих на мою адресу засмучують мене.
- Б. Зауваження від дорослих на мою адресу не засмучують мене.

4. Обери твердження, що описує тебе найкраще:

- А. Я часто боюся допустити якоїсь помилки.
- Б. Я не боюся допустити якоїсь помилки.

5. Виконуючи самостійну роботу, я найчастіше:

- А. Не розумію завдання;
- Б. Не знаю, як виконати завдання;
- В. Не вмю контролювати хід своєї роботи;
- Д. Жодне із тверджень не підходить.

6. Виконуючи самостійну роботу, я:

- А. Відразу беруся до справи, працюю завжди швидко;
- Б. Спочатку намагаюся зрозуміти завдання, старанно його обмірковую, а потім дію без вагань, швидко;
- В. Дуже довго міркую, як краще вчинити, почуваюся невпевнено;
- Г. Завжди хвилююся;
- Д. Почуваю себе завжди спокійно.

7. Дивлюся додаткові навчальні відео, читаю книжки не з програми школи:

- А. Ніколи;
- Б. Рідко;
- В. Часто;
- Г. Постійно.

8. Мені цікаво знати причини своїх помилок:

- А. Ніколи;
- Б. Рідко;
- В. Часто;
- Г. Постійно.

Анкета «Зацікавленість у комп'ютерних технологіях»

Дай відповідь на всі запитання. Уважно прочитай запитання і познач ту відповідь, яка найбільшою мірою відповідає твоїй думці.

**Чи цікаво тобі працювати з гаджетами:
комп'ютером/планшетом/мобільним телефоном тощо:**

- категорично не цікаво, викликає негативні емоції;
- не цікаво, але інколи використовую;
- цікаво, але окрім цього маю і інші зацікавлення;
- цікавлюся, це моє улюблене хобі.

З якою метою ти використовуєш гаджети:

- для розваг (ігри та спілкування);
- для пошуку різної інформації в Інтернеті (відео, мультфільми, навчальні ігри тощо);
- для підготовки домашніх завдань та на уроках в школі;
- для участі у навчальних програмах (курси, гуртки тощо).

Зазначте, як Ви ставитеся до уроків із використанням комп'ютерів:

- уроки стали цікавішими;
- краще розумію матеріал;
- краще запам'ятовую;
- хочеться самостійно робити презентації;
- цікаво, коли інші представляють свої презентації;
- не подобається;
- не бачу ніякої різниці;

ОПИТУВАЛЬНИК
«ДІАГНОСТИКА ПРОЯВУ САМОСТІЙНОСТІ
В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ»

(Р. В. Павелків)

Інструкція. Це завдання допоможе вам з'ясувати, наскільки самостійною особистістю ви себе вважаєте.

Серед наступних коротких речень ви знайдете такі, які дійсно підходять вам краще, ніж інші. Їх необхідно помітити позначкою «Х» в колонці «так».

Деякі речення не підійдуть вам зовсім, їх потрібно помітити позначкою «Х» в колонці «ні».

Ті висловлювання, відносно яких ви не прийняли рішення, потрібно помітити позначкою «Х» в колонці «не можу вирішити».

Зробіть позначки до кожного речення і не замислюйтесь довго. Тут немає вірних або невірних відповідей. Відмічайте перше, що приходить вам у голову, коли читаете речення. Пам'ятайте, що коли дасте відповіді до кожного речення, ви повинні відмічати те, що дійсно відчуваєте. Поставте позначку «Х» в ту колонку, яка більше всього підходить вам. На кожне питання вибирайте тільки одну відповідь.

Критерії	Так	Іноді	Ні	Не можу вирішити
Я без нагадувань виконую домашні завдання				
Перед тим, як розв'язати якусь проблему, я раджуся з вчителем, однокласниками				
Я із задоволенням виконую самостійні завдання, запропоновані вчителем (виконую проекти, читаю додаткову літературу тощо)				
Я виконую домашні завдання без сторонньої допомоги				
Я завжди повертаюся до справи, яку розпочав, навіть якщо мене ніхто не контролює				
Я часто відмовляюся від розпочатої справи через сумніви в успіху				
Я, зазвичай, відмовляюся від роботи, якщо вона у мене не виходить				
Мені подобається вивчати матеріал з підручника самостійно				
Розв'язувати задачі мені більше подобається самостійно				

Анкетка для учнів (3-4 класів)

Інструкція. Уважно читай кожне запитання. Відповідай на нього так, як зможеш. Якщо ти не знаєш відповіді на запитання, залиш його без відповіді. Перед поясненням відповіді обери і підкресли ту відповідь, з якою ти згоден.

1.Що ти вкладаєш в поняття самоорганізація навчальної діяльності?

2. Чи потрібна тобі допомога вчителя (дорослих), коли ти виконуєш завдання?

- Так;
- Ні;
- Інколи.

3.Чи важливо для тебе вміти самостійно вчитися? Чому?

4. Чи вмієш ти самостійно знаходити відповіді на навчальні питання чи тобі потрібна допомога дорослих?

- Так;
- Ні;
- Інколи.

5. Чи завжди ти погоджуєшся з оцінкою твоєї навчальної діяльності, яку дають дорослі?

- Так;
- Ні;
- Інколи.

4. Чи користуєшся ти комп'ютером/телефоном/планшетом під час навчання? Для чого найчастіше?

5. Вкажи на труднощі, які в тебе виникають під час використання комп'ютера/телефону/планшета під час навчання?

- Не володію достатньою інформацією про те, як користуватися;
- Не маю вдома комп'ютера/телефону/планшета;
- Батьки не дозволяють;
- Інше: _____.

Анкетка для вчителя

Дайте відповіді на запитання (необхідне – підкресліть)

- 1) Який зміст Ви вкладаєте в поняття «самоорганізація навчальної діяльності»?
- 2) Які компоненти самоорганізаційної діяльності учня молодшої школи, на Вашу думку, є домінантними?
- 3) Чи є, на Вашу думку, формування в учнів навички самоорганізації навчальної діяльності одним із завдань вашої педагогічної діяльності?
- 4) На основі яких характеристик Ви з'ясували, що учні вашого класу володіють навичками самоорганізації навчальної діяльності ?
 - *учень самостійно, без допомоги вчителя виконує навчальне завдання;*
 - *учень самостійно, з частковою допомогою вчителя виконує навчальне завдання;*
 - *домінування внутрішньої мотивації над зовнішньою;*
 - *знання, якими володіє учень є повними, суттєвими, узагальненими і системними;*
 - *усвідомлення учнем власних особливостей і можливостей щодо навчальної діяльності.*
- 5) Чи володієте Ви знаннями, уміннями, навичками роботи з формування у дітей навички самоорганізації навчальної діяльності?
 - *так;*
 - *ні;*
 - *важко відповісти.*
- 6) Які методи, форми, засоби, Ви використовуєте для формування в учнів навички самоорганізації навчальної діяльності?
- 7) Які засоби комп'ютерних технологій ви використовуєте в своїй діяльності?
- 8) Які засоби комп'ютерних технологій можна використати для формування в учнів навички самоорганізації навчальної діяльності?
- 9) Вкажіть на труднощі, які у вас виникають під час використання комп'ютерних технологій для формування в учнів навички самоорганізації навчальної діяльності?
 - *Не володію достатніми професійними навичками;*
 - *Не знаю, специфіки формування навички самоорганізації навчальної діяльності;*
 - *Слабка матеріальна база навчального закладу;*
 - *Небажання батьків співпрацювати з вчителями, психологами в даному напрямку;*
 - *Інше: _____.*

Сайт-каталог «Вчуся САМ(а)»

http://bit.do/self_edu_tnpu

Вчуся САМ(а)

Головна сторінка

БЛОГ

МАТЕРІАЛИ

МЕТОДИЧНИЙ ПОРТАЛ

*Мета навчання дитини - дати їй можливість жити самостійно, без учителя.
А. Тудбард*

Інформація для педагогічних працівників закладів освіти: методичні рекомендації, актуальні новини з педагогіки, корисні посилання та багато іншого.

Головна сторінка

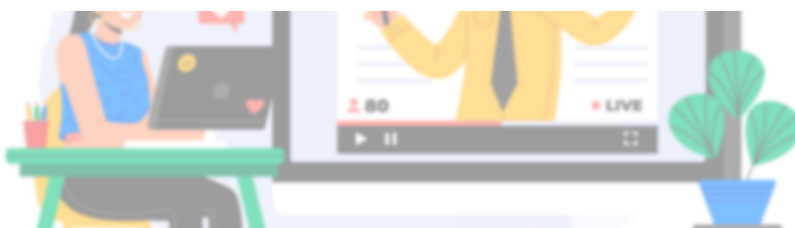
БЛОГ

МАТЕРІАЛИ

ФОРУМ

педагогічні ідеї, методичні матеріали, новини педагогіки

[ВИХОВУСМО САМОСТІЙНІСТЬ У ДІТЕЙ](#)

[ЯКИМ МАЄ БУТИ ПОВНОЦІННИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДРУЧНИК І ЧОМУ PDF-ВЕРСІЇ НЕДОСТАТНЬО](#)

[КВЕСТ У ШКОЛІ: ІНТЕРАКТИВНА ФОРМА ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ](#)

[ЛАЙФХАКИ ЩОДО ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ ВІД АВСТРАЛІЙСЬКОЇ ВЧИТЕЛЬКИ](#)

Третьяк О.Я.
активістка кафедри педагогіки і методик початкової та дошкільної освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Тернопіль)

**САМООРГАНІЗАЦІЯ НАЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ НУШ**

На сучасному етапі розвитку української школи велику роль відіграє вихова діяльність, від рівня якої може залежати майбутнє країни. Як система освіти навчання, а особливо в умовах дистанційного навчання керується, що значна частина навчального матеріалу засвоюється учнями в процесі самостійної роботи.

Однією із 10 ключових компетентностей Комісії Нової Української Школи (НУШ), які сприяють успішному проживанню учнями та особистій реалізації є вміння вчитися впродовж життя, що вимагає здатності до самостійного пошуку та застосування нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації навчальної діяльності (власної та колективної), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння навчати інших шлях та способів їх досягнення, використовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя [3].

З огляду на реалізацію основних ідеалів Компетентної НУШ, вихована школа повинна створювати умови для самостійної діяльності учнів.

Issue 1, 2020 Pedagogical and Educational Management Review (PEMR)

EDUCATIONAL AND DEVELOPMENTAL ENVIRONMENT AS A FACTOR OF SKILLS FORMATION OF SELF-ORGANIZATION OF PRIMARY SCHOOL PUPILS' EDUCATIONAL ACTIVITY

Yalovskyi Chaila¹, Oksana Pyryachuk², Olya Chykurava³

¹Doctor of Science (pedagogy), Professor, Department of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk, Ternopil, Ukraine, e-mail: chaila@tntpu.edu.ua

²PhD (Pedagogy), Lecturer, Department of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk, Ternopil, Ukraine, e-mail: pyryachuk@tntpu.edu.ua

³PhD-candidate, Department of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk, Ternopil, Ukraine, e-mail: chykurava@tntpu.edu.ua

Abstract. Modernization of educational activities determines the necessity for the formation of educational and developmental environment. Today, the development of students' self-organization in an educational and developmental environment is one of the main demands that modern society puts forward in the system of primary education. The purpose is to study the features of the educational and developmental environment, its classification, development of didactic games at the lessons of Writing and Mathematics that promote the development of pupils' self-organization in an educational and developmental environment. Research methods: a logical method, methods of expert analysis, comparative analysis. Has made it possible to compare phenomena in order to establish similarities or differences between them. The academic paper has highlighted the essence of the concept "educational and developmental environment", "self-organization of educational activities". The components of the educational and developmental environment of primary school and its classification have been formed. The basic types of primary pupils' self-organization under the influence of the educational and developmental environment have been considered. The stages of the ability of self-organization of primary schoolchildren's educational activity within the conditions of educational and developmental environment have been determined. Examples of Writing lessons in grades 1 and 4 have been given at the above stages, which contribute to the

- Методичний посібник **Разом творимо Нову українську школу.**
- Методичний посібник **Шість цеглинок в освітньому просторі школи.**
- Методичний посібник **STEM-уроки для учнів 1-4 класів початкової школи**
- Методичний посібник **Гра по-новому, навчання по-іншому.**

ОФІЦІЙНІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

- Міністерство освіти і науки України <http://mon.gov.ua>
- Національне видання методичних наук України <http://nvn.gov.ua>
- Інститут модернізації змісту освіти <http://imz.gov.ua>
- Український центр оцінювання якості освіти <http://ucre.gov.ua>
- Закондавство України <http://zakon.gov.ua>
- Національний архів <http://na.gov.ua>
- Центральний архів <http://u.gov.ua>
- Комітет з питань освіти і науки Верховної Ради України <http://komitet.gov.ua>

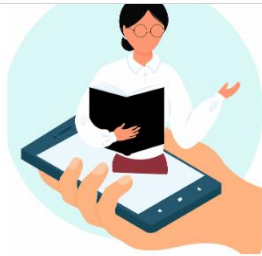
ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

- Картки з зображеннями на англійській мові: <http://card-images.com/ukenglish.htm>
- <http://www.english.com/>
- Картки з зображеннями на німецькій мові: <http://www.wortschatz.org/>
- <http://www.wortschatz.org/>
- <http://www.wortschatz.org/>
- Мультимедійні підручники з іноземних мов http://www.mml.net/courses/foreign_languages.htm

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

- Магазин електронних засобів навчального призначення
- Ресурси <http://www.pedagogika.net/>

ОСВІТНІ ПОРТАЛИ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

- Методичний портал <http://metodportal.net/>
- Мала Академія Наук України <http://www.man.gov.ua/>
- Освіта України <http://fj.com.ua/>
- Освіта.UA <http://osvita.ua/>
- Освіта в Україні <http://www.ednu.kiev.ua/>
- Освіта в Україні, освіта за кордоном <http://www.osvita.org.ua>
- Учительський журнал <http://teacherjournal.com.ua/>
- Острів знань <http://ostriv.in.ua/>
- Вчитель вчителю, учням та батькам <http://teacher.at.ua>
- UROKI.NET Сценарії, уроки, конспекти <http://www.uroki.net>
- Онлайн-тестування "Тесторіум" <http://www.testorium.net/>

ОНЛАЙН БІБЛІОТЕКИ

- Бібліотека української літератури "УкрЛіб" <http://www.ukrlib.com.ua/>
- Книжкове братерство "Флібуста" <http://flibusta.is/stat/lang/uk>
- Електронна бібліотека "Українська література" <http://ukrclassic.com.ua>
- Дитяча публічна онлайн-бібліотека "Читанка" <http://chytanka.com.ua/>
- Художня література українською мовою "Е-bookua.org.ua" <http://e-bookua.org.ua/>
- "Відкрита книга" <https://sites.google.com/site/openbookclassic/>
- Наукова періодика України <http://journals.urau.ua/index>

D

ОСВІТНІ ПЛАТФОРМИ

"ERUDITO"

НАВЧАЛЬНІ ІГРИ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

"ALPA UKRAINE"

РОЗВИВАЮЧІ ІГРИ УКРАЇНСЬКОЮ

"AR_BOOK"

РОЗВИВАЮЧІ ІГРИ УКРАЇНСЬКОЮ

O

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ПОЧАТКОВА ШКОЛА «ПЕРВОЦВІТ» ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

вул. Манастирського А., 9, м.Львів, 79066, тел. (032) 222 33 42

e-mail: sc.pervocvit@gmail.com, web: pervotsvit.lviv.ua

Код ЄДРПОУ 22370559

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Чикурової Ольги Ярославівни

на тему «**Формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій**», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 013 – початкова освіта

В початковій школі «Первоцвіт» Львівської міської ради упродовж 2020-2022 років були апробовані й упроваджені в освітній процес результати дисертаційного дослідження Чикурової Ольги Ярославівни.

У процесі проведення круглих столів, зустрічей з вчителями та презентаціями напрацьовань авторка представила особливості формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи: репрезентовано самоорганізацію навчальної діяльності учнів початкової школи в умовах реалізації ідей Нової української школи; охарактеризовано комп'ютерні технології як засіб формування діяльності самоорганізації учнів початкової школи; описано педагогічні умови формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку засобами комп'ютерних технологій (формування позитивної мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до електронного навчання; створення ситуацій самостійної навчальної діяльності у освітньому процесі для формування загальнонавчальних умінь і навичок; створення комп'ютерно-орієнтованого навчально-розвивального середовища; стимулювання діяльності самоконтролю в процесі навчальної діяльності).

Результати впровадження дисертаційного дослідження обговорювались на засіданні педагогічної ради початкової школи «Первоцвіт» Львівської міської ради (протокол № 2 від 10.10.2022) та отримали позитивну оцінку.

Директор

 Христина МЕЛЬНИК

**Підволочиська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
Підволочиської селищної ради Тернопільської області**

вул. Данила Галицького, 90, смт Підволочиськ, 47801,
e-mail: school987@ukr.net Код ЄДРПОУ 24619684

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Чикурової Ольги Ярославівни
на тему «**Формування вміння самоорганізації навчальної діяльності
учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій**»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 013 – початкова освіта

Основні результати дисертації Чикурової О.Я. «Формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій» було впроваджено в освітній процес Підволочиської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів упродовж 2020-2022 рр.

Науково обґрунтований теоретичний та методичний матеріал дав можливість вчителям глибше зрозуміти сутність вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи та скоригувати його формування в освітньому процесі.

Під час зустрічей з учителями авторка представила компоненти сформованості вміння та три рівні його сформованості. Відповідно до цих компонентів були розроблені та впроваджені в практичну діяльність вчителів конспекти уроків та методичні рекомендації.

Вчителі висловили позитивні відгуки про представлений здобувачкою сайт, використання якого забезпечило підвищення рівня обізнаності педагогів щодо особливостей використання комп'ютерних технологій на уроках в школі першого ступеня.

Результати оцінювання засвідчили позитивний вплив використання комп'ютерних технологій у навчанні учнів початкової школи та формуванню них вміння самоорганізації навчальної діяльності.

Упровадження матеріалів дисертаційного дослідження в освітній процес дають підстави для висновку про теоретичну й практичну значущість дослідження Чикурової О.Я.

Директор

Handwritten signature in blue ink.

Марія ДОБРУНОВА

**ТЕРНОПІЛЬСЬКА МІСЬКА РАДА
 ТЕРНОПІЛЬСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ
 №14 ІМ. Б.ЛЕПКОГО ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
 ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

46022, вул. Клима Савура, 1, м. Тернопіль, тел.(0352) 24 34 26,
 e-mail: admin_school14@ukr.net Код ЄДРПОУ 14039939

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Чикурової Ольги Ярославівни
 на тему «**Формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів
 початкової школи засобами комп'ютерних технологій**»,
 поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 зі спеціальності 013 – початкова освіта

У період з 2020 по 2022 р. на базі Тернопільської загальноосвітньої школи № 14 імені Богдана Лепкого впроваджувалися результати дисертаційного дослідження Чикурової Ольги Ярославівни на тему «Формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій».

В освітньому процесі школи першого ступеня пройшли апробацію такі основні положення дисертації О. Я. Чикурової: модель формування вміння самоорганізації навчальної діяльності, яка відображає: принципи, завдання та зміст процесу формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи; форми, методи та засоби роботи в умовах електронного навчання; критерії і показники для визначення рівнів сформованості вміння самоорганізації навчальної діяльності. Освітній процес було організовано з використанням розроблених дослідницею педагогічних умов, а саме: (формування позитивної мотивації та емоційно-ціннісного ставлення до електронного навчання; створення ситуацій самостійної навчальної діяльності у освітньому процесі для формування загально навчальних умінь і навичок; створення комп'ютерно-орієнтованого навчально-розвивального середовища; стимулювання діяльності самоконтролю в процесі навчальної діяльності).

Результати впровадження дисертаційного дослідження обговорювались на засіданні педагогічної ради Тернопільської загальноосвітньої школи № 14 імені Богдана Лепкого (протокол № 4 від 17.10.2022р) та отримали позитивну оцінку.

ОКСАНА ДОБРОВОЛЬСЬКА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
 ЛЬВІВСЬКОЇ ОВА
 КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
 «БРОДІВСЬКИЙ ФАХОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ
 імені Маркіяна Шашкевича»

80600 Львівська область, м.Броди, вул.Кошобинського, 4 тел.(03266) 2-65-16, e-mail: brodypk@ukr.net
 Р/р № UA608201720344250005000032077 ДКСУ у м. Київ ЗКПО 02136979 МФО 820172

18.11.2022р. № 302

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Чикурової Ольги Ярославівни
 на тему «**Формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності
 учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій**»,
 поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 зі спеціальності 013 – початкова освіта

В КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича» упродовж 2020-2022 років були апробовані й упроваджені в освітній процес результати дисертаційного дослідження Чикурової Ольги Ярославівни.

Під час зустрічей з викладачами авторка представила науково-методичні матеріали. Зокрема, наукові напрацювання здобувачки використовувалися викладачами циклової комісії психолого-педагогічних дисциплін в процесі здійснення освітньої діяльності, впроваджувалися елементи наукових напрацювань для вивчення дисциплін «Педагогіка», «Основи педмайстерності» та «Педагогічні технології в початковій школі», а також методичні розробки до вивчення дисциплін «Інформаційно-комунікаційні технології навчання, ТЗН» та під час проходження педагогічної практики.

Упровадження матеріалів дисертаційного дослідження в освітній процес дають підстави для висновку про теоретичну й практичну значущість дослідження Чикурової О.Я.

Результати матеріалів дисертаційного дослідження були заслухані і обговорені на засіданні педагогічної ради КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича» (протокол № 1 від 31.08.2022 року).

Директор

ОЛЕКСАНДР КВАК

**ХМЕЛЬНИЦЬКА МІСЬКА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКА СЕРЕДНЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ
№22 ІМЕНІ ОЛЕГА ОЛЬЖИЧА**

вул. Зарічанська 20/1, м. Хмельницький, Хмельницька область, 29017,
тел. (0382) 63-06-04, e-mail: khmschool22@ukr.net, код ЄДРПОУ 22770997

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Чикурової Ольги Ярославівни
на тему «**Формування вміння самоорганізації навчальної діяльності
учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій**»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 013 – початкова освіта

Структурно-функціональна модель, матеріали наукового дослідження й одержані результати дисертаційного дослідження Чикурової Ольги Ярославівни на тему «Формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій» були впроваджені в освітній процес у Хмельницькій ЗОШ І-ІІІ ст. №22 імені Олега Ольжича впродовж 2020-2022 рр.

Впровадження дослідницьких матеріалів з вищезначеної теми уможливило наповнення уроків актуальним змістом викладання, а також ініціювало пошуки ефективних шляхів формування вміння самоорганізації навчальної діяльності у молодших школярів.

У процесі проведення круглих столів, зустрічей з вчителями та презентаціями напрацювань авторка представила особливості видозміни методів навчання з переорієнтацією їх на використання комп'ютерних технологій. Також були окреслені умови успішного формування вміння самоорганізації навчальної діяльності. Ефективними в процесі їх формування стали такі форми (робота в парах, робота в малих групах, відео-уроки, інтерактивні уроки, відеоконференції, екскурсії, віртуальна лабораторія, уроки-конкурси, індивідуальні ігрові заняття), методи та засоби (самостійна робота, учнівське портфоліо, анкетування, квест, ведення щоденників рефлексії, акваріум, чат-дискусії, бесіди, мікрофон, творчі завдання, робота з електронним підручником, "Навчаючись-учусь", самопрезентації, ігрове проектування, навчальні ігри, дослідницькі ігри, бліц-ігри, Case-метод).

Встановлено, що використання результатів дисертаційної роботи О. Я. Чикурової сприяло вдосконаленню роботи педагогів щодо формування вміння самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи.

Результати матеріалів дисертаційного дослідження були заслухані і обговорені на засіданні педагогічної ради «Про розвиток особистості вчителя, як основа реформування сучасної освіти» (протокол №6 від 20.10.2022 року).

Директор

Лариса ФЕДОРОВА